

Πίνδος

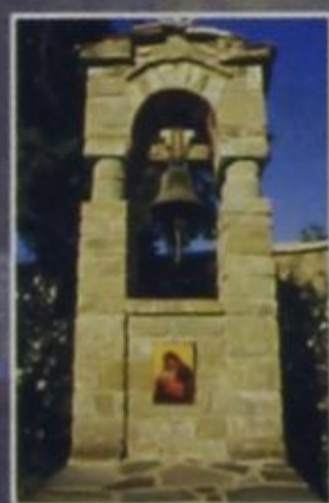
ΚΟΝΙΤΣΑ

Μαστοροχώρια - Αώος -
Ζαγοροχώρια

ΕΘΝΙΚΟΣ ΔΡΥΜΟΣ

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΕΣ

ΥΡΙΣΤΙΚΟΣ ΟΔΗΓΟΣ

Εκδόσεις ΈΑΛΟ

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΚΟΝΙΤΣΑΣ

ΑΡ. ΕΙΣΑΓΟΓΗΣ 9957

ΗΜΕΡ. ΕΙΣΑΓΟΓΗΣ 15-12-04.

ΤΑΞΙΝ. ΑΡΙΘΜ. 914953 ΚΟΝ

Εκδ. Εγγ: 7029

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Δυο λόγια για τον Τουριστικό Οδηγό	5
Νομός Ιωαννίνων	8
Τα όρη Σμόλικας και Μιτσικέλι	9
Χιονοδρομικά Κέντρα και Ορειβατικά Καταφύγια	10
Οι ποταμοί	11
Οι λίμνες	12
Ζαγόρι	16
Γενικά	16
Η Ιστορία	20
Οι Νεότεροι χρόνοι	21
Οι οικισμοί	23
Κόνιτσα	30
Ένδοξο παρελθόν	36
Οι γυναίκες της Πίνδου και η ομώνυμη μάχη	36
Φυσικό Περιβάλλον	40
Ο ποταμός Αώος/Η χαράδρα του Αώου	40
Ο ποταμός Βοϊδομάτης	42
Το φαράγγι του Βίκου. Ο Εθνικός Δρυμός Βίκου-Αώου	44
Το όρος Τύμφη	48
Χλωρίδα	49
Φαρμακευτικά Φυτά του Βίκου	49
Η περιοχή της Κόνιτσας	53
Η αγριοκαστανιά	53
Η κρανιά	53
Ο κέδρος	54
Πανίδα	55
Ο αγριόχοιρος	55
Το αγριόγιδο	55
Το ζαρκάδι	56
Η αρχιτεκτονική της πέτρας - Μοναστήρια	58
Γεφύρια	66
Σπίτια και αρχοντικά	72
Λαϊκός Πολιτισμός	78
Οι Κομπογιαννίτες	78
Οι Μαστόροι του Γράμμου	79
Οι αγιογράφοι «Μπογάδες» του Καπέσοβου	81
Οι Χιονιαδίτες Ζωγράφοι	81
Η παραδοσιακή τοπική φορεσιά	82
Δημοτικό Τραγούδι	84
Τραγούδια του Ζαγορίου	84

Τραγούδια της περιοχής της Κόνιτσας	86
Γαμήλια-Νυφιάτικα τραγούδια Κόνιτσας	86
Ο παραδοσιακός γάμος του Τσεπέλοβου	87
Οι μοιρολογίστρες και τα μοιρολόγια	88
Οργανοπαίχτες και μουσικά όργανα	89
Οι εντυπώσεις των περιηγητών	92
Προσωπικότητες	100
Μεθόδιος Ανθρακίτης	100
Νεόφυτος Δούκας (1760-1845)	100
Ιωαννούτσος Καραμεσίνης	101
Ιωάννης Λαμπρίδης (1839-1891)	101
Άγγελος Παπακώστας (1902-1981)	102
Μάνθος και Γεώργιος Ριζάρης	102
Σίμων Σίνας (1753-1822)	103
Αθανάσιος Ψαλλίδας (1767-1829)	103

ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ

1η Διαδρομή: Ασπράγγελοι, Βίτσα, Μονοδένδρι, Ελάτη, Δίλοφο, Άνω Πεδινά, Ελαφότοπος, Κάτω Πεδινά.	105
2η Διαδρομή: Αρίστη, Βίκος, Μεγάλο Πάπιγκο, Μικρό Πάπιγκο, Αγ. Μηνάς.	121
3η Διαδρομή: Κήποι, Κουκούλι, Καπέσοβο, Βραδέτο.	135
4η Διαδρομή: Λεπτοκαρυά, Φραγκάδες, Νεγάδες, Τσεπέλοβο, Σκαμνέλλι, Λάιστα, Ηλιοχώρι, Βρυσοχώρι.	149
5η Διαδρομή: Μολυβδοσκεπάστος, Ελεύθερο, Άρματα, Πάδες, Παλαιοσέλλι, Εξοχή, Νικάνορας.	163
6η Διαδρομή: Πηγή, Ηλιορράχη, Αετόπετρα, Μάζι, Αηδονοχώρι, Μελισσόπετρα, Καβάσιλα, Αγ. Βαρβάρα, Αμάραντος, Καλλιθέα, Κλειδωνιά, Πύργος.	177
7η Διαδρομή: Μοναστήρι, Μόλιστα, Γανναδιό, Αγ. Παρασκευή, Πουρνιά, Καστανιά.	185
8η Διαδρομή: Επταχώρι, Χρυσή, Ζούζουλη, Πεντάλοφος, Βυθός, Αγία Σωτήρα.	201
9η Διαδρομή: Πυρσόγιαννη, Λαγκάδα, Αετομπλίτσα, Κεφαλοχώρι, Δροσοπηγή.	213
10η Διαδρομή: Βούρμπιανη, Ασημοχώρι, Χιονιάδες, Πληκάτι, Γοργοπόταμος.	225

ΧΡΗΣΙΜΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Πληροφορίες για Τουρισμό-Ταξίδια	235
Τηλέφωνα Κόνιτσας	237
Χρήσιμα Τηλέφωνα Οδηγού (Πρατήρια Καυσίμων, Ξενοδοχεία, Ιατρεία, Ταχυδρομεία, Τράπεζες κ.α.)	240
Πληροφορίες ανά Διαδρομή (Τηλέφωνα Δήμων, Δημοτ. και Κοινοτ. Διαμερισμάτων)	242
Χιονοδρομικά Κέντρα - Ορειβατικά Καταφύγια	248
Βιβλιογραφία	249

ΚΟΝΙΤΣΑ

«ΜΑΣΤΟΡΟΧΩΡΙΑ - ΑΩΟΣ - ΖΑΓΟΡΟΧΩΡΙΑ»

© ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ, ΛΑΡΙΣΑ 2003

Τα κείμενα, οι φωτογραφίες και το εικαστικό εν γένει υλικό αποτελούν πνευματική ιδιοκτησία της «Περιφερειακής Επικοινωνίας» και η τυχόν αναπαραγωγή τους με οποιοδήποτε μέσο ή τρόπο, συνιστά αδίκημα και διώκεται ποινικά, σύμφωνα με την ελληνική και διεθνή νομοθεσία.

ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ ΕΚΔΟΣΗΣ

Ν. Κατής, † Α. Τίλιος, Α. Ζούκας, Γ. Δαούλας

ΑΡΧΙΣΥΝΤΑΞΙΑ

Βασιλική Πανάγου - Αρχαιολόγος

ΚΕΙΜΕΝΑ

Δημήτριος Κωνσταντίνος - Δρ. Αρχαιολογίας, Διευθυντής Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου, Αλέξανδρος Ζούκας - Ερευνητής, Βασιλική Πανάγου - Αρχαιολόγος, Γλυκερία Κατσαρού - Φιλολόγος, Μαρία Αλεξανδρή - Φιλολόγος

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

Σταματία Ζερβάκου - Φιλολόγος

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ

Αρχείο Περιφερειακών Εκδόσεων "έλλα", Αλ. Ζούκας, Γ. Δαούλας, Νίκος Κατής, Αρχείο Μουσείου Ηπειρωτών Μαστόρων, Βασίλης Γραβάνης, Αλ. Γαρύφαλλος, Δημήτριος Σάνδρης, Χρήστος Λάμπρης, Trekking Hellas, Γιάννης Μιχαλόπουλος

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ

Σοφία Τελιοπούλου, Χαρίκλεια Κελεργιώτη

ΣΧΕΔΙΑ

Πέτρος Κρίκης

ΧΑΡΤΕΣ

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ

ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Περιφερειακές Εκδόσεις "έλλα", Νικηφ. Φωκά 7, 413 34 - Λάρισα, τηλ. 2410/288 889, 288 899 & fax 2410/579 614

www.ella.gr, e-mail: info@percom.gr

ISBN 960 - 7691 - 41 - 5

Η σειρά των Οικοτουριστικών Οδηγών της Πίνδου συγχρηματοδοτήθηκε στο πλαίσιο της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας Leader II, που υλοποίησε το Κέντρο Στρατηγικού Σχεδιασμού ΠΙΝΔΟΣ

Δυο λόγια για τον οδηγό

ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΡΑΞΗΣ
ΑΠΟ ΚΙΝΗΤΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ

Ο Οικοτουριστικός οδηγός που έχετε στα χέρια σας αποτελεί μέρος της εκδοτικής προσπάθειας των Περιφερειακών Εκδόσεων «έλλα» στο πλαίσιο του Οικοτουρισμού. Σε συνεργασία με ειδικούς ερευνητές, φωτογράφους και ντόπιους πληροφοριοδότες, ολοκληρώθηκε η έκδοση. Στόχος μας είναι η έγκυρη και συστηματική πληροφόρηση όλων όσων επιθυμούν να εξερευνήσουν την περιοχή, να γνωρίσουν την ιστορία και τον πολιτισμό της, τη σύγχρονη μορφή των οικισμών, τις ιδιαιτερότητες και τον τρόπο ζωής των κατοίκων. Η περιοχή χαρακτηρίζεται από τη μοναδική ομορφιά των Ζαγοροχωρίων και Μαστοροχωρίων και το απέραντο φυσικό κάλλος του Εθνικού Δρυμού Βίκου-Αώου. Παρέχονται πληροφορίες για την πόλη της Κόνιτσας, γενικότερα για το Νομό και για τα ιδιαίτερα στοιχεία της περιοχής.

Ο Οδηγός αποτελείται από τρία μέρη: το **πρώτο** μέρος περιλαμβάνει εισαγωγικά κεφάλαια για το περιβάλλον (χλωρίδα-πανίδα), τη γεωλογία, την ιστορία, τον πολιτισμό, τις αναφορές περιηγητών που επισκέφθηκαν την περιοχή, τις βιογραφίες σημαντικών φυσιογνωμιών του τόπου κ.ά.

Το **δεύτερο** μέρος προτείνει ενδεικτικά κάποιες «Διαδρομές» με βάση κοινά γεωγραφικά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά κάποιων οικισμών και τις κοντινές μεταξύ τους αποστάσεις. Οι λεπτομερείς περιγραφές των δημοτικών και κοινοτικών διαμερισμάτων συνοδεύονται από φωτογραφικό υλικό, προτάσεις για τοπικές γεύσεις, σπορ, επισκέψεις κ.ά., καθώς και από λεπτομερείς χάρτες, όπου σημειώνονται με ειδικά σύμβολα τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της κάθε διαδρομής (όρη, κορυφές, ποτάμια, λίμνες, βιότοποι, οδικές αρτηρίες, αρχαιότητες, μοναστήρια, γεφύρια, δραστηριότητες, ορειβατικά καταφύγια κ.ά.). Επίσης, αναφέρεται ο πληθυσμός αυτών, το υψόμετρο, χιλιομετρικές αποστάσεις, καθώς και τα επαγγέλματα που ασκούνται στην περιοχή. Οι επισκέπτες αποκτούν έτσι μια ολοκληρωμένη εικόνα του χώρου.

Το **τρίτο** μέρος παρέχει όλες τις απαραίτητες και χρήσιμες πληροφορίες και έναν κατάλογο χρήσιμων τηλεφώνων, που θα εξυπηρετήσουν όχι μόνο τους επισκέπτες αλλά και τους μόνιμους κατοίκους της περιοχής. Τέλος, παρατίθεται αναλυτική βιβλιογραφία, που αποτέλεσε πολύτιμο βοήθημα για τη συγγραφή του Οδηγού.

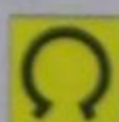
Η προσφορά των πληροφοριών του Οδηγού προς τους αναγνώστες μας, η συμβολή σε μια καλή γνωριμία και επαφή με τον τόπο και σε μία διαμόρφωση συνείδησης Οικοτουρισμού, θα εκπληρώσει τις προσδοκίες μας.

Οι Εκδότες

ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΧΑΡΤΕΣ

Χώρος Αναψυχής

Σπήλαιο

Αρχαιότητες

Κυνήγι

Γεφύρι

Ψάρεμα

Ιππασία

Πεζοπορία/Ορειβασία

Κάστρο

Αναρρίχηση

Καταφύγιο

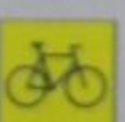
Κολύμπι

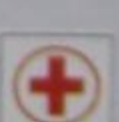
Κορυφή

Κανό - Καγιάκ

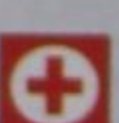
Ποδηλασία

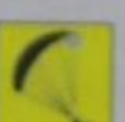
Αγροτικό Ιατρείο

Μοναστήρι

Κέντρο Υγείας

Αεραθλήματα

Πρατήριο Καυσίμων

Όρια Νομών

Εθνική Οδός

Υπό Κατασκευή Εθνική Οδός

Κύριο οδικό δίκτυο

Δευτερεύον οδικό δίκτυο

Χωματόδρομος

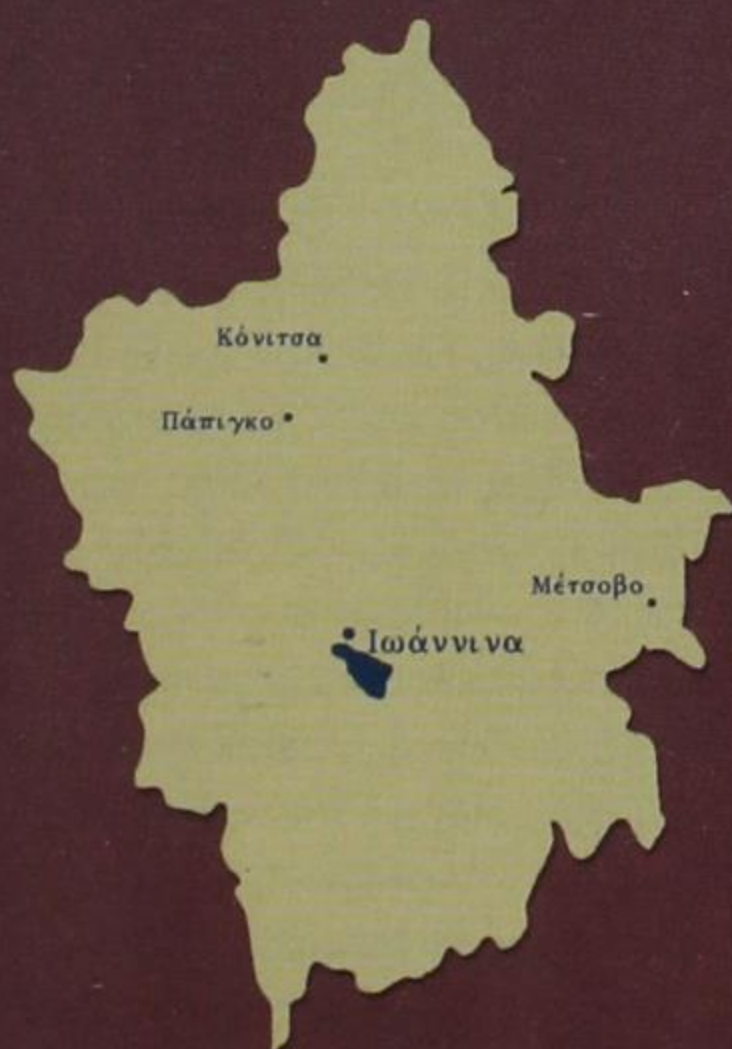

Ποτάμια

Σιδηροδρομική γραμμή

Ν. Ιωαννίνων

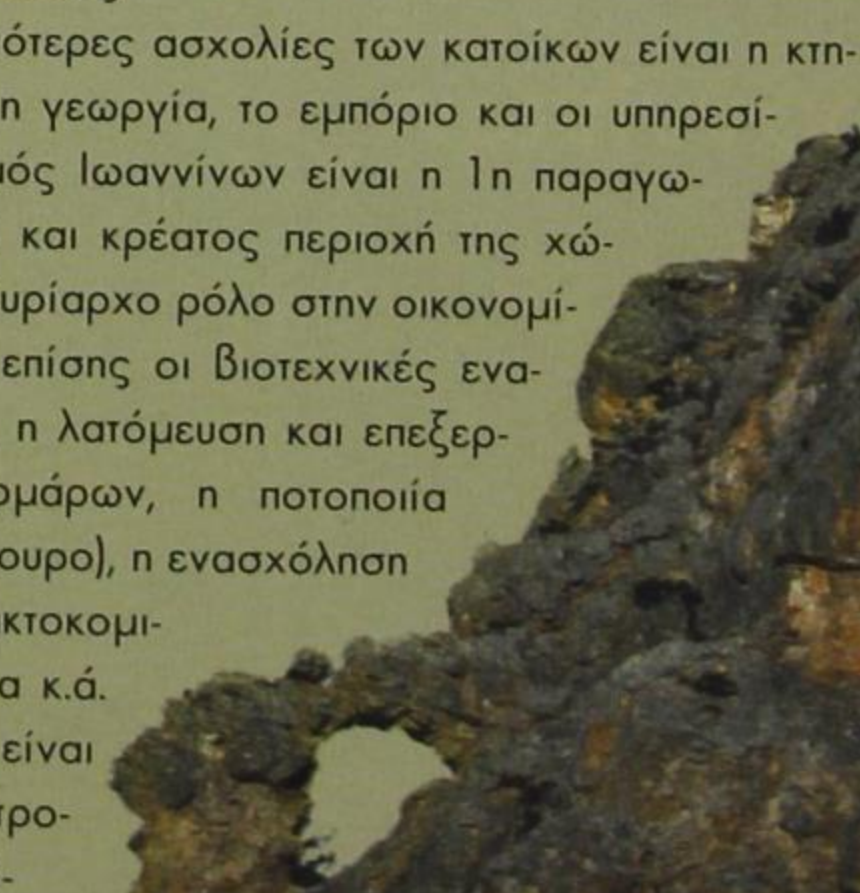
ΝΟΜΟΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Κ

ΑΤΑΛΑΜΒΑΝΕΙ ΤΟ Β. ΤΜΗΜΑ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ ΚΑΙ ΣΥΝΟΡΕΥΕΙ Α. με τους Νομούς Κοζάνης, Γρεβενών και Τρικάλων, Β. με την Αλβανία, Δ. με το Νομό Θεσπρωτίας και Ν. με τους Νομούς Άρτας και Πρέβεζας. Η έκτασή του φτάνει τα 4.990 τ.χλμ. και ο πληθυσμός του ανέρχεται στους 158.193 κατοίκους. Ο Νομός δημιουργήθηκε μετά τον πόλεμο του 1912-1913. Τα Ιωάννινα είναι η πρωτεύουσα του Νομού και της ευρύτερης διοικητικής Περιφέρειας της Ηπείρου.

Οι κλιματολογικές συνθήκες επηρεάζονται από το ανάγλυφο του εδάφους: στα ορεινά επικρατούν κατά τη διάρκεια του χειμώνα χαμηλές θερμοκρασίες. Η περιοχή χαρακτηρίζεται για το καθεστώς βροχοπτώσεων που θεωρούνται από τις μεγαλύτερες στην Ελλάδα. Ο Νομός Ιωαννίνων είναι ίσως, ο Νομός, με την πιο παράξενη και άγρια ομορφιά στην Βόρειο Δυτική Ελλάδα, καθώς είναι ένας τόπος γεμάτος βουνά, ποτάμια, λίμνες, κοιλάδες.

Οι κυριότερες ασχολίες των κατοίκων είναι η κτηνοτροφία, η γεωργία, το εμπόριο και οι υπηρεσίες. Ο Νομός Ιωαννίνων είναι η 1η παραγωγός τυριού και κρέατος περιοχή της χώρας μας. Κυρίαρχο ρόλο στην οικονομία παίζουν επίσης οι βιοτεχνικές ενασχολήσεις, η λατόμευση και επεξεργασία μαρμάρων, η ποτοποιία (κρασί-τσιπούρο), η ενασχόληση με τα γαλακτοκομικά προϊόντα κ.ά. Σημαντικά είναι και τα εκτροφεία πέ-

στροφας. Ένα μεγάλο ποσοστό των κατοίκων ασχολείται επίσης με τις λαϊκές τέχνες (υφαντική, ξυλογλυπτική, ασημουργία). Η πόλη των Ιωαννίνων, πρωτεύουσα του Νομού, βρίσκεται στο κέντρο ραγδαίας αναπτυσσόμενης περιοχής. Στην πνευματική ανάπτυξη της περιοχής συμβάλλει ουσιαστικά το Πανεπιστήμιο της πόλης.

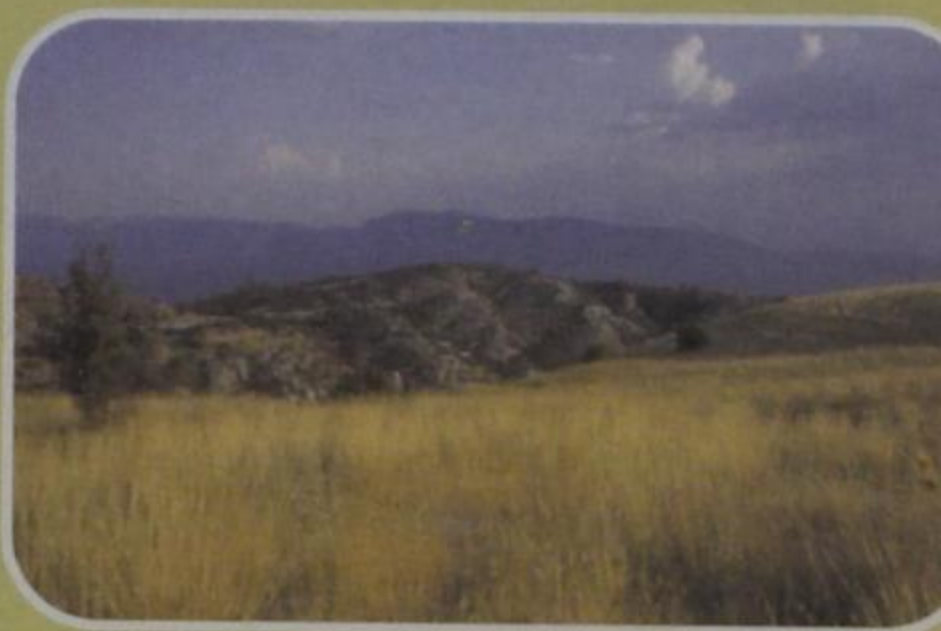

Τα όρη Σμόλικας και Μιτσικέλι

Ο Σμόλικας είναι το δεύτερο ψηλότερο βουνό της Ελλάδας (2.637 μ.) με υψηλές κορυφές, βοσκοτόπους, εκτεταμένα λιβάδια, ρεματιές, αλπικούς ποταμούς, δάση οξιάς, δάση δρυός και κωνοφόρων, πευκοδάση. Είναι ένας από τους χαρακτηριστικότερους ορεινούς όγκους του Νομού Ιωαννίνων και σχηματίζει τις κορυφές Ταμπούρι και Γομάρα (2.126 μ.). Ο εκτεταμένος όγκος του Σμόλικα οριοθετείται από τις κοιλάδες του Αώου στα νότια και του Σαραντάπορου στα βόρεια. Η σπουδαιότητα του βουνού είναι πολύ μεγάλη, ιδιαίτερα για θηλαστικά όπως η αρκούδα και η βίδρα.

Το όρος Μιτσικέλι έχει μέσο υψόμετρο 1.340 μ., ψηλότερη κορυφή στα 1.810 μ. και βρίσκεται στο κεντρικό τμήμα του Νομού Ιωαννίνων. Ξεκινά Ν. της Τύμφης και εκτείνεται μέχρι το όρος Δρίσκος, ενώ δεσπόζει επιβλητικά πάνω από τη λίμνη των Ιωαννίνων, την οποία τροφοδοτούν πολλές πηγές που πηγάζουν από το όρος. Στο Μιτσικέλι συναντώνται μαυρόπευκα, χέρσα εδάφη με ακανθώδεις θάμνους, δάση οξυάς και πλατάνου, όπως και πολλά είδη φυτών.

Χιονοδρομικά Κέντρα και Ορειβατικά Καταφύγια

Ορειβατικά Καταφύγια υπάρχουν δύο. Το πρώτο βρίσκεται στη Γκαμήλα στη θέση «Ραδοβόλι» και είναι το καταφύγιο «Γκαμήλα» σε υψ.

1.950 μ., χωρητικότητας 28 ατόμων. Το δεύτερο είναι στο όρος Μιτσικέλι στη θέση «Ασβός» ή «Γκρεμισμένα Λιθάρια» και ονομάζεται καταφύγιο «Μιτσικέλι». Βρίσκεται σε υψ. 1.400 μ. και χωρά 28 άτομα.

Τα δύο Χιονοδρομικά Κέντρα είναι στην Πίνδο. Το ένα είναι στη θέση «Καρακόλι» σε υψ. 1.350 μ., με 2 πίστες, 1 αναβατήρα 82 ατόμων και σαλέ. Το άλλο βρίσκεται στη θέση «Πολίτσες-Προφ. Ηλίας» 5 χλμ. από το Μέτσοβο και διαθέτει πίστες για αρχάριους, 1 πίστα αντοχής 5 χλμ. και 1 αναβατήρα.

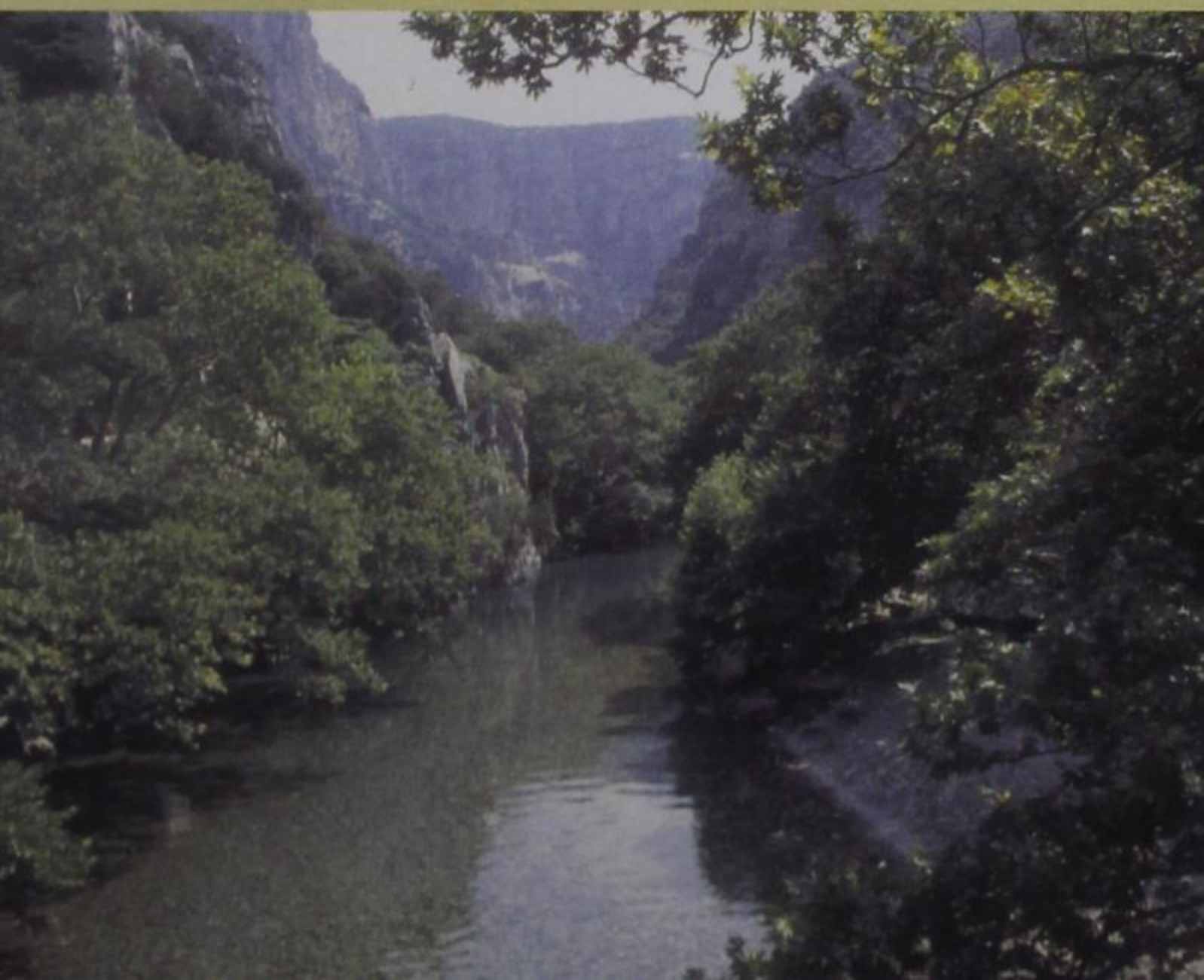

Οι ποταμοί

Ο ποταμός Άραχθος, μήκους 143 χλμ., διασχίζει το Α. τμήμα του Νομού και εκβάλλει στον Αμβρακικό κόλπο και το Β. τμήμα διαρρέει ο Αώος, με τους παραποτάμους Σαραντάπορο και Βοϊδομάτη, που μετά από απόσταση 68 χλμ. μπαίνει στο αλβανικό έδαφος και χύνεται στην Α-

δριατική θάλασσα. Ο Βίκος, βγαίνοντας από το ομώνυμο φαράγγι μετονομάζεται σε Βοϊδομάτης, διασχίζει τον κάμπο της Κόνιτσας και ενώνεται με τον Αώο. Από το Νομό πηγάζουν επίσης ο ποταμός Καλαμάς ή αρχαίος Θύαμις (113 χλμ.), ο Αχέροντας και ο Λούρος.

Αειφόρος Ανάπτυξη με τους ειδικούς των σπορ στη φύση

Η πολύπλευρη 15ετής εμπειρία μας στον εναλλακτικό τουρισμό αποτελεί εγγύηση για την άριστη ποιότητα οργάνωσης και υλοποίησης σε ότι προσφέρουμε

- Δραστηριότητες αναψυχής στη φύση (trekking, rafting, canyoning, ...)
- Εισερχόμενο τουρισμό (incoming)
- Κατασκηνώσεις Περιπέτειας
- Ειδικές διοργανώσεις (αγώνες, στίβοι περιπέτειας, κυνήγι θησαυρού, ...)
- Σχολές υπαίθριων δραστηριοτήτων (rafting, ορειβασία, ...)
- Ταξίδια κινήτρων για στελέχη εταιρειών (incentives trips)
- Προωθητικές ενέργειες εταιρειών (promotional activities)
- Εκπαιδευτικά προγράμματα προσωπικού εταιρειών με υπαίθριες δραστηριότητες (outdoor management development)
- Φωτογραφίσεις φύσης και άγριας ζωής
- Παραγωγή τουριστικών ντοκιμαντέρ
- Τεχνική υποστήριξη διαφημιστικών και κινηματογραφικών ταινιών
- Συλλογή στοιχείων σε ψηφιακή μορφή για δημιουργία ιστοσελίδων
- Μελέτες ανάπτυξης εναλλακτικού τουρισμού και προβολής απομονωμένων περιοχών

TREKKING HELLAS

Ν. Ζέρβα 7-9, 453 32 Ιωάννινα
Τηλ.: 06510.71703, Fax: 06510.74190
e-mail: trekking@ioa.forthnet.gr

LEAD ΑΕΙΦΟΡΟΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗ Α.Ε.

Φιλελλήνων 7, 105 57 Αθήνα
Τηλ.: 010.3310323, Fax: 010.3234548
e-mail: info@trekking.gr

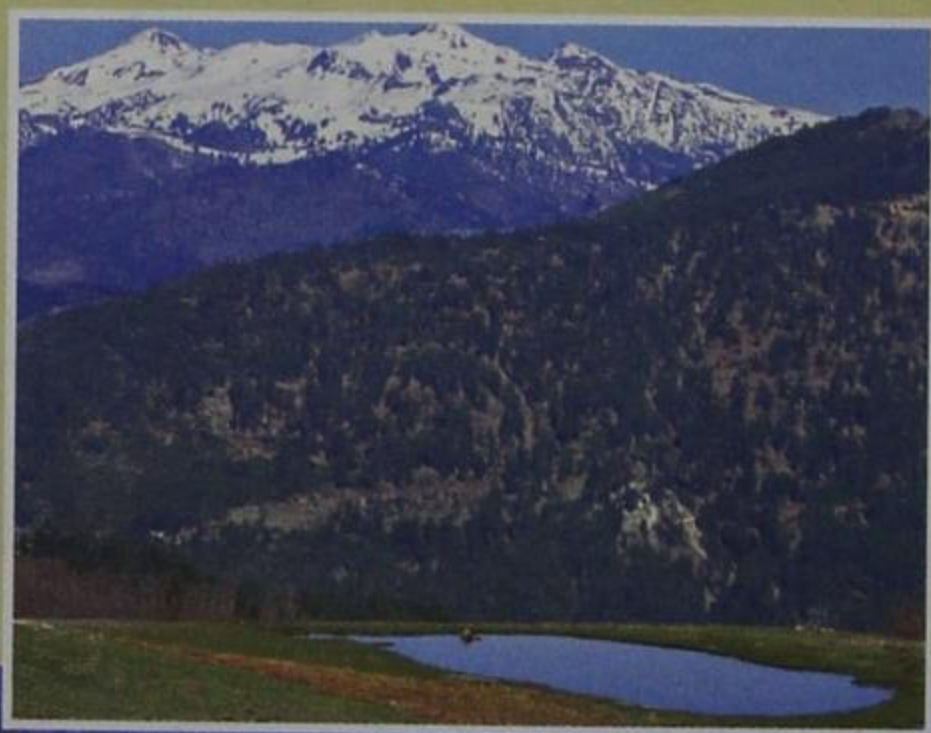

TREKKING
HELLAS
σπορ στη φύση

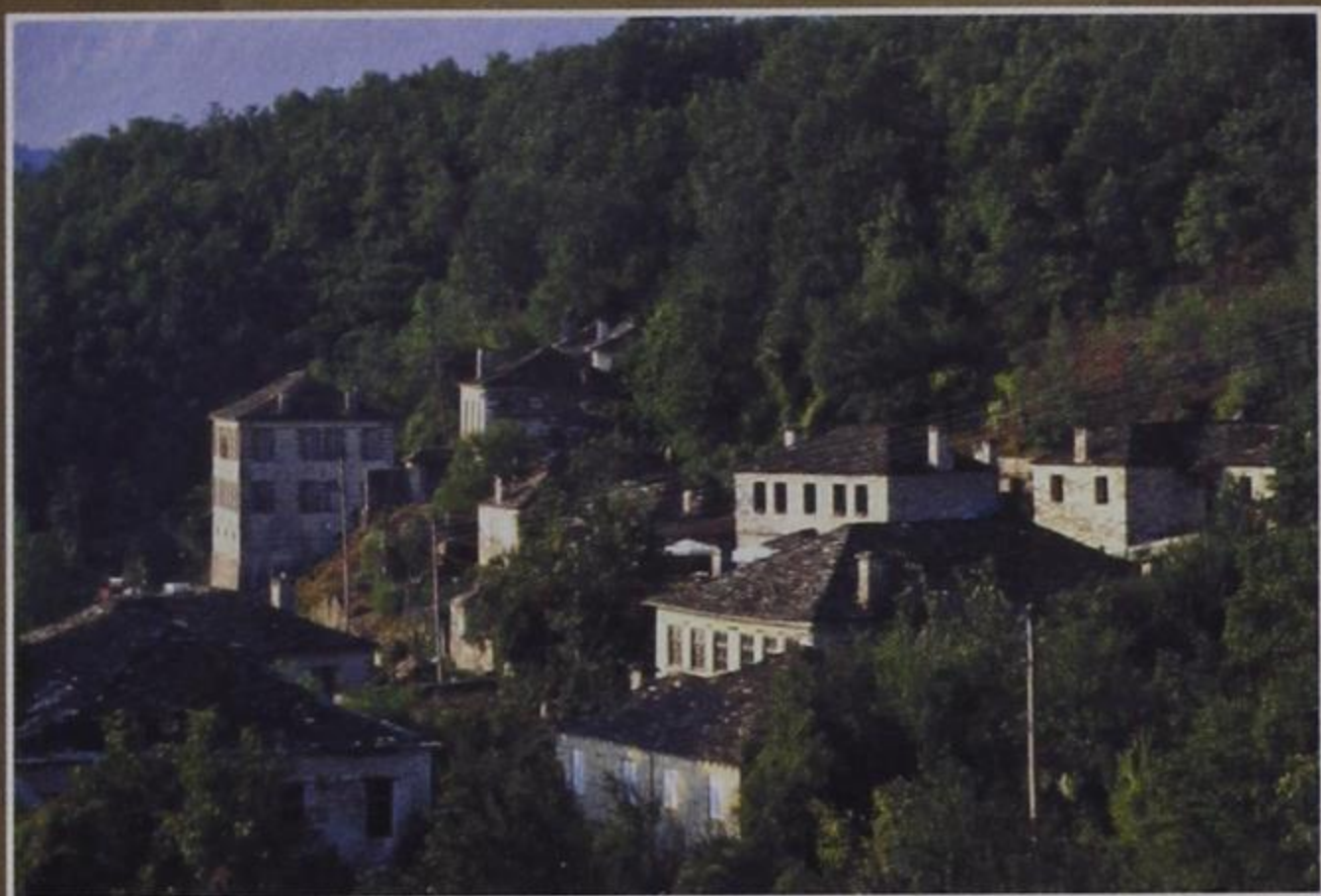

Οι λίμνες

Το κεντρικό τμήμα του Νομού καταλαμβάνει το λεκανοπέδιο των Ιωαννίνων με τη λίμνη Παμβώτιδα που έχει μήκος περίπου 7,5 χλμ., πλάτος 5 χλμ. και βάθος 3-9 μ. Άλλες μικρότερες λίμνες είναι η Ζαραβίνα, η τεχνητή λίμνη Αώου και η Δρακόλιμνη σε υψ. 2.100 μ.

Ζαγόρι

ΖΑΓΟΡΙ

Γενικά

Σ

ΤΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΗΣ ΠΙΝΔΟΥ, ΒΔ. ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ, ΒΡΙΣΚΕΤΑΙ το Ζαγόρι, το οποίο καταλαμβάνει το 1/4 της έκτασης του Νομού. Το όνομά του είναι πιθανότατα σλαβικό και σημαίνει «πέρα από το βουνό». Είναι μία κλειστή και με άγρια ομορφιά περιοχή μεταξύ Τύμφης, Σμόλικα, κοιλάδας Αώου, περιοχής Μετσόβου και Μιτσικελίου.

Ο φυσικός του χώρος απαρτίζεται από πολλά οροπέδια μικρής επιφάνειας, ορεινές λεκάνες και διάφορες πεδινές εκτάσεις. Το υψόμετρο στο Ζαγόρι κυμαίνεται από 500 έως 2.500 μ. Το κλίμα της περιοχής είναι εύκρατο-ηπειρωτικό με κρύο χειμώνα, δροσερό καλοκαίρι και πολλές βροχοπτώσεις. Μερικές φορές η θερμοκρασία κατά τους χειμερινούς μήνες φτάνει τους -15 βαθμούς Κελσίου.

Το Ζαγόρι αποτελεί μία ιδιόμορφη γεωγραφική και πολιτιστική ενότητα. Βόρεια και ανατολικά ορίζεται από τον ποταμό Αώο, τις πλαγιές του Σμόλικα (2.637 μ.), της Βασιλίτσας (2.249 μ.) και του Λύγκου, ενώ στα ΝΑ. α-

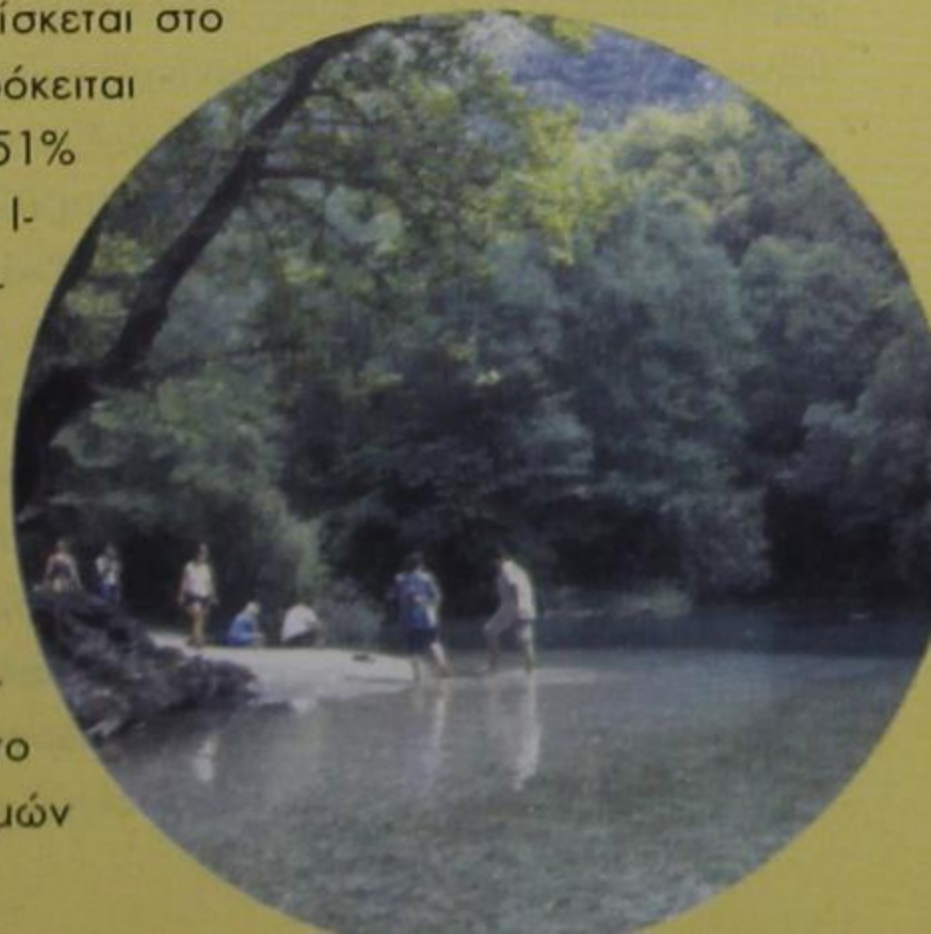
πό τα βουνά που βρίσκονται Δ. του Μετσόβου. Στα ΝΔ. φυσικό όριο αποτελεί το Μιτσικέλι (1.810 μ.). Περιλαμβάνει τον επιβλητικό όγκο της Γκαμήλας (2.497 μ.), καθώς και χαμηλότερα βουνά, όπως τον Κουκουρούντζο (1.785 μ.), την Κούστα (1.731 μ.), τους Κλέφτες (1.890 μ.). Ανατολικά στα σύνορα Ζαγορίου και Μετσόβου, υψώνονται το Μαυροβούνι, ο Ζυγός και η Βάλια Κάλντα. Στο χαμηλότερο υψόμετρο (650 μ.) είναι χτισμένα τα χωριά Αρίστη και Κήποι και στο ψηλότερο (1.350 μ.) το Βραδέτο.

Στα Β. της περιοχής ρέει ο ποταμός Αώος, που αποτελεί το σύνορο του Ζαγορίου με τα χωριά της Σαμαρίνας. Στα Δ. είναι ο Βίκος και οι παραπόταμοί του, ο οποίος βγαίνοντας από το περίφημο ομώνυμο φαράγγι μετονομάζεται σε Βοϊδομάτης. Ο τελευταίος με τη σειρά του διασχίζει τον κάμπο της Κόνιτσας και ενώνεται με τον Αώο. Ο Βάρδας και ο

Ζαγορίτικος ρέουν στην καρδιά του Ζαγορίου και σε κάποιο σημείο ενώνονται με τον Μετσοβίτικο, σχηματίζοντας τον Άραχθο. Στα νερά των παραπάνω ποταμών οφείλεται η πλούσια και άγρια βλάστηση της περιοχής. Στο Ζαγόρι υπάρχουν μικρόκαμποι, όπως αυτός των Ασπραγγέλων ο «Κάμπος της Ντοβράς», τα «Βαρκά της Βίτσας» και ο κάμπος στα Άνω και Κάτω Πεδινά. Στους Μηλιωτάδες σχηματίζεται εκτεταμένη επίπεδη κοιλάδα.

Από τα 4.991 τ.χ. του Νομού Ιωαννίνων τα 1.355 τ.χ. είναι παραγωγικά δάση. Ο σπουδαιότερος πλουτοπαραγωγικός παράγοντας πρώτων υλών βρίσκεται στο Αν. και Κεντρικό Ζαγόρι. Πρόκειται για περιοχή που καλύπτει το 51% της συνολικής του έκτασης. Ιδιαίτερα στα χωριά Τσεπέλοβο, Σκαμνέλλι, Λάιστα, Βοβούσα, Ηλιοχώρι, Βρυσσοχώρι, Ελατοχώρι, Γρεβενίτι, Φλαμπουράρι, Μακρίνο, Καστανώνας, υπάρχουν πάρα πολλά πευκοδάση. Οι καλλιεργήσιμες εκτάσεις καλύπτουν το 3,54%. Οι κάτοικοι των οικισμών

για να καλύψουν τις δικές τους ανάγκες καλλιεργούν πατάτες, φασόλια, κρεμμύδια και διάφορα λαχανικά. Στο Καλπάκι, στα Πεδινά, στους Ασπράγγελους, στους Μηλιωτάδες καλλιεργούν επίσης καλα-

μπόκι, τριφύλλι και σιτηρά. Οπωροφόρα δέντρα υπάρχουν αρκετά, όπως: μηλιές, καρυδιές, κερασιές, καστανιές και φουντουκιές. Το ζωικό κεφάλαιο αποτελείται από πρόβατα, γίδια, αγελάδες, άλογα και μελίτσια.

Λόγω της ποικιλίας των κλιματολογικών και εδαφικών συνθηκών υπάρχει πλούσια βλάστηση και χλωρίδα στην περιοχή του Ζαγορίου, η οποία μοιάζει περισσότερο με αυτή της Κεντρικής και Δ. Βαλκανικής. Η Μαύρη Πεύκη (*Pinus nigra*) και η Οξιά (*Fagus sylvatica*) κυριαρχούν στις πλαγιές των Βουνών και των λόφων.

Στα ψηλότερα σημεία των Βουνών φυτρώνει το Ρόμπολο (*Pinus heldreichii*), που ανήκει στα ψυχρόβια δέντρα. Το Μακεδονίτικο (*Abies borisii*) και Κεφαλλονίτικο (*Abies cerhallonica*) έλατο υπάρχει σε προφυλαγμένες περιοχές. Άλλα δασικά δέντρα είναι: Ίταμος (*Taxus baccata*), Αγριοκυπαρίσσι (*Juniperus foetidissima*), Αγριόκεδρο (*Juniperus communis*), διάφορα είδη Βελανιδιών (*Quercus*), Σφεντάμια (*Acer*), Φλαμουριές (*Tilia*), Φτελιές (*Ulmus*), Κρασιά (*Cornus mass*), Οστρυά (*Ostrya carpinifolia*), Φουντουκιά (*Coryllus avellana*), Πικροκαστανιά (*Aesculus hippocastanum*), Καρυδιά (*Juglans regia*) κ.ά.

Ο Πλάτανος (*Platanus orientalis*), το Σκλήθρο (*Alnus glutinosa*) και οι Ιτιές (*Salix*) βρίσκονται στις ρεματιές. Τα μικρότερα φυτά που απαντώνται στα γύρω χωριά, είναι τα εξής: Ποιπτικός Νάρκισσος (*Narcissus poeticus*), Γάλανθος ή Σκουλαρίκι (*Galanthus reginae olgae-vernalis*), Αγριομενεξέδες (*Viola*), Καμπανούλες (*Campanula*), Αγριογεράνια (*Geranium*), Ίριδες (*Iris germanica*)

κ.ά. Στα δάση φύονται τα παρακάτω: Κίτρινος κρίνος της Αλβανίας (*Lilium carniolicum-albanicum*), Κόκκινος κρίνος ή Τουρκάκι (*Lilium chalcidonicum*), Παρθενικός (*Lilium candidum*), Χρυσόβεργα (*Solidago virgaurea*), Αγριμονιά (*Agrimonia eupatoria*), Ραμόνδα (*Ramonda serbica*) κ.ά. Στις κορυφές των Βουνών

ζουν πολλά σπάνια είδη φυτών όπως: *Viola magellensis*, *Artemisia eriantha*, *Geum reptans*, *Achillea abrotanoides*, *Saxifraga oppositifolia*, *Campanula hawkinsiana*, *Soldanella pindicolla* κ.ά.

Η πανίδα του Ζαγορίου καθιστά την περιοχή φυσικό μουσείο του τόπου μας.

Στα περίφημα δάση διαβιεί η Αρκούδα (*Ursus arctos*), ενώ στα ορεινά ποτάμια η Βίδρα (*Lutra lutra*). Στα φαράγγια του Αώου και του Βίκου βρίσκουν καταφύγιο Αγριόγιδα (*Rupicapra rupicapra*). Επίσης, στο Ζαγόρι συναντάμε αγριόγατο (*Felis silvestris*), λύκο (*Canis lupus*), τσακάλι (*Canis aureus*), ζαρκάδι (*Capreolus capreolus*), αγριογούρουνο (*Sus scrofa*), κουνάβι (*Martes foina*), λαγό (*Lepus europaeus*) και παλιότερα ελάφι (*Cervus elaphus*), το οποίο βρίσκεται σε στάδιο εξαφάνισης από την άγρια καταδίωξη. Στα ποτάμια της περιοχής διαβιούν πολλά είδη ψαριών όπως: βουνίσια πέστροφα (*Salmo trutta dentex*), караβίδες (*Astacus fluviatilis*) και διάφορα αμφίβια. Υπάρχουν 200 είδη πουλιών, που διαβιούν στο Ζαγόρι από τα οποία τα

28 είναι σπάνια. Αυτά είναι: *Ciconia nigra* (Μαυροπελαργός), *Circus galopus* (Φιδαετός), *Buteo rufinus* (Αετοβαρβακίνα), *Hieraeetus pennatus*

(Σταυραετός), *Aquila chrysaetos* (Χρυσαιτός),

Neophron percnopterus (Κουκάλογο), *Gyps fulvus* (Όρνιο),

Merops apiaster (Μελισσοφάγος), *Coracias garrulus* (Χαλκοκουρούνα),

Hirundo daurica (Μιλτοχελίδοιο),

Tichodroma muraria (Δενδροβάτης),

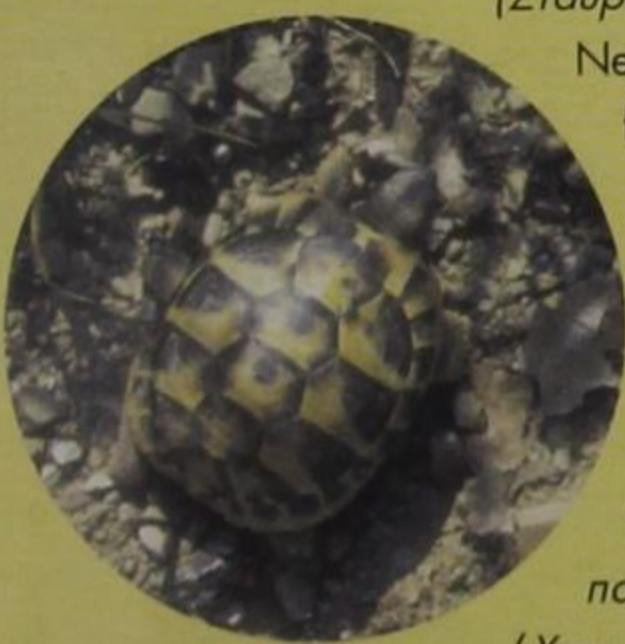
Pyrrhuloxia graculus (Κιτρινοκαλιακούδα),

Milvus migrans (Τσίφτης), *Hieraeetus fasciatus* (Σπιζαιτός),

Gyrfalco barbatus (Γυπαετός),

Falco naumanni

(Χρυσογέρακας),

Falco peregrinus (Πετρίτης), *Bubo bubo*

(Μπούφος), *Dryocopus martius* (Μαυροτσικλιτάρια),

Picus canus (Σταχτοτσικλιτάρια),

Dendrocopos minor (Νανοτσικλιτάρια),

Jynx torquilla (Στραβολαίμης),

Turdus torquatus (Χιονότσιχλα),

Parus cristatus (Λοφοπαπαδίτσα),

Loxia curvirostris (Ελατοσταυρομύτης),

Oriolus oriolus (Συκοφάγος), *Corvus corax* (Κοράκι).

Η Ιστορία

Κατά την ιστορική περίοδο η περιοχή αποτελούσε το ΒΑ. άκρο της αρχαίας Μολοσσίας. Η προχριστιανική περίοδος της περιοχής παραμένει σκοτεινή λόγω των πενιχρών ευρημάτων. Εξαιρούνται η θέση «Κλειδί» που βρίσκεται πάνω απ' τη δεξιά όχθη του Βοϊδομάτη και ο αρχαίος κτηνοτροφικός οικισμός στη Βίτσα, όπου οι ανασκαφές έφεραν στο φως αξιόλογα ευρήματα (λεπίδες, σφυριά λίθινα, δόντια κ.ά.). Πριν τον 4ο αι. π.Χ. η περιοχή είχε κατοικηθεί από Τυμφαίους, Παρώραϊους και Τάλαρεις. Μέχρι τα τέλη του 13ου αι. π.Χ. υπάρχει μεγάλο κενό γνώσης, που διακόπτεται ύστερα απ' την εύρεση κιβωτιόσχημων τάφων με διάφορα κτερίσματα στην περιοχή Καλαμπάκι, ανάμεσα στον Ελαφότοπο και στα Κάτω Πεδινά. Από εκεί αντλούμε πληροφορίες για την Ύστερη αρχαιότητα της Ηπείρου κατά τη διάρκεια της οποίας υπάρχει συνάντηση στοιχείων του πολιτισμού απ' τον μυκηναϊκό νότο και την Άνω Μακεδονία. Πηγή τέτοιων πληροφοριών αποτελούν και τα ομηρικά έπη. Τα χειροποίητα αγγεία των τάφων του Ελαφότοπου αποδεικνύουν την ενεργητική στάση των κατοίκων του Ζαγορίου στις διάφορες επιδράσεις.

Η περίοδος ανάμεσα στον 9ο-8ο αι. και στον 4ο αι. π.Χ. διαφωτίζεται από το 1965 με τις ανασκαφές της Ι. Βοκοτοπούλου στη «Γενίτσαρη» ανάμεσα στη Βίτσα και στο Μονοδένδρι. Οι ανασκαφικές εργασίες έφεραν στο φως ένα μικρό κτηνοτροφικό οικισμό με δύο παρακείμενα νεκροταφεία. Στον οικισμό έχουν βρεθεί ερείπια καμπυλόσχημων ή αψιδωτών σπιτιών των γεωμετρικών ή αρχαϊκών χρόνων και ορθογώνιων της κλασικής περιόδου. Σύμφωνα με τα ευρήματα, ο οικισμός της Βίτσας, του οποίου την αρχαία ονομασία δε γνωρίζουμε, πρέπει να ήταν θερινή διαμονή νομάδων κτηνοτρόφων, οι οποίοι το φθινόπωρο μετακινούνταν στα χειμαδιά. Ο οικισμός πρέπει να καταστράφηκε στο β' μισό του 4ου αι. π.Χ. από πυρκαγιά.

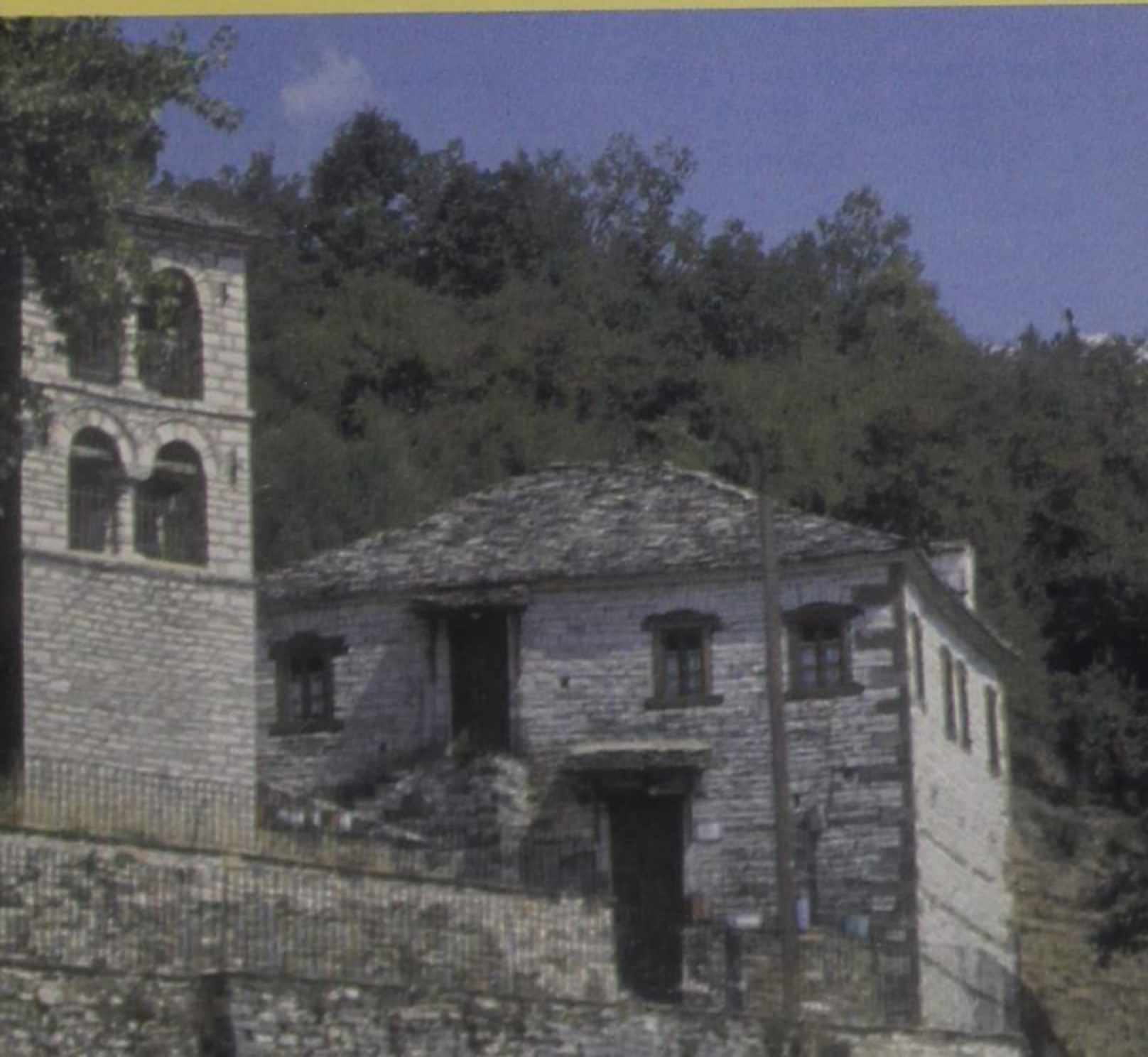
Ελληνιστική περίοδος: οι ελληνιστικοί χρόνοι έως την καταστροφή από τους Ρωμαίους το 167 π.Χ., αποτελούν λαμπρή περίοδο για την Ήπειρο. Απόδειξη αυτής της περιόδου αποτελούν τα ερείπια αρχαίων κτισμάτων, μερικά από τα οποία έχουν φρουριακό χαρακτήρα, γεγονός που αποδεικνύει την επικοινωνιακή σχέση της αρχαίας Μολοσσίας με τις γει-

τονικές περιοχές και τη χάραξη της αμυντικής γραμμής προς τα βόρεια και ανατολικά. Στα περάσματα από Ήπειρο/Ζαγόρι προς Θεσσαλία/Μακεδονία μέσω Πίνδου, έχουν ανακαλυφθεί ερείπια τειχών. Παραδείγματα αυτών αποτελούν τα τείχη στο Καστράκι του Αγ. Μηνά στο Δ. Ζαγόρι, στη Μονή Βοτσάς στο Δεμάτι, στη Βοβούσα στο Α. Ζαγόρι, στο Σκαμνέλλι και Μακρίνο στο Κεντρικό Ζαγόρι. Τα ευρήματα αυτά καλύπτουν την Ανώτερη Παλαιολιθική εποχή μέχρι τη ρωμαιοκρατία και παρέχουν σημαντικές πληροφορίες παντός είδους.

Στους Ρωμαϊκούς χρόνους και τη βυζαντινή περίοδο, η ιστορία του Ζαγορίου είναι παράλληλη μ' αυτή της Ηπείρου. Το 168 π.Χ. ο Αιμίλιος Παύλος καταλαμβάνει την Ήπειρο και αφού καταστρέφει τις περισσότερες πόλεις, στέλνει χιλιάδες Ηπειρώτες στα σκλαβοπάζαρα της Ρώμης. Κατά το Βυζαντινό Μεσαίωνα η περιοχή βρίσκεται σε μεγάλη παρακμή. Ως το 12ο αι. δέχεται διαδοχικά επιδρομές από Γότθους, Ούνους, Βάνδαλους, Βούλγαρους, Σλάβους και Νορμανδούς. Μετά την άλωση της Κων/πολης από τους Φράγκους το 1204, ο Μιχαήλ Α΄ Άγγελος Κομνηνός ιδρύει το Δεσποτάτο της Ηπείρου, στο οποίο περιλαμβάνεται και το Ζαγόρι, που καταλύεται από τους Βούλγαρους το 1230. Λίγο αργότερα (1267) ο Μιχαήλ Β΄ Άγγελος θα ανασυστήσει το Δεσποτάτο μέχρι την οριστική διάλυσή του το 1479 από τους Οθωμανούς. Ζωντανή απόδειξη της πολυτάραχης ιστορίας της περιοχής αποτελούν οι Μονές Ρογκοβού (1028-1034), Ντομπρίνοβου (περίπου 1300) και Αγ. Παρασκευής Μονοδεντρίου (1412).

Οι Νεότεροι χρόνοι

Οι κάτοικοι των Ζαγοροχωρίων, κτηνοτρόφοι και δουλοπάροικοι, ήθελαν ν' απαλλαγούν από τους βυζαντινούς κεφαλάδες. Απέσπασαν πρόνομια από τον Κάρολο Τόκκο, όταν εκείνος μπήκε στο Ζαγόρι το 1429.

Αντίσταση στους Τούρκους πρόβαλαν μόνο οι κάτοικοι του Μαλακασίου. Το Α. Ζαγόρι με το μέρος του Μαλακασίου, διατηρήθηκε ανεξάρτητο για 48 χρόνια, ως το 1478. Το Δ. με έδρα το Μεγάλο Μαχαλά Πάπιγκου, διέθετε δική του πολιτική και δικαστική αρχή. Το Ζαγόρι υπήχθη στη Βασιδέ Σουλτάνα (βασιλομήτορα) και πλήρωνε τρεις φόρους: τον προσωπικό (τζιτζιέ γκερμπάν), το προβατονόμιο και το χαράτσι. Στα μισά του 17ου αι. ορισμένα χωριά έγιναν τιμάρια σπαχήδων και έχασαν την αυτοδιοίκησή τους. Το διάστημα 1681/1684 όλα τα χωριά ανήκαν στην ομοσπονδία των 46 χωριών.

Οι περισσότερες γραπτές μαρτυρίες σχετικά με τα προνόμια του Ζαγορίου έχουν καταστραφεί. Μόνο από ορισμένες σημειώσεις και διαταγές από τόπο σε τόπο διαπιστώνουμε τρία γενικά προνόμια: α) Απαγορεύονταν αυστηρά η είσοδος Τούρκων σ' αυτό. β) Οι κάτοικοί του δεν πήγαιναν στα τούρκικα δικαστήρια. γ) Οι Ζαγορίσιοι ασκούσαν τα θρησκευτικά τους καθήκοντα ελεύθερα και χτυπούσαν τις καμπάνες.

Τη μεγαλύτερη έκταση των εδαφών κατείχαν τα μοναστήρια και οι προύχοντες. Οι τελευταίοι χωρίζονταν σε 2 κατηγορίες. Σ' αυτούς που απόκτησαν γη με την άμεση επένδυση των χρημάτων τους και σ' αυτούς που δανείζαν χρήματα, με αποτέλεσμα να αποκτούν εδάφη ύστερα υπό υποθήκη της περιουσίας των δανειζομένων. Κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας οι πηγές εσόδων ήταν η αμπελουργία, τα δημητριακά, προσπάθειες γίνονταν για σπρωτοφία, η δασοκομία (οικοδομική ξυλεία, ξυλοκάρβουνο, καύσιμη ξυλεία, δαδί-ρετσίνι, βελανιδιά), η κτηνοτροφία (αιγοπρόβατα, γελάδια).

Οι φόροι του Ζαγορίου κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας διακρίνονταν στα αυθεντικά ή τοπικά και στα βασιλικά ή σουλτανικά δοσίματα. Τα πρώτα ορίζονταν από τον πασά-διοικητή, ενώ τα δεύτερα απ' το σουλτάνο. Οι δυσβάσταχτοι φόροι, η ακαρπία του εδάφους και γενικά η ανεπάρκεια φυσικών πόρων, οδήγησαν κάποιους Ζαγορίσιους στην ξενιτιά, όπου παρατηρήθηκε προκοπή και γενικά πρόοδος των ατόμων αυτών. Τα κύρια μέρη που τους υποδέχτηκαν, ήταν η Μολδοβλαχία, η Ρωσία, η Κων/πολη και οι Παραδουνάβιες ηγεμονίες. Οι κάτοικοι του Ζαγορίου, αυτόνομοι και αυτοδιοικούμενοι, μπορούσαν απερίσπαστοι να ασχολη-

θούν με εμπορικές και βιοτεχνικές δραστηριότητες, να πλουτίσουν και να γίνουν δημιουργοί μιας ακμής και ενός πολιτισμού που θαυμάζουμε ως σήμερα. Παράλληλα οι ξενιτεμένοι, φορείς πλούτου αλλά και πνευματικών αγαθών από το εξωτερικό, συνέβαλαν με τις δωρεές τους στην περαιτέρω υλική και πνευματική ευημερία του Ζαγορίου.

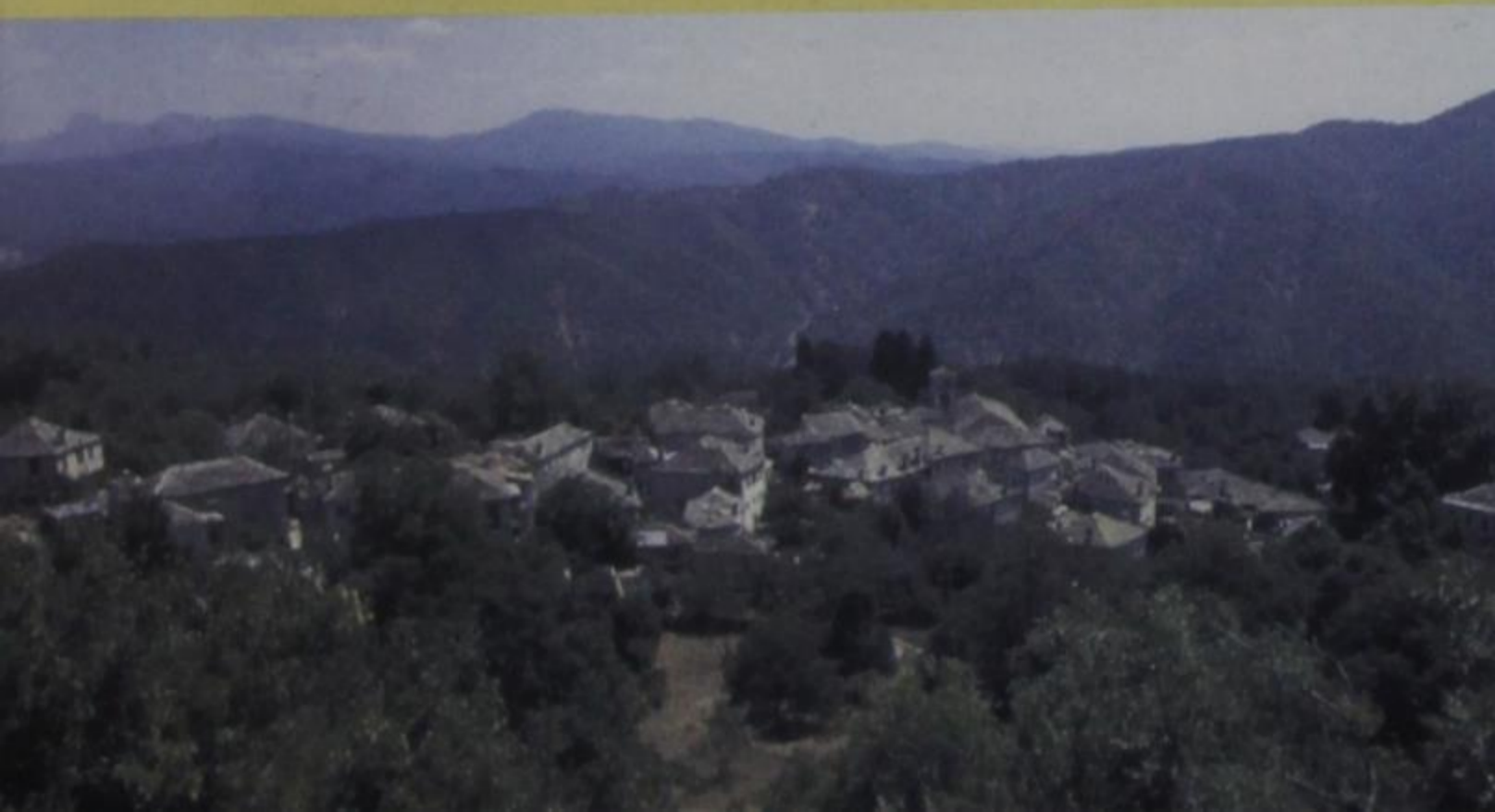
Σε ορισμένες περιοχές κάποιοι Ζαγορίσιοι επιδόθηκαν στο επάγγελμα του οικοδιδάσκαλου ή του μέλους διδακτικού προσωπικού διαφόρων σχολείων. Επίσης, Ζαγορίσιοι τεχνικοί (μάστοροι, αγιογράφοι κ.ά.) απέδειξαν το ταλέντο τους με τη δημιουργία σπουδαίων οικοδομημάτων. Άλλοι πάλι, κυρίως στις παραδουνάβιες ηγεμονίες, επιδόθηκαν στο επάγγελμα των τζελέπηδων, προμηθεύοντας άτομα στα τουρκικά στρατεύματα λαμβάνοντας το φόρο «προβατονόμιο». Η μετανάστευση αυτή είχε ως αποτέλεσμα τις επιδράσεις που δεχόταν το Ζαγόρι απ' τον Ελληνισμό της Διασποράς. Βέβαια η ξενιτιά δεν οδήγησε μόνο στον πλούτο αλλά ενίσχυσε τη δυσλειτουργία της οικογένειας λόγω της συνεχούς έλλειψης του άντρα και της ανάληψης πολλών πρωτοβουλιών απ' τη γυναίκα.

Την εμπορική ανάπτυξη της Ηπείρου ακολουθεί η πνευματική με την ίδρυση σχολείων. Το Ζαγόρι είχε πολλούς διανοούμενους με κορυφαίους το Μεθόδιο Ανθρακίτη, τον Επίσκοπο Παραμυθιάς Ευθύμιο, το Μητροπολίτη Άρτας Ιάκωβο Β' και το Νεόφυτο Δούκα. Κάποια χωριά του Ζαγορίου είχαν μάλιστα ελληνικά σχολεία, όπως: Πάπιγγο, Κουκούλι, Καπέσοβο, Σκαμνέλλι, Τσεπέλοβο, Νεγάδες κ.ά.

Το 1943 οι Γερμανοί προκάλεσαν το χαλασμό στο Ζαγόρι. Ακολούθησε η αστυφιλία και η μετανάστευση και μετά τον εμφύλιο πόλεμο, το φαινόμενο της αποδημίας κατέστη γενικό. Αυτό είχε ως συνέπεια να ερημώσει το μεγαλύτερο μέρος των χωραφιών. Οι Ζαγορίσιοι οικισμοί αποτελούν μάρτυρες μιας προηγούμενης εποχής με οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική άνθιση. Σήμερα κατοικούνται μόνο από 3.500 άτομα.

Οι οικισμοί

Η σύσταση των Ζαγορίσιων χωριών διακρίνεται σε οικιστικές υποενότητες, οι οποίες είναι οι εξής: τα Βλαχοχώρια (βόρειο-ανατολικό Ζαγόρι), τα χωριά της κοιλάδας του Ζαγορίτικου ποταμού (νότιο Ζαγόρι), τα χωριά της κοιλάδας του Άνω Βίκου (κεντρικό Ζαγόρι) και τα χωριά της κοιλάδας του Βοϊδομάτη (δυτικό Ζαγόρι). Οι παραπάνω υποενότητες διαθέτουν τους κατάλληλους μηχανισμούς επικοινωνίας, με αποτέλεσμα να απαρτίζουν μία πλήρη κοινότητα με πολιτισμικές ιδιαιτερότητες.

Η επιλογή της θέσης των οικισμών του Ζαγορίου έγινε με βάση κάποιους παράγοντες, όπως: α) η τοπογραφία της θέσης, β) η απόσταση από τους χώρους δουλειάς, γ) η επικοινωνία με τους άλλους οικισμούς (γεφύρια, μονοπάτια), δ) η οπτική επικοινωνία, ε) οι συνθήκες ασφάλειας από τις διάφορες επιδρομές, στ) η θέα και ο προσανατολισμός, ζ) η ύπαρξη νερού και βοσκής.

Οι οικισμοί του Ζαγορίου έχουν αμυντικό χαρακτήρα, με κύρια γνωρίσματα τους ψηλούς μαντρότοιχους (οβορούς) και τις κλεισμένες ξύλινες αυλόπορτες. Θεωρούνται οικισμοί μονοκεντρικοί, με κέντρο το μεσοχώρι (πλατεία) και γύρω τα σπίτια κατά μαχαλάδες. Κοντά στο μεσοχώρι υπάρχουν τα κοινόχρηστα οικοδομήματα, όπως εκκλησία, σχολείο, καφενείο, βρύση κ.ά., όπου πραγματοποιούνται οι διάφορες κοινωνικές συγκεντρώσεις και οι εμπορικές συναλλαγές. Στο κέντρο του οικισμού βρίσκονται τα σπίτια των πλουσίων. Οι Γύφτοι ζούσαν στην περιφέρεια και οι Σκηνίτες σε καλύβες έξω από το χωριό. Από το μεσοχώρι ξεκινά δίκτυο πεζόδρομων, με λιθόστρωτα καλντερίμια. Τα οικοδομήματα έχουν άμεση ή έμμεση (αυλόπορτες, μαντρότοιχοι) σχέση με τους δρόμους.

Χαρακτηριστικό γνώρισμα της περιοχής είναι η αίγλη και το μεγαλείο των ιδιωτικών και δημόσιων κτιρίων. Στο ανατολικό τμήμα του Ζαγορίου επικρατεί ο φλύσχος (μαύρη πέτρα), ενώ στο δυτικό-κεντρικό η άσπρη πέτρα. Βέβαια οι μάστοροι στις κατασκευές τους δε χρησιμοποιούν ένα είδος πέτρας στα κτίρια των αντίστοιχων περιοχών, αλλά αφήνονται ε-

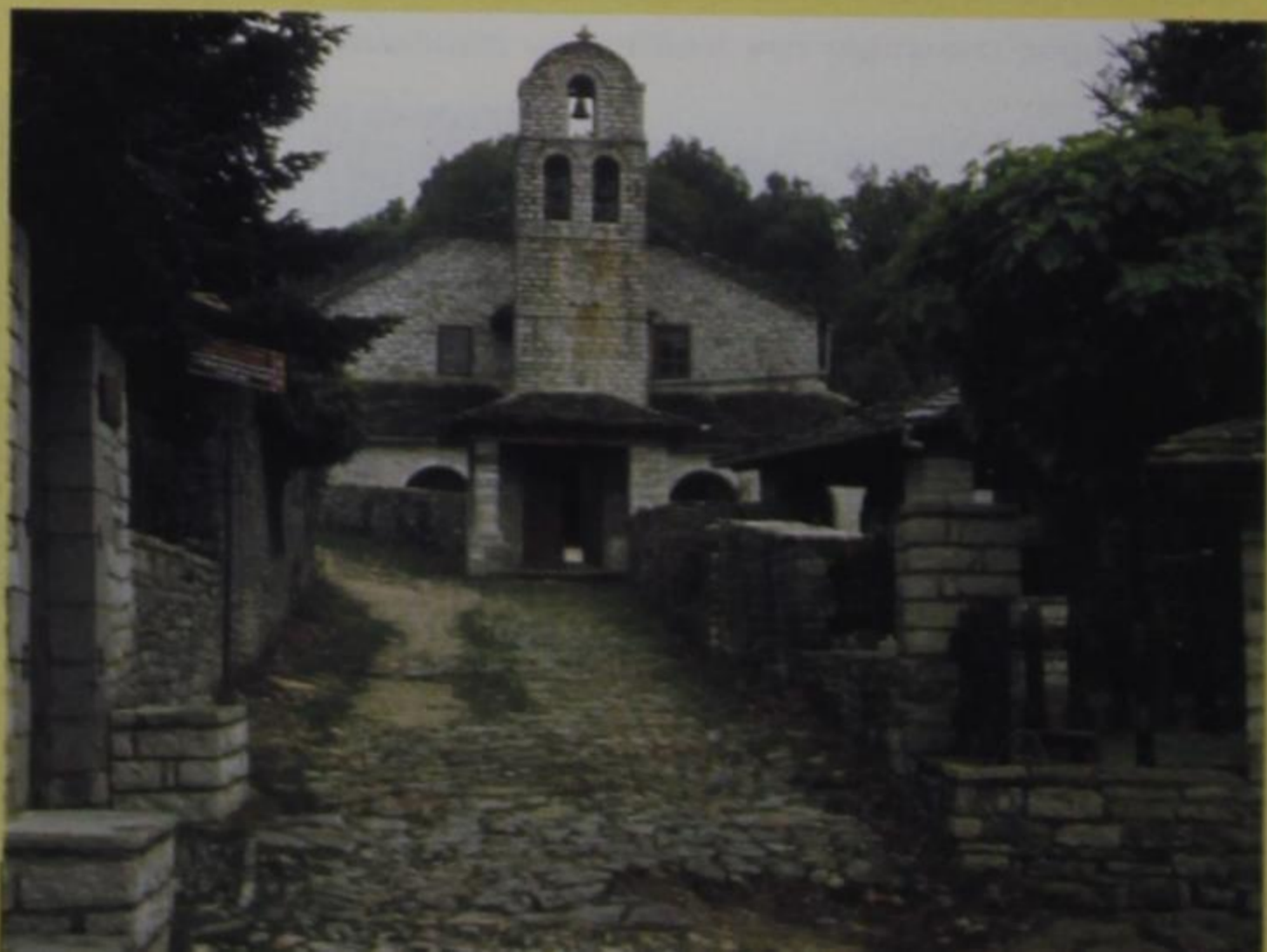

λεύθεροι σχετικά με τους συνδυασμούς των δομικών υλικών. Η κοινωνική, πολιτισμική και πολιτική ιστορία του τόπου εκφράζεται με τους λιθόστρωτους ή όχι δρόμους, τα μονοπάτια, τις πέτρινες σκάλες, τις βρύσες, τα πάμπολλα γεφύρια (Κήποι, Πάπιγκο, Τσεπέλοβο κ.ά.), τους νερόμυλους, τις εκκλησίες-ξωκλήσια και τέλος τα μοναστήρια. Τα τελευταία αποτελούν το αποκορύφωμα της ζαγορίσιας αρχιτεκτονικής.

Το σημερινό Ζαγόρι έχει 47 χωριά και χωρίζεται σε τρία τμήματα: Ανατολικό, Κεντρικό και Δυτικό.

Δυτικό: Άγ. Μηνάς, Άνω Πεδινά, Αρίστη, Βίκος, Βίτσα, Ελαφότοπος, Καλπάκι, Κάτω Πεδινά, Μεσοβούνι, Μονοδένδρι, Πάπιγκο. Κεντρικό: Ανθρακίτης, Ασπράγγελοι, Βραδέτο, Βρυσοχώρι, Δίκορφο, Δίλοφο, Διπόταμο, Ελάτη, Ηλιοχώρι, Καλωτά, Καπέσοβο, Κήποι, Κουκούλι, Λάιστα, Λεπτοκαρυά, Μανασσή, Νεγάδες, Σκαμνέλι, Τσεπέλοβο, Φραγκάδες. Ανατολικό: Βοβούσα, Γρεβενίτι, Δεμάτι, Δόλιανη, Ελατοχώρι, Ιτέα, Καβαλάρι, Καρυές, Καστανώνας, Κρυόβρυση, Λιγκιάδες, Μακρίνο, Μηλιωτάδες, Πέτρα, Τρίστενο, Φλαμπουράρι.

Πληθυσμιακά αποτελείται από Ζαγορίσιους, Βλάχους (εγκατεστημένους στο αμιγώς βλαχόφωνο Ανατολικό Ζαγόρι), Σαρακατσάνους, αλλά και άλλους πληθυσμούς, όπως οι Γύφτοι που μονοπωλούν σχεδόν το επάγγελμα του οργανοπαίχτη. Σήμερα το Ζαγόρι αποτελεί μία από τις πιο τουριστικές, όμορφες και πιο παραδοσιακές και λαογραφικά ενδιαφέρουσες περιοχές της Ηπείρου, αλλά και της Ελλάδας.

Κόνιτσα

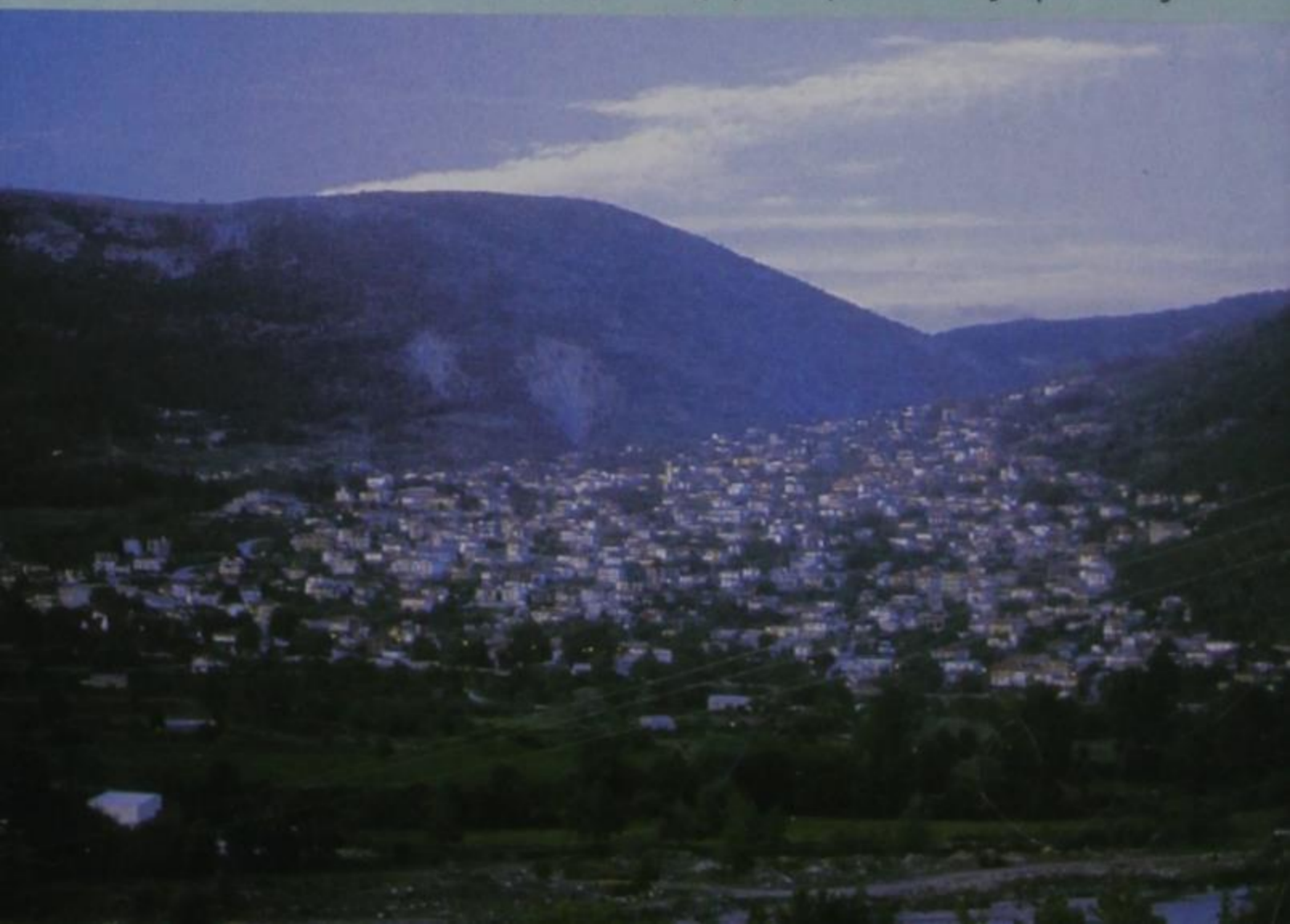

ΚΟΝΙΤΣΑ

64

ΧΛΜ. ΒΔ. ΑΠΟ ΤΑ ΙΩΑΝΝΙΝΑ ΚΑΙ ΣΕ ΥΨ. 630 Μ. ΣΥΝΑΝΤΑΜΕ τη γραφική και παραδοσιακή κωμόπολη της Κόνιτσας που κατοικείται από 4.000 κατοίκους. Το όνομά της σημαίνει «αλογότοπος», από τη σλαβική ονομασία Κόνι= άλογο και τζα= τόπος. Μ' αυτή την ονομασία αναφέρεται για πρώτη φορά το 1380 στο Χρονικό των Ιωαννίνων. Η Κόνιτσα βρίσκεται στα βόρεια του Νομού Ιωαννίνων.

Η περιοχή της αποτελεί μια γεωγραφική «σφήνα» μεταξύ της Δ. Μακεδονίας και της Β. Ηπείρου. Ο χώρος χαρακτηρίζεται από τον πυκνό ρου ποταμών (Αώος, Σαραντάπορος) και παραποτάμων, η παρουσία των οποίων παίζει σημαντικό ρόλο, καθώς σαν φυσικό σύνορο συντελούν στη διαμόρφωση όχι μόνο γεωγραφικών αλλά και πολιτισμικών υποσυνόλων στην περιοχή. Είναι χτισμένη αμφιθεατρικά στους πρόποδες του

βουνού Γυμνάδι ή Νύμφη, κατά τους αρχαίους. Από εκεί αγναντεύει την εύφορη κοιλάδα, που απλώνεται μπροστά της. Οι ποταμοί Αώος, Βοϊδομάτης και Σαραντάπορος ρέουν στην κοιλάδα χαρίζοντας γονιμότητα στην περιοχή. Η οικονομική της βάση είναι αγροκτηνοτροφική, ενώ τελευταία ανάπτυξη παρουσιάζει και ο τουρισμός.

Σύμφωνα με μαρτυρίες, από τους προϊστορικούς χρόνους αναπτύχθηκαν εδώ οικισμοί. Η Κόνιτσα βρίσκεται στη θέση της αρχαίας Κονισσού. Στην περιοχή της κοιλάδας της Κόνιτσας (αρχαία Τριφυλλία) αναπτύχθηκε η Μολοσσίδα, η πατρίδα της Ολυμπιάδας, της μητέρας του Μ. Αλέξανδρου. Από το 13ο-12ο αι. π.Χ. εγκαθίστανται στην ορεινή περιοχή της κεντρικής και Δ. Πίνδου οι Μολοσσοί, ένα από τα σημαντικότερα, από πλευράς πολιτικής ισχύος, φύλα του Ηπειρωτικού χώρου. Στοιχεία εγκατάστασής τους εντοπίστηκαν πρόσφατα στο λόφο του Λιατοβουνίου στην κοιλάδα του Αώου κοντά στη συμβολή του με το Βοϊδομάτη. Στους ιστορικούς χρόνους (7ος-168 π.Χ.) στην περιοχή εισάγεται το αττικό αλφάβητο, κόβεται νόμισμα και θεσπίζεται η ετήσια εκλογή αρχόντων και Βουλής. Το 280 π.Χ. ο Πύρρος, βασιλιάς της Ηπείρου, εγκατέστησε εδώ το στρατόπεδό του. Αργότερα από τους Ρωμαίους κατασκευάστηκε η Εγνατία οδός, τμήμα της οποίας διέσχιζε την περιοχή. Την περίοδο αυτή οι ανθρώπινες δραστηριότητες επικεντρώνονται γύρω από την Παλαιογορίτσα.

Στη Βυζαντινή περίοδο επικρατεί αστάθεια στην περιοχή λόγω των επιδρομών των Σλάβων στις νοτιότερες περιοχές των Βαλκανίων. Ο ναός του Αγ. Δημητρίου στη Μολυβδοσκεπάστη είναι το μοναδικό βυζαντινό μνημείο που σώζεται (11ος αι.). Η Κόνιτσα κατά το 15ο αι. υποτάχθηκε στους Τούρκους και έκτοτε αποτέλεσε ιδιόμορφη περίπτωση εμπορικού και διοικητικού κέντρου, με ιδιαίζουσα ιστορική εξέλιξη. Αποτελούσε μόνιμη έδρα Τούρκου υποδιοικητή και ανέπτυξε μεγάλες οικονομικές δραστηριότητες, κυρίως βιοτεχνικές και εμπορικές. Οι Τούρκοι ανάγκαζαν τους κατοίκους να εγκαταλείψουν τους γειτονικούς οικισμούς και έτσι αναπτύχθηκε η Κόνιτσα ως κέντρο της περιοχής. Ονομαστή ήταν η βιοτεχνική της δραστηριότητα στην επεξεργασία δερμάτων (βυρσοδεψία). Τον καιρό της μεγάλης ακμής της αριθμούσε 7.000 κατοίκους, στη συντριπτική πλειοψηφία Έλληνες. Απ' αυτήν κατάγονταν και ονομαστές οικογένειες Οθωμανών της εποχής εκείνης. Το 16ο αι. κατασκευάζονται δύο μεγάλα τεμένη στην πόλη. Το ένα από τα δύο είναι το «Τζαμί Σουλτάν Σουλεϊμάν», το οποίο σώζεται ερειπωμένο μέχρι σήμερα. Την εποχή αυτή χτίζονται πολλοί ναοί, των Αγ. Αποστόλων (1537), της Αγ. Τριάδας, του Αγ. Αθανασίου, του Αγ. Νικολάου, το μοναστήρι των Αγ. Αναργύρων στην Άνω Κλειδωνιά, το μοναστήρι Στομίου (1774) και αγιογραφείται τότε το καθολικό της Μονής Μολυβδοσκεπάστης (1522). Η Κόνιτσα απελευθερώθηκε από τον τουρκικό ζυγό το 1913. Στα χρόνια του ελληνοϊταλικού πολέμου και της γερμανικής κατοχής, υπέστη μεγάλες καταστροφές, με αποκορύφωμα την περίοδο του Εμφυλίου (1947).

Ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά στοιχεία της Κόνιτσας, στοιχείο οργάνωσης του χώρου, του χρόνου και των κοινωνικών ομάδων και δραστηριοτήτων, ήταν το παζάρι της. Για αιώνες συντόνιζε τους ρυθμούς όλης της ενδοχώρας με κέντρο το παζάρι, σημείο αναφοράς και τόπο συνάντησης και συναλλαγής (υλικής και πολιτισμικής) ανθρώπων, ομάδων και παραδόσεων γενικότερα. Τα ορεινά χωριά Αετομπλίτσα και Φούρκα ήταν η βασική πηγή εφοδιασμού του παζαριού της Κόνιτσας με κτηνοτροφικά είδη (γαλακτοκομικά, μαλλί κ.ά.). Σήμερα το παζάρι μπορεί να μην υπάρχει και η Κόνιτσα να μην έχει την αίγλη του παρελθόντος, η μικρή πολιτεία όμως εξακολουθεί να αποτελεί διοικητικό και οικονομικό κέντρο της περιοχής και έδρα του ομώνυμου Δήμου.

Ανηφορίζοντας τα καλντερίμια της Άνω Κόνιτσας, οι δρόμοι οδηγούν στα παραδοσιακά πέτρινα αρχοντικά της εποχής της Τουρκοκρατίας. Αξιόλογα μνημεία της αρχιτεκτονικής αυτής της περιόδου αποτελούν: το πατρικό σπίτι της Χάμκως (μάννα του Αλή-Πασά), το αρχοντικό του Χουσεΐν Μπέη, το κτίριο της Μητρόπολης (1791), το τούρκικο τζαμί στην άκρη της πόλης και πολλά άλλα ιδιόκτητα σπίτια και εκκλησίες στην καρδιά της παλιάς πόλης. Το κτίριο οικογένειας Σίσκου (από τις επιφανέστερες της Κόνιτσας, πιθανόν καταγωγή από εξισλαμισμένους χριστιανούς) είναι μεγάλων διαστάσεων, διώροφο κτίσμα με πύλοσχημη διάταξη στην κύρια όψη και ψηλό τετράγωνο πύργο στην πίσω πλευρά. Όλοι οι κύριοι χώροι φέρουν ξυλόγλυπτη διακόσμηση. Το κτίσμα λειτούργησε παλιότερα ως γυμνάσιο με αποτέλεσμα να υποστεί πολλές φθορές. Το Δημαρχείο της Κόνιτσας στην κεντρική πλατεία

της κωμόπολης χαρακτηρίζεται παραδοσιακό κτίριο και χρονολογείται από το 1875.

Στην άκρη της πόλης, στην κορυφή βραχώδους λόγγου βρίσκεται το κάστρο της Κόνιτσας. Ελέγχει όλη την περιοχή και ενισχύει την ήδη φυσική οχύρωση του χώρου. Πρόκειται για μεσαιωνικό κάστρο με προσθήκες στα χρόνια της Τουρκοκρατίας. Η χρονολογία ανέγερσής του δεν είναι εξακριβωμένη. Από τη μια αναφέρεται ότι χτίστηκε το 1319 και από την άλλη τοποθετείται η περίοδος κατασκευής του στα χρόνια του Ιουστινιανού (6ος αι. μ.Χ.). Σήμερα είναι ερειπωμένο και καλύπτεται από πυκνή βλάστηση. Στην κάτω συνοικία της Κόνιτσας βρίσκεται το τζαμί. Σύμφωνα με μαρτυρίες χτίστηκε στη θέση παλιότερου ναού του Αγ. Ιωάννη του Προδρόμου. Κοντά σ' αυτό υπάρχει μουσουλμανικός τάφος.

Στα ΒΔ. της Κόνιτσας εντοπίστηκε θέση με ίχνη τοικοποιίας ναού παλαιοχριστιανικής εποχής. Διακρίνεται μικρή ημικυκλική αφίδα, στο εσωτερικό της οποίας είναι χτισμένη σύγχρονη, και έχει τοποθετηθεί προσκυνητάρι. Διακρίνονται επίσης ίχνη του Β. και Ν. τοίχου.

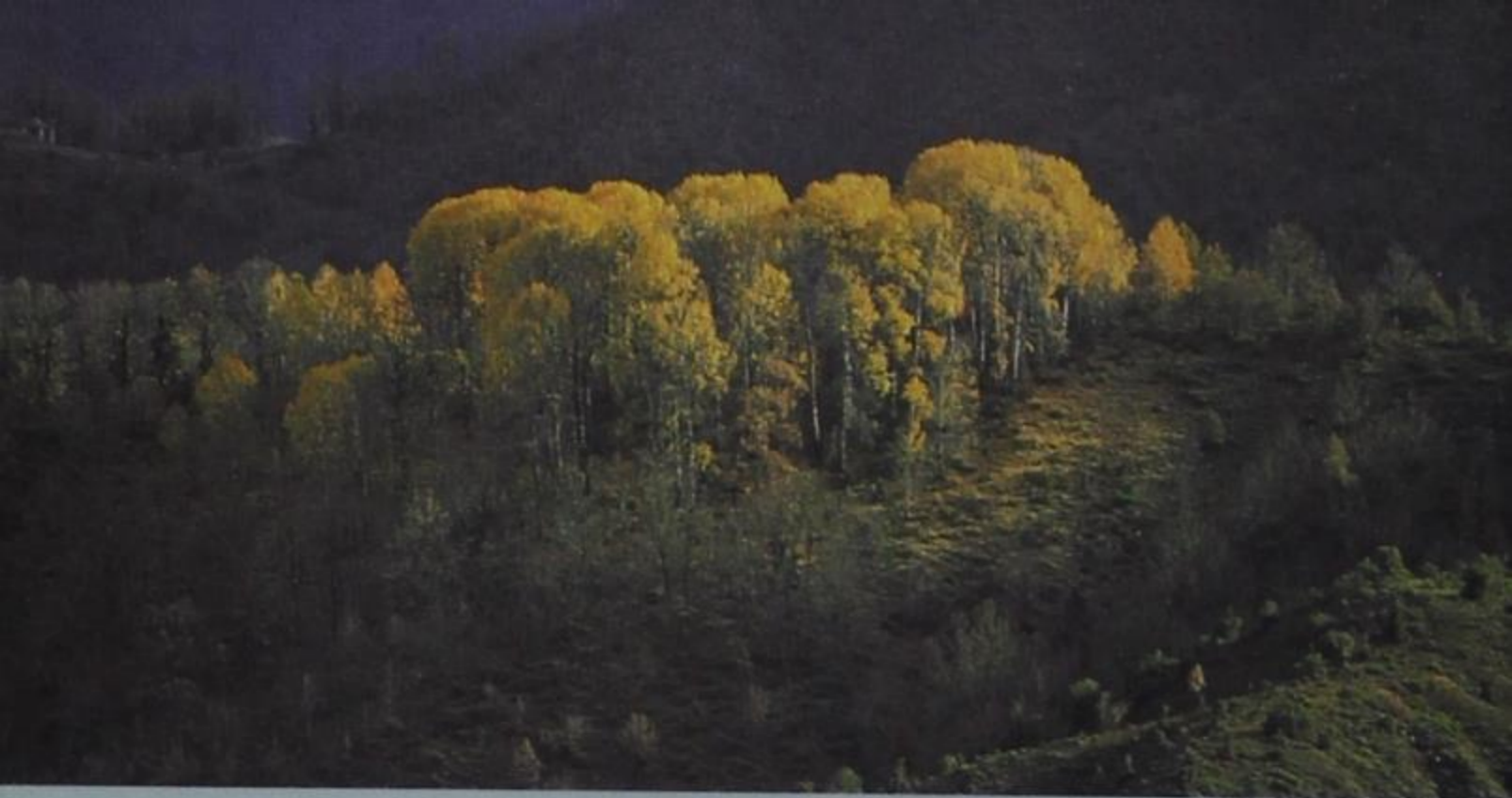
Μετά το παλιό Τελωνείο της Μέρτζιανης, 400 μ. περίπου από τα αλβανικά σύνορα, συναντάμε τη Μονή Μολυβδοσκεπάστου, αφιερωμένη στην Παναγία. Πρόκειται για κτίσμα βυζαντινής εποχής (668-685) από τον Κων/νο Πωγωνάτο και είναι διακοσμημένο με τοιχογραφίες του 17ου αι. Επίσης, αξιόλογο θρησκευτικό μνημείο είναι η Μονή Στομίου, που χτίστηκε το 1774 και στέκεται σαν αετοφωλιά πάνω στα βράχια. Βρίσκεται δίπλα στο ποτάμι του Αώου και είναι ξακουστό το πανηγύρι του μοναστηριού στις 8 Σεπτεμβρίου. Ο ναός της Κόκκινης Παναγιάς βρίσκεται ΒΔ. της Κόνιτσας. Είναι μεταβυζαντινός ναός στον τύπο της μονόκλιτης ξυλόστεγης βασιλικής και κτίσθηκε πιθανόν το 15ο αι. Στην τοιχοδομία του κυριαρχούν οι πλίνθοι. Ο διάκοσμος του ναού περιορίζεται στην αφίδα.

Πολύ κοντά στην Κόνιτσα βρίσκεται το Μπουραζάνι, μία καταπράσινη περιοχή με παλιό νερόμυλο, που λειτουργεί σήμερα ως νεροτριβή με οικολογικό σύστημα καθαρισμού. Πιο κάτω υπάρχουν παραδοσιακές βιοτεχνίες, που κατασκευάζουν χειροποίητα είδη (υφαντά στον αργαλειό, λευκές δαντέλες, ασπροκεντήματα, ξυλόγλυπτα, κεραμικά, ζυμαρικά και πίτες χωριάτικες).

Λίγα μέτρα πιο κάτω από το τζαμί, στην έξοδο της χαράδρας του Αώου, βρίσκεται το γεφύρι της Κόνιτσας, που θεωρείται σύμβολο της πόλης και καύχημα τεχνικής. Είναι το μεγαλύτερο μονότοξο γεφύρι (20x40 μ.) στην περιοχή των Βαλκανίων. Κατασκευάστηκε από τον αρχιτέκτονα και πρωτομάστορα της πέτρας, Ζιώγα Φρόντιζο από την Πυρσόγιαννη. Η ανέγερσή του άρχισε το 1823 και ολοκληρώθηκε το 1871. Παλιότερα χρυσίμευε για το πέρασμα των κατοίκων, συμβολίζοντας το γεφύρωμα του κόσμου της φύσης με τον πολιτισμό. Στη μέση της καμάρας του γεφυριού υπάρχει ένα καμπανάκι, το οποίο προειδοποιούσε τους περαστικούς για τη δύναμη του αέρα.

15 χλμ. ΒΔ. από την Κόνιτσα, στα Καβάσιλα, συναντάμε θερμές μεταλλικές πηγές για δερματοπάθειες, χρόνιες γυναικολογικές ασθένειες, κυκλοφοριακό και αναπνευστικό. Στον Αμάραντο, 32 χλμ. από την Κόνιτσα,

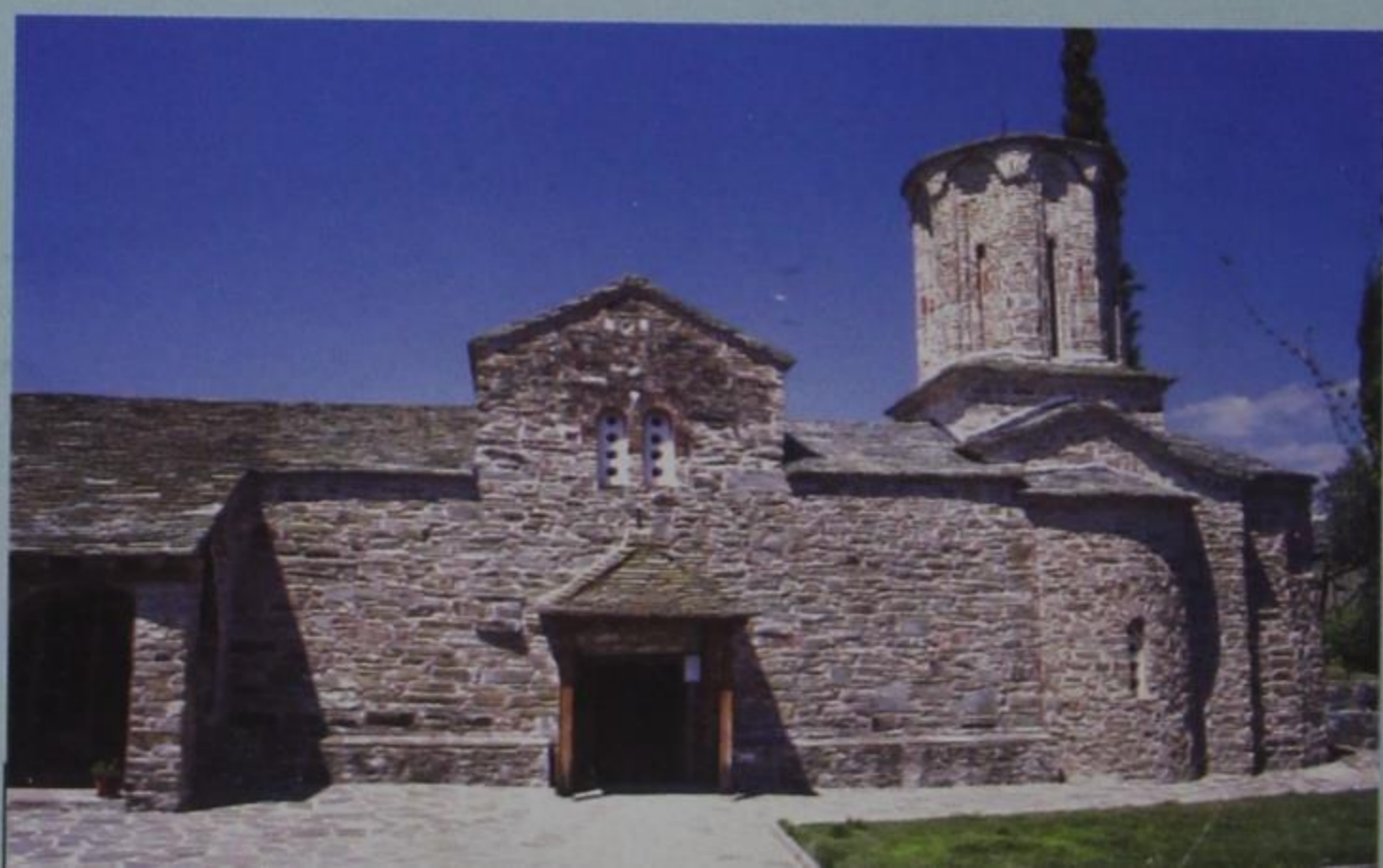

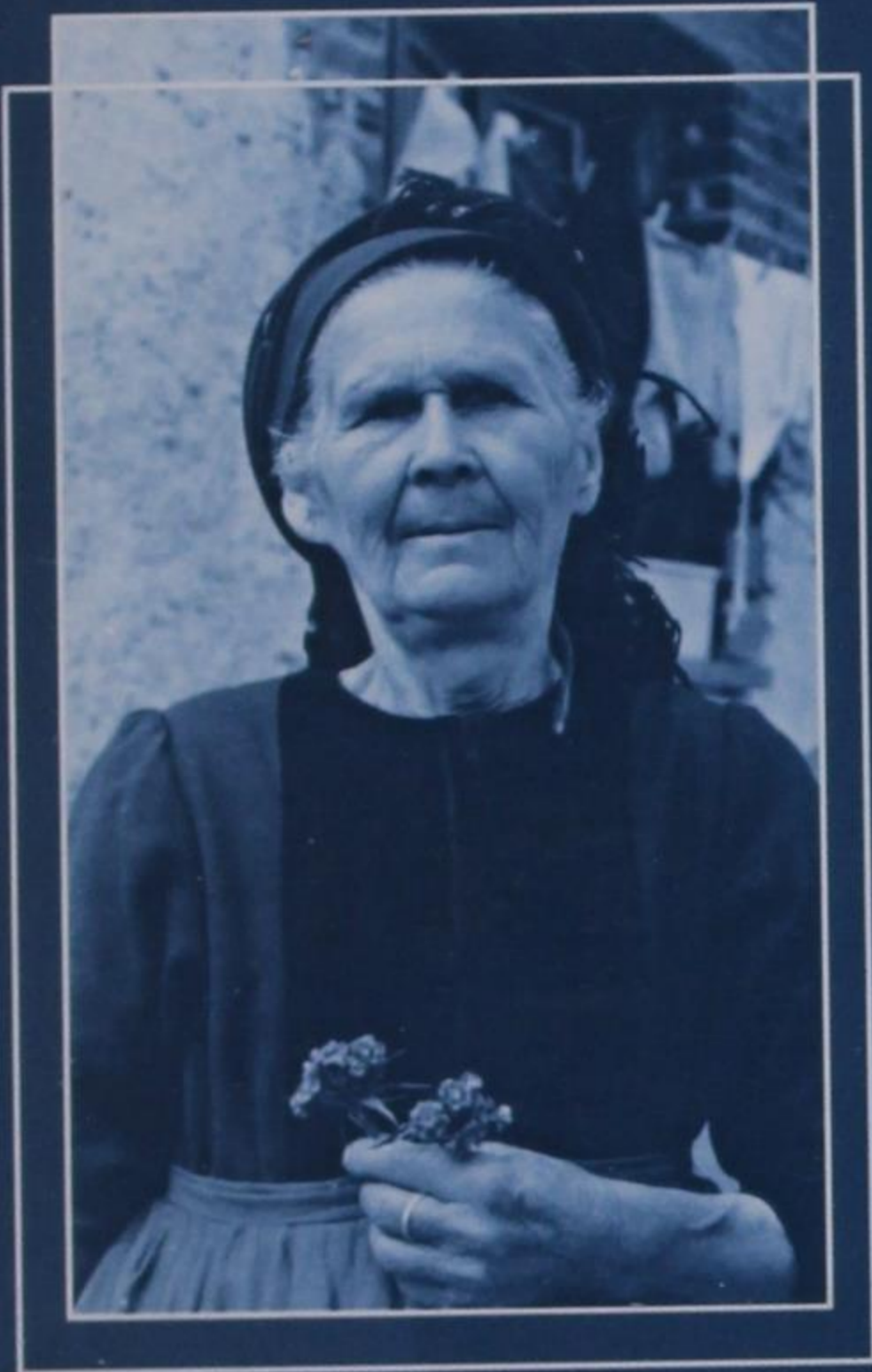

σε υψ. 1.260 μ. υπάρχουν ατμόλουτρα μέσα στα πεύκα και τα έλατα. Το εκκλησάκι της Αγ. Βαρβάρας βρίσκεται στην τοποθεσία «μπαλκόνι της Κόνιτσας». Προσφέρει ειδυλλιακή θέα προς το βουνό και τον κάμπο. Οι κορυφές της Τραπεζίτσας και του Ροϊδοβουνίου προσφέρουν ιδιαίτερη θέα προς Τύμφη, Σμόλικα, Γράμμο, χαράδρα Αώου και χωριά Λάκκας Αώου.

Στην Κόνιτσα διεξάγεται πανηγύρι το Δεκαπενταύγουστο στον εορτασμό της Κοιμήσεως της Θεοτόκου, στις 20/9 πραγματοποιείται εμποροπανήγυρη και την τελευταία Κυριακή της Αποκριάς πραγματοποιούνται καρναβαλικές εκδηλώσεις. Επίσης, ο Δήμος Κόνιτσας διοργανώνει κάθε χρόνο την άνοιξη με την ονομασία «Εύαθλος-Κόνιτσα» αγώνες καγιάκ, αναρρίχησης, αλεξίπτωτου πλαγιάς, ποδηλασίας βουνού, στους οποίους παίρνουν μέρος αθλητές από την Ελλάδα και από άλλες χώρες. Αγαπημένοι χοροί: γκάνιτα, πεκλάρι, ζερματινό, Ντάντω, απδόνη, πεσκοβιάρικο.

ΕΠΙΣΚΕΦΤΕΙΤΕ το Λαογραφικό Μουσείο και τη Φωτογραφική Έκθεση των Μνημείων της περιοχής. **ΔΟΚΙΜΑΣΤΕ** πέστροφα στα κάρβουνα, προβατίνα ψητή. **ΤΟΠΙΚΕΣ ΓΕΥΣΕΙΣ:** τσίπουρο, γλυκά του κουταλιού, τυριά, μαρμελάδες, μέλι, καρύδια, βότανα, πίτες, σκερ-μπουρέκ (γλυκό). **ΕΠΙΔΟΘΕΙΤΕ ΣΕ** καγιάκ, ράφτινγκ, ποδηλασία βουνού, αναρρίχηση, αλεξίπτωτο πλαγιάς, ορειβασία, πεζοπορία, κατάβαση φαραγγιού. **ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ:** α) Κόνιτσα-Λάζαρος, β) Καρουτιά-Σουσνίτσα-Ροϊδοβούνι, γ) Χαράδρα Αώου-Μονή Στομίου-Ανάβαση Γκαμήλας, δ) Αγ. Βαρβάρα-Ενετικό Κάστρο, ε) Τραπεζίτσα-Ροϊδοβούνι.

Ένδοξο παρελθόν

ΕΝΔΟΞΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ

Οι γυναίκες της Πίνδου και η ομώνυμη μάχη

Η

ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΠΙΝΔΟΥ ΕΛΑΒΕ ΧΩΡΑ ΣΤΙΣ 5 ΤΟ ΠΡΩΙ ΤΗΣ 28ΗΣ

Οκτωβρίου 1940 μεταξύ των ελληνικών και ιταλικών στρατευμάτων. Η ελληνική μεραρχία, με διοικητή τον αντισυνταγματάρχη Κ. Δαβάκη συγκρούστηκε με την ιταλική μεραρχία «Τζούλια», που είχε διοικητή τον στρατηγό Μάριο Τζιρότι. Έδρα του ελληνικού σώματος ήταν το Επαχώρι (σήμερ. Νομού Καστοριάς).

Οι Ιταλοί κατάφεραν να φτάσουν μέχρι το χωριό Βοβούσα, αλλά γρήγορα ανατράπηκαν από τις ελληνικές δυνάμεις και καταδιώχτηκαν. Ένα μεγάλο κομμάτι συμμετοχής στην απελευθέρωση της Πίνδου αποδίδεται στις γυναίκες, τις άγνωστες στο ευρύ κοινό, που με θάρρος και γενναιοψυχία έδειξαν αληθινό ηρωισμό στις κρίσιμες ώρες του αγώνα.

Η επιτακτική ανάγκη κάλυψης του ελληνικού στρατού με πολεμοφόδια και τρόφιμα υπερκεράστηκε από τον «άμαχο» αυτό πληθυσμό. Ωστόσο, κάθε άλλο παρά άμαχος πρέπει να καλείται, αφού οι γυναίκες πολέμησαν με κίνδυνο της ζωής τους σε διαφορετικό επίπεδο για την απελευθέρωση της πατρίδας τους.

Εγκατέλειψαν τα παιδιά τους στο δάσος με τους ηλικιωμένους και όλες μαζί φορτωμένες με πυρομαχικά πήγαιναν στο μέτωπο του πολέμου για να βοηθήσουν τους στρατιώτες. Τα έδεναν «ζαλικά» στις πλάτες τους, μέσα σε άσχημες καιρικές συνθήκες και με τις σφαίρες να σφυρίζουν δίπλα τους, συνέχιζαν το δρόμο τους. Το κουράγιο ούτε μία φορά δεν τις εγκατέλειψε, αλλά με αστεία και πειράγματα προσπαθούσαν να ξεχνούν τον κίνδυνο και να ολοκληρώσουν την αποστολή τους. Ο κίν-

δυνατός παραμένει πάνω στις πλάτες τους, καθώς μία απότομη και αδέξια κίνηση θα τις έκανε πυροτέκνημα από τα πυρομαχικά που κουβαλούσαν.

Πολλές φορές άφηναν νηστικά τα ίδια τους τα παιδιά για να μεταφέρουν τα λιγοστά τρόφιμα που διέθεταν στους αγωνιστές, τους οποίους πλέον ένιωθαν σαν δικά τους παιδιά. Το βάρος του φορτίου τους, αν και τεράστιο, δεν το καταλάβαιναν, αφού έπαιρναν δυνάμεις από την κρισιμότητα της αποστολής τους.

Οι αποστάσεις ήταν μεγάλες και έφταναν σε σημείο να περπατούν βέκα και βώδεκα ώρες μέσα σε αντίξοες συνθήκες. Ούτε μία στιγμή δε βείλιασαν, ούτε μία στιγμή δεν παραπονέθηκαν, ούτε μία στιγμή δεν πέρασε από το μυαλό τους να εγκαταλείψουν την προσπάθεια. Μετέφεραν ακόμη τους τραυματισμένους και τους περιποιούνταν μέχρι να γίνουν καλά και να μπορέσουν να συνεχίσουν τον αγώνα.

Η τιμή που ανήκει σ' αυτές τις γυναίκες είναι πολύ μεγάλη, γιατί κόρη σ' αυτές κατάφεραν

οι Έλληνες να προβάλλουν συνεχή και έντονη αντίσταση στην ιταλική επίθεση. Το κέρδος τους δυστυχώς ήταν να ξεσπάσουν πάνω τους την εκδίκασή τους οι Ιταλοί. Αυτό που δεν πρέπει ποτέ να γίνει στο μέλλον, είναι να αγνοηθεί η αξία της συνεισφοράς τους από τους νεότερους Έλληνες.

ΕΝΔΟΞΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ

Οι γυναίκες της Πίνδου και η ομώνυμη μάχη

Η

ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΠΙΝΔΟΥ ΕΛΑΒΕ ΧΩΡΑ ΣΤΙΣ 5 ΤΟ ΠΡΩΙ ΤΗΣ 28ΗΣ

Οκτωβρίου 1940 μεταξύ των ελληνικών και ιταλικών στρατευμάτων. Η ελληνική μεραρχία, με διοικητή τον αντισυνταγματάρχη Κ. Δαβάκη συγκρούστηκε με την ιταλική μεραρχία «Τζούλια», που είχε διοικητή τον στρατηγό Μάριο Τζιρότι. Έδρα του ελληνικού σώματος ήταν το Επαχώρι (σήμερ. Νομού Καστοριάς).

Οι Ιταλοί κατάφεραν να φτάσουν μέχρι το χωριό Βοβούσα, αλλά γρήγορα ανατράπηκαν από τις ελληνικές δυνάμεις και καταδιώχτηκαν. Ένα μεγάλο κομμάτι συμμετοχής στην απελευθέρωση της Πίνδου αποδίδεται στις γυναίκες, τις άγνωστες στο ευρύ κοινό, που με θάρρος και γενναιοψυχία έδειξαν αληθινό ηρωισμό στις κρίσιμες ώρες του αγώνα.

Η επιτακτική ανάγκη κάλυψης του ελληνικού στρατού με πολεμοφόδια και τρόφιμα υπερκεράστηκε από τον «άμαχο» αυτό πληθυσμό. Ωστόσο, κάθε άλλο παρά άμαχος πρέπει να καλείται, αφού οι γυναίκες πολέμησαν με κίνδυνο της ζωής τους σε διαφορετικό επίπεδο για την απελευθέρωση της πατρίδας τους.

Εγκατέλειψαν τα παιδιά τους στο δάσος με τους ηλικιωμένους και όλες μαζί φορτωμένες με πυρομαχικά πήγαιναν στο μέτωπο του πολέμου για να βοηθήσουν τους στρατιώτες. Τα έδεναν «ζαλικά» στις πλάτες τους, μέσα σε άσχημες καιρικές συνθήκες και με τις σφαίρες να σφυρίζουν δίπλα τους, συνέχιζαν το δρόμο τους. Το κουράγιο ούτε μία φορά δεν τις εγκατέλειψε, αλλά με αστεία και πειράγματα προσπαθούσαν να ξεχνούν τον κίνδυνο και να ολοκληρώσουν την αποστολή τους. Ο κίν-

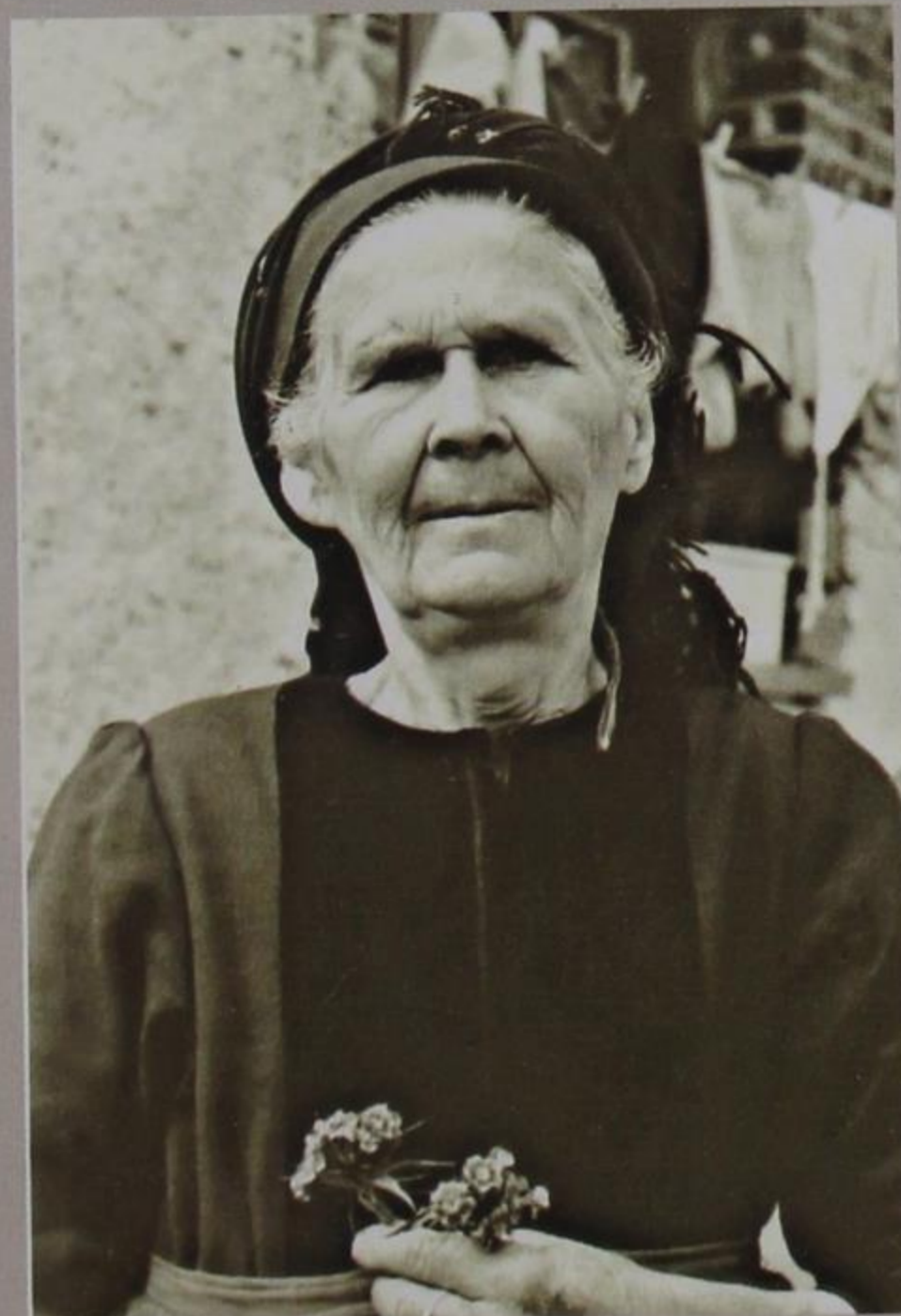

δυνος παραμόνευε πάνω στις πλάτες τους, καθώς μία απότομη και αδέξια κίνηση θα τις έκανε πυροτέχνημα από τα πυρομαχικά που κουβαλούσαν.

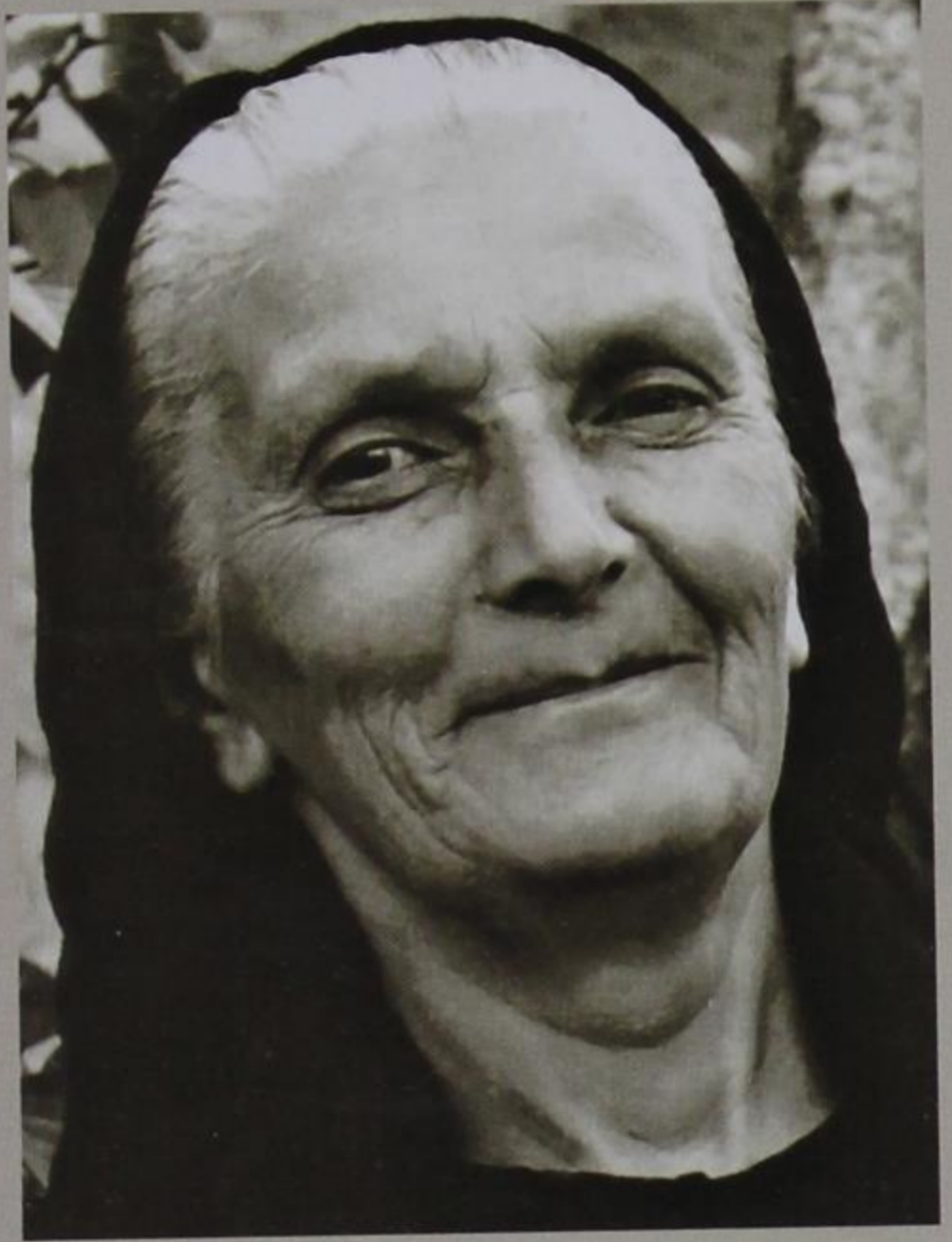
Πολλές φορές άφηναν νηστικά τα ίδια τους τα παιδιά για να μεταφέρουν τα λιγοστά τρόφιμα που διέθεταν στους αγωνιστές, τους οποίους πλέον ένιωθαν σαν δικά τους παιδιά. Το βάρος του φορτίου τους, αν και τεράστιο, δεν το καταλάβαιναν, αφού έπαιρναν δυνάμεις από την κρισιμότητα της αποστολής τους.

Οι αποστάσεις ήταν μεγάλες και έφταναν σε σημείο να περπατούν δέκα και δώδεκα ώρες μέσα σε αντίξοες συνθήκες. Ούτε μία στιγμή δε δείλιασαν, ούτε μία στιγμή δεν παραπονέθηκαν, ούτε μία στιγμή δεν πέρασε από το μυαλό τους να εγκαταλείψουν την προσπάθεια. Μετέφεραν ακόμη τους τραυματισμένους και τους περιποιούνταν μέχρι να γίνουν καλά και να μπορέσουν να συνεχίσουν τον αγώνα.

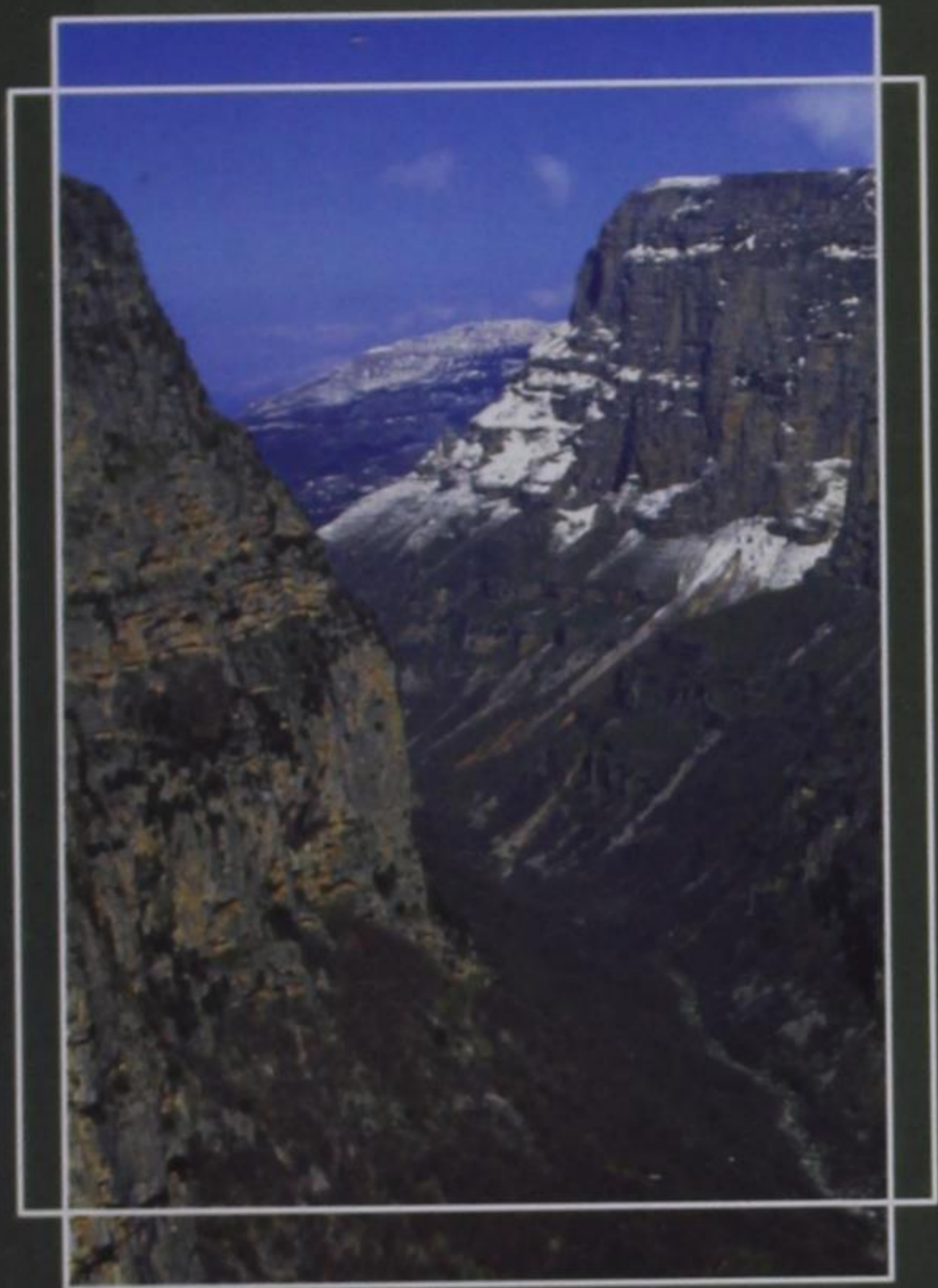
Η τιμή που ανήκει σ' αυτές τις γυναίκες είναι πολύ μεγάλη, γιατί χά-

ρη σ' αυτές κατάφεραν οι Έλληνες να προβάλλουν συνεχή και έντονη αντίσταση στην ιταλική επίθεση. Το κέρδος τους δυστυχώς ήταν να ξεσπάσουν πάνω τους την εκδίκη τους οι Ιταλοί. Αυτό που δεν πρέπει ποτέ να γίνει στο μέλλον, είναι να αγνοηθεί η αξία της συνεισφοράς τους από τους νεότερους Έλληνες.

Φυσικό Περιβάλλον

ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Ο ποταμός Αώος / Η χαράδρα του Αώου

Π

ΟΤΑΜΟΣ ΤΗΣ Ν. ΑΛΒΑΝΙΑΣ, ΠΟΥ ΠΗΓΑΖΕΙ ΑΠΟ ΤΟΝ ΕΘΝΙΚΟ

Δρυμό της Βάλια Κάλντα και έχει μήκος 50 χλμ. περίπου από τις πηγές του μέχρι την έξοδό του στην πεδιάδα της Κόνιτσας (εκβάλλει στην Αδριατική Θάλασσα). Πολλές πόλεις της Αλβανίας βρίσκονται στις όχθες του ποταμού (π.χ. Αργυρόκαστρο, Πρεμετή, Κλεισούρα κ.ά.).

Οι πηγές του Αώου σχηματίζουν ένα αξιόλογο λιβαδικό τοπίο, το οποίο σε συνδυασμό με τις γύρω βουνοπλαγιές δημιουργεί ένα ειδυλλιακό αισθητικά αποτέλεσμα. Βασικός παραπόταμος του Αώου στην Αλβανία είναι ο Δρίνος, ενώ στην Ελλάδα ο Σαραντάπορος και ο Βοϊδομάτης. Ορμητικά ποταμάκια που σχηματίζουν καταρράκτες κατεβαίνουν από τις κορυφές της Γκαμήλας και χύνονται στον Αώο. Από τις κοιλάδες του Αώου και του Δρίνου πέρασαν τα ελληνικά στρατεύματα κατά την περίοδο του Βαλκανικού και Ελληνοϊταλικού πολέμου.

Η χαράδρα του Αώου βρίσκεται στη ΒΔ. Πίνδο του Ν. Ιωαννίνων και ΝΑ. της Κόνιτσας. Σχηματίζεται στις ΝΑ. και Δ. πλαγιές του Σμόλικα, Τραπεζίτσας-Ροϊδοβουνίου, με κατεύθυνση από ΝΑ. προς ΒΔ. Αποτελεί βαθιά τομή στο ανάγλυφο της Β.

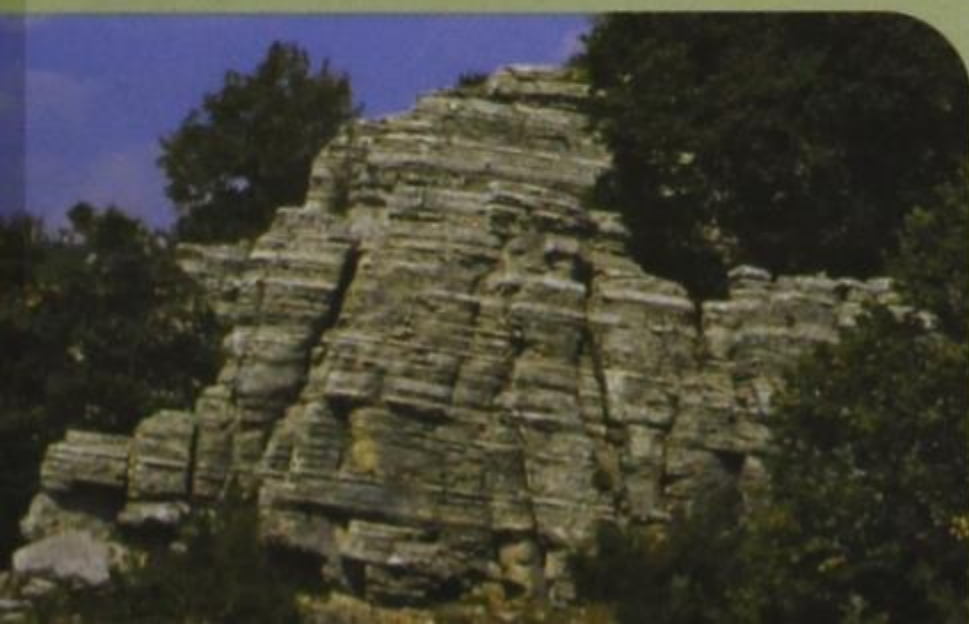

Πίνδου. Τη διασχίζει ο ομώνυμος ποταμός, γνωστός για την ορμητικότητά του και η πρόσβασή της γίνεται από τη μονότοξη γέφυρα του ποταμού στην πόλη της Κόνιτσας. Η χαράδρα του Αώου περιτοιχίζεται από ψηλές κορυφές. Το μικρότερο υψόμετρο της χαράδρας είναι 400 μ. και το μεγαλύτερο 2.032 μ. για το Σμόλικα και 2.497 μ. για την Τύμφη. Χαρακτηριστικά γνωρίσματά της είναι οι απόκρημνες πλαγιές, οι απρόσμενες εξάρσεις και οι μεγάλες κλίσεις. Οι έντονες πτυχώσεις της οφείλονται στη διαβρωτική ικανότητα του νερού

κατά την πάροδο των χρόνων. Σ' ένα σημείο η χαράδρα στενεύει και μετατρέπεται σε πραγματικό φαράγγι, ενώ προς το Βρυσοχώρι παίρνει τη μορφή ευρύτερης κοιλάδας. Στη μεγαλύτερη έκτασή της υπάρχει ασβεστόλιθος, ενώ ο φλύσχος παρατηρείται σε μεγάλα υψόμετρα. Το κλίμα ποικίλλει ανάλογα με το υψόμετρο. Η χαράδρα του Αώου παραμένει σε παρθένα κατάσταση. Στα δάση της μπορεί κανείς να συναντήσει σπάνια φυτά και ζώα. Στα ΝΔ. της περιοχής βρίσκεται η μόνιμη ορεινή λίμνη, «Δρακόλιμνη», η οποία αποτελεί σπάνιο φυσικό μουσείο. Το γεωλογικό υπόβαθρο της λίμνης αποτελείται από ασβεστόλιθους.

Κατά μήκος του ποταμού Αώου το κλίμα είναι υγρό μεσογειακό, ενώ στα υψηλότερα σημεία γίνεται ψυχρότερο. Έντονες είναι οι χιονοπτώσεις κατά τους χειμερινούς μήνες με αποτέλεσμα κάποιες περιοχές να

μένουν αποκλεισμένες από τον Οκτώβριο ως το Μάιο. Λόγω της δύσκολης πρόσβασης στην περιοχή, το οικοσύστημα διατηρείται ανέπαφο. Χαρακτηριστικό γνώρισμα της χαράδρας, όπως και όλης της περιοχής, είναι

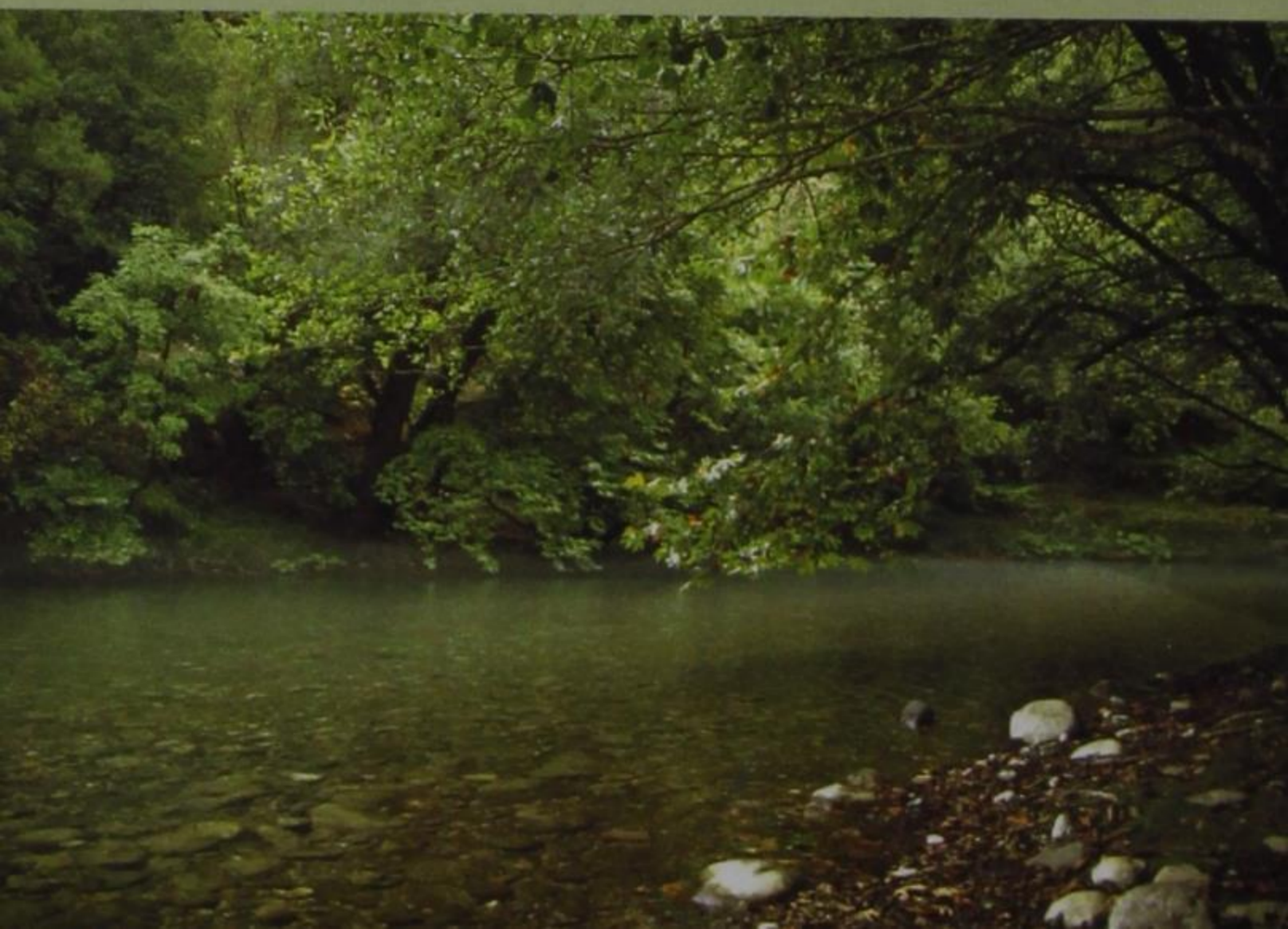
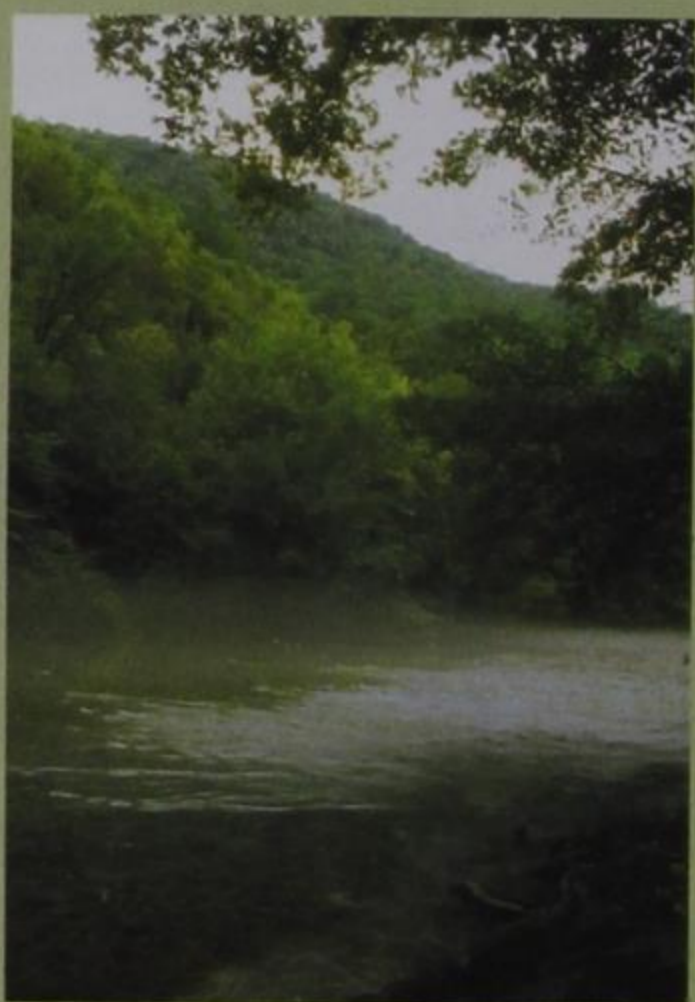
η πλούσια και σπάνια χλωρίδα και πανίδα. Στην περιοχή του κάτω Αώου απαντώνται ψυχρόβια δάση, αλλά στο μέσο αυτής βρίσκεται ομάδα θερμόβιων πλατύφυλλων θάμνων. Ο περιηγητής για να επισκεφθεί

και να γνωρίσει το μέγιστο φυσικό κάλλος του χώρου, πρέπει να ακολουθήσει ορισμένες διαδρομές, από τις οποίες θα θαυμάσει τις ομορφιές της φύσης.

Ο ποταμός Βοϊδομάτης

Παραπόταμος του Αώου, που πηγάζει από τη χαράδρα του Βίκου και διαχωρίζει τα χωριά Αρίστη και Πάπιγκο.

Διαρρέει το Νομό Ιωαννίνων. Στη συνέχεια διαπερνά την κοιλάδα της Κόνιτσας, όπου ενώνεται με τον Αώο. Ο Βοϊδομάτης φημίζεται για την ωραία κοιλάδα του, τα κρυστάλλινα ορμητικά νερά του χαμηλής θερμοκρασίας και την αλιεία της πέστροφας. Παρόχθια συναντώνται δάση με είδη ιτιάς και λεύκας, καθώς και πλατάνου. Πολύ σημαντικό γεγονός αποτελεί η ίδρυση αξιόλογων μοναστηριών και η ανέγερση ναών στην περιοχή πριν την ένωσή του με τον Αώο.

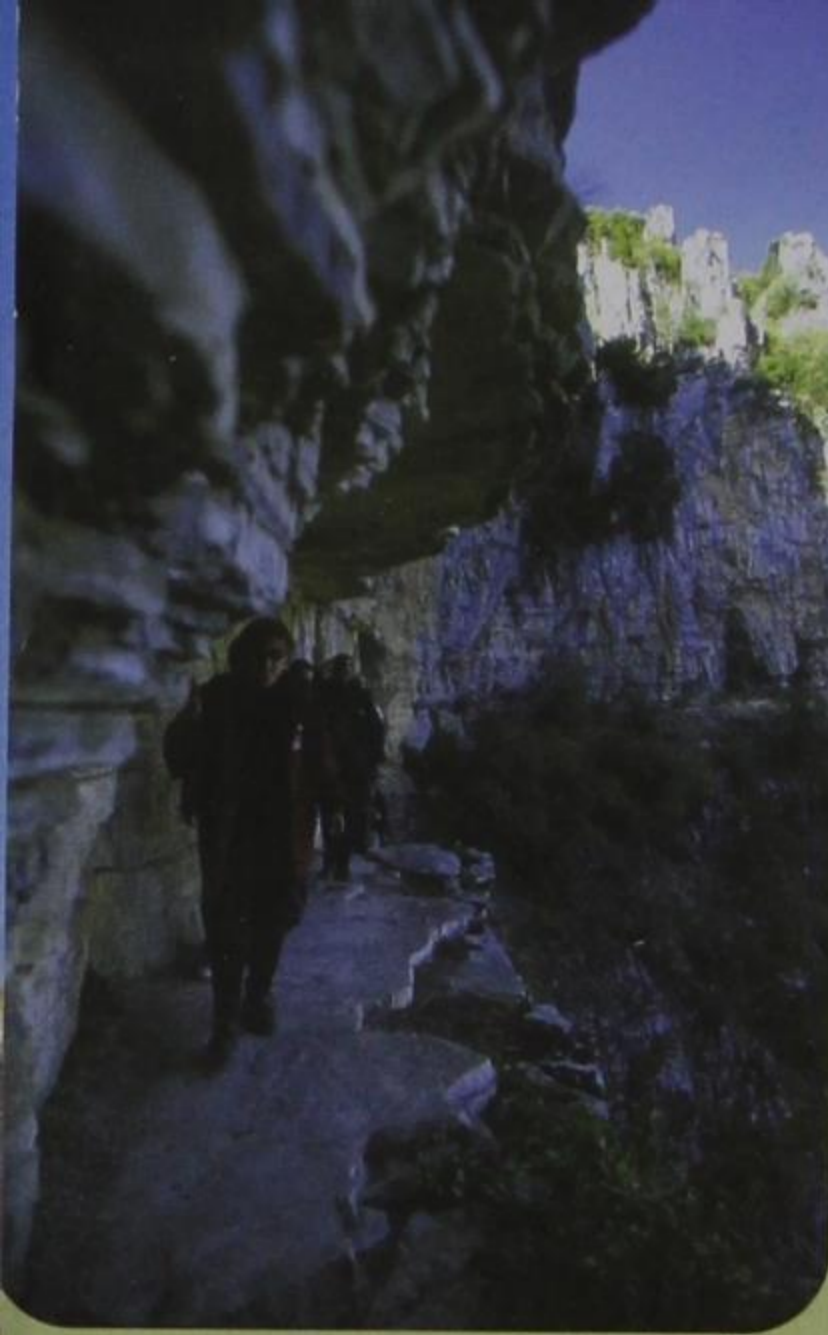

Το φαράγγι του Βίκου. Ο Εθνικός Δρυμός Βίκος-Αώου

Το μεγαλοπρεπές *φαράγγι του Βίκου* στην Ήπειρο ΒΔ. των Ιωαννίνων και στην περιοχή των Ζαγοροχωρίων, αρχίζει από το χωριό Κουκούλι (γέφυρα Κόκκορου) και καταλήγει στο χωριό Βίκος. Είναι ένας οφιοειδής σχηματισμός και το διασχίζει ο παραπόταμος του Αώου, Βοΐδομάτης, που ρέει με κατεύθυνση από Α. προς Δ. Οι βράχοι που σχηματίζουν το φαράγγι, υψώνονται επιβλητικά, ενώ τα πλευρικά τοιχώματα είναι ιζηματογενή. Διανοίχτηκε από το ομώνυμο ποτάμι με τη διάβρωση των πετρωμάτων 105-60 εκατ. χρόνια πριν. Το πλάτος του υπολογίζεται από 30-100 μ., το μή-

κος είναι περίπου 12 χλμ. και 1.000 μ. περίπου το βάθος. Είναι ένα από τα ελάχιστα εναπομείναντα φυσικά μνημεία της χώρας μας και η διάσχισή του διαρκεί περίπου 8 ώρες. Το Κουκούλι, το Καπέσοβο και το Βραδέτο κείτονται στα δεξιά, ενώ η Βίτσα, το Μονοδένδρι και ο Βίκος στα αριστερά του.

Εντυπωσιάζει η ποικιλία των φυλλοβόλων δέντρων στο φαράγγι: κραινιές, ασημοφλαμουριές, γαύροι, σφεντάμια, αγριοκερασιές, οστρυές, διάφορα είδη δρυός, πικροκαστανιές, αγριοκαστανιές. Η Ορνιθοπανίδα του αποτελείται από όρνια, ασπροπάρηδες, χρυσαετούς, σταυραετούς, πετρίτες, χρυσογέρακες, νεροκότσυφες, μαυροτσικλιτάρες, χιονότσιχλες, βουνοπαπαδίτσες και η πανίδα από αρκούδες, αγριογούρουνα, αγριόγιδα, ζαρκάδια, αγριόγατους, σκίουρους, λύκους και βίδρες. Έχουν καταγραφεί πάνω από 110 είδη πουλιών. Χαρακτηριστική είναι η επιβλητική όψη της Μονής της Αγ. Παρασκευής *Μονοδενδρίου* σε υψ. 850 μ. από το βάθος της χαράδρας. Επίσης, αξιοθαύμαστο είναι το φαινόμενο της αντήχησης, που δημιουργείται λόγω της φυσικής διαμόρφωσης του γύρω τοπίου. Το φυσικό κάλλος της περιοχής σε συνδυασμό με τους παραδοσιακούς οικισμούς προκαλούν το ενδιαφέρον του περιηγητή.

Ο ορεινός όγκος της Τύμφης, το φαράγγι του Βίκου και η χαράδρα του Αώου δημιουργούν έναν όμορφο συνδυασμό, σχηματίζοντας έναν από τους σημαντικότερους δρυμούς της χώρας μας, τον *Εθνικό Δρυμό Βίκου-Αώου* (126.000 στρεμ.).

Γύρω από το Δρυμό κάνουν αισθητή την παρουσία τους τα γραφικά χωριά της Κόνιτσας και οι παραδοσιακοί οικισμοί των Ζαγοροχωρίων με τα ιδιαίτερα αρχιτεκτονικά τους γνωρίσματα. Ο Εθνικός Δρυμός Βίκου-Αώου ιδρύθηκε το 1973 για την προστασία της πλούσιας χλωρίδας και πανίδας της περιοχής. Πρόκειται για ένα φυσικό μνημείο με πολλές φυσικές ομορφιές όπως φαράγγια, ποτάμια, αγριολούλουδα, δάση, μεγα-

λοπρεπείς βουνοπλαγιές και παραδοσιακούς οικισμούς. Οριοθετείται από: Άνω Κλειδωνιά-γέφυρα Κόνιτσας-Τραπεζίτσα-Γκαμήλα-Αστράκα-Βραδέτο-Κάτω Βίκος-γέφυρα Κλειδωνιάς. Στα όρια του Δρυμού βρίσκονται το Μικρό Πάπιγκο, το Μεγάλο Πάπιγκο, ο Βίκος και το Μονοδένδρι.

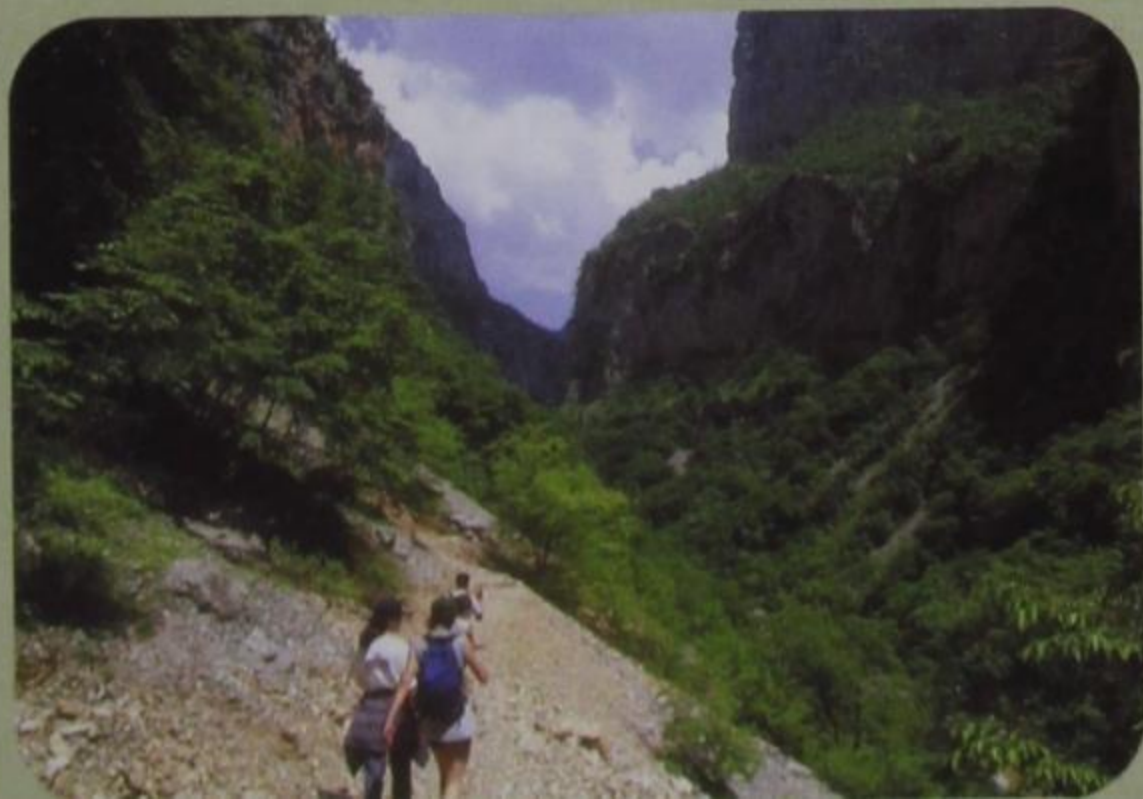
Στην περιοχή υπάρχει μία μικρή κοιλάδα, η «Λάκκα του Τσουμάνη» και πιο ψηλά μία ορεινή λίμνη, η «Δρακόλιμνη». Στο δρυμό φύονται ποικίλοι τύποι βλάστησης όπως: *Salix*, *Alnus*, *Populus* και *Platanus*, σκληρόφυλλοι θάμνοι και αμιγή δάση φυλλοβόλων, κωνοφόρων και μικτά. Κάποια από τα φυλλοβόλα δέντρα είναι: *Ostrya carpinifolia*, *Fraxinus excelsior*, *Carpinus orientalis*, *Juglans regia*, *Tilia tomentosa* κ.ά. Στην περιοχή

απαντώνται 16 τύποι οικοτόπων. Αναλυτικά: Ορεινά και Μεσογειακά χέρσα εδάφη με ακανθώδεις θάμνους, Σταθερές διαπλάσεις με *Buxus sempervirens* των ασβεστολιθικών βραχωδών κοιτών, Υψηλοί θαμνώνες με *Juniperus oxycedrus*, Υψηλοί θαμνώνες με *Juniperus communis*, Φρύγανα *Sarcopoterium spinosum*, Δάση σκληρόφυλλων, που χρησιμοποιούνται για βοσκή, Λιθώνες Βαλκανικής χερσονήσου, Ευ-Μεσογειακά ασβεστολιθικά απόκρημνα βράχια, Απόκρημνα ορεινά βράχια της Κεντρικής Ελλάδας, Ελληνικά δάση οξιάς με *Abies borisii-regis*, Δάση οξιάς με *Quercus frainetto*, Δάση-στοές με *Salix alba* και *Populus alba*, Δάση πλατάνου της Ανατολής *Platanion-orientale*, Δάση με *Quercus ilex*, Δάση ορεινών κωνοφόρων με μαυρόπευκα, Δασώδεις φυτοκοινότητες με *Juniperus foetidissima*. Πάνω από το χωριό Πάπιγγο υπάρχουν αμιγείς συστάδες, όπως *Juniperus foetidissima*, μεμονωμένα άτομα *Taxus baccata* και *Ilex aquifolium* και στη ζώνη του μικτού δάσους υπάρχουν συστάδες *Quercus cerris* και *Q. daleschampii*. Στην περιοχή διαβιεί ποικιλία ζώων και κυρίως μερικά μεγάλα θηλαστικά, σπάνια στην Ευρώπη, όπως: καφέ αρκούδα (στην οροσειρά της Πίνδου), λύκος, αγριόγιδο, βίδρα κ.ά.

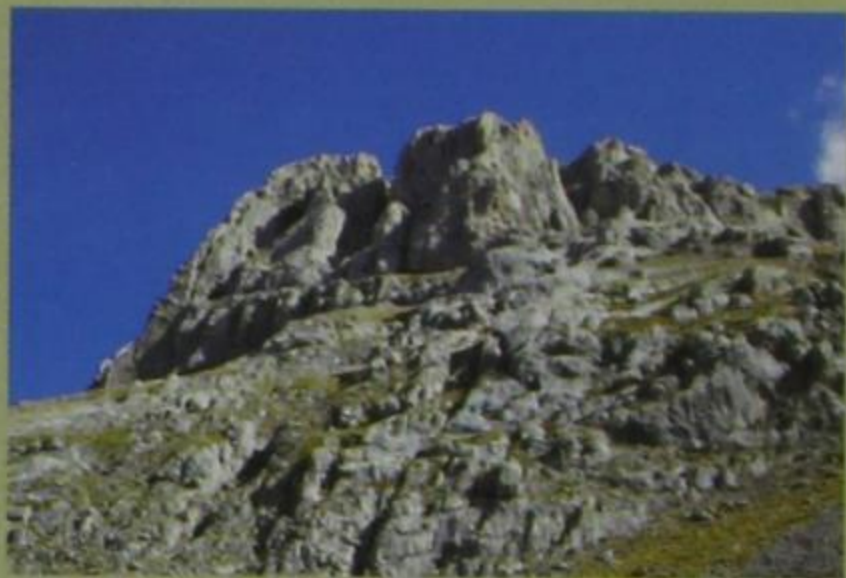

Το όρος Τύμφη

Το όρος Τύμφη διαθέτει πάρα πολλές κορυφές μεγάλου ύψους, απ' τις οποίες μπορεί κανείς ν' απολαύσει την ιδιαίτερη θέα που προσφέρουν. Λόγω του μεγέθους και της γεωλογικής διαμόρφωσης, σχηματίζονται οροπέδια που καταλήγουν σε βοσκοτόπια και ορθοπλαγιές. Πάνω στην Τύμφη βρίσκονται «σκαρφαλωμένα» τα χωριά, τα χαρακτηριστικά των οποίων συμφωνούν αρμονικά με τη γύρω φύση. Τα άγρια ξεσπάσματα του βουνίσσιου πετρώματος έχουν ως αποτέλεσμα τη δημιουργία σπηλιών και απότομων βράχων, στα οποία έβρισκαν καταφύγιο

οι Έλληνες σε περίοδο πολέμου. Κάτι ανάλογο επικρατεί και στην κοιλάδα του Αώου, στην οποία δεν εντοπίζεται ανθρώπινη παρέμβαση. Ο περιγητής βρίσκεται μπροστά σ' ένα αίνιγμα της φύσης σχετικά με τη δημιουργία του υπέροχου αυτού δρυμού, τα χαρακτηριστικά του οποίου είναι τα έντονα χρώματα της φύσης, το πλούσιο ζωικό και φυτικό βασίλειο, οι χείμαρροι, οι καταρράκτες, τα ποτάμια, οι λίμνες και οι πηγές.

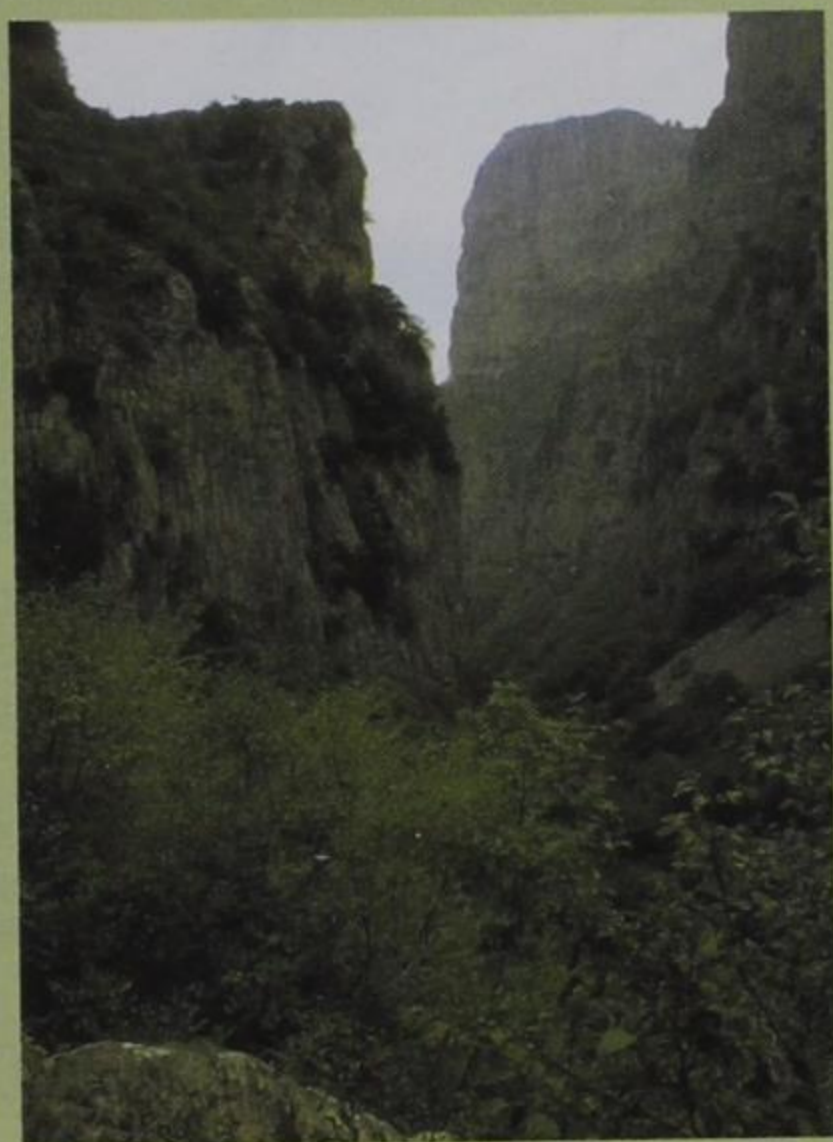
Ο επισκέπτης, από την πρώτη κιόλας στιγμή, διαπιστώνει τη μεγάλη ποικιλία της χλωρίδας. Στην περιοχή συναντάμε μαύρη πεύκη, οξιιά, ρόμπολο, έλατα, κέδρους, σφενδάμια, γάβρους, βελανιδιές, ίταμο, οστρυά, αγριοκαστανιά, φράξο, πλάτανο, σκλήθρο και ιπιές. Κάτι παρόμοιο συμβαίνει και με την πανίδα του Δρυμού. Εδώ διαβιούν σπάνια αρπακτικά πτηνά, όπως γύπες, αετοί, γεράκια, καθώς και θηλαστικά, όπως αρκούδα, λύκος, τσακάλι, αγριογούρουνα κ.ά.

Χλωρίδα

Φαρμακευτικά Φυτά του Βίκου

Μεγάλο ενδιαφέρον προκαλούν τα φαρμακευτικά φυτά της χαράδρας του Βίκου, τα οποία μάς είναι γνωστά από τη χρήση και τις συνταγές των ξακουστών Βικογιατρών (Κομπογιαννίτες). Με βάση τη βοτανική έρευνα που έχει πραγματοποιηθεί, τα φαρμακευτικά φυτά-βοτάνια της χαράδρας ανέρχονται σε 67 είδη, αριθμός που καλύπτει μόνο το 1/3 του συνολικού αριθμού της αυτοφυούς χλωρίδας της περιοχής. Ένα από τα αναγνωρισμένα διεθνώς βοτάνια αυτού του φαρμακείου της φύσης είναι η «Δακτυλίδα», κατάλληλο για καρδιακές παθήσεις. Δυστυχώς, η πλούσια αρωματική και φαρμακευτική χλωρίδα της χαράδρας του Βίκου παραμένει ανεκμετάλλευτη. Τα φαρμακευτικά βότανα της περιοχής είναι τα παρακάτω:

- Αγριοαγγινάρα - *Acanthus longifolius* (επουλωτικό)
- Σφένδαμος - *Acer pseudoplatanus* (για ηπατικές και σπληνικές παθήσεις)
- Αγριαψιθιά - *Achillea millefolium* (στομαχικό και αιμοστυπτικό)
- Πολυτρίχι - *Adiantum capillis veneris* (εφιδρωτικό, αντιβηχικό)
- Αγριοκαστανιά - *Aesculus hippocastanum* (αποχρεμπτικό, κατά αρθρικών παθήσεων)
- Φονόχορτο - *Agrimonia eupatoria* (στυπτικό, πικρό τονωτικό ορεκτικό)
- Αγριόβρουβα - *Alliaria officinalis* (τονωτικό, εφιδρωτικό, διουρητικό, αντισκορβουτικό, απολυμαντικό)
- Αρκτοκούμαρο - *Arctostaphylos uva ursi* (δραστικό, αντισπασμικό, απολυμαντικό, αντιγονορροϊκό)
- Πικρόριζα - *Aristolochia clematitis* (διεγερτικό, παραλυτικό, εκτριωτικό)
- Αγριοσπαράγγι - *Asparagus acutifolius* (διουρητικό, ανακουφιστικό)
- Αγριόκλημα - *Bryonia dioica* (δραστικό, καθαρτικό, εκτριωτικό, κατά της ρευματικής πολυαρθρίτιδος)
- Τζουρκάς - *Capsela bursa pastoris* (δραστικό, τονωτικό, αιμοστυπτικό, κατά της υδρωπικίας, αιμορραγίας, νεφρικών παθήσεων)
- Κύανος - *Centaurea cyanus* (κατά της δυσπεψίας)
- Σκορπίδι - *Ceterach officinarum* (ανθελμινθικό, διουρητικό, λιθοτριπτικό, αποχρεμπτικό)

- Σκυλοβρούβα - *Chamaerlium officinale* (στομαχικό, διουρητικό, αντι-σκορβουτικό)
- Χελιδονόχορτο - *Chelidonium majus* (αναλγητικό, ρυθμιστικό, τονωτικό, δραστικό, κατά ηπατικών μολύνσεων)
- Πικροράδικο - *Cichorium intybus* (διουρητικό, υπακτικό, τονωτικό στομαχικό, κατά νεφρικών παθήσεων)
- Αγράμπελη - *Clematis vitalba* (δραστικό, κατά στόνων ελκών)
- Βρωμούσα - *Conium maculatum* (βαρύοσμο, θανατηφόρο, δραστικό, αναισθητικό, αναλγητικό, κατευναστικό, αντισπασμωδικό)
- Περιπλοκάδα - *Convolvulus serium* (αντιδιαρροϊκό, καθαρτικό)
- Κρανιά - *Cornus mas* (κατά της δυσεντερίας)
- Καβαλαριά - *Coronilla varia* (δραστικό)
- Φουντουκιά - *Corylus avellana* (δραστικό, στυπτικό, αιμοστατικό)
- Μουρτζιά - *Crataegus oxyacantha* (τονωτικό, αντισπασμωδικό, καταπραϋντικό)
- Δάφνη - *Daphne laureola* (δραστικό, τοπικό ερεθιστικό)
- Ρακοβότανο - *Dictamnus albus* (διεγερτικό, καρδιοτονωτικό)
- Κορακόχορτο - *Digitalis lanata* (καρδιοτονωτικό, δραστικό)

- Κομπόχορτο - *Ephedra Campylopora* (αντισπασμωδικό)
- *Egisetum hienale* (κατά ασθενειών των ουροποιητικών οργάνων)
- Αγριοφράουλα - *Fragaria vesca* (ευνοϊκή επίδραση)
- Φράξος - *Fraxinus ornus* (διουρητικό, αντιπυρετικό, τονωτικό, στυπτικό)
- Καπνόχορτο - *Fumaria officinalis* (για στομαχικές διαταραχές)
- Σουρέκι - *Globularia alypum* (δραστικό, καθαρτικό)
- Κισσός - *Hedera helix* (τοπικό ερεθιστικό, στυπτικό, ευκοίλιος, αντιπηκτικό, εφιδρωτικό)
- Σκάρφη - *Helleborus cyclophyllus* (θεωρούνταν θεραπευτικό βότανο της μανίας, σήμερα ως παυσίπονο κατά της οδονταλγίας)
- Βαλσαμόχορτο - *Hypericum perforatum* (αντιφλογιστικό, αντιμολυσματικό, στυπτικό, αιμοστατικό, διουρητικό)
- Αρκουδοπούρναρο - *Ilex aquifolium* (δραστικό, διουρητικό, καθαρτικό, αντιπυρετικό)
- Καρυδιά - *Juglans regia* (εντομοκτόνο, εντομοδιωκτικό, καθαρτικό)
- Κέδρος - *Juniperus oxycedrus* (κατά δερματικών παθήσεων, ανθελμινθικό, διουρητικό, απολυμαντικό)
- Αγριομάρουλο - *Lactuca scariola* (αναλγητικό, καταπραϋντικό)
- Λαβρόχορτο - *Lamium album* (στυπτικό, αποχρεμπτικό, αιμοστατικό)
- Βάγια - *Laurus Nobilis* (στομαχικό, αντισπασμωδικό, τονωτικό ερεθιστικό του δέρματος)
- Λεόνουρος ο κάρδιακός - *Leonurus cardiaca* (αντιδιαρροϊκό, κατά γυναικολογικών παθήσεων)
- Χαμομήλι - *Matricaria chamomilla* (δραστικό, αντιφλογιστικό, αντισπασμωδικό, τονωτικό, διεγερτικό, αντιδιαρροϊκό)
- Μελισσόχορτο - *Melissa officinalis* (κατευναστικό, αντισπασμωδικό, τονωτικό, στομαχικό, ορεκτικό)
- Μελίττιδα το μελισσόφυλο - *Melittis melissophyllum* (πρεμιστικό, κατευναστικό, καθαρτικό αίματος, διουρητικό)
- Κουτσουλόχορτο - *Nigella damascena* (διουρητικό, γαλακταγωγό, ανθελμινθικό)
- Πεντάνευρο - *Plantago lanceolata* (αντιδιαρροϊκό, μαλακτικό, αποχρεμπτικό, αιμοστατικό)
- Πικροτσούκι - *Potentilla pedata* (αντιδιαρροϊκό, κατά των χρόνιων φλογώσεων του στομάχου)
- Τσαπουρνιά - *Prunus spinosa* (υπακτικό, διουρητικό, καθαρτικό εφιδρωτικό)
- Αγριοτροφύλλι - *Psoralea bituminosa* (αποχρεμπτικό, θεραπευτικό των πληγών)

- Μαυραγκαθιά - *Rhamnus*
tupestris (διουρητικό, καθαρτι-
κό)

- Αγγριοτριανταφυλλιά - *Rosa*
canina (κατά νεφρικών παθή-
σεων, χολολιθιάσεως, εμετού,
διαβήτου, διουρητικό, τονωτι-
κό, ερεθιστική επίδραση στα
νεφρά)

- Βάτος - *Rubus fruticosus*
(διουρητικό, τονωτικό των πε-
πτικών οργάνων, στυπτικό)

- Πήγανος - *Ruta graveolens*

(δραστικό, φθειροκτόνος ουσία, διεγερτικό, αντισπασμωδικό, εμμηναγω-
γό, κατά της υστερίας, ερεθιστικό μέσο, στομαχικό, εκτριωτικό)

- Αλιφασκιά - *Salvia officinalis* (ανθιδρωτικό, σπασμολυτικό, αντισππι-
κό, στυπτικό, αντιφλογιστικό, εκτριωτικό, αντιδιαρροϊκό)

- Αγιάννης - *Salvia sclarea* (κατά της κεφαλαλγίας και της επιληψίας,
αντισππιτικό, καθαρτικό του αίματος, διουρητικό)

- Ιτιά - *Salix alba* (αντιπυρετικό, αντνευρικό, καταπραϋντικό, αναφροδι-
σιακό)

- Κουφοξυλιά - *Sambucus nigra* (εφιδρωτικό, αποχρεμπτικό, διουρητικό,
αντιδιαρροϊκό, αντιγριππικό, υπακτικό, καθαρτικό αίματος και εντερικού
σωλήνος)

- Πετρόχορτο - *Sedum acre* (επιφέρει μεγάλης διάρκειας ναρκωτική κα-
τάσταση, δραστικό, διουρητικό, εκτριωτικό, καθαρτικό, αντισυφιλιδικό, κα-
τά της επιληψίας)

- Χρυσοραβδί - *Solidago virga-aurea* (κατά χρόνιας νεφρίτιδος και αρ-
θρίτιδος, κατά μητρορραγίας και χρόνιων δερμικών παθήσεων, διουρη-
τικό)

- Καριοφύλλι - *Tanacetum parthenium* (κατά σπασμών και ρευματισμών)

- Ταράζακος - *Taraxacum officinale* (δραστικό, διουρητικό, τονωτικό,
στομαχικό, αντισκορβουτικό, αιμοκαθαρτικό, κατά νευραλγίας, ρευματι-
σμών, πονοκεφάλων, πεπτικών ενοχλήσεων)

- Παναγιόχορτο - *Teucrium polium* (τονω-
τικό, απολυμαντικό, διουρητικό, στυπτικό, ε-
πουλωτικό, αντιφλογιστικό, καθαρτικό αί-
ματος)

- Φλαμουριά - *Tilia tomentosa* (εφιδρωτι-
κό, διουρητικό, αντισπασμωδικό, κατά χρο-
νίου κυτάρρου)

- Τσουκνίδα - *Urtica dioica* (αιμοστατικό,
αντιδιαρροϊκό, διουρητικό)

- Φλώμος - *Verbascum phlomoides* (απο-
χρεμπτικό, μαλακτικές ιδιότητες, διουρητι-
κό, στυπτικό, κατά πνευμονικών παθήσεων,
η ρίζα του ως αντιπυρετική).

Βότανο *Inula Helenium*, φυτό δικοτυλήδοно της οικογένειας Compositae. Ήταν γνωστό στους αρχαίους Έλληνες. Έχει φαρμακευτικές ιδιότητες και χρησιμοποιείται από την εποχή του Ιπποκράτη ως τονωτικό, διεγερτικό, εμμηναγωγό και για τα νοσήματα του αναπνευστικού συστήματος.

Η περιοχή της Κόνιτσας

Η ποικιλία των φυτικών ειδών στα Μαστοροχώρια της κοιλάδας του Σαραντάπορου ποταμού στην ηπειρωτική κόγχη του Γράμμου-Σμόλικα είναι απειράριθμη. Σ' όλες τις εποχές του χρόνου η φύση εκφράζει το μεγαλείο της με τα αντίστοιχα φυτικά είδη. Παράδειγμα αυτών είναι τα: αγαποβότανο, αγγουριά, αγιόκλημα, αγοραστή, αγριογαριφαλιά, αγριοκαστανιά, αγριοκάρδαμος, αγριοκερασιά, αγριομηλιά, αγριοπαπαρούνα, αντίδι, ασπράγκαθο, ασφάκα, άφκος, αχλαδιά, αχριάνος, αγριοδυόσμος, αγριοδαμασκηνιά, αγιομάραντο, αρμένι, ασπμοχόρταρο, αρακάς, αγριοκρίθαρο κ.ά.

Η αγριοκαστανιά (*Aesculus Hippocastanum*)

Η αγριοκαστανιά είναι δέντρο φυλλοβόλο, δικοτυλήδοно, που το ύψος του φτάνει από 3-10 μ. και δεν έχει βοτανολογική συγγένεια με το γνωστό δέντρο την καστανιά. Φύεται στα βραχώδη και απότομα κρᾶσπεδα της χαράδρας του Βίκου και τα όμορφα σχετικά μεγάλα λουλούδια της ξεχωρίζουν κατά τους μήνες της ανθοφορίας, από το Μάιο ως τον Ιούνιο. Ο καρπός του δέντρου μεγαλώνει κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού και ωριμάζει στα μέσα με τέλη Σεπτεμβρίου. Ο καρπός της μοιάζει μ' αυτόν της ήρεμης καστανιάς αλλά στο εξωτερικό περίβλημα έχει λιγότερα και πιο ατροφικά αγκάθια. Ωριμάζοντας τα αγριοκάστανα κατά τα τέλη του Σεπτεμβρη πέφτουν από το δέντρο κάτω στη γη. Μερικοί φυλάνε τους καρπούς έτσι ξηρούς κατά τη διάρκεια της χρονιάς για κτηνιατρικούς σκοπούς, όπως εσωτερικούς πόνους στα ζώα ή για τυχόν αρρώστια τους. Παλιότερα τους θεωρούσαν προστατευτικούς για τη βασκανία.

Η κρανιά (*Cornus mas*)

Η Κρανιά είναι δέντρο φυλλοβόλο, δικοτυλήδοно και ανήκει στην οικογένεια *Cornaceae* και στο γένος *Cornus*. Η παρουσία της αρχίζει να γίνεται έκδηλη από τα τέλη Φεβρουαρίου με το κιτρίνισμα των πλαγιών από τα κίτρινα φύλλα του δέντρου και τη μυρωδιά κανέλλας. Δεν καλλιερ-

γείται και έχει σπουδαία κτηνοτροφική σημασία (κυρίως για τα γιδοπρόβατα). Η ανθοφορία της διαρκεί από το Φλεβάρη ως τον Απρίλιο, οπότε και βγάζει τα φύλλα της. Το φύλλωμά της είναι πράσινο σ' όλη τη διάρκεια του καλοκαιριού μέχρι το φθινόπωρο, οπότε παίρνει ευχάριστα κοκκινωπά χρώματα.

Ο καρπός στην αρχή είναι πράσινος και όταν ωριμάζει αποκτά κόκκινο χρώμα. Το ξύλο της κρανιάς θεωρείται το πιο σκληρό και το πιο ανθεκτικό από τα ξύλα όλων των άλλων δέντρων. Χρησιμοποιείται σε στιλιάρια σε τσεκούρια, σκαλιστήρια, κασμάδες, γεωργικά εργαλεία, μπαστούνια, ρόκες κ.ά. Πολλοί παραδέχονται ότι η κρανιά έχει διουρητικές ιδιότητες και θεραπεύει τις νεφρικές παθήσεις και το διαβήτη. Επίσης, παλιά τη χρησιμοποιούσαν στην πρωτοχρονιάτικη βασιλόπιτα, σε γλυκό για κέρασμα και σε ρακί.

Ο κέδρος (*Juniperus sp.*)

Οι αληθινοί κέδροι της Βοτανικής δεν απαντούν στον τόπο μας αλλά είναι ξενικά δέντρα και καλλιεργούνται ως καλλωπιστικά στους κήπους. Οι δικοί μας κέδροι έχουν πολύ μικρή γενεαλογική συγγένεια με τους ξενικούς. Οι αρχαίοι τους ονόμαζαν αρκεύθους. Ανήκουν στην κατηγορία των κωνοφόρων, στην οικογένεια των κυπαρισσοειδών και απαιτούνται δύο έως τρία χρόνια για την ωρίμανσή τους. Στη χώρα μας απαντούν πολλά είδη εγχώριων κέδρων, αειθαλή και σε μορφή χαμόκλαρων (θάμνοι), ενώ τα δενδρώδη σπανίζουν. Χωρίζονται σε δύο μεγάλες κατηγορίες, τα βελονόφυλλα και τα κυπαρισσόφυλλα. Στην πρώτη ομάδα ανήκει: η κοινή άρκευθος - *Juniperus communis* (απαντάται στα ανώτερα σημεία των βουνών μας, όπως Παρνασσό, Όλυμπο, Ταύγετο, Πίνδο, Κυλλήνη κ.α.), η άρκευθος ο οξύκεδρος - *Juniperus oxycedrus* (σε θαμνώδη μορφή από τις παράλιες περιοχές ως τη ζώνη της ελάτης), η άρκευθος ο μακρόκαρπος - *Juniperus Macrocarpa* (στη χαμηλή και θερμή ζώνη των αειθαλών πλατύφυλλων, σε αμμώδεις παραλίες) και ο άρκευθος ο Δρυώδης - *Juniperus dryracea* (σπάνιο είδος που απαντά μόνο στον Πάρνωνα). Στους κυπαρισσόφυλλους κέδρους ανήκουν τρία είδη, τα οποία είναι ευδιάκριτα από τα προηγούμενα γιατί τα φύλλα τους είναι απαλά σαν του κυπαρισσιού και της τούγιας και οι καρποί μικρές σφαιρικές μπαλίτσες. Αυτά είναι: η άρκευθος φοινική - *Juniperus Phoenicea* (στη θερμή ζώνη των αειθαλών πλατύφυλλων), η άρκευθος ο δυσωδέστατος - *Juniperus foetidissima* (ψυχρόβιο δέντρο στη ζώνη της ελάτης μέχρι την αλπική) και η άρκευθος ο υψικάρηνος - *Juniperus exelsa* (στη Σύρα και στα μακεδονικά βουνά, ψηλά δέντρα μέχρι 20 μ. ύψος). Από όλα τα ελληνικά ξύλα ο κέδρος είναι το διαρκέστερο. Είναι ελαφρό ξύλο με χαλαρή υφή και αρκετά ευώδες. Ποιοτικώς κατατάσσεται μεταξύ της *Pinus silvestris* και της ελάτης. Χρησιμοποιείται στην επιπλοποιία, ξυλοσυνθετική, οικοδομική, για την κατασκευή στρωτήρων, σιδηροδρόμων κ.ά. Από αυτό κατασκευάζονται: παλούκια για την περίφραξη χωραφιών, βουτσέλες, κούπες, βιδούρες, βαρέλες κ.ά. Η σύγχρονη λαϊκή βοτανολογία θεωρεί τους κεδρόσπορους αξιόλογο φάρμακο. Είναι διουρητικοί, διεγερτικοί, βοηθάνε στο βρογχικό άσθμα, στη νεφρολιθίαση κ.λπ.

Πανίδα

Ο αγριόχοιρος (*Sus scrofa*)

Παχύδερμο θηλαστικό και αρχαιότατο ζώο. Τα κυριότερα είδη είναι τα εξής: ο αγριόχοιρος της Σαρδηνίας, της Αιγύπτου, ο μελανόποδας του Θιβέτ και της Υαρκάνδης, της Ιαπωνίας, της Αφρικής, της Μαδαγασκάρης κ.ά. Ο αγριόχοιρος της Ευρώπης, γνωστός ως αγριογούρουνο και κάπρος, είναι ρωμαλέο ζώο. Στην Ελλάδα το αγριογούρουνο απαντά στη Θεσσαλία, Ήπειρο, Θράκη και σε ορισμένα πυκνά και υγρά δάση της Στερεάς. Το μήκος του φθάνει το 1 μ. και το ύψος του τα 60 εκ. Το κεφάλι του είναι πυραμιδοειδές και καταλήγει

σε ρύγχος σαν κοπίδι, κατάλληλο για το σκάλισμα του εδάφους. Ζουν 20-30

χρόνια. Τα μεγάλα σε ηλικία αρσενικά έχουν κοφτερούς χαυλιόδο-

ντες, που είναι και το φοβερότε-

ρο όπλο τους. Το τρίχωμα του

νεαρού αγριογούρουνου έχει

ξανθή απόχρωση με καστανές

ραβδώσεις. Αργότερα γίνεται

μαύρο. Τα άγρια αυτά ζώα απα-

ντώνται κατά ομάδες ή αγέλες ή κα-

τά ζεύγη. Οι μεγάλοι κάπροι ζουν μο-

ναχικά. Τα θηλυκά αγριογούρουνα γεννούν

4-14 νεογνά. Τα αγριογούρουνα ζουν σε θαμνώδεις και

απρόσιτες τοποθεσίες, κυρίως σε μεγάλα δάση δρυός και οξιάς. Εκεί

κατά τη διάρκεια της ημέρας παραμένουν κρυμμένα πίσω απ' τους θά-

μνους και το βράδυ βγαίνουν για την αναζήτηση τροφής. Παμφάγο ζώ-

ο, τρώει κονδύλους, ρίζες, κάμπιες, σκουλήκια και άλλα μικρά ζώα. Προ-

καλούν μεγάλες ζημιές στους αγρούς, ιδιαίτερα στα καλαμπόκια και θε-

ωρούνται επιβλαβή ζώα. Οι πάρα πολύ σκληρές τρίχες του αγριόχοιρου

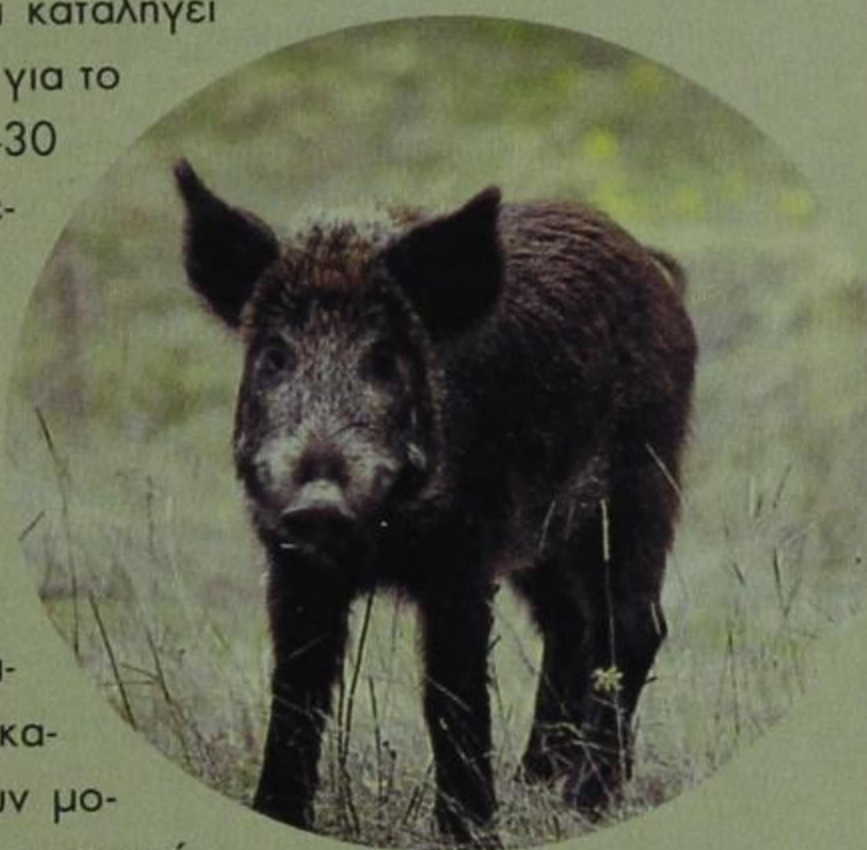
χρησιμοποιούνται για την κατασκευή λαβίδων, ενώ το δέρμα του για την

κιβωτιοποιΐα. Έχει αναπτυγμένη την όσφρηση ιδιαίτερα αλλά και την ακο-

ή. Ιδιαίτερα επικίνδυνο είναι το ζώο όταν έχει τραυματισθεί. Το βάρος

του μπορεί να φθάσει τα 300 κιλά και πλέον και το κρέας του είναι ε-

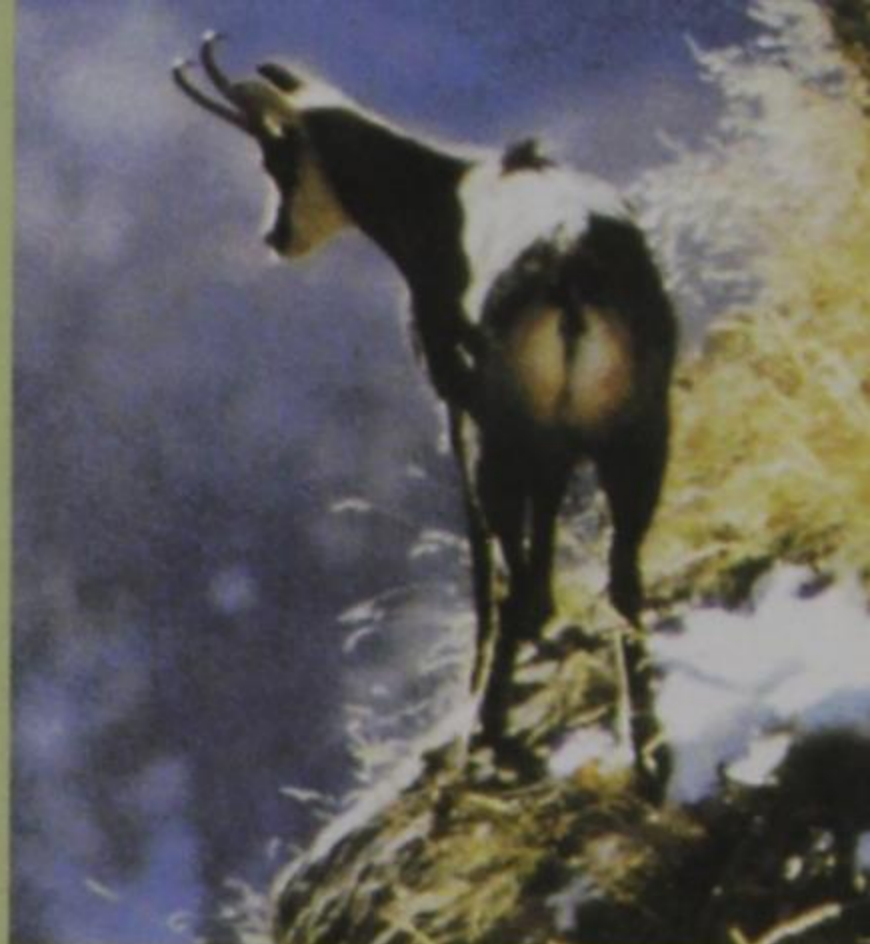
ξαιρετικά νόστιμο.

Το αγριόγιδο (*Rupicapra rupicapra*)

Το αγριόγιδο είναι το γραφικότερο στολίδι των λόγγων και των βουνών μας, περήφανο και φυτοφάγο αγρίμι που μαζί με το ελάφι και το ζαρκάδι αποτελεί την τριάδα των ευγενών θηραμάτων. Στην Ελλάδα διαβιούν λίγα αγριόγιδα στον Όλυμπο, τον Παρνασσό, την Πίνδο και σε περιοχές της Μακεδονίας και Θράκης. Ζουν σε ψηλές κορφές και απρόσιτους γκρεμούς, στους οποίους τρέχουν με καταπληκτική σβελτάδα. Το

πιο μεγάλο και επιβλητικό αγριόγιδο της χώρας μας είναι το κρι-κρι (*Capra aegagrus cretensis*), που απαντάται στις απάτητες κορφές της Σαμαριάς και στα Λευκά Όρη της Κρήτης. Το αγριόγιδο έχει πόδια ψηλά και δυνατά, αυτιά όρθια και μυτερά και κέρατα καμπυλωτά. Το χρώμα του τριχώματός του είναι καστανό προς μαύρο. Η επικοινωνιακή του τακτική περιλαμβάνει και είδη σφυριγμάτων.

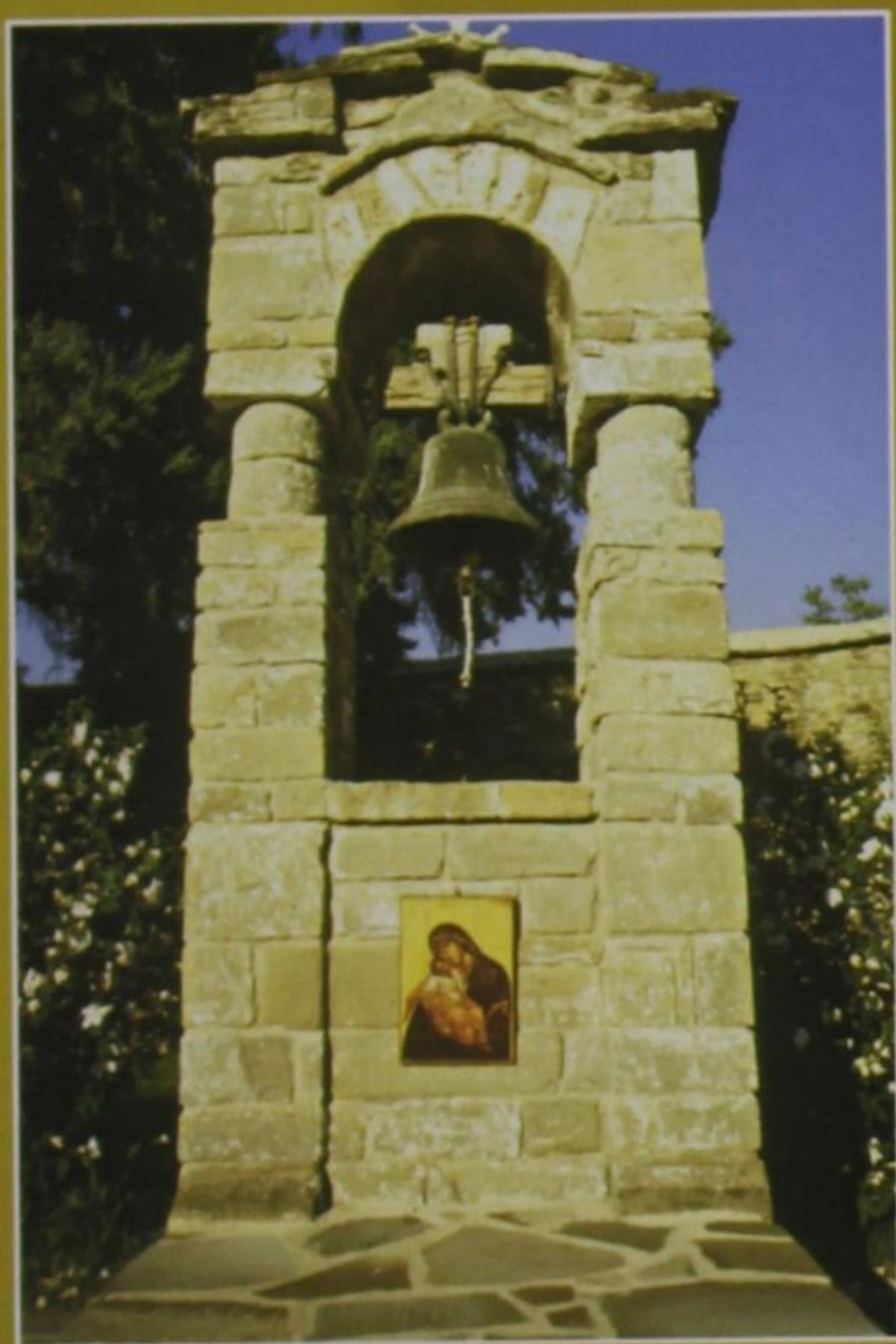
Το ζαρκάδι (*Carpheolus carpeolus*)

Μηρυκαστικό, θηλαστικό και μονογαμικό ζώο. Το επίσημο όνομά του, *Δορκάς*, ετυμολογικά προέρχεται από το ρήμα δέρκομαι (=βλέπω), εξαιτίας της δυνατής του όρασης. Διαφέρει από το ελάφι στα κέρατα, το τρίχωμα και την ανατομική κατασκευή. Το σώμα του φτάνει σε μήκος το 1,5 μ. και σε ύψος τα 90 εκ. Τόποι διαμονής του ζαρκαδιού είναι η Ευρώπη, η Β. και Κεντρική Ασία, η Κίνα και η Κορέα. Στην Ελλάδα απαντάται στην Ήπειρο, την Μακεδονία και τη Θράκη. Ζει σε ορεινά δάση ύψους μέχρι 3.000 μ. και το χειμώνα κατεβαίνει στις πεδιάδες. Τρέφεται με χόρτα, φύλλα δέντρων, καρπούς, βρύα και λειχήνες. Τα ζαρκάδια κινούνται σε μικρές αγέλες, οι οποίες αποτελούνται από ένα αρσενικό και μερικά θηλυκά. Τα θηλυκά κατά το Μάιο-Ιούνιο γεννούν 1-2 νεογνά και είναι τόσο συνδεδεμένα με τα παιδιά τους, ώστε αν κάποιος επιχειρήσει να τα πάρει από κοντά τους, αυτά αδιαφορούν για τον κίνδυνο της ζωής τους και τον ακολουθούν με σπαραγμούς. Χαρακτηριστικά γνωρίσματα του ζαρκαδιού είναι η χάρη, η ευγένεια και η αθωότητα. Η ταχύτητα

του τρεξίματός του μπορεί να φτάσει τα 100 χλμ./ώρα. Το τρίχωμά του -τραχύ και κοντό- έχει χρώμα καστανό το χειμώνα και κοκκινωπό το καλοκαίρι. Χαρακτηριστικές ιδιομορφίες του ζαρκαδιού είναι η έλλειψη της ουράς και η κάλυψη του πρισινού του με ένα άσπρο μάλωμα. Το ζαρκάδι αποκτά δεύτερη διακλάδωση κερμάτων τον 3ο χρόνο και ύστερα σταματά.

Αυτά είναι μυτερά και κατακόρυφα. Ζει γύρω στα 15 χρόνια. Τα τελευταία χρόνια ο αριθμός των ζαρκαδιών στα βουνά της Ελλάδας έχει λιγοστέψει αισθητά λόγω της λαθροθηρίας, των λύκων και άλλων παραγόντων.

Η αρχιτεκτονική
της πέτρας - Μοναστήρια

Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΤΗΣ ΠΕΤΡΑΣ - ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑ

Σκαμνέλλι

Μ

ΟΝΗ ΤΗΣ ΑΓ. ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ: ΑΡΧΙΚΑ ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ ΚΑΙ ΚΑΤΟΠΙΝ

• ανδρώα. Δίστανται οι απόψεις σχετικά με τη χρονολογία ίδρυσής της
• (1473 ή 1697). Σύμφωνα με κτητορικές επιγραφές, το καθολικό ιστο-
• ρήθηκε το 1717 και το 1773, τη δεύτερη φορά από τον Καπεσοβίτη
• ζωγράφο Αναστάσιο.

- Μονή του Αγ. Νικολάου (1683 ή 1692). Ο ναός είναι καθολικό της Μονής Αγίου Νικολάου Κυπριανού, η οποία ιδρύθηκε από το μοναχό Θεοφάνη και άλλους δύο μοναχούς της Αγ. Παρασκευής.

Τσεπέλοβο

- *Μονή Ρογκοβού*: αφιερωμένη στον Ιωάννη τον Πρόδρομο. Η Μονή χτίστηκε το 1028-1034 από την Πουλχερία, αδελφή του αυτοκράτορα του Βυζαντίου Ρωμανού Γ' του Αργυρού. Ξαναχτίστηκε το 1745, ανακαινίστηκε το 1783 από τον Νούτσο Κοντοδήμο και κατά την Τουρκοκρατία ήταν πιθανόν η έδρα της Επισκοπής Ζαγορίου. Το καθολικό είναι τετρακίονιος σταυροειδής εγγεγραμμένος ναός με πλάγιους χορούς. Ο ναός αγιογραφήθηκε το 1765 από Καπεσοβίτες ζωγράφους το ίδιο έτος.

Ηλιοχώρι

- *Μονή Ντομπρίνοβου*: αφιερωμένη στην Κοίμηση της Θεοτόκου. Χτίστηκε γύρω στα 1300 και υπήρξε πλούσιο γυναικείο μοναστήρι. Σήμερα σώζεται μόνο το καθολικό, το οποίο ανακαινίσθηκε επί Τουρκοκρατίας από τον καλόγηρο Κυπριανό με διαταγή του Αλή Πασά.

Φραγκάδες

- *Μονή του Αγ. Νικολάου*: χτίστηκε το 1578. Γυναικεία.

Λάιστα

- *Μονή Αγ. Τριάδος*: σώζεται το καθολικό -μονόχωρη βασιλική με τρούλο- μισογκρεμισμένα κελιά και καμπάνα του 1863.

- *Μονή των Ταξιαρχών*: Ο ναός των Ταξιαρχών (1701) βρίσκεται στην κεντρική πλατεία του χωριού. Το ξυλόγλυπτο τέμπλο χρονολογείται το 1778 και οι τοιχογραφίες το 1787.

Κήποι

- *Μονή της Μπάγιας (Θεοτόκου)*: αφιερωμένη στην Παναγία. Χτίστηκε το 1620.

Αρίστη

- *Μονή της Σπηλιώτισσας*: αφιερωμένη στην Κοίμηση της Θεοτόκου. Στο δρόμο προς Πάπιγκο, λίγο μετά την πέτρινη γέφυρα, στην αριστερή όχθη του ποταμού Βοϊδομάτη. Πρόκειται για μονόχωρη βασιλική με τρούλο και σταυρεπίστεγο νάρθηκα στα δυτικά. Χρονολογείται το 1579, ενώ το καθολικό της χτίστηκε το 1665 από τους μοναχούς Σωφρόνιο και Ιωακείμ. Η Μονή απέκτησε μεγάλη περιουσία στη γύρω περιοχή στα χρόνια της Τουρκοκρατίας. Διέθετε τα έσοδά της σε κοινωφελή έργα και στη συντήρηση σχολείων της περιοχής. Μέχρι τα τέλη του 19ου αι. γνώρισε μεγάλη ακμή και με τα έσοδά της υιοθετούσε ορφανά και προίκιζε

φτωχές κοπέλες. Η πυρκαγιά και ο σεισμός οδήγησαν τη Μονή σε διάλυση. Περιμετρικά υπάρχει ο καστροτόιχος, που χτίστηκε το 1733. Το μοναστήρι είναι ένα περίπλοκο οικοδόμημα με διαδρόμους και κτίσματα σε διάφορα επίπεδα, επικοινωνώντας μεταξύ τους με καταπακτές και σκάλες. Σήμερα σώζονται τα κελιά των μοναχών κι ένα εκκλησάκι χτισμένο σε βράχο στις όχθες του Βοϊδομάτη. Γιορτάζει της Ζωοδόχου Πηγής.

Μονοδένδρι

- *Μονή της Αγ. Παρασκευής*: σε υψ. 850 μ. από το βάθος της χαράδρας. Το πιο αξιόλογο μοναστήρι της ευρύτερης περιοχής, ιδρύθηκε το 1412 με δαπάνες του άρχοντα Μιχαήλ Βοεβόδα του Θερειανού και πάντων των Βεϊτσών και ήταν γυναικείο μοναστήρι μέχρι το 1939. Ανακαινίσθηκε το 1799 από τους μοναχούς Ματθαίο και Κύριλλο, ενώ το ηγουμενείο χτίστηκε το 1849. Από το 1964 έχει χαρακτηριστεί διατηρητέο ιστορικό μνημείο. Το καθολικό της Μονής διασώζει αξιόλογες τοιχογραφίες και είναι χτισμένο στον τύπο της μονόκλιτης βασιλικής με νάρθηκα. Από το μοναστήρι, μονοπάτι σκαλισμένο σε βράχο οδηγεί στο Ασκηταριό και τα Σπιτάκια. Σύμφωνα με την παράδοση, στις σπηλιές πίσω από το μοναστήρι, από το 13ο αιώνα ασκήτευαν μοναχοί και αυτοί βρήκαν στον κορμό ενός δέντρου την εικόνα της Αγ. Παρασκευής.

Κάτω Πεδινά

- *Μονή Ταξιαρχών*: με αξιόλογη αρχιτεκτονική, μονόκλιτος, αθωνίτικου τύπου, με δωδεκάπλευρο τρούλο. Στο αέτωμα της πρόσοψης του κυρίως ναού είναι χαραγμένη η επιγραφή 1611-12. Ο ναός ιστορήθηκε το 1749 από τον Καπεσοβίτη ζωγράφο Αναστάσιο. Το τέμπλο είναι ξυλόγλυπτο και χρονολογείται τον 18ο αι., όπως και οι δεσποτικές εικόνες.

Άνω Πεδινά

- *Μονή Ευαγγελίστριας*: αφιερωμένη στην Παναγία, με φρουριακή όψη και αξιόλογες τοιχογραφίες. Ο περίβολος χτίστηκε το 1786 και το καθολικό το 1793. Εδώ μόνασε και ο Νεόφυτος Δούκας. Πανέμορφο το καινούριο καλντερίμι που οδηγεί στο μοναστήρι.

- *Μονή της Αγ. Παρασκευής* (1750) ΒΑ. του χωριού. Σώζονται το καθολικό, η δεξαμενή και ερείπια κελιών. Το καθολικό είναι σταυροειδές με τρούλο, τρίπλευρους χορούς και νάρθηκα. Τοιχογραφήθηκε το 1925 από το Χιονιαδίτη αγιογράφο Βασίλειο Φίλη. Οι εικόνες φιλοτεχνήθηκαν από το ζωγράφο Λάζαρο.

Ασπράγγελοι

- *Μονή Ασπραγγέλων*: αφιερωμένη στο Γενέσιο της Θεοτόκου. Ιδρύθηκε το 1600 και ιστορήθηκε (αγιογραφήθηκε) το 1835.

Βίκος

- *Μονή της Παναγίας*: ιδρύθηκε το 1738. Το μικρό αλλά σε καλή κατάσταση καθολικό της διασώζει αξιόλογες τοιχογραφίες.

Βρυσοχώρι

- *Μονή της Λεσνίτσας ή Αγ. Τριάδος*. Σώζονται το καθολικό και το κελί της Στασιανής Α΄. Χτίστηκε το 1667 πάνω απ' τη σπηλιά-ασκηταριό της Γκρόνιτσας, που υπάρχει από το 1238 και χρησίμευε ως κρυφό σχολειό. Ήταν πλούσια με κτήματα, αιγοπρόβατα και αλευρόμυλο. Κατά τη διάρκεια της Κατοχής διέσωσε πάρα πολλούς κατοίκους των γύρω χωριών.

Βίτσα

- *Μονή Κοιμήσεως της Θεοτόκου*. Στον Κάτω Μαχαλά Βίτσας, η οποία από το 1554 είναι και ενοριακός ναός. Το καθολικό της «πνίγεται» μέσα στα σπίτια.

- *Μονή του Προφ. Ηλία*. Δεσπόζει στον ομώνυμο δασωμένο λόφο, στο δρόμο προς Μονοδένδρι. Σύμφωνα με μαρτυρίες, το μοναστήρι χτίστηκε το 1632 και το 1668 έγινε επέκταση, στη θέση που παλιότερα ήταν εκκλησιάκι της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος.

Μοναστήρι

- *Μονή των Εισοδίων της Θεοτόκου*. Καθολικό στον τύπο της απλής μονόκλιτης βασιλικής με δικλινή στέγη. Διασώζει ξυλόγλυπτο τέμπλο και 2 πέτρινα σκαλιστά μανουάλια. Η Μονή είναι κτισμένη κοντά σε παλιότερο μοναστήρι του 12ου αι. που καταστράφηκε από πλημμύρα. Στην είσοδο φέρει επιγραφή με χρονολογία ανακαίνισης το 1892. Δεν γνωρίζουμε τη χρονολογία ίδρυσης. Δυσάρεστο γεγονός αποτελεί η σύληση και αρπαγή των οστών αγίων και οσίων. Σώζονται οι στάβλοι και τα κελιά που χρησιμεύουν σήμερα ως ξενώνες.

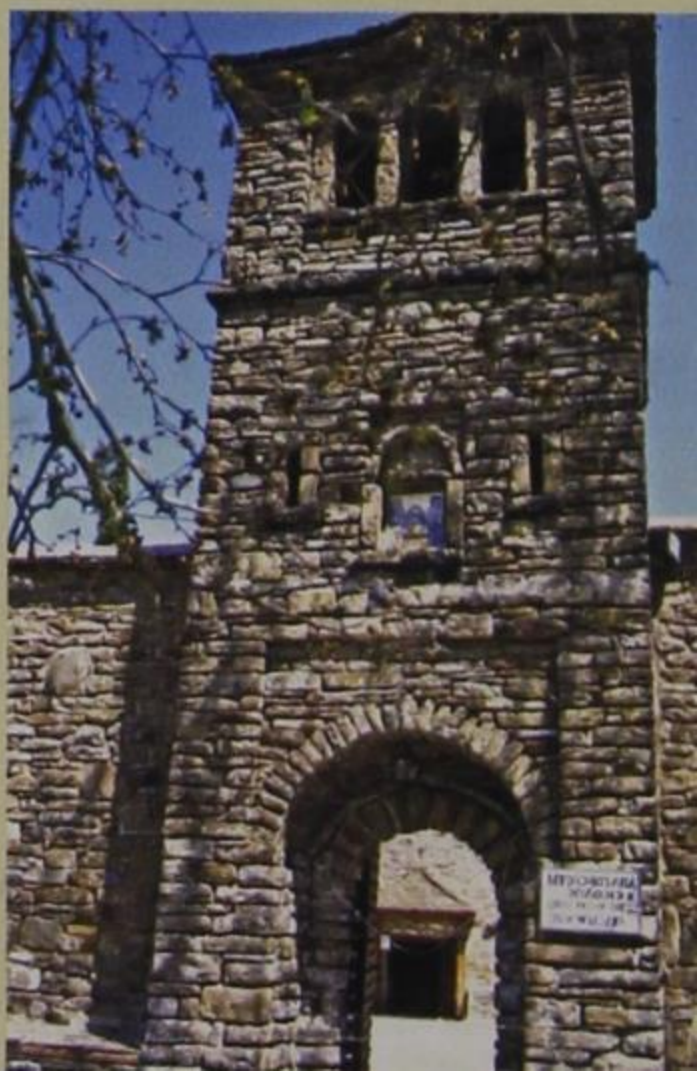

Κόνιτσα

- Μονή Αγ. Τριάδας Μολυβδοσκεπάστη. Βρίσκεται στο ομώνυμο χωριό και είναι αφιερωμένη στην Κοίμηση της Θεοτόκου. Χτίστηκε από τον αυτοκράτορα του Βυζαντίου Κων/νο Πωγωνάτο ή Κων/νο Δ΄ και ανακαινίστηκε από τον Ανδρόνικο Κομνηνό ή Δούκα Άγγελο Παλαιολόγο. Είναι διακοσμημένη με τοιχογραφίες του 17ου αι. Κατά τα χρόνια της ακμής του είχε μεγάλη περιουσία στη Ρουμανία, Ρωσία, Βλαχία και αρκετά μετόχια στην Ήπειρο, Μεσαριά, Ζαραβίνα κ.α. Από διάφορες πηγές (δίπτυχο-κώδικα της Μονής,

σφραγίδα, υποσχετικό έγγραφο) φαίνεται ότι το εκκλησάκι της Αγ. Τριάδας πρέπει να ήταν το καθολικό της Μονής. Η εκκλησία αυτή, μια μικρή σταυρεπίστεγη βασιλική, βρίσκεται σε δυσπρόσιτη περιοχή, με ωραία θέα και πυκνή βλάστηση, πάνω σε βραχώδες ύψωμα. Ο επισκέπτης συναντά σε μικρή απόσταση από το δρόμο προς τη Μονή με αφετηρία το ομώνυμο χωριό, τα τρία γειτονικά της Μετόχια (Γέννηση της Θεοτόκου, Αγ. Τριάδα και Αγ. Χριστόφορο). Τοιχογραφίες υπάρχουν μόνο μέσα στην κόγχη του Ιερού Βήματος, της Προσκομιδής και του Β. τοίχου. Σύμφωνα μ' αυτές διαπι-

στώνουμε ότι η Αγ. Τριάδα ήταν γυναικείο μοναστήρι. Αν και μικρό εκκλησάκι, έγραψε τη δική του ιστορία και ανέπτυξε τη δική του δραστηριότητα.

- *Μονή Κόνιτσας (Γέννησης Θεοτόκου) ή Μονή Στομίου.* Σύμφωνα με την εντοιχισμένη επιγραφή στο δεξιό μέρος της εισόδου, η Μονή χτίστηκε το 1774 και είναι αφιερωμένη στη Γέννηση της Θεοτόκου. Ορθώνεται μέσα σε άγρια ομορφιά, πάνω σε απότομο βράχο της Τύμφης και δίπλα στο ποτάμι του Αώου, όπου σχηματίζεται «στόμιο» (=άνοιγμα, εξ ου και η ονομασία) της άγριας χαράδρας. Είναι βέβαιο ότι ΒΑ. του μοναστηριού υπήρχε άλλο παλιότερα. Μάλιστα η τοποθεσία ΒΑ. του σημερινού μοναστηριού έχει επικρατήσει να λέγεται «Παλιομονάστρο» και μέχρι το 1975 σώζονταν εκεί ερείπια. Στη Μονή Στομίου μόνασε για 4 χρόνια ο αγιορείτης μοναχός Παΐσιος. Το καθολικό της Μονής είναι σταυρεπίστεγη βασιλική και το εσωτερικό του ναού κοσμεύεται με ξυλόγλυπτο τέμπλο. Στη Μονή φυλάσσονται λείψανα του Μεγάλου Βασιλείου, του Ιωάν.

του Χρυσοστόμου, του Αγ. Κοσμά, του μάρτυρα και ομολογητή Σαμωνά, του Οσίου Αλυπίου του Κιονίτου και του Αγ. Νείλου. Αυτά τα λείψανα των αγίων κάποτε έπεσαν στα χέρια ληστών αλλά τελικά σώθηκαν ύστερα από τη θεία τιμωρία των κλεπτών. Το μοναστήρι της Παναγίας της Στομιώτισσας γιορτάζει στις 8 Σεπτεμβρίου με μεγάλη συμμετοχή κόσμου. Από την παραμονή της εορτής καταφθάνουν οι πιστοί γεμάτοι τάματα και δώρα (λάδι, λαμπάδες κ.ά.).

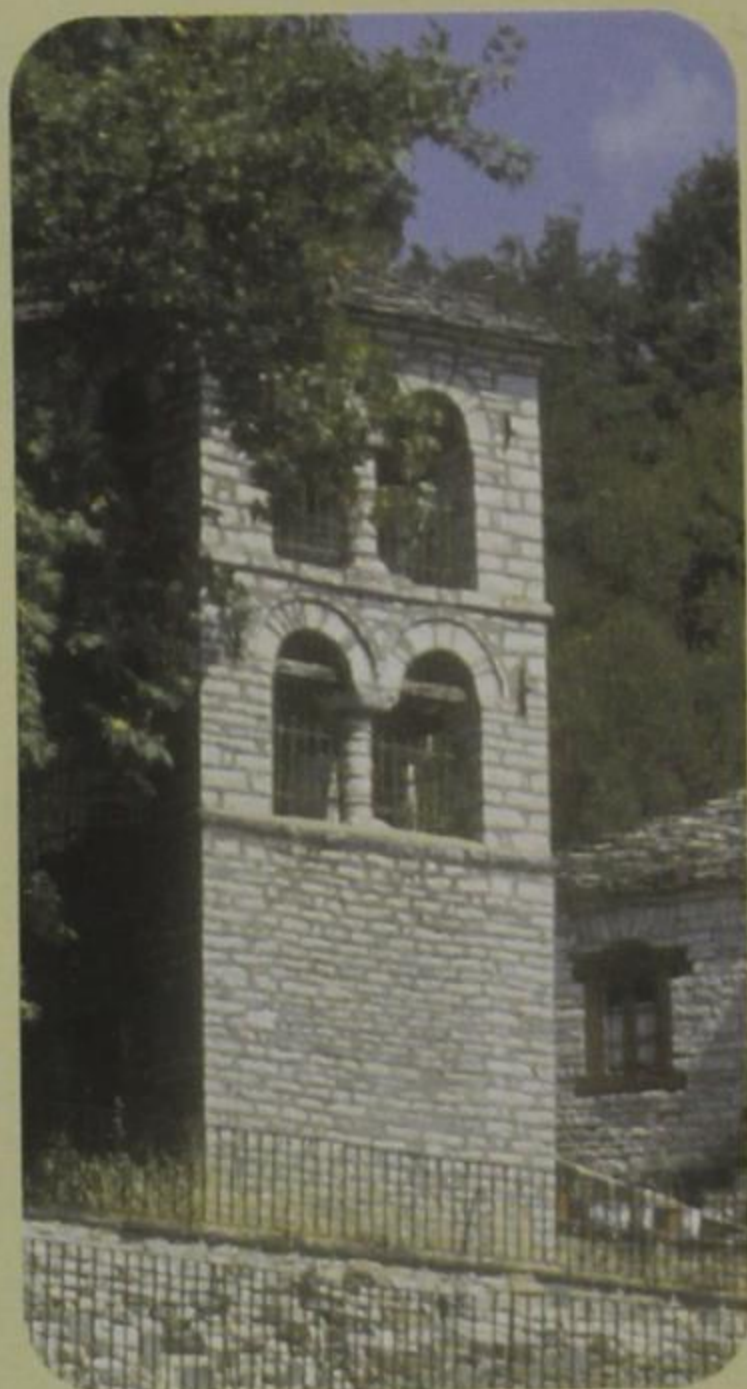
Κλειδωνιά Κόνιτσας

- *Μονή Μεταμορφώσεως του Σωτήρος*. Βρίσκεται στην ανατολική άκρη των Καλυβιών Κλειδωνιάς και σήμερα σώζεται μόνο το Καθολικό του. Ο ναός καλύπτεται με εγκάρσια ημικυλινδρική καμάρα, στηριζόμενη με ημικυκλικά τόξα και η στέγη του ναού είναι καλυμμένη με σχιστολιθικές πλάκες. Η αψίδα χωρίζεται σε δύο ανεξάρτητα εικονογραφικά θέματα, τη Θεοτόκο και την Κοινωνία των Αποστόλων.

- *Μονή Αγίων Αναργύρων*. Παλιό διαλυμένο μοναστήρι στη θέση «Κλειδί» στη χαράδρα του Βίκου.

Το Καθολικό είναι μονόχωρο με χαμηλό τρουλίσκο. Σύμφωνα με την κτητορική επιγραφή, η Μονή χτίστηκε το 1658. Ο ναός είναι γεμάτος με τοιχογραφίες και διασώζει το αρχικό ξυλόγλυπτο τέμπλο με την τεχνική του έξεργου ανάγλυφου.

- *Μονή Αγ. Αποστόλων Πέτρου και Παύλου*. Από το μοναστήρι σώζεται μόνο το Καθολικό και μεμονωμένοι τοίχοι από τα κελιά. Ο κυρίως ναός είναι μονόχωρο κτίσμα, που σκεπάζεται από δύο χαμηλωμένους αβαθείς τρούλους. Δε γνωρίζουμε ακριβώς τη χρονολογία ίδρυσης της Μονής γιατί το σημείο που ανέγραφε το έτος έχει εκπέσει. Στο ναό σώζεται ξυλόγλυπτο επιχρυσωμένο τέμπλο.

Πλαγιά

- *Μονή Κοιμήσεως της Θεοτόκου*. Το καθολικό της είναι χτισμένο στον τύπο της βασιλικής και ενσωματώνει στοιχεία εγγεγραμμένου σταυροειδούς ναού. Η Μονή υπήρχε ήδη το 1618. Εσωτερικά ο ναός είναι κατάγραφος με τοιχογραφίες του 1653, σε μεγάλο βαθμό κατεστραμμένες.

Γεφύρια

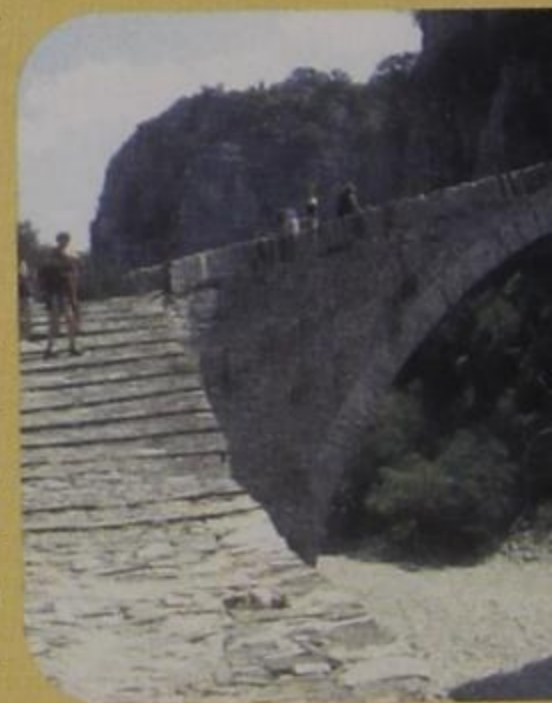
ΓΕΦΥΡΙΑ

Κ

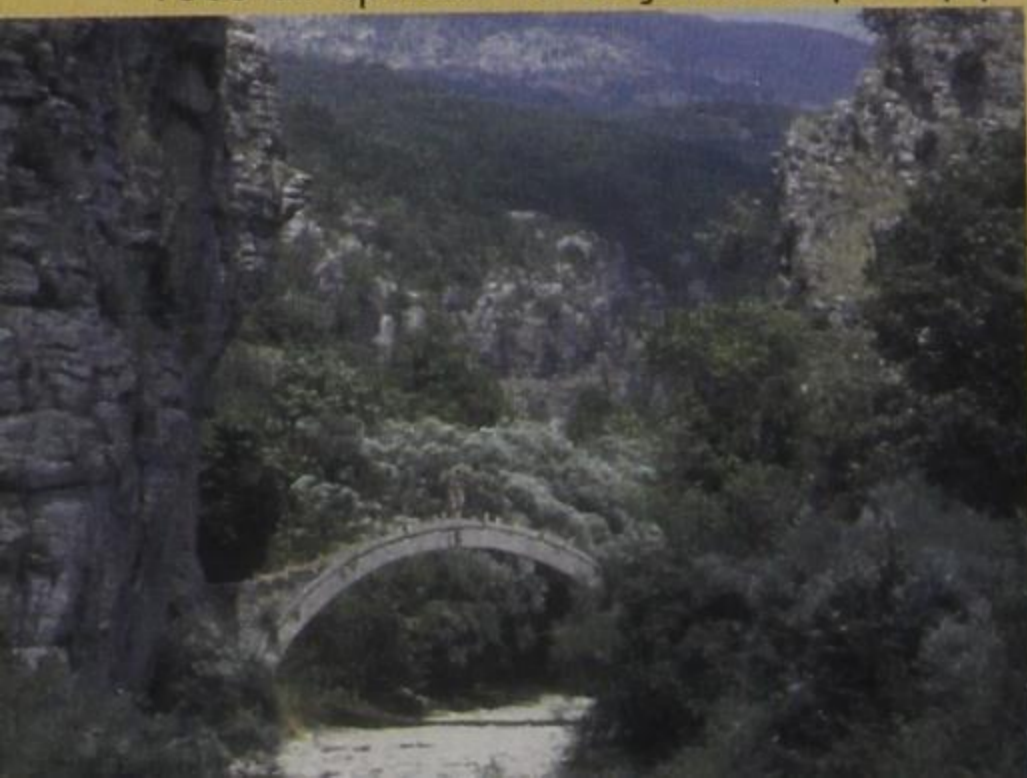
ΟΜΨΑ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΟΠΡΕΠΗ ΑΡΙΣΤΟΥΡΓΗΜΑΤΑ ΕΙΝΑΙ ΤΑ

πέτρινα γεφύρια της περιοχής του Ζαγορίου. Πρόκειται για «ζωντανά» και θριαμβευτικά χτίσματα, από τα δυσκολότερα κατασκευαστικά, με μια αξιοθαύμαστη ελαστικότητα. Τα περισσότερα βρίσκονται σε τοπία άφθαστης ομορφιάς. Οι Ηπειρώτες ένωσαν τη χαράδρα του Βίκου και τον Βοϊδομάτη με περίφημα πέτρινα γεφύρια, δίνοντας στο καθένα απ' αυτά το όνομα του ευεργέτη του.

Αρχικά η κατασκευή τους οφειλόταν καθαρά σε επικοινωνιακούς λόγους, εξαιτίας της ύπαρξης ποταμών με άγρια και ορμητικά νερά. Με την πάροδο του χρόνου όμως και την ανάπτυξη οικονομικών και κοινωνικών σχέσεων, άρχισαν να χτίζονται γεφύρια εντός των οικισμών για να συνδέουν τους μαχαλάδες και τους τόπους εργασίας. Στην αρχή ήταν πρόχειρες ξύλινες κατασκευές και από τα μέσα του 18ου αι. άρχισαν να χτίζονται πέτρινα γεφύρια με τη χρηματοδότηση πλουσίων κατοίκων.

Το κύριο υλικό κατασκευής τους είναι η πέτρα, δουλεμένη με μαντέμι σε στρώσεις κανονικές, με συνδετικό κονίαμα το κουρασάνι. Διαφέρουν ως προς τη μορφή τους, η οποία καθορίζεται από το μέγεθος και τον αριθμό

των τόξων τους. Το πλάτος τους είναι αρκετά στενό, συνήθως 2 μ. Το οδόστρωμα είναι λιθόστρωτο με μαύρη πέτρα και άσπρες αρκάδες, οι οποίες σε αρκετά γεφύρια δε σώζονται. Στο σημείο, όπου υπάρχει απότομη κλίση, γίνονται κεκλιμένα επίπεδα. Το αισθητικό αποτέλεσμα είναι τέλειο και το κάθε γεφύρι χτίζεται με τέτοιο τρόπο που να χαρακτηρίζει την κάθε περιοχή.

Κήποι

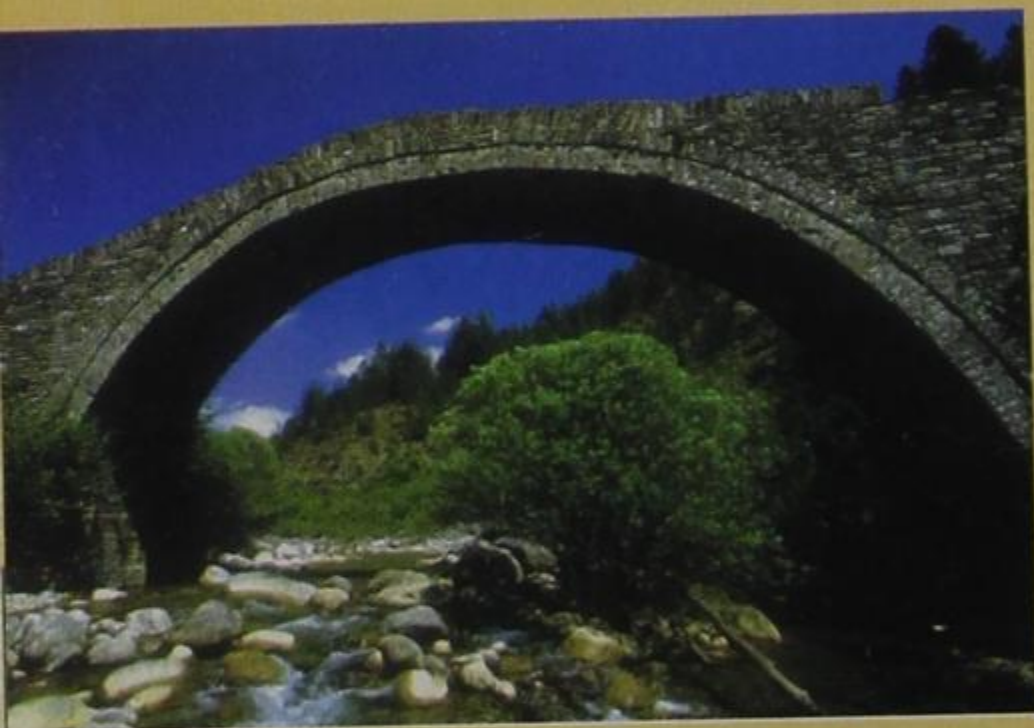
α) Το τρίτοξο *Γεφύρι του Πλακίδα ή Καλογερικό*, που ενώνει τις όχθες του Βίκου. Βρίσκεται δεξιά, πριν φτάσουμε στους Κήπους. Οι περιηγητές το έχουν χαρακτηρίσει «κάμπια εν κινήσει» λόγω των τριών τόξων και των οδοντωτών περβαζιών του. Στην αρχή ήταν ξύλινο, αλλά αργότερα με τη δωρεά του καλόγηρου Σεραφείμ της Μονής του Προφ. Ηλία το μετέτρεψαν το 1814 σε πέτρινο. Γι' αυτό ονομάστηκε και Καλογερικό. Η άλλη του ονομασία (Πλακίδα) καθιερώθηκε μετά το 1865, έτος επισκευής του απ' τον Κουκουλιώτη Αλέξη Πλακίδα. Το γεφύρι εξυπηρετούσε κυρίως τους κατοίκους του Κουκουλίου για τη μεταφορά ζώων και ξυλείας. Επίσης, διευκόλυνε τους κατοίκους του Δίλοφου, των Ασπραγγέλων και της Ελάτης στη μετακίνησή τους στον καλογερικό μύλο. β) Το μονότοξο *Γεφύρι του Νούτσου ή Κόκκορου* (1750), χαμηλά στην κοίτη του Βίκου. Κατασκευάστηκε το 1750 με έξοδα του Νούτσου Κοντοδήμου απ' το Βραδέτο. Μετά τη ζημιά του 1910 ανέλαβαν την επιδιόρθωσή του τα χωριά Κουκούλι, Καπέσοβο, Βραδέτο, Τσεπέλοβο και το Τουρκικό Δημόσιο. Τότε βοήθησε οικονομικά και κάποιος Γρηγόριος Κόκκορος απ' το Κουκούλι, απ' τον οποίο καθιερώθηκε και η άλλη ονομασία του γεφυριού. Το γεφύρι ενώνει μ' εκπληκτικό τρόπο τις όχθες του Βίκου. γ) Το *Γεφύρι του Κοντοδήμου ή Λαζαρίδη*, πάνω στο Βικάκι (1764). Βρίσκεται στη θέση «Καντήλα», ανάμεσα στους Κήπους και στο Κουκούλι. Χτίστηκε απ' τον Τόλη Κοντοδήμο το 1753. Η δεύτερη ονομασία του (Λαζαρίδη) οφείλεται στην ύπαρξη ενός μύλου με ομώνυμο ιδιοκτήτη. δ) Το τρίτοξο *Γεφύρι του Μύλου* στο Μπαγιώτικο ρέμα, μπροστά στους Κήπους. Βρίσκεται στο σημείο που η χαράδρα του Βίκου ξαναγιγαντώνει και βοηθά την επικοινωνία του Κου-

κουλίου με τη Βίτσα, που βρίσκονται στις αντικρινές πλευρές. Πρωτοκατασκευάστηκε το 1748 απ' τον άρχοντα Αλ. Μίσιο απ' το Μονοδένδρι και η ονομασία του οφείλεται στην ύπαρξη ενός εκκλησιαστικού μύλου κοντά σ' αυτό. Το γεφύρι έχει δύο βασικά τόξα, απ' τα οποία το ένα είναι μεγαλύτερο και το άλλο βοηθητικό. Χαρακτηριστικό του γνώρισμα είναι μία ξαφνική «στροφή» του κορμού του, προτού ακουμπήσει στη δεξιά όχθη. Μία μικρή επιγραφή ανάμεσα στα δύο μεγάλα τόξα, μας πληροφορεί για το έτος ανέγερσής του (Ιούνιος 1748). Πρόκειται για πολύ γερό γεφύρι, γεγονός που το απέδειξε με την πλημμύρα το Νοέμβρη του 1910. ε) Το *Γεφύρι του Πισώνη*, Α. των Κήπων, στη θέση Ριζιανά, πάνω στο Μπαγιώτικο Ρέμα. Μέσα στο καταπράσινο τοπίο, ξεχωρίζει για το μεγαλείο του. Κατασκευάστηκε το 1830 απ' το Σωποτσελιώτη Θόδωρο Πετσιώνη και είναι μονότοξο. Αφορμή για την ανέγερση του γεφυριού στάθηκε η περιπέτειά του που λίγο έλειψε να πνιγεί στα νερά του ποταμού.

Τσεπέλοβο

α) Στο δρόμο για την κοίτη του μικρού Βίκου, υπάρχει το *Γεφύρι του Χάτσιου ή αλλιώς «Βικάκι», «Γκριάκας» και «Οικονόμου»*. Χτίστηκε το 1804 από τον Τσεπελοβίτη Λάμπρο Χάτσιο, με σκοπό ν' ανοιχτεί δρόμος για την Μπάγια. β) 100 μ. πιο κάτω, στη θέση «Στενά» κάτω απ' το Τσεπέλοβο, βρίσκεται το *Παλαιογέφυρο* με τολμηρό και έξυπνο πέρασμα. Η χρονολογία κατασκευής του παραμένει άγνωστη. Ενώνει τις όχθες του Βίκου στο σημείο που αυτός στενεύει. Διαθέτει περίφημη καλλιτεχνικά τοιχοποιία και ένα είδος τούνελ στην αριστερή πλευρά προς το ρέμα του ποταμού. Κάποτε αυτό το τούνελ ήταν ασβεστοχρισμένο και ζωγραφισμένο, αλλά δε γνωρίζουμε τι απεικόνιζε. Πάνω στις παλιές ζωγραφιές μπορεί κανείς να διακρίνει πληθώρα ονομάτων και χρονολογιών. γ) Στο

Αν. Ζαγόρι, κοντά στους Μπλιωτάδες βρίσκεται το *Γεφύρι του Καμπέραγα*, παράξενο σε μορφή. Ενισχύονται τα άκρα του και δεν έχει μεγάλο ύψος. δ) Μερικά χλμ. πιο πάνω απ' το γεφύρι του Καμπέραγα υπάρχει το *Γεφύρι της Τσίπιανης*, που κατασκευάστηκε το 1875 απ' τον Αναστάση Πασπαλιάρη. Η ιδιόρρυθμη αριστερή πτέρυγα και η οξυκόρυφη ανάτασή του ξεφεύγουν απ' την επανάληψη.

Βίτσα

Το Γεφύρι του Μίσιου (1748) ενώνει τα χωριά Κουκούλι και Βίτσα και βρίσκεται στη χαράδρα του Βίκου. Χτίστηκε από τον άρχοντα Αλ. Μίσιο από το Μονοδένδρι. Εντυπωσιακό

και μονότοξο, ενώνει τις όχθες του Βίκου και κατά κάποιον τρόπο χωρίζει το χωριό σε δύο γειτονιές. Διευκολύνει ακόμα και σήμερα τους κατοίκους στις μετακινήσεις τους και ταυτόχρονα ομορφαίνει τη γενική εικόνα του χωριού.

Δροσοπηγή

Το Γεφύρι της Ζέρμας ή Κάντσικου στο ποτάμι Σαραντάπορος. Είναι πετρόχτιστο, δίτοξο και έχει κριθεί διατηρητέο. Χτίστηκε το 1747, απέχει 5 χλμ. από τον οικισμό και βρίσκεται δίπλα από την εθνική οδό. Το όνομά του οφείλεται

στις παλιές ονομασίες των χωριών Πλαγιάς και Δροσοπηγής.

Καστανιά

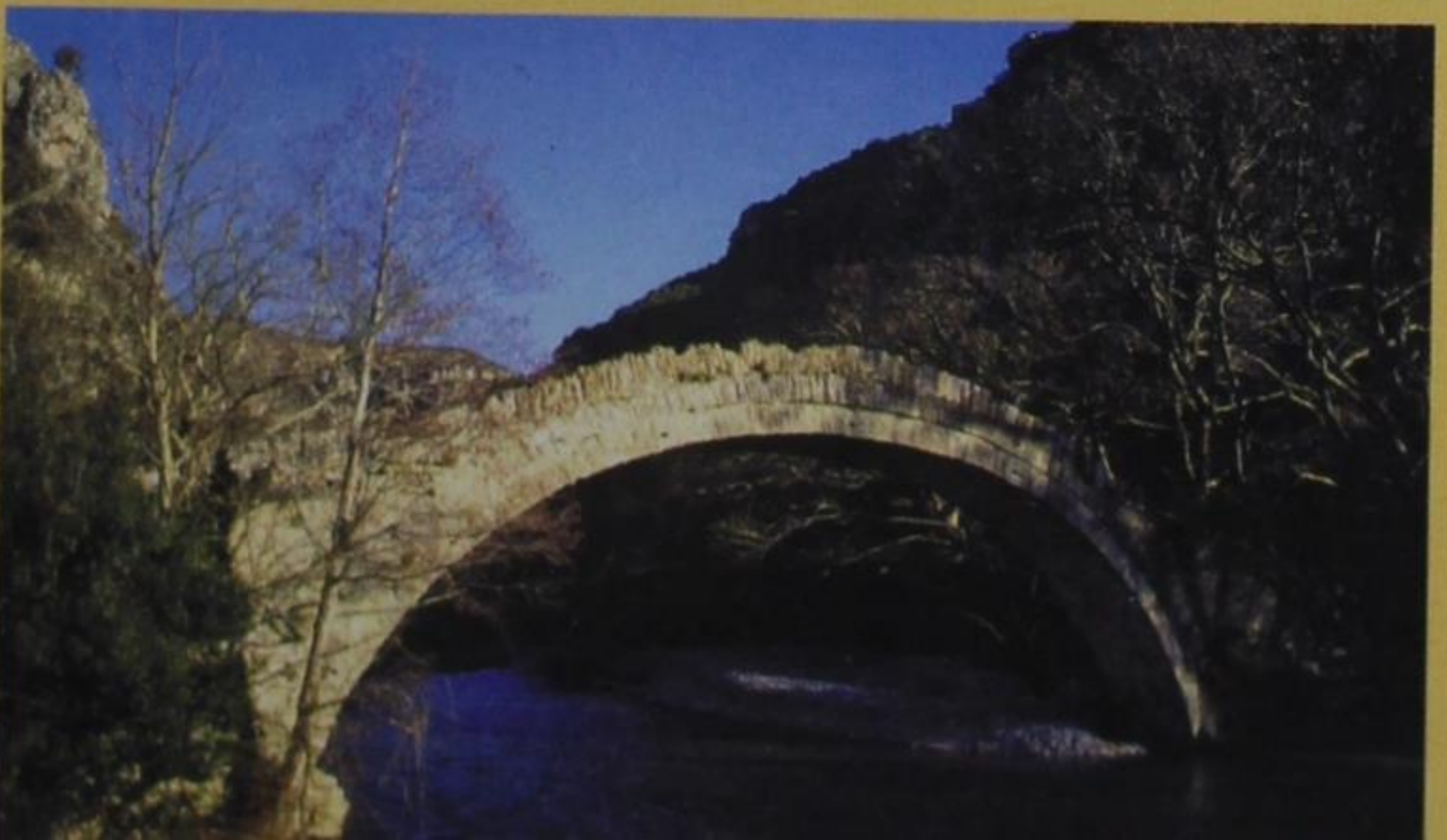
3 τοξωτά γεφύρια στο χωριό και 1 στη θέση «Μάλνιτσα».

Γανναδιό

Εντός του χωριού υπάρχουν 4 τοξωτά πέτρινα γεφύρια, που χρονολογούνται γύρω στο 1890 και χρησιμοποιούνται ακόμα και σήμερα για τη διέλευση των κατοίκων.

Κόνιτσα

α) Η μοναδικότητα του Γεφυριού της Κόνιτσας οφείλεται στο τεράστιο τόξο του και στην αντίθεση που υπάρχει ανάμεσα στο τοπίο (στην έξοδο

Κόνιτσα

α) Η μοναδικότητα του *Γεφυριού της Κόνιτσας* οφείλεται στο τετράτοξο του και στην αντίθεση που υπάρχει ανάμεσα στο τοπίο (στην

της χαράδρας του Αώου) και την αρχιτεκτονική του. Είναι το μεγαλύτερο μονότοξο γεφύρι στην περιοχή των Βαλκανίων. Στο κτίσιμό του δούλεψαν 50 Πυρσογιαννίτες Μαστόροι με πρωτομάστορα τον Ζιώγα Φρόντιζο από την Πυρσόγιαννη (έχουν αναγνωρισθεί ως δικά του έργα ακόμα οι τούρκικοι στρατώνες της Κόνιτσας, το γεφύρι στη θέση Ντέρτι, το γεφύρι της Μπαλντούμας και η επισκευή του γεφυριού της Ζέρμας). Η ανέγερσή του άρχισε το 1823 και ολοκληρώθηκε το 1871 με συνολικό κόστος 120.000 τούρκικα γρόσια. Το γεφύρι διαστάσεων 20x40 μ. δια-

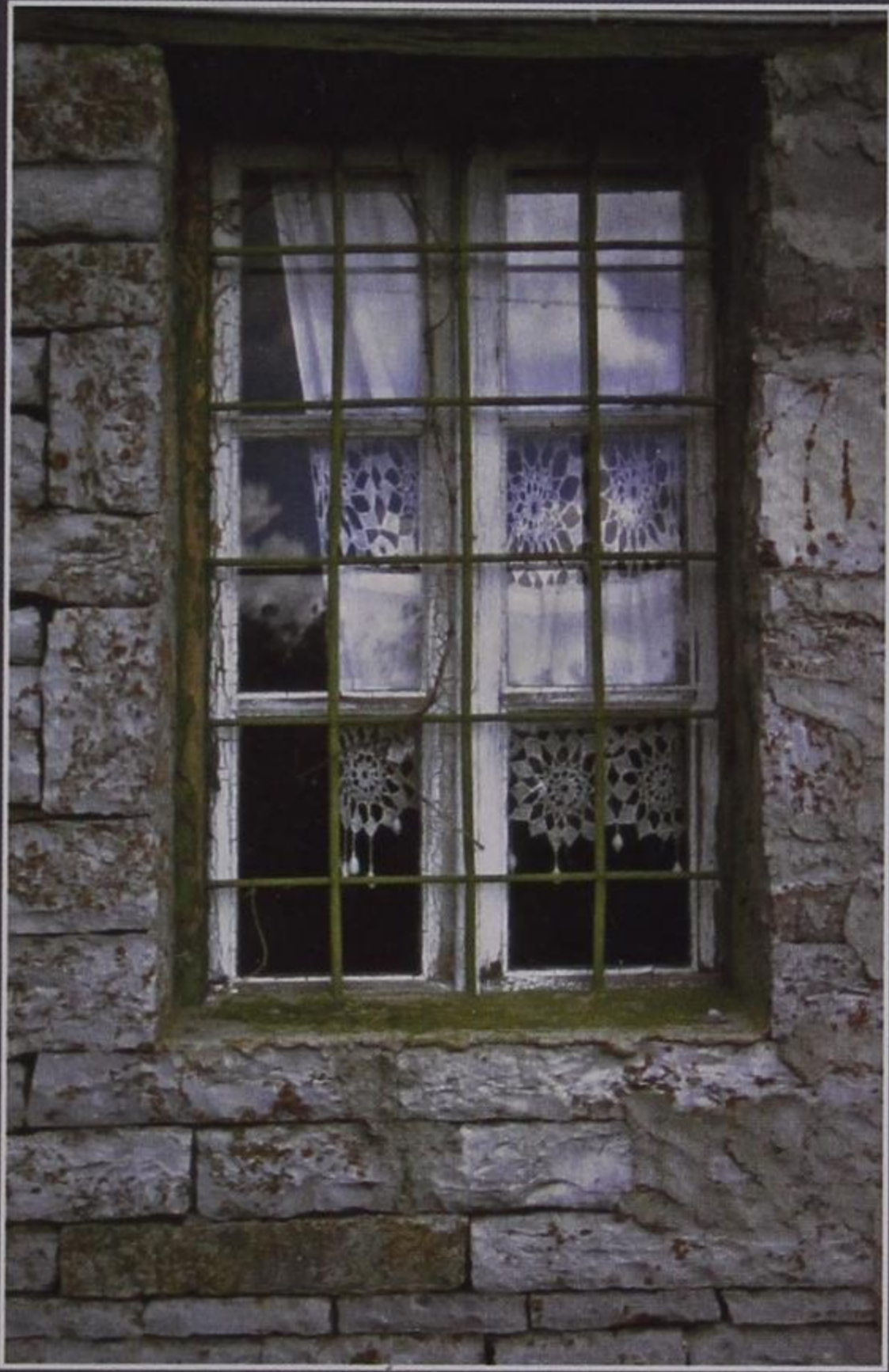

τηρεί ακόμα και σήμερα τη μικρή καμπάνα που σήμανε τις επικίνδυνες στιγμές και την κόγχη με τον προστάτη άγιο. Στην κορυφή του τόξου ο διαβάτης μπορεί να ανέβει από μια σειρά με ελαφρώς γερτά πλατύσκαλα. Το γεφύρι στήθηκε τόσο στέρεα που παρά τις διαρκείς προσπάθειες των Τούρκων να το ανατινάξουν το 1913, δεν κατόρθωσαν να το καταστρέψουν. β) Λίγο πριν την Κόνιτσα,

κοντά στο χωριό Κλειδωνιά, συναντάμε το *Γεφύρι της Κλειδονιάβιστας*. Αυτό στέκεται επιβλητικό στο σημείο που τελειώνει το φαράγγι του Βίκου και αρχίζει η πεδιάδα της Γλιτονιάβιστας. Είναι τελευταίο πέτρινο γεφύρι πριν την έξοδο του Βοϊδομάτη στον κάμπο της Κόνιτσας. Υπάρχει έντονη εναλλαγή της φύσης, με συνέπεια το γεφύρι να ενώνει την άγρια ομορφιά με το γαληνεμένο πράσινο. Χτίστηκε το 1853 απ' την Μπαλκίζ Χανούμ του Μαλήκ Πασά, στοίχισε 37.000 γρόσια και είναι μονότοξο.

Η ονομασία του οφείλεται στην ύπαρξη ενός παλιού χωριού μ' αυτό το όνομα, που σήμερα δεν υπάρχει. Το γεφύρι λέγεται και του Βοϊδομάτη, απ' τον ποταμό που ενώνει, αλλά και της Γλιτονιάβιστας εξαιτίας του κάμπου μπροστά απ' την Κόνιτσα.

Σπίτια και Αρχοντικά

ΣΠΙΤΙΑ ΚΑΙ ΑΡΧΟΝΤΙΚΑ

ΤΟ

ΖΑΓΟΡΙΣΙΟ ΣΠΙΤΙ ΕΧΕΙ ΑΜΥΝΤΙΚΟ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ ΓΙΑ ΤΙΣ

- δυσμενείς καιρικές συνθήκες και τις επιδρομές-ληστείες. Είναι κυρίως
- διώροφο ή τριώροφο, με σχήμα απλό χωρίς ιδιαίτερη διακόσμηση
- στις εξωτερικές επιφάνειες. Οι πέτρες της στέγης έχουν την ίδια υφή και χρώμα μ' αυτές της τοικοποιίας. Μορφολογικές διαφορές παρατηρούνται ανάμεσα στο Ανατολικό και Δυτικό Ζαγόρι.

Στο Αν. Ζαγόρι το ύψος των σπιτιών είναι λιγότερο βαρύ, με εξώστες ανοιχτούς ή κλειστούς, πιο μεγάλο γείσο και περισσότερη χρήση ξύλου, λόγω των δασικών εκτάσεων. Η μαύρη πέτρα κυριαρχεί στην τοικοποιία. Στο Δ. Ζαγόρι τα σπίτια έχουν αυστηρό ύψος σε συνδυασμό με τους μαύρους γκριζογάλανους βράχους και τις λευκές ασβεστολιθικές πέτρες. Στο Κεντρικό Ζαγόρι το ύψος των σπιτιών είναι ανάμεικτο από τους δύο παραπάνω τύπους σπιτιών.

Η πέτρα αποτελεί το βασικό δομικό υλικό και διακρίνεται στα παρακάτω είδη: α) ασβεστόλιθος λευκός ή γκρι ανοιχτό για τοικοποιίες, πλακοστρώσεις κ.ά., β) γρανιτοειδής σε σκούρο γκρι ή γαλαζωπό, γ) πορώδης ασβεστόλιθος για τρούλους, θόλους, φούρνους. Οι εξωτερικοί τοίχοι είναι κατασκευασμένοι από πέτρα ανεπίχριστη (μαύρη ή λευκή), επεξεργασμένη με μαντέμι, με μικρούς αρμούς και λίγο ή καθόλου συνδετικό κονίαμα. Η τοικοποιία έχει πάχος 60-70 μ. και χωρίζεται με οριζόντια διαζώματα από ξυλοδεσιές (καδρόνια πελεκητά δρύινα ή κέ-

δρινα). Χρήση του ξύλου συναντάται στα ταβάνια, πατώματα, κουφώματα, ξυλοδεσιές και εσωτερική διακόσμηση. Η ξυλεία είναι από καρυδιά, οξυά, κέδρο, έλατο, πεύκο, δρυ, αγριοκαστανιά.

Τα σπίτια είναι κυρίως διώροφα ή τριώροφα, με άνετους και λειτουργικούς χώρους. Ο ψηλός μαντρότοιχος και η ξύλινη, δίφυλλη αυλόπορτα στέκουν επιβλητικά. Η στέγη της αυλόπορτας είναι δίρριχτη ή τετράρριχτη, ασφαρίζεται με σιδεριές και προεξέχει αρκετά από το πάχος της μάντρας. Οι βοηθητικοί χώροι, παράσπιτα (μαγειρειό, τουαλέτα, στέρνα) μοιάζουν με το κυρίως σπίτι αλλά είναι πιο απλοί. Τα έπιπλα του ζαγορίσιου σπιτιού είναι λίγα, λιτά και διακρίνονται σε κινητά και σταθερά. Τα σταθερά είναι μπάσια στην κρεβάτα, στον οντά και στο μαντζάτο, και μεσάντρες. Τα κινητά έπιπλα είναι καναπέδες, κρεβάτια, τραπέζια, σκαμνιά, σεντούκια, κασέλες και σοφράδες.

Διακρίνονται στους ακόλουθους τύπους με βάση τη χρονολογική τους εξέλιξη. Τύπος Α: διαμορφώθηκε γύρω στα 1650. Τα σπίτια αυτού του τύπου είναι μικρά, ισόγεια (υπερυψωμένα), σε σχήμα ορθογώνιο ή τετράγωνο, με 1 ή 2 δωμάτια «ανώγεια» και ανάλογα «κατώγεια» (κελάρια). Έχουν σκάλα εξωτερική και δεν υπάρχει τζάκι. Τύπος Β: τα σπίτια αυτής της κατηγορίας κατασκευάστηκαν μετά το 1700 ως το 1750. Αποτελούνται από 4 χώρους ψηλούς και ευρύχωρους σε σχήμα τετράγωνο. Κάθε χώρος είχε συγκεκριμένο λειτουργικό χαρακτήρα (μαγειρειό με φούρνο, χώρος για χειμερινή διαμονή, παλιό δωμάτιο διαμονής και ύπνου, δωμάτιο για τους επισκέπτες κ.ά.). Η σκάλα εντάσσεται σε δωμάτιο ημιυπαίθριο, το χαγιάτι, ενώ το πλατύσκαλο παίρνει μεγαλύτερες διαστάσεις και γίνεται δωμάτιο, ανοιχτό από μία ή δύο πλευρές, την κρεβάτα. Τύπος Γ: διαμορφώθηκε από τα τέλη του 18ου αι. μέχρι τα μέσα του 19ου αι. Η εσωτερική διακόσμηση ήταν πλούσια με ξύλο και ζωγραφική στους τοίχους. Το πλατύσκαλο-κρεβάτα κλείνεται από μία ή δύο πλευρές

με ξυλοκατασκευή (κιπέγκι) έχοντας περιμετρικά παράθυρα. Στο εσωτερικό του σπιτιού, απέναντι από το τζάκι έγινε μία σειρά από ντουλάπια, η μεσάντρα. Προς την πλευρά του τζακιού διαμορφώθηκε ο χώρος ύπνου. Τύπος Δ: τα σπίτια αυτής της κατηγορίας κατασκευάστηκαν μετά το 1870 με 1880. Από την περίοδο αυτή αρχίζει η κάμψη. Χαρακτηριστικά γνωρίσματα των σπιτιών είναι: κλειστό χαγιάτι, κλειστή κρεβάτα, χτίσιμο καμαρών, αντικατάσταση ξύλινου κιμπεγκιού με πέτρα, κατασκευή αστρέχας, παραθύρων και καμινάδας.

Στην Άνω Κόνιτσα αξιόλογα δείγματα τοπικής αρχιτεκτονικής είναι το πατρικό σπίτι της Χάμκως (μάννα του Αλή-Πασά), το αρχοντικό του Χουσεΐν Μπέη και το κτίριο της οικογένειας Σίσκου. Το τελευταίο είναι μεγάλων διαστάσεων, διώροφο με πύργο στην κύρια όψη και ψηλό τετράγωνο πύργο. Όλοι οι κύριοι χώροι φέρουν ξυλόγλυπτη διακόσμηση.

Στο Γανναδίό, χωριό των Μαστοροχωρίων, η τοπική αρχιτεκτονική είναι πολύ ενδιαφέρουσα. Τα κατεξοχήν δομικά υλικά είναι η πέτρα και το ξύλο, ο συνδυασμός των οποίων δημιουργεί ένα μοναδικό αποτέλεσμα. Γενικά τα σπίτια είναι εσωστρεφή και λιτά. Διακρίνονται για τη μαύρη πέτρα (βουνίσια ή ποταμίσια), για την πλακόστρωτη και ψηλή σκεπή, τους χοντρούς τοίχους, τις ξυλοδεσιές, την τετράγωνη ψηλόκορμη καμινάδα, το φρουριακό τους χαρακτήρα και τα ελάχιστα ανοίγματα. Η εσωτερική αυλή με τον ψηλό μαντρότοιχο παίζει ένα σημαντικό ρόλο και το εσωτερικό των σπιτιών είναι περίτεχνα διακοσμημένο. Συναντάμε ψηλά ταβάνια με διάφορα σχέδια, εντοιχισμένες ντουλάπες και παράθυρα με σταυρωτές σιδεριές. Δίπλα στην πλατεία συναντάμε την τριώροφη οικία Λάζαρου Ξινού (1860) με πύργο στη μία της πλευρά. Η οικία Γιούσιου (1909) με τοξωτό γεφυράκι, διατηρείται επίσης σε πολύ καλή κατάσταση.

Πολύ αξιόλογα και ενδιαφέροντα είναι τα σπίτια του Καπέσοβου που έχουν γραπτή διακόσμηση στα δωμάτιά τους. Κάθε κτίσμα έχει τη δική του προσωπικότητα, την ξεχωριστή του ιδιομορφία. Η οικία του Φυλλίδη είναι η μοναδική στο Ζαγόρι με ζωγραφιές στο γείσο της στέγης. Τα σπίτια των Κήπων είναι χτισμένα και σκεπασμένα με ζαγορίσια μαύρη πέτρα, με χρονολογία κατασκευής μετά το 1780. Ιδιαίτερα από αρχιτεκτονικής άποψης είναι των Καλέντζου, Κοκομάλη και Πανάνη. Στο Τσεπέλοβο το σπίτι του Αλ. Τσουμάνη από τα τέλη του 18ου αι. αντικατο-

πρίζει τον πλούτο και την ευημερία του ιδιοκτήτη του, ενώ διατηρητέες έχουν χαρακτηριστεί και οι οικίες των Π. Βούρβου και Αθ. Κουμπή. Όλα τα σπίτια του *Μεγάλου Πάπιγκου* είναι ενδιαφέροντα από αρχιτεκτονικής άποψης και αποτελούν δείγματα ζαγορίσιας αρχιτεκτονικής. Είναι συνήθως διώροφα, με μικρές αυλές με λουλούδια, χτισμένα με άσπρες ασβεστολιθικές πέτρες και χωρίς ιδιαίτερες διακοσμήσεις.

Τα *αρχοντικά* αποτελούν ένα σημαντικό δείγμα αρχιτεκτονικής, γιατί εκτός από την περίτεχνη τεχνική οικοδόμησής τους και τα καλά υλικά δομής τους, παραπέμπουν και σε κάποια οικονομική ευημερία του ιδιοκτήτη τους. Στο χωριό *Κουκούλι* διασώζονται αρχοντικά με εμφανή χαρακτηριστικά της τοπικής αρχιτεκτονικής, όπως το αρχοντικό *Πλακίδα* (1820), που έχει χαρακτηριστεί διατηρητέο, το σπίτι του *Αστερινού Κόκκορου*, που χτίστηκε το 18ο αι. και σήμερα λειτουργεί ως *Πνευματικό Κέντρο* με

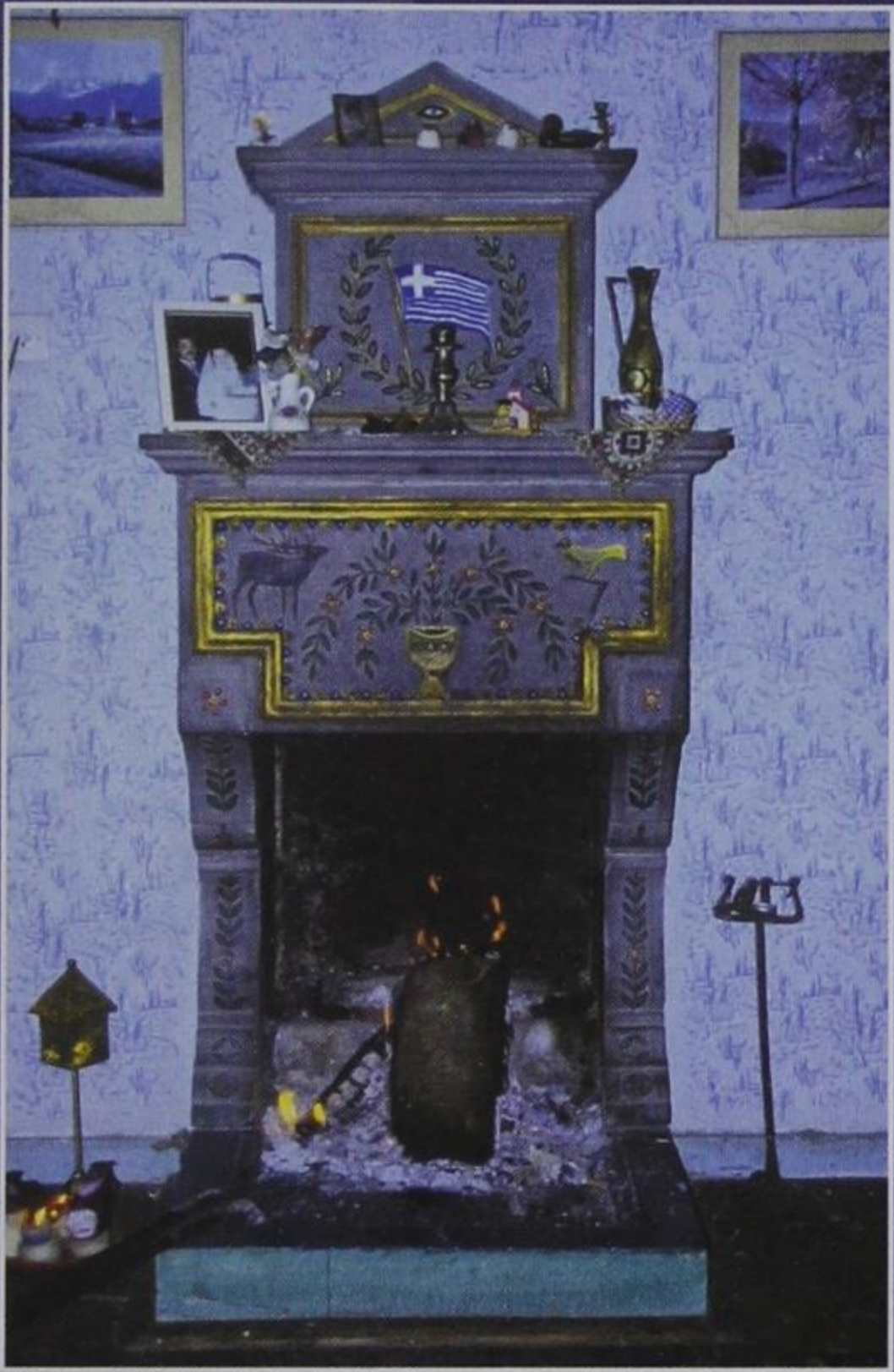

τεράστια Συλλογή Βοτάνων και Βιβλιοθήκη 3.500 Βιβλίων και παλαιτύπων, και το αρχοντικό του Αναστασιάδη που διατηρείται σε πολύ καλή κατάσταση. Η «Επιστάσια» στεγαζόταν στο αρχοντικό των Μαρίνων στο *Καπέσοβο*, ένα τριώροφο αρχοντικό με 40 δωμάτια, το οποίο έκαψαν οι

Τούρκοι το 1821. Στη *Βίτσα* συναντάμε τα αξιόλογα παραδοσιακά αρχοντικά του περασμένου αιώνα των Βελογιάννη, Βασδέκη και Σκευή που διατηρούνται σε καλή κατάσταση.

Λαϊκός Πολιτισμός

ΛΑΪΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Οι Κομπογιαννίτες

ΑΚΟΥΣΤΟΙ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΟΥ ΖΑΓΟΡΙΟΥ ΗΤΑΝ ΟΙ ΛΕΓΟΜΕΝΟΙ «Κομπογιαννίτες», ή «Βικογιατροί», ή «Ματσουκάδες», ή «Σακουλιαραίοι», ασπούδαστοι που ασκούσαν το επάγγελμα του ιατρού από το 1670. Προέρχονταν κυρίως από το Τσεπέλοβο, το Σκαμνέλλι και το Πάπιγκο. Την πανάρχαια αυτή θεραπευτική παράδοση τη διατήρησαν μέχρι τις πρώτες δεκαετίες του αιώνα μας.

Η φήμη τους είχε εξαπλωθεί στα Βαλκάνια και σ' ολόκληρη την Οθωμανική αυτοκρατορία και ομάδες αυτών εξορμούσαν και περιόδευσαν εκτός από τον Ελλαδικό χώρο και στη Βουλγαρία, τη Σερβία και τη Μ. Ασία. Τους έλεγαν «Κομπογιαννίτες» γιατί «έγιαναν» τους αρρώστους με κόμπους (=ρίζες φυτών που είναι όλο κόμποι και μικρές ποσότητες υγρών π.χ. έναν κόμπο λάδι, έναν κόμπο ρακί κ.λπ.), λέξη που έχει αποκτήσει αρνητική χροιά λόγω ορισμένων από αυτούς που ασκούσαν το επάγγελμα του πρακτικού ιατρού ανεπιτυχώς. Τους αποκαλούσαν και «Ματσουκάδες» από το χοντρό ραβδί που κρατούσαν, «Βικογιατρούς» εξαιτίας της χαράδρας του Βίκου, καθώς και «Σακουλιαραίους» από τη σακούλα με τα βότανα που κουβαλούσαν. Προμηθεύονταν τα βοτάνια τους από τη χαράδρα του Βίκου, μιλούσαν μεταξύ τους ένα είδος κορακίστικης γλώσσας και είχαν όμοια ενδυμασία, την τριχωτή «σιγκούνα», ενώ έδεναν και τα μαλλιά τους με πράσινη ταινία. Εκτός από τα βότανα που τα χρησιμοποιούσαν ως φάρμακα και τονωτικά, είχαν επίσης έμπλαστρα, χημικά παρασκευάσματα και άλλα μαγικά μέσα.

Παρόλο που σατιρίστηκαν από τους λόγιους, οι ντόπιοι στην ανάγκη προσέτρεχαν πάντα σ' αυτούς, αφού έτσι κι αλλιώς οι επιστήμονες γιατροί ήταν λίγοι και μόνο στις πόλεις και με λιγότερη πείρα από τους ε-

μπειρικούς Κομπογιαννίτες. Πολλές φορές κατηγορήθηκαν επειδή υποσχονταν το καθετί, όπως τη διάλυση μαγείας, τον εξορκισμό των κακών πνευμάτων και την πρόβλεψη του μέλλοντος. Υπήρξαν όμως πολλοί τέτοιοι πρακτικοί γιατροί, οι οποίοι άσκησαν με επιμέλεια και ευσυνειδησία το επάγγελμά τους, δεν καταχράστηκαν την εμπιστοσύνη των ασθενών και πελατών τους αλλά αντίθετα έφτασαν στο σημείο να καταστούν ευεργέτες στην πατρίδα τους. Παράδειγμα τέτοιο αποτελεί ο Ι. Περτάλης από το Σκαμνέλλι, ο οποίος άσκησε το επάγγελμα του πρακτικού γιατρού στο Βουκουρέστι και στην πατρίδα του ανήγειρε γέφυρες και εκκλησίες. Άλλοι εξέχοντες πρακτικοί γιατροί είναι ο Πανταζής Έξαρχος, ο Δ. Πολύχρονος και ο Χ. Πασχάλογλου ή Πασχάλης, ο οποίος μάλιστα έφτασε να γίνει μυστικοσύμβουλος και γιατρός του Σουλτάνου Μαχμούτ Β'. Χάρη στους Κομπογιαννίτες ή Βικογιατρούς, έχουμε αξιόλογες πληροφορίες για τις θεραπευτικές ιδιότητες των βοτάνων. Το ανέκδοτο έργο (χειρόγραφο) του Γοργίδα Αδάμ «Βοτανοθεραπεία», αποτελεί σημαντική πηγή για τη χρήση των βοτάνων. Ακόμα και σήμερα, οι ντόπιοι βοσκοί χρησιμοποιούν το τρελόχορτο ή σκάρφη, για να επουλώσουν τις πληγές των ζώων τους.

Οι Μαστόροι του Γράμμου

Τα Μαστοροχώρια του Γράμμου, όπως και τα αντίστοιχα - εκείθεν των συνόρων - χωριά της Επαρχίας Κολώνιας της Αλβανίας, και τα Μαστοροχώρια του Βοΐου είναι μια συστάδα χωριών με κύριο χαρακτηριστικό τους την τεχνική ειδίκευση στο χτίσιμο και τη διακόσμηση της πέτρας. Πριν την Οθωμανική κυριαρχία ήταν μικροί διασκορπισμένοι οικισμοί με γεωργοκτηνοτροφικό χαρακτήρα. Κατά την Τουρκοκρατία συνενώ-

θηκαν σε συμπαγείς κοινότητες για αμυντικούς, διοικητικούς και φορολογικούς λόγους και πολλά εξ αυτών εξελίχθηκαν σε κεφαλοχώρια ή Ζουπάνια, όπως ο Πεντάλοφος (Ζουπάνι), η Πυρσόγιαννη, η Βούρμπιανη κ.ά.

Η δύσκολη ζωή και το βραχώδες περιβάλλον του ορεινού συμπλέγματος του Γράμμου, οδήγησαν τους κατοίκους της περιοχής σε τεχνικές δραστηριότητες. Τα χωριά αυτά ανέδειξαν ως επί το πλείστον μαστόρους πέτρας, ξύλου, λαϊκούς ζωγράφους και άλλους, συναφών ειδικοτήτων με την οικοδομή και τη διακόσμηση.

Οι τεχνίτες εργάζονταν οργανωμένοι σε ομάδες (μπουλούκια ή συνάφια - ισνάφια κουδαράϊων [Μαστόρων]), που απαρτίζονταν από αδελφοζαδέλφια και από γνωστούς και συντοπίτες και οι οποίοι δημιούργησαν για τις ανάγκες τους τη δική τους συνθηματική γλώσσα, τα «κουδαρίτικα» (ή μαστόρικα, από το Κούδαρος = Μάστορας) την πιο πλούσια από τις ελλη-

νικές συνθηματικές γλώσσες. Η φήμη τους στο χτίσιμο και τη διακόσμηση της πέτρας, πολύ γρήγορα εξαπλώθηκε σ' ολόκληρη την Ελλάδα αλλά και εκτός αυτής. Έτσι αρκετοί ήταν εκείνοι που ξενιτεύτηκαν στη Βλαχία, την Αίγυπτο, το Σουδάν, την Περσία, την Κων/πολη, την Αμερική κ.α., κατασκευάζοντας κάθε είδους κτίρια: γεφύρια, σχολεία, εκκλησίες, καραβάν-σαράγια, τζαμιά, χαμάμ, ιδιωτικά και δημόσια κτίρια, φάρους, μύλους, ελαιοτριβεία, φράγματα, στοές υπογείων σιδηροδρόμων και κάθε είδους κατασκευή που απαιτούσε εξειδικευμένη γνώση στη χρήση της πέτρας, καθώς το σκυρόδεμα δεν ήταν ακόμα σε χρήση.

Οι συντεχνίες τους - τα μπουλούκια - λειτουργούσαν στη βάση άγραφων, αυστηρών κανονισμών, καθώς και μιας απρόσβατης ιεραρχίας (μαθητούδια, τσιράκια, καλφάδες, αρχικαλφάδες, μάστορες). Ο πρωτομάστορας - επικεφαλής του μπουλουκιού (αρχιμάστορας ή αρχιτέκτων) ήταν υπεύθυνος για τις οικονομικές συμφωνίες, τις αμοιβές των μαστόρων και των υπολοί-

πων μελών του μπουλουκιού και τις αμοιβές των ιδιοκτητών των ζώων, τα οποία κουβαλούσαν την πέτρα από τα νταμάρια. Επίσης, είχε την ευθύνη της κατανομής και επίβλεψης των εργασιών και της πορείας του έργου. Ξακουστοί μαστόροι της Κόνιτσας, κυρίως από την Πυρσόγιαννη, την Καστάνιανη, τη Βούρμπιανη και αλλού, έγιναν διάσημοι από την ανέγερση δημόσιων και ιδιωτικών κτιρίων και έργων υποδομής στην Ελλάδα και σε πολλές χώρες του εξωτερικού. Φημισμένοι Πελεκάνοι (Λιθογλύπτες) από τον Πεντάλοφο, Ντολό (σημ. Βυθός), Επαχώρι (Βουρβουτσικό), Ρέζνι (Ανθούσα), Μπίσοβο (Κυπαρίσσι), Μόλιστα, Καστάνιανη κ.α. άφησαν υπέροχα γλυπτά στα μέσα του 18ου αι. στο Πήλιο, στην περιοχή της Νεβρόπολης (Ν. Καρδίτσας) και σε άλλα μέρη της Ελλάδας.

Το ύψος κατασκευής, η στερεότητα του οικοδομήματος, η αισθητική σε συνάρτηση με τη φαντασία, αποκαλύπτουν την αποκλειστική δεξιοτεχνία αυτών των μαστόρων της πέτρας. Προσπαθούσαν να συνδέουν το κτίσμα με το ευρύτερο φυσικό περιβάλλον και το κάθε οικοδόμημα έχει μοναδική αισθητική αξία. Τα έργα τους δεν προέρχονταν από κανένα σχεδιαστήριο, αλλά χαράζονταν επιτόπου με μόνο μέτρο τον άνθρωπο και τις ανάγκες του. Οι Κούδαροι (μαστόροι) έπρεπε να γνωρίζουν τα δομικά υλικά κάθε περιοχής (ορεινή ή πεδινή) και την ιδιαιτερότητά τους. Κύρια υλικά ήταν η πέτρα και το ξύλο και σε λιγότερο βαθμό το σίδηρο, κυρίως στις σιδεροδεσιές. Η πρακτική και αισθητική λειτουργία των κτιρίων, όπως και η γενικότερη αισθητική τους, φανερώνουν ένα σεβασμό

του φυσικού περιβάλλοντος, ένα δέος προς το θείο και μία αισθηση πάνω απ' όλα της ανθρώπινης κλίμακας.

Τεκμήρια σήμερα του οργανωμένου επαγγέλματός τους αποτελούν τα απλοϊκά συμφωνητικά τους που έχουν σωθεί, τα ειδικά διαβατήρια,

τα εργαλεία τους και οι φωτογραφίες των ίδιων των μαστόρων.

Εκτός από την αρχιτεκτονική της πέτρας, άλλες τέχνες που αναπτύχθηκαν στα Μαστοροχώρια είναι η λαϊκή ζωγραφική και αγιογραφία (Χιονιάδες), η ξυλογλυπτική (Γοργοπόταμος), η λιθογλυπτική (Ζουπάνιστα ή Ζουπάνισμ. Πεντάλοφος Κοζάνης κ.α.). Θολωτές πέτρινες κατασκευές και τοξωτά γεφύρια, λιθόγλυπτα υπέρθυρα ναών και σκαλιστά τζάκια, ξυλόγλυπτα έπιπλα και τέμπλα,

ξυλόγλυπτες οροφές και σκάλες, πλατυσάνιδα πατώματα, ξύλινες στέγες, είναι για μας σήμερα μια ανεκτίμητη κληρονομιά από την τέχνη των Μαστόρων του Γράμμου. Η «Προοδευτική Ένωση Πυρσόγιαννης» σήμερα εκτός από την ίδρυση του Μουσείου Μαστόρων, έχει επίσης ξεκινήσει ενέργειες για την ίδρυση Σχολής Μαστόρων της Πέτρας, ενώ παράλληλα συνέλεξε και διαφύλαξε με υποδειγματικό τρόπο ένα πλούσιο υλικό γύρω από τη ζωή και την τέχνη των ανθρώπων αυτών που θα αποτελέσει και το υλικό του μουσείου.

Οι αγιογράφοι «Μπογάδες» του Καπέσοβου

Το χωριό Καπέσοβο της Ηπείρου το 18ο αι. ήταν κέντρο ζωγραφικής. Η σχολή αγιογραφίας του κράτησε πάνω από 150 χρόνια. Οι Καπεσοβίτες αγιογράφοι υπήρξαν ονομαστοί αγιογράφοι και φιλοτέχνησαν γύρω στις 30 εκκλησίες στον ηπειρώτικο χώρο αλλά και στη Σιάτιστα. Ασχολήθηκαν μόνο με την ιστορία ναών (τοιχογραφία, φορητή εικόνα, χρύσωμα τέμπλου). Οι δύο αγιογραφικές οικογένειες στην Ήπειρο των Μπογάδων (Καπέσοβου) και των Χιονιαδιτών Ζωγράφων (Χιονιάδες) είναι σχεδόν σύγχρονες, δεν συναντήθηκαν όμως ποτέ, δεν συνεργάστηκαν και δεν υπάρχει στα έργα τους διαδοχή ή αντιγραφή. Η τεχνοτροπία και οι επιρροές στις δύο αγιογραφικές σχολές διαφέρουν ριζικά. Μάλιστα οι Χιονιαδίτες ζωγράφοι εκτός από την αγιογραφία, έχουν να παρουσιάσουν και λαϊκό-κοσμικό έργο π.χ. ζωγραφίες σε σπίτια.

Οι Χιονιαδίτες Ζωγράφοι

Ένα από τα πιο αξιόλογα σχολεία της περιοχής της Κόνιτσας, ήταν αυτό των Χιονιάδων, το οποίο δεχόταν πάρα πολλούς μαθητές από τα γύρω χωριά. Οι απόφοιτοί του υπήρξαν σπουδαίοι ζωγράφοι, που απέδειξαν το ταλέντο τους στην περιοχή όχι μόνο των Ιωαννίνων αλλά και ολόκληρης της Ελλάδας (σε 101 χωριά συνολικά). Μόνοι ή σε συνεργεία, περιέτρεχαν ολόκληρη την Ελλάδα και πιο πέρα. Δείγματα της αξιόλογης τέχνης τους υπάρχουν στα Ζαγοροχώρια, το Πήλιο, το Μεταξοχώρι Αγιάς, την Πρέβεζα, την Άρτα, τη Μακεδονία και την Αλβανία, ενώ ελάχιστα υπάρχουν στο δικό τους χωριό. Οι ζωγράφοι αυτοί λέγονταν «Χιονιάδες» από το ομώνυμο χωριό κοντά στα αλβανικά σύνορα, ονομασία

η οποία παραπέμπει στην ανάπτυξη του ιδιόρρυθμου τοπικού τύπου εμπορίου. Οι λιγοστοί του κάτοικοι μετέφεραν χιόνι από σκιερές ορεινές τοποθεσίες και προμήθευαν τα πλούσια σπίτια των Ελλήνων και των Τούρκων για την ψύξη των ποτών, όχι μόνο στην περιοχή τους αλλά και στην Κέρκυρα.

Η χιονιαδίτικη ζωγραφική ήταν κυρίως εκκλησιαστική αλλά και κοσμική (τοιχογραφίες 22 σπιτιών). Δέχτηκε επιδράσεις από

την αγιογραφία του Αγ. Όρους, όπου συνήθως κατέφευγαν οι τεχνίτες για κάποιο χρονικό διάστημα έως ότου απεκόμιζαν τις βασικές αρχές της αγιογραφίας. Εκτός από τη βυζαντινή τέχνη, επηρεάστηκε από τα δυτικομεσοευρωπαϊκά (baroque-gocoso), νεορωσικά (χαλκογραφίες) και κυρίως νεοκλασικά θέματα. Τα κοσμικά έργα τους (κυρίως στο Πήλιο) περιείχαν θέματα ιστορικά, προσωπογραφίες (π.χ. Ρήγα Φεραίου), νεκρές φύσεις και διακοσμητικές συνθέσεις. Ορισμένα έργα των Χιονιαδιτών ζωγράφων φέρουν υπογραφές και χρονολογίες και άλλα είναι ανυπόγραφα. Η γενική επίβλεψη της δουλειάς τους ανήκε πάντα στον πρωτομάστορα. Η πολύχρονη ενασχόληση των Χιονιάδων με τη ζωγραφική τέχνη, είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία «γενεών» π.χ. των Μαρινάδων, των Πασχαλάδων κ.ά. Κυριότεροι εκπρόσωποί τους ήταν ο Ζηπανιώτης, ο Μιχαήλ (μαζί με τον Ιωάννη και τον Κων/νο είναι οι τρεις τοιογράφοι που ανέδειξαν κατά το β' μισό του 18ου αι. οι Χιονιάδες), ο Αθαν. Παγώνης (πηγαίνει στο Πήλιο γύρω στο 1800), ο Ζήκος Μιχαήλ, ο Χριστόδουλος, ο Γεώργιος Παΐσιος, ο Κώστας Θεοδόσης, ο Μιχαήλ Ζωγράφος, ο Σωκράτης Ζωγράφος (διατηρούσε εργαστήριο στα Γιάννενα) κ.ά. Από την τρίτη δεκαετία όμως του 20ού αι. οι Χιονιαδίτες Ζωγράφοι άρχισαν δυστυχώς να αραιώνουν.

Η παραδοσιακή τοπική φορεσιά

Οι αστικές φορεσιές των περιοχών Ζαγορίου-Ιωαννίνων αποτελούνταν από μακριά -ως τα πόδια- πουκάμισα με πλατιά μανίκια. Στα Γιάννενα τα γιορτινά και ιδιαίτερα τα νυφιάτικα φτιάχνονταν από μπιμπιζάρι, με ωραίες διακοσμήσεις στο άνοιγμα του λαιμού και στα μανίκια. Υπήρχαν και τα πουκάμισα, που ήταν από λινό ύφασμα, στολισμένα με διάφορες φυτικές παραστάσεις σε συνδυασμό με φανταστικά ζώα (γοργόνες κ.ά.). Οι άνδρες της περιοχής *Μόλιστας Κόνιτσας* φορούσαν άσπρο πουκάμισο, κάτω από το «δίμιτινο τσιπούνι» και από πάνω το σουρτούκο. Είχαν άσπρα σαλβάρια για παντελόνια, λευκές κάλτσες και μάλλινες με ζάβες εξωτερικές. Επίσης, φορούσαν χοντρά τσαρούχια με μαύρες φούντες. Για εσώρουχο είχαν άσπρη καμιζόλα και από πάνω ντύνονταν με το ντουλαμά. Οι γυναίκες φορούσαν καζάκες μακριές, το τσιπούνι και το κοντόσι. Για υποδήματα είχαν τα «κιστολίτικα» και στο κεφάλι τύλιγαν το «καλιμικιρί». Στόλιζαν το μέτωπο με φλουριά και σούλτες και στη μέση φορούσαν κόκκινο ζωνάρι.

Δημοτικό Τραγούδι

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ

Τραγούδια του Ζαγορίου

Σ

ΤΟ ΖΑΓΟΡΙ ΟΙ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ, ΤΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΧΟΡΟΙ έπαιζαν πρωτεύοντα ρόλο στη ζωή των κατοίκων. Τα γλέντια ήταν οικογενειακά (ονομαστική γιορτή, γάμος, βαφτίσια κ.ά.) και κοινά-ομαδικά (εκδηλώσεις προς τιμή ενός αγίου, πανηγύρια). Οι οικογενειακές γιορτές γίνονταν στις κρεβάτες των σπιτιών. Εκεί, αν δεν υπήρχαν όργανα, έλεγαν τραγούδια καθιστικά, κλέφτικα, της ζενιτιάς, στιχοπλάκια.

Το τραγούδι άρχιζε από κάποιον ή κάποια και οι στίχοι επαναλαμβάνονταν από τους υπόλοιπους. Όταν άρχιζαν οι γυναίκες, ακολουθούσαν οι άντρες και το αντίστροφο. Στους παλιότερους καιρούς που δεν υπήρχαν τα συγκροτήματα, τα γλέντια γίνονταν μόνο με το τραγούδι από άντρες και γυναίκες. Ο τραγουδιστής θεωρούνταν χαρισματικό άτομο:

*«Ήθελα να 'μουν όμορφος, να 'μουν και παλικάρι,
να ήμουν και τραγουδιστής, δεν ήθελ' άλλη χάρη.
Τραγούδησε, τραγουδιστή, ν' ακούσω τη λαλιά σου,
να πεταχτώ σαν πέρδικα, να 'ρθω στην αγκαλιά σου.»*

Τις νύχτες του φθινοπώρου οι γυναίκες και τα κορίτσια συγκεντρώνονταν στα σπίτια και ξεφώκιαζαν, δηλαδή ξεφλούδιζαν τα καλαμπόκια. Ως ξεκούραση της χειρωνακτικής τους εργασίας είχαν το τραγούδι. Την Άνοιξη, με τον απογαλακτισμό των αρνιών και των κατσικιών, οι γυναίκες του χωριού έπαιρναν το κέντημά τους και πήγαιναν στην εξοχή να βοσκήσουν τα μανάρια μαζί με άλλες παρέες. Εκεί άρχιζαν το τραγούδι χωρίς τελειωμό. Υπήρχαν και άλλες τέτοιου είδους σκηνές της καθημερινότητάς τους, οι οποίες φανερώνουν ότι το τραγούδι ήταν αναπόσπαστο μέρος της ζωής των κατοίκων του Ζαγορίου.

Τα ζαγορίσια τραγούδια έχουν το δικό τους ύφος (ιδίωμα, μουσική), μολονότι προήλθαν από Αν. Θράκη, Μ. Ασία, κ.α. Σε ιστορικά γεγονότα αναφέρονται τα εξής τραγούδια: *Ο χαλασμός του Γεραίνη στον Αγ. Μηνά, ο Νούτσος Κοντοδήμος, ο Αλή Πασάς και το Ζαγόρι, ο Αλέξης Νούτσος, η Μεγάλη ληστεία των Νεγάδων, στο Πάπιγκο στο μαχαλά, ο Νταβέλης, η Μπουλουνάσaina, η ληστεία του Πλακίδα στο Κουκούλι, ο Καπετάν-Αρκούδας κ.ά.* Υπάρχουν και άλλα είδη τραγουδιών, όπως: παιδικά, γιορταστικά, της αγάπης, μοιρολόγια, σατιρικά, στιχοπλάκια. Οι Ζαγορίσιοι ύστερα από κάποιο γεγονός δημιουργούσαν ποιήματα. Απόδειξη αυτών είναι μία σάτιρα από το Καπέσοβο το 1906, όταν το χωριό ήταν χωρισμένο σε δύο κόμματα και το καθένα ήθελε το δικό του παπά στην Ανάσταση με αποτέλεσμα να μαλώσουν.

*«Το μάθατε τι γίνηκε τα χίλια εννιακόσια έξι;
Στο μικρό Καπέσοβο, ήταν Χριστός Ανέστη.
Εκεί 'ταν δύο κόμματα με δεκαπέντε άντρες
και έκατσαν και έγιναν όλοι γλωσσοφαγάδες.»*

Το τραγούδι αυτό το έλεγαν άντρες και γυναίκες, χωρίς μουσικά όργανα, όταν η νύφη άφηνε το χωριό της και πήγαινε να ζήσει παντρεμένη στους κάμπους. Είναι βαρύ και μερακλίτικο.

*«Μάνα, με κακοπάντρεψες και μ' έδωκες στους κάμπους,
ν' εγώ το κάμα δε βαστώ, ζεστό νερό δεν πίνω.
Μαράθηκαν τα χείλια μου και γίνηκαν κομμάτια
από το χλιαρό νερό, το κάμα το μεγάλο.
Ν' εδώ τρυγόνες δε λαλούν και δεν το λέει ο κούκος.
Το λεν οι κούκοι στα βουνά κι οι πέρδικες στα πλάγια.
Οι κάμποι θρέφουν άλογα και τα βουνά λεβέντες
κι εγώ εδώ μαράζωσα και σα φλουρί έχω γίνει.»*

Τραγούδι της τάβλας, που μετά τον πρώτο στίχο αποκτά χαρακτήρα μεταφυσικό και θρησκευτικό, είναι το παρακάτω:

*«Σε τούτ' την τάβλα που είμαστε, σε τούτο το τραπέζι,
τον άγγελο φιλεύουμε και το Χριστό κερνούμε,
και την κυρά την Παναγιά, στα μάτια προσκυνούμε.
Θαρρώ μάς δίνει τα κλειδιά από τον κάτω κόσμο,
για να μπω μέσα και να δω, όλους τους αποθαμένους,
το πώς περνούν οι πλούσιοι, στην πίσσα, στα κατράμια,
να ιδώ και τη φτωχολογιά στ' ανήλια, στα προσήλια
να ιδώ και τα μικρά παιδιά, λουλούδια να μαζεύουν.»*

Όταν οι καλεσμένοι και οι συμπέθεροι της νύφης φτάσουν στο σπίτι του γαμπρού, τραγουδούν εναλλάξ και απαντούν οι συμπέθεροι και οι καλεσμένοι του γαμπρού. Στο Κουκούλι του Ζαγορίου το τραγούδι αποκτά σατιρικό χαρακτήρα, όπως:

*«Κι εμείς εδώ δεν ήρθαμαν, να φάμε και να πιούμε,
μόν' ήρθαμαν για λόγιασμα, για λόγιασμα της νύφης.
Μον' είπαν είναι άσχημη, πως είναι λίγο μαύρη.
Μας είπαν είναι άρρωστη και ήρθαμε να τη δούμε.»*

Αυτή 'ναι, μάτια μ', όμορφη, ξανθή και μαυρομάτα.
Δεν ήρθαμαν για φάι, για πιί, ήρθαμαν να σε δούμε.»

Τραγούδια της περιοχής της Κόνιτσας

«Κι' όσα βουνά κι' αν ανεβώ
όλα τα παραγγέλνω.
Βουνά μου-ο μαύρος
μη χιονίσετε, κάμποι μου μη παιχνιστήτε.
Όσο να πάω και να 'ρθώ, και πίσω να γυρίσω.»

«Ωρα καλή λεβέντη μου να πας καλά και νά 'ρθεις.
Να φέρεις γρόσια στο σακί, φλουριά μεσ' το δισάκι.
Να φέρεις και μια ασημόκουπα να σε κερνώ να πίνεις.
Εσύ να πίνεις το κρασί κι' εγώ να λάμπω μέσα.»

«Τί σου 'κανα και κάκιωσες λαμπάδα μου γραμμένη.
Κι' εγώ πάω στην ξενιτειά με την καρδιά καμένη.
Τήρα με, κόρη μου, τήρα με, όσο να σκαπετήσω.»

«Καρδιά καλή, καρδιά κακή, καρδιά βαλαντωμένη.
Γιατί δεν παίζεις, δεν γελάς, πώς ήσαν μαθημένη;»

«Το τι καλό 'χα να χαρώ-να παίζω να γελάσω;
Τα χέρια που μ' αγκάλιαζαν, μακριά είναι στα ξένα.
Το τίνος χέρια τον κρατούν και τα δικά μου τρέμουν.»

«Μαύρα μου χελιδόνια κι άσπρα μου πουλιά
Εσείς πάντα περνάτε απ' τον τόπο μου.
Για χαμπλώστε λίγο τις φτερούγες σας
για να σας δώσω γράμμα και μια καλή γραφή.»

Γαμήλια-Νυφιάτικα τραγούδια Κόνιτσας

Ο γαμήλιος θεσμός θεωρείται αμετάβλητος και άθικτος σ' όλες τις εποχές και σ' όλες τις κοινωνίες. Στην περιοχή της Ηπείρου και ιδιαίτερα στα χωριά της Κόνιτσας, το μυστήριο του γάμου συνοδεύεται με ιδιαίτερα «δρώμενα», πριν την τέλεση του μυστηρίου, κατά την τέλεσή του και μετά απ' αυτό. Πρωτεύουσα θέση στα έθιμα του γάμου έχουν τα γαμήλια τραγούδια. Μ' αυτά οι κάτοικοι του χωριού δίνουν τις ευχές τους για να στεριώσει το ζευγάρι και να ευτυχίσει. Το περιεχόμενό τους εκφράζει τη χαρά της κοινότητας και των μελών της οικογένειας για το γάμο των δύο νέων.

Λούσιμο του γαμπρού

«Λούζεται τ' αρχοντόπουλο
σ' ένα χρυσό λιγέني.
Η πάπια φέρνει το νερό
κι η χήνα το σαπούνι
κι η αδελφή η αγλήγορη
φέρνει χρυσό λιγέني (δισ).»

Στο σπίτι της νύφης

«Συμπέθεροι μας έρχονται.

Σαν ήρθαν καλώς ήρθανε
και καλώς να κοπιήσουν.
Στρώσ' τους πλατειά κι ας κάθονται
στρόμπια κι ας ακουμπούνε.»

«Έβγα μάννα μ' ίδες τον ήλιο
κι ήρθ' η ώρα για να φύγω.
Έβγα δεσ και το φεγγάρι
ήρθ' ο νιος για να με πάρει.»

Στην εκκλησία

«Ανοίξτε εκκλησίτσες
και μαρμαροκκλησίτσες
να μπει η νυφοπούλα
με το πολύ τ' ασκέρι.
Με το πολύ τ' ασκέρι,
με το πολύ το σόι.»

«Τα ξημερώματα στο νουνό
Κάτσε νούνε ακόμα απόψε
σου 'χω πέρδικα ψημένη
και την κλούρα ζυμωμένη.
Κάτσε νούνε ακόμα απόψε
σούχω πέντε αρνιά ψημένα
κι άλλα πέντε σουβλισμένα.»

Ο παραδοσιακός γάμος του Τσεπέλοβου

Ο γάμος αποτελούσε ένα ξεχωριστό κοινωνικό φαινόμενο στο Τσεπέλοβο. Πληθώρα εθίμων και τελετουργιών περιέβαλαν το θεσμό, που κρατούσαν αρκετές μέρες, ακολουθώντας τρεις φάσεις: την προπαρασκευή, την τελετή και τα έθιμα μετά το γάμο. Οι Σαρακατσαναίοι παντρεύονταν στην ηλικία των 18-24 χρόνων. Προηγείτο ο αρραβώνας, όπου καθοριζόταν η προίκα και η ημερομηνία του γάμου. Κάποιες φορές ο γαμπρός έβλεπε τη νύφη στην εκκλησία την ώρα της στέψης. Η πρόσκληση των καλεσμένων, τα «καλέσματα» γίνονταν μ' ένα σύκο ή κουφέτο. Ζυμώναν ψωμιά, ψήναν πίτες κι ετοιμάζαν τα φλάμπουρα. Σηκώνοντας ψηλά τα φλάμπουρα, τραγουδούσαν τα παραδοσιακά τραγούδια του γάμου, που γινόταν την Κυριακή.

«-Τίνος είναι το φλάμπουρο τ' άσπρο
και το κόκκινο

-Του γαμπρού είν' το φλάμπουρο
τ' άσπρο και το κόκκινο.

-Ποιος τον ράφτει, ποιος τον φτιάνει,
ποιος τον κατακοκκινίζει;

-Τ' αδερφάκια...ο πατέρας...
η μανούλα κ.λπ.

-Όσα ξαδέρφια του γαμπρού,
όλα τριγύρα ναν' εδώ,
όλα τουφέκια να βαστούν,
όλα τουφέκια να ριχνούν,

για να προκόψη ο φλάμπουρας...»

Από το σπίτι του γαμπρού πηγαίνουν όλοι έξω από το σπίτι της νύφης κι αρχίζουν τους πυροβολισμούς και οι δύο πλευρές. Αναπαρίσταναν έτσι την αρπαγή της νύφης. Αφού έπαιρναν τη νύφη, πηγαίνουν όλοι μαζί στην εκκλησία για την τέλεση του μυστηρίου. Μετά τη στέψη ακολουθούσε το γλέντι, που κρατούσε ως τη Δευτέρα και πολλές φορές και την Τρίτη.

Οι μοιρολογίστρες και τα μοιρολόγια

Το μοιρολόγι στους νεκρούς αποτελεί συνήθεια από παλιά και έχει καταστεί μόνιμο και ιερό μέρος της θρησκευτικής λατρείας. Η αλλαγή και η συγκίνηση που επιφέρει το άσχημο γεγονός, αποτέλεσαν πλέγμα από αθάνατες υμνωδίες. Μ' αυτές εκφραζόταν η θλίψη και η στενοχώρια για το χαμό του προσώπου. Οι μοιρολογίστριες φρόντιζαν με τα λυπητερά άσματά τους να αποδώσουν και να τονίσουν τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του ατόμου. Έτσι εξωτερικεύαν όλους τους καημούς τους για το μεγάλο χαμό, που τους βρήκε. Τα μοιρολόγια τα έπλαθαν οι μοιρολογίστριες, που δανείζονταν μέρος από το σκοπό τους από τους οργανοπαίχτες και τον προσάρμοζαν στο δικό τους ρυθμό, έτσι ώστε η μελωδία να είναι μελαγχολική και λυπητερή. Αφανής ποιητής των τραγουδιών αυτών ήταν ο λαός και εκφραστής τους πάρα πολλά άτομα. Υπάρχουν όμως και μοιρολόγια αυτοσχέδια για ορισμένο πρόσωπο. Σ' αυτές τις περιπτώσεις η μοιρολογίστρα έπρεπε να είναι άτομο με έμφυτη ικανότητα για να εξωτερικεύει τα μελαγχολικά αισθήματα. Με την ικανότητά τους λιγόστευαν τον πόνο και το μεγάλο καημό. Τα παρακάτω μοιρολόγια είναι από την περιοχή της Κόνιτσας.

Στιχοπλάκι για τη ματαιότητα του πλούτου

«Ποιος πλούσιος απέθανε
και πήρε βιο μαζί του;
Πήρε δυο πήχες σάβανο
να ντύσει το κορμί του.»

Μαριόλα

«Σήκου, Μαριόλ' από τη γη,
κι απού του μαύρου χώμα,
Μαρούσιου μου.

- Με τι πουδάρια ου μαύρους να σ' κουθώ
κι χέρια να πατήσου,

Μαριόλα μου;

Κάνι τα χέρια σου τσαπιά,
τις απαλάμις φτιάρια,
Μαριόλα μου.

- Ρίξι του χώμα απού τη μια,
τις πέτρις απ' την άλλη.

Για σήκου, ντύσου κι άλλαξι
κι βάλι την αρμάτα,
να λάμψει πάλι ο ντουνιάς,
το πέρα σανσίι.»

Παιδί που τα βάζει με τη μάνα του

«Κακά να γένεις, μάνα,
μουρ' μάνα,
με πίκρες, με φαρμάκια,
μουρ' μάνα,
κι δε μι κέρδισες.
Είμι μικρό του μαύρου,
μουρ' μάνα,
είμ' ατζαμίτικο,
κι αφού σιβντά δεν ξέρου,
μουρ' μάνα μ'
του κακομοίρικο.»

Οργανοπαίχτες και μουσικά όργανα

Οι περισσότεροι οργανοπαίχτες έχουν την έμφυτη ικανότητα να παίζουν όργανα και να τραγουδούν. Συμμετέχουν σ' όλες τις χαρές του ανθρώπου: αρραβώνες, γάμους, γιορτές, πανηγύρια, διασκεδάσεις και φρόντισαν στο διάβα των χρόνων να διατηρήσουν και να περισώσουν την παράδοση με τα τραγούδια τους. Τα ζαγορίσια τραγούδια έχουν ιδιαίτερο ύφος και ο βηματισμός των Ζαγορισίων στα πανηγύρια ξεχωρίζει. Χορεύουν αργά, αρμονικά, με ρυθμό και στρωτό βηματισμό. Το παλιότερο απ' όλα τα μουσικά όργανα είναι η φλογέρα, για την κατασκευή της οποίας χρησιμοποιούσαν δύο μεγάλα φτερά αετού, καλάμι, ξύλο καρδιάς και φροξυλιάς. Ο συνδυασμός της μικρής και μεγάλης φλογέρας με τη συμμετοχή του ταμπουρά και του ντεφιού παρήγαγε ένα ευχάριστο μουσικό άκουσμα. Το κλαρίνο προέρχεται από τις Δυτικοευρωπαϊκές χώρες. Στη χώρα μας εισήχθη από την Τουρκία και έγινε πάρα πολύ γνωστό από τις στρατιωτικές μουσικές. Η διάδοσή του οφείλεται στο ιδιαίτερο χρώμα του ήχου του. Όταν είναι σε Ντο ή σε Μι ύφεση, τότε ο ήχος του μοιάζει μ' αυτόν του εγχώριου ζουρνά, του οποίου πήρε τη θέση. Σήμερα το κλαρίνο θεωρείται το πιο αντιπροσωπευτικό όργανο της μουσικής μας κληρονομιάς.

Σήμερα το δημοτικό τραγούδι του Ζαγορίου ερμηνεύει η κομπανία ή ζυγιά ή τακίμι ή παρέα ή συγκρότημα. Αποτελείται από 4 λαϊκούς οργανοπαίχτες (λαλητάδες), που παίζουν κλαρίνο, βιολί, λαγούτο και ντέφι. Οι περισσότεροι σημερινοί οργανοπαίχτες είναι απόγονοι παλιών και συνεχίζουν την παράδοση παίζοντας στα πανηγύρια των χωριών. Σε ώρες ανάπαυσης οι οργανοπαίχτες έπαιζαν τα λεγόμενα «μαλώματα». Έπαιζε δηλ. ο βιολιτζής ένα κομμάτι και το ίδιο έπαιζε με τη σειρά ο κλαριντζής, ο λαουτιέρης και στο τέλος ο ντεφτζής. Δημοτικά τραγούδια δε συνέθεταν οι οργανοπαίχτες. Αν καμιά φορά το επιχειρούσαν, αυτά ήταν ελαφριά και χωρίς ενδιαφέρον.

«Έχω τραγούδι να σας πω απάνω στο ρεβύθι,
χαρά στα μάτια του γαμπρού, που διάλεξαν τη νύφη.
Έχω τραγούδι να σας πω απάνω στο κεράσι,
να ζήσει η νύφη κι ο γαμπρός, ν' ασπρίσει να γεράσει.»

«Έχω τραγούδι να σας πω απάνω στο λεμόνι,
να ζήσει η νύφη κι ο γαμπρός κι η κομπανία όλη.
Σήκω, Δημήτρω μ', κι άλλαξε και βάλε τα καλά σου.
Σήκω να πάμε στ' Άγραφα, ψηλά στο κορφοβούνι,
για να βαφτίσω ένα παιδί, να δώσω τ' όνομά σου.
Το βάφτισαν, το μύρωσαν, του δώσαν τ' όνομά της.
Στα μάτια μοιάζει τον παπά, στα φρύδια το Δεσπότη.»

«Τούτον τον χειμώνα καλώς να διαβώ
και το καλοκαίρι καλώς να σε βρω.
Στρώσε μου στη ρίζα για να κοιμηθώ
και μεταξωτό μαντήλι για να σκεπαστώ,
για να σερν' αέρας από το βουνό.»

«Απόψε δεν κοιμήθηκα και σήμερα νυστάζω,
γιατί πολύ κουβέντιαζα με μια γειτονοπούλα.
Να τη φιλήσω ντρέπουμε, να της το πω φοβάμαι,
γιατ' έχει αδέρφια αρματωλούς, ξαδέρφια πρωτοκλέφτες,
έχει και τον πατέρα της στους κλέφτες καπετάνιο.
Να την αφήσω αφίλητη, ταχιά με κοροϊδεύει.»

«Χίλια καλωσορίσατε, συμπέθεροι και φίλοι
στον Άη-Λια, στον πλάτανο και στες κρύες βρυσούλες.
Είχα αρνιά που φένονταν, κριάρια σουβλισμένα,
είχα κι ένα γλυκό κρασί, όπου κερνούν και πίνουν.
Ο πρώτος πίνει με γυαλί κι ο δεύτερος με κούπα
κι ο τρίτος ο μικρότερος με μαστραπά φλωρένιο,
απ' έξω έχει το φλωρί και μέσα το φαρμάκι.»

Γκραβούρα του Chr. Wordsworth με τα Ιωάννινα

Οι εντυπώσεις
των περιηγητών

PATRICK LEIGH FERMOE

ΡΟΥΜΕΛΗ

Βόρεια Ελλάδα

ΒΑΣ. ΚΡΑΨΙΤΗ

ΤΑΞΙΔΙ
ΣΤΗΝ ΗΠΕΙΡΟ

ΜΑΥΡΙΑΝΗΣ

1960

ΟΙ ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ ΤΩΝ ΠΕΡΙΗΓΗΤΩΝ

*Henry Holland,
Ταξίδι στη
Μακεδονία και
Θεσσαλία
(1812-1813).
(Εκδόσεις Α-
φων Τολίδη,
Αθήνα 1989,
μετάφραση:
Γ. Καραβίτης).*

Στη διάρκεια της Τουρκοκρατίας ο Άγγλος Henry Holland, φίλος του Αλή Πασά, έκανε περιοδεία σε πολλά μέρη της Ελλάδας καταγράφοντας τις εντυπώσεις του. Σε κάθε τόπο είχε και κάτι να καταγράψει προσφέροντας έτσι πλούσιες πληροφορίες στους μεταγενέστερους. Αφού περιέγραφε ένα μέρος, προχωρούσε στις εντυπώσεις και στην καταγραφή των συναισθημάτων του, που προέκυπταν από την επίσκεψή του.

«Περάσαμε τον ποταμό των Ζαγοριών με μια καλοχτισμένη γέφυρα. Ο ποταμός αποτελείται από δύο κύριους κλάδους: ο ένας λέγεται Βάρδα και κατεβαίνει από ένα βουνό, που ονομάζεται Τσουκαρούκα κι ο άλλος από ένα μέρος των βουνών των Ζαγοριών λίγο πιο δυτικά. Η περιοχή των Ζαγοριών, αν και είναι ολόκληρη εξαιρετικά ορεινή, εντούτοις έχει μεγάλο πληθυσμό, που είναι εν μέρει βοσκοί κι εν μέρει καλλιεργούν τις κοιλάδες τους στις πλαγιές των βουνών. Άκουσα εκτιμήσεις για τον αριθμό των χωριών της περιοχής, τον οποίο ανεβάζουν σε πάνω από σαράντα, και το κυριότερο από τα οποία απέχει από τα Γιάννενα περί τις δέκα ώρες σε βορειοανατολική κατεύθυνση. Ανάμεσα στους κατοίκους βρίσκονται και πολλές σεβαστές ελληνικές οικογένειες, αλλά το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού είναι Βλαχικής καταγωγής, υπολείμματα των φύλων εκείνων που πριν πολλά χρόνια εγκαταστάθηκαν και προφυλάχθηκαν σε διάφορα σημεία της οροσειράς αυτής και διακρίνονται για τον σκληροτράχηλο και ανεξάρτητο χαρακτήρα τους, ως βοσκοί. Τα κοπάδια είναι πολυάριθμα και πολύτιμα στις ορεινές αυτές περιοχές και οι Βλάχοι γενικά ασχολούνται με τη φροντίδα τους. Περνούν το καλοκαίρι στα βουνά και τον χειμώνα κατεβαίνουν στα πεδινά σε μεγάλες μεταναστευτικές ομάδες, μια από τις οποίες συμπτωματικά συναντήσαμε στο τμήμα δρόμου ανάμεσα στα Πέντε Πηγάδια και τα Γιάννενα. Ένα από τα κυριότερα δρομολό-

για στην Πίνδο περνάει από την περιοχή των Ζαγοριών και είναι αυτό που γενικά ακολουθούν οι Τάταροι και άλλοι ταξιδιώτες, οι οποίοι μεταφέρουν ταχυδρομείο από τα Γιάννενα στην Κωνσταντινούπολη. Τα βουνά των Ζαγοριών διακρίνονται από τα άλλα μέρη της οροσειράς της Πίνδου, με τις κορυφές τους, που ανοίγονται σε ανοιχτές και μεγάλες πεδιάδες, αντί να σχηματίζουν στενές ράχες.» (σελ. 40-42)

Ο Φέρμορ ύστερα από το ταξίδι του με τα πόδια στην Κων/πολη, που διήρκεσε ενάμιση χρόνο, ταξίδεψε στα Βαλκάνια και στο Αιγαίο, αποκτώντας ζωηρό ενδιαφέρον για τις γλώσσες και αγάπη για τους τόπους. Αφού κατατάχτηκε στην Ιρλανδική Φρουρά, πολέμησε στην Ελλάδα και την Κρήτη, όπου στα χρόνια της Κατοχής ξαναγύρισε τρεις φορές. Μεταμφιεσμένος σε βοσκό, έζησε πάνω από 2 χρόνια στα βουνά οργανώνοντας την αντίσταση. Οι εμπειρίες του για μέρη της Ελλάδας, που επισκέφθηκε, ήταν πάρα πολλές. Μέσα από το οδοιπορικό του αντλούμε πολύτιμες πληροφορίες για πολλούς τομείς της χώρας μας.

«Οι λύκοι, ιδίως στα Ζαγορόχωρια, ήταν αδιάκοπη απειλή. Μπορούσες να τους δεις να μαζεύονται ανάμεσα στους βράχους, κοπάδια από είκοσι και παραπάνω, και το ουρλιαχτό τους σου πάγωνε την καρδιά. Όποιος σκότωνε λύκο, του έκοβε το κεφάλι και τό'φερνε γύρο στις καλύβες, το κατέβαζε μάλιστα και στα χωριά, και μάζευε δώρα, λεφτά είτε αυγά είτε κρασί. Ο Αντώνης, εδώ και τρία χρόνια, είχε πετύχει μια φωλιά λυκόπουλα και προσπάθησε να τα μεγαλώσει-άδικα. «Όμορφα ζωντανά, αλλά η κακία τους φαίνεται στα μάτια τους...». Και τα τσακάλια είναι κίνδυνος για τα αρνιά και τα γίδια. Αλεπούδες είχε πλήθος, αλλά αυτές κυνηγάνε μόνο τα κοτόπουλα, κι έτσι δεν τους νοιάζει για δαύτες. Καμιά φορά βλέπουν ελάφια στα βουνά, αρκούδες όμως βρίσκεις μονάχα πολύ πιο ανατολικά, στους Κουτσόβλαχους, στις μακεδονικές πλαγιές της Πίνδου.»

«Μέσα στα βουνά του Ζαγορίου, πέρα από τη Βίτσα και το Μονοδέντρι, εκεί που έβο-

Πάτρικ Λη
Φέρμορ,
Ρούμελη -
Οδοιπορικό
στη Βόρεια
Ελλάδα. (Εκδ.
Ωκεανίδα,
Αθήνα 1991,
μετάφραση:
Λίνα
Κάσδαγλη).

Φραγκ. Που-
κεβίλ, Ταξίδι
στην Ελλάδα.
Ήπειρος.
(Εκδόσεις Α-
φων Τολίδη,
Αθήνα 1994,
μτφρ:

σκαν τα κοπάδια τους το καλοκαίρι, περνάει το στενό και τρομαχτικό φαράγγι του Βίκου, που πέφτει κατακόρυφα στην άβυσσο, σε μεγάλο βάθος: ένα απερίγραπτο χάος από κοτρόνια και μυτερούς βράχους, κι ανάμεσά τους, όταν φουσκώνουν τα νερά, ένας παραπόταμος του Αώου αφρίζει μ' έναν κρότο σαν μακρινή βροντή.»

«Αλλά όταν η κουβέντα γύριζε στα καλοκαιρινά τους βοσκοτόπια, στα Ζαγοροχώρια, ολωνών τα μάτια φωτίζονταν, όπως των τέκνων του Ισραήλ όταν σκέφτονταν τη Χαναάν, κι άρχιζαν να μιλάνε όλοι συγχρόνως. Εκεί πέρα έπρεπε να πάμε να μείνουμε μαζί τους! Τί πιτσούνια, τί λαγοί! Εκεί δε σου χρειαζότανε κρασί-σε μεθύσε ο αέρας. Κι άσε πια τον ίσκιο, το χορτάρι, τα δέντρα και το νερό-να δεις το νερό πως αναβρύζει μες από τον ριζιμιό βράχο, κρύο μπούζι, δεν πίνεται, έτσι κρύο που είναι, και μπορείς να το πίνεις με την οκά, και να νιώθεις γίγαντας... Δεν έβρισκαν πια λόγια.»

«... Η άφθονη ξυλεία δικαιολογεί την τέχνη του μαραγκού και του πατωματζή στα Ζαγοροχώρια, κοντά στα αλβανικά σύνορα. Τα περίτεχνα ξυλόγλυπτα και τα πλουμιστά τέμπλα της Πίνδου ανήκουν σ' ένα ευρύτερο γεωγραφικό φαινόμενο: πάνω από ορισμένο υψόμετρο, από την Πίνδο ως τα Ιμαλία, ο συνδυασμός του μακρού χειμώνα, της νύχτας που πέφτει νωρίς, του μαλακού ξύλου και του κοφτερού σουγιά κυκλώνει τους ορεσίβιους με ροκανίδια και σκίζες.» (σελ. 100-102)

Ο Γάλλος γιατρός, διπλωμάτης και συγγραφέας Fr. Rouqeville, έζησε αρκετό καιρό στην Ελλάδα, αποκτώντας έτσι πολλές εμπειρίες, τις οποίες μάς τις μεταδίδει μέσα από τα ταξιδιωτικά του κείμενα. Πολύτιμες πηγές αποτελούν οι πληροφορίες του για την αρχαιολογία, τα ήθη και τα έθιμα, τις τέχνες, τη βιοτεχνία, την κοινωνική κατάσταση, το εμπόριο και οι γενικότερες περιγραφές των τόπων, που επισκέφθηκε ο ξένος περιηγητής.

«Ο Αώος, αφού διασχίσει το αργιλώδες οροπέδιο του Λύγκου, βυθίζεται σε μια οροσειρά, που οι πλαγιές της αποτελούνται από

σχιστόλιθο ανακατεμμένο με εύθρυπτους αμμόλιθους από σχιστόλιθο και ελασματώδη χαλαζία γκρίζου χρώματος. Οι χείμαρροι είναι γεμάτοι από βότσαλα μάρμαρου. Ανάμεσά τους βρίσκουμε και μεγάλη ποσότητα από βότσαλα με ξεθωριασμένο πράσινο χρώμα. Σ' αυτούς τους γκρεμούς δεσπόζουν απότομα και πολύ βαθιά φαράγγια. Σε πολλά απ' αυτά τα φαράγγια βρίσκουμε χιόνια, που διατηρούνται ολόκληρο το χρόνο. Εκεί κατοικούν οι αρκούδες του Αλιάκμονα.»

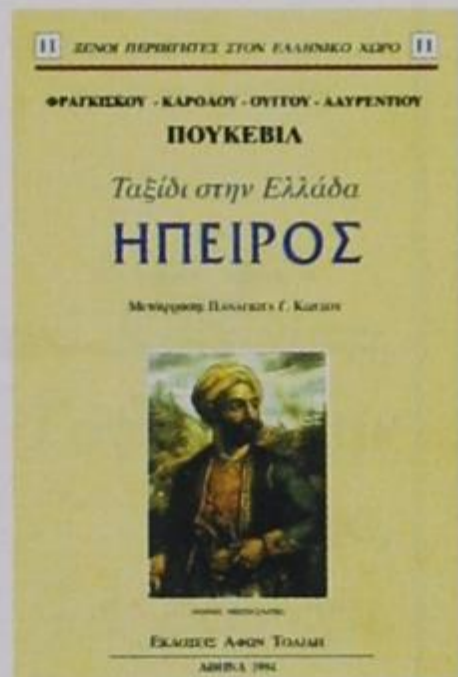
«Η κοιλάδα της Κόνιτσας, που αποτελεί το δεύτερο επίπεδο των οροπεδίων της Πίνδου, διασχίζεται, προς διάφορες κατευθύνσεις από τον Αώο και από τον Βοϊδομάτη, υπόγειο ποταμό της Περραιβίας. Τα νερά τους ενώνονται και μπαίνουν στην πεδιάδα των Καραμουταράδων, που στα δεξιά πλαισιώνονται από αντερίσματα, απ' όπου οι κάτοικοι, που ζουν κοντά στο ποτάμι, βγάζουν συμπαγείς πλάκες από σχιστόλιθο για να σκεπάζουν τα σπίτια τους. Εδώ το χώμα γίνεται ασπρουδερό, οι λόφοι αποτελούνται βασικά από ασβεστόλιθους και οι χείμαρροι μας αποκαλύπτουν ελαφρά στρώματα κοιτασμάτων σιδήρου, καθώς και χαλκοπυρίτη, ανακατεμένου με διάφορα άλλα σώματα. Η περιοχή του Μέρτσικα φαίνεται να αποτελείται ολόκληρη από μια μάζα, από ένα βραχώδες πέτρωμα, που καλύπτεται από μια εύφορη και καρπερή γη, εκεί που δεν είναι διαβρωμένη από τις καταστροφές του νερού.» (σελ: 391-392)

Με το οδοιπορικό των Άγγλων Wace και Thompson συλλέγουμε πολύτιμες πληροφορίες για τους νομάδες των Βαλκανίων. Το έργο τους, αν και πρώιμο, βοηθά στη γνώση της ζωής, των οικονομικών δραστηριοτήτων, του παραδοσιακού πολιτισμού, της γλώσσας, της λαϊκής μουσικής και ποίησης των Βλαχοφώνων κυρίως Ελλήνων.

«...όλη η Σαμαρίνα ετοιμάζεται να πάει στο μεγάλο πανηγύρι της Κόνιτσας, που αρχίζει στις 22 Σεπτεμβρίου και διαρκεί οχτώ ημέρες. Αυτό αποτελεί το κυριότερο πανηγύρι για το εμπόριο των μαλλιών, γιατί για εκεί προορίζονται τα καλύτερα υφαντά.»

«...από το Μέτσοβο προχωρούμε βόρεια,

Παναγιώτα Γ. Κώτσου).

A.J.C. Wace -
M.S. Thompson,
Οι Νομάδες
των
Βαλκανίων.
(Μετάφραση
Π. Καραγιώργος, Θεσ/νίκη
1989, 2η
έκδ.).

THE NOMADS OF
THE BALKANS

AN ACCOUNT OF LIFE AND CUSTOMS AMONG
THE VLACHS OF NORTHERN PINDUS

A. J. B. WACE, M.A.

PROFESSOR OF MODERN HISTORY, UNIVERSITY OF CAMBRIDGE

M. S. THOMPSON, M.A.

PROFESSOR OF HISTORY, UNIVERSITY OF CAMBRIDGE

WITH PHOTOGRAPHIC ILLUSTRATIONS AND TWO MAPS

METHUEN & CO. LTD.
34 ESSEX STREET W.C.
LONDON

ακολουθώντας την δυτική πλαγιά της Πίνδου αντί της ανατολικής, και φθάνουμε στην Βοβούσα και τα άλλα βλαχοχώρια του Ζαγορίου. Το Ζαγόρι είναι μία ανώμαλη και ορεινή περιοχή στην επάνω Ήπειρο και βρίσκεται μεταξύ της Πίνδου και των βουνών που είναι συνήθως γνωστά ως Πάπιγκο και Μιτσικέλι. Ο κύριος δρόμος από το Μέτσοβο στα Γιάννενα, που ακολουθεί την πορεία του ποταμού του Μετσόβου, μπορεί να πει κανείς ότι σχηματίζει το νότιο όριο του Ζαγορίου και τα επάνω νερά του Αώου, από τις πηγές του στην Κόνιτσα, το βόρειο όριο.»

«Σε έντονη αντίθεση προς τα χαλικώδη βουνά του Ζαγορίου και τα δάση της Πίνδου είναι το δυτικό όριο με τη γυμνή και βραχώδη οροσειρά του Πάπιγκου, που υψώνεται προς βορράν, όπου καταλήγει σ' έναν θεόρατο τοίχο από ασβεστόλιθο. Μεταξύ αυτού και του νοτιοανατολικού άκρου του Σμόλικα υπάρχει ένα στενό και απόκρυφο φαράγγι ανάμεσα στο οποίο ο Αώος κυλά τα νερά του με δύναμη προς την Κόνιτσα.»

«...κάτω από τους γκρεμούς του ψηλότερου μέρους του Πάπιγκου, που εδώ είναι γνωστό ως Γκαμήλα, βρίσκεται το Ντομπρίνοβο, ένα χωριό που μοιάζει πολύ με τη Λάιστα και σε πληθυσμό και σε εμφάνιση. Όλο το χωριό έχει τα Βλάχικα για γλώσσα του, ... Βόρεια από το Ντομπρίνοβο βρίσκεται το τελευταίο βλάχικο χωριό του Ζαγορίου, η Λεσνίτσα, ένα μικρό χωριό, αλλά σίγουρα πιο πλούσιο από την Λάκα ή το Ντομπρίνοβο.»

«Ένας άνθρωπος πάνω απ' όλους βοήθησε για την εξάπλωση της ελληνικής παιδείας ανάμεσα στα χωριά του Ζαγορίου. Αυτός ήταν ένας Έλληνας ιερωμένος, γνωστός από το μαρτύριό του και μετά, ως Άγιος Κοσμάς. Οι βλάχικες αφηγήσεις για τον ενδιαφέροντα αυτόν άνθρωπο είναι πολλές και ποικίλες και οι περισσότερες είναι χρωματισμένες με πολιτική προπαγάνδα που δημιουργήθηκε πολλά χρόνια μετά τον θάνατό του.»

«Η μετανάστευση υπήρξε επί πολλά χρόνια η μόνη υποστήριξη των χωριών του Ζαγορίου, ελληνικών και βλάχικων. Οι άνδρες συχνά πηγαίνουν για δουλειά στην Κων/πολη ή στη Δράμα, στην Καβάλα ή σε άλλες πόλεις της θρακικής ακτής, αλλά η πλειονότητα πή-

γαινε κατά το παρελθόν στη Ρουμανία, ιδιαίτερα οι Έλληνες. Σε μερικά χωριά σήμερα δύσκολα θα ιδεί κανείς νέον άντρα, γιατί όλοι ξενιτεύτηκαν για να κάνουν χρήματα. Ήταν πολύ συνηθισμένο πράγμα για ένα νέο ζευγάρι να παντρεύεται και μετά ο γαμπρός να φεύγει και να δοκιμάζει την τύχη στην ξενιτιά.»

Ο Βασ. Κραψίτης στο βιβλίο του περιγράφει με τρομερή γλαφυρότητα τις περιοχές της Ηπείρου. Δεν αρκείται μόνο στην περιγραφή των τόπων, αλλά προσθέτει σημαντικά ιστορικά στοιχεία σε σχέση μ' αυτά.

«Μπροστά μας ζετυλίζονται αγέρωχα βουνά, που απλώνουν την απόλυτη κυριαρχία της σιωπής τους. Ξεπετιούνται μες τη διαφανή ατμόσφαιρα σε ατέλειωτες κορυφές, η μια πίσω απ' την άλλη και πυρπολούνται σε ολοπόρφυρες πύρινες φλόγες την ώρα που ο ήλιος χρυσίζει. Βασιλεύει γύρω μας η αιώνια δύναμή τους που μας γεννάει το συναίσθημα της απεραντοσύνης. Στις κορυφές ψηλά, κει που εφάπτεται ο ουράνιος τρούλος, τα χιόνια σαν αλέτρια αυλακώνουν τα βουνά. Κι ο μεγαλόπρεπος θεός, ο ήλιος, γίνεται ο περίτεχνος γλύπτης που στέλνει στα βουνά τους αγέρες και τα σύγνεφα, τα χιόνια και τις τρομερές θύελλες κι ακούγεται το μελωδικό τραγούδι του καταρράχτη και το βογγητό των βράχων οι βροντές των χιονοστιβάδων και το μεθύσι της φύσης που ανασταίνει σαν λυώνουν τα χιόνια.»

«Κι εδώ στο δυτικό Ζαγόρι ν' αλλάζει το τοπίο, να υψώνονται γυμνά, θλιμμένα σκεβρωμένα βουνά σα να θέλουν να εκφράσουν τη στωικότητά τους στο ηρωϊκό τους πάλεμα με το χιόνι και τη θύελλα.»

«Φτωχικά βυζαντινά κατάλοιπα είναι η Μονή Βοτσάς που ιδρύθηκε το 1114 από κάποιον άρχοντα Μιχαήλ ο οποίος, όπως λέγει το χρονικό της Βοτσάς, ήταν Ηγεμόνας, η εκκλησία του Άη Βλάση στο μεγάλο Μαχαλά του Παπίγκου που χτίστηκε το 912 και στο μικρό Μαχαλά τούτου που λέγεται «Παλπορή» και χτίστηκε το 980 απ' τον Ιω-

Βασ. Κραψίτη,
Ταξίδι στην
Ήπειρο,
Το Ζαγόρι.
(Εκδ. Μαυρί-
δης 1960).

άννη Μέγα Δομέστικο. Επίσης και στο Μονο-
δέντρι η Μονή της Αγ. Παρασκευής που χτί-
στηκε από το Μιχαήλ Βοεβόδα το Θερεια-
νό...»

«Νάναι καλοκαιριάτικο απομεσήμερο και
να οδοιπορείς. Να πλησιάζεις στο γραφικό
Ζαγορίσιο χωριό, να περνάς πεντακάθαρους
πέτρινους δρόμους, να διαβαίνεις κάτω από
πανύψηλα σπίτια με ξεβαμμένες αυλές, με
σφαλιστές σιδερένιες ή ξύλινες σκαλιστές
πόρτες, με χορταριασμένα πεζούλια, να γέρ-
νουν τα δέντρα απ' τους κήπους προς το δια-
βάτη σαν να θέλουν να χαιρετήσουν μ' ευ-
γνωμοσύνη κάποιον, που ήλθε να τα συντρο-
φεύσει έστω και για λίγο, ν' ανακουφίζεσαι
από τη δροσιά του αιωνόβιου πλάτανου στο
μεσοχώρι και ν' αναζητάς με αγωνία τον άν-
θρωπο, τον όποιον άνθρωπο, τον αδελφό ε-
κείνο που θα μπορέσεις ν' αλλάξεις μαζί του
δυο λόγια.»

«Δάση από έλατα, πεύκα, οξυές κ.ά. σ' ε-
κατοντάδες χιλιάδες στρέμματα, δώρισε μ'
απλοχεριά η φύση στο Ζαγόρι....Και διαθέτει
το Ζαγόρι γύρω στις 550.000 στέμματα δα-
σικών εκτάσεων, που μοιράζονται σε τρία δα-
σικά συγκροτήματα α) Τύμφης (Γυφτόκαμπου)
β) Ριζιανών (Κοζιακού) γ) Βάρδα (Ανατ. Ζαγο-
ριού) που διαθέτουν με μια συστηματική καλ-
λιέργεια το χρόνο 1) πάνω από 15.000 κ.μ.
ξυλείας 2) πάνω από 10.000.000 οκ. καυσό-
ξυλα για εμπόριο, ξέχωρα από τα απαιτούμε-
να για τις ανάγκες των κατοίκων.» (σελ: 300-
313)

Βιογραφικά

ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΕΣ

Μεθόδιος
Ανθρακίτης

Γεννήθηκε στα μέσα του 17ου αι. στην Καμνιά Ζαγορίου. Διδάχτηκε γραμματική, εγκυκλοπαίδεια, φυσική και μεταφυσική από το δάσκαλο Γ. Σουγδουρή. Σπούδασε στη Βενετία μαθηματικά, γεωγραφία, αστρονομία, φυσική και μηχανική. Εκεί έμαθε την ιταλική και λατινική γλώσσα. Έμεινε μέχρι το 1697-1708 και παράλληλα ασκούσε και καθήκοντα εφημέριου στην εκκλησία του Αγ. Γεωργίου Βενετίας. Δεν ξέρουμε πότε γύρισε στα Γιάννενα και από εκεί στην Καστοριά. Γνωρίζουμε ότι στην Καστοριά πολλοί μαθητές πήγαιναν να σπουδάσουν κοντά του. Δίδαξε τα νέα φιλοσοφικά ρεύματα, για τα οποία τον κατήγγειλαν στην Καστοριά και στην Κων/πολη, γι' αυτό έφυγε για τη Σιάτιστα, όπου δίδαξε δύο χρόνια. Το Πατριαρχείο τον κάλεσε σε απολογία και ο Ανθρακίτης έφυγε για τα Γιάννενα, όπου σχολάρχησε και καταδικάστηκε. Μετά την καταδίκη του παρέμεινε στα Γιάννενα ως το 1725, όπου η σχολή τους ήταν ανεξάρτητη. Μετά τη σχολή Γκιούμα λέγεται ότι σχολάρχησε στη σχολή Επιφάνιου. Επειδή δεν υπήρχαν πρακτικά του διορισμού, υπολογίζεται ότι ο Ανθρακίτης το 1730 ήταν δάσκαλος στα Γιάννενα από το γεγονός ότι ο Βούλγαρης ήταν μαθητής του, ο οποίος γεννήθηκε το 1716 και τελείωσε τις σπουδές του 15 χρονών. Έμεινε δάσκαλος στα Γιάννενα ως το 1736, που ανέλαβε ο Αλέξης Σπανός.

Νεόφυτος
Δούκας
(1760-1845)

Γεννήθηκε το 1760 στα Άνω Πεδινά του Ζαγορίου. Υπήρξε πολυγραφότατος κληρικός και μεγάλος δάσκαλος του Γένους. Αφού τελείωσε τις σπουδές του στο Μέτσοβο, πήγε στο Βουκουρέστι στην Αυθεντική Σχολή του Λάμπρου Φωτιάδου. Εκεί αφού σπούδασε και έδρασε για 17 χρόνια, πήγε στη Βιέννη ως εφημέριος της ελληνικής εκκλησίας. Ήταν ορφανός από πατέρα. Σε ηλικία 10 ετών η μητέρα του, τον έβαλε στο μοναστήρι της Ευαγγελίστριας, όπου χειροτονήθηκε αμέσως ιεροδιάκονος και στο 18ο

χρόνο πρεσβύτερος. Στη Βιέννη έγινε αρχιμανδρίτης. Το 1815, ύστερα από συνεχή συγγραφική δράση στη Βιέννη, πηγαίνει στο Βουκουρέστι για να αναλάβει τη διεύθυνση της Σχολής του Φωτιάδη. Εκεί έγινε απόπειρα δολοφονίας του απ' τους ιδεολογικά αντιπάλους του και μυήθηκε στη Φιλική Εταιρεία. Όταν ξέσπασε η Επανάσταση, ο Δούκας πήγε στην Τρανσυλβανία, όπου δίδασκε και συνέγραφε. Μετά την άφιξη του Καποδίστρια στην Ελλάδα, ο Νεόφυτος έστειλε 12.000 τόμους βιβλίων του, για να δοθούν σε φτωχές βιβλιοθήκες. Ξαναγύρισε στο Βουκουρέστι και το 1831 ήρθε στην Ελλάδα και ανέλαβε τη διοίκηση του Ορφανοτροφείου της Αίγινας. Επίσης, έγινε διευθυντής της Ριζαρείου Σχολής. Κατέβαλε προσπάθειες για την ίδρυση ανώτερου σχολείου στο Ζαγόρι και συγκεκριμένα στη Μονή Ρογκοβού στο Τσεπέλοβο ή στη Μονή του Προφ. Ηλία Ζίτσας, στο οποίο θα διδάσκονταν Φιλολογικά-Φιλοσοφικά μαθήματα και Φυσικές επιστήμες. Μελέτησε έργα πολλών κλασικών συγγραφέων και εξέδωσε σχόλια και παραφράσεις (Θουκυδίδη, Αρριανό, Αττικούς Ρήτορες κ.ά.). Υπήρξε φανατικός οπαδός της καθαρεύουσας. Έγραψε 1.500 περίπου επιστολές προς διάφορα πρόσωπα. Το Δεκέμβριο του 1845 πέθανε σε ηλικία 87 ετών.

*Ιωαννούτσος
Καραμεσίνης*

Ο Γιαννούτσος ή Ντούζος Καραμεσίνης καταγόταν απ' το Καπέσοβο των Ζαγοροχωρίων. Το 18ο αι. υπήρξε πρόκριτος και συνέβαλε, με τη βοήθεια ισχυρών γνωριμιών του στην Κων/πολη, στην ανάδειξη του Αλή Πασά.

Απόφοιτος της Ριζαρείου Σχολής, ασπούδασε στην Ιατρική Σχολή Αθηνών, της οποίας ανακηρύχθηκε διδάκτορας σε ηλικία μόλις 24 ετών. Επίσης ιστοριοδίφης και συγγραφέας των «Ηπειρωτικών Μελετημάτων», τα οποία προσφέρουν πληθώρα στοιχείων για το βίλαετι των Ιωαννίνων κατά τη διάρκεια της τελευταίας περιόδου της Τουρκοκρατίας. Ο Λαμπρίδης στηριζόμενος στην προφορική παράδοση, παραδίδει τις αρχές, που αναγνώριζαν το Κοινό των Ζαγορίων.

*Ιωάννης
Λαμπρίδης
(1839-1891)*

Άγγελος
Παπακώστας
(1902-1981)

Μάνθος και
Γεώργιος
Ριζάρης

Γεννήθηκε στην Αρίστη της Ηπείρου. Υπήρξε πολυγραφότατος συγγραφέας, φιλόλογος, ιστοριοδίφης και επιμελητής των Αρχείων Βλαχογιάννη και των ιστορικών αρχείων του Υπουργείου Εσωτερικών. Διακρίθηκε για τα έργα του «Βιογραφική μελέτη του Καραϊσκάκη», «Βιβλιογραφία του Βλαχογιάννη» και «Ιστορία της πόλεως των Ιωαννίνων 1820-1822». Διετέλεσε και διευθυντής της εφημερίδας «Νέος Κουβαράς».

Σημαντική θέση στον κατάλογο των Ελλήνων ευεργετών καταλαμβάνουν οι αδελφοί Ριζάρη. Έχοντας ως αφετηρία την πατρίδα τους, το Μονοδένδρι της Ηπείρου, ακολούθησαν το δρόμο της ξενιτιάς. Με τη φιλοπατρία, τα ισχυρά ιδανικά και τη «δίψα» τους για την απελευθέρωση της Ελλάδας, πέτυχαν μεγάλα έργα. Διέθεσαν την περιουσία τους για την ίδρυση οικοτροφείου-ορφανοτροφείου στην πατρίδα τους (Μονοδένδρι).

Ο Μάνθος Ριζάρης, αφού πήγε στη Ρωσία, στο θείο του Πανταζή, ασχολήθηκε με το εμπόριο και ανέπτυξε τις εμπορικές του επιχειρήσεις μέχρι τη Μόσχα, Οδησσό, Βεσσαραβία, Κων/πολη κ.α. Το 1814 αναφέρεται ως μέλος της Φιλικής Εταιρείας. Ενίσχυε μαζί με τον αδελφό του οικονομικά την Ελλάδα για τις ανάγκες του Αγώνα και της μετέπειτα απελευθέρωσης. Δικαιολογημένα θεωρήθηκε «Μέγας Ευεργέτης» της Φιλικής Εταιρείας. Πέθανε στη Μόσχα το 1824 και δεν πρόλαβε να δει ελεύθερη την πατρίδα του.

Ο Γεώργιος Ριζάρης πήγε στη Ρωσία το 1806, ύστερα από πρόσκληση του αδελφού του, με τον οποίο και συνεργάστηκε. Από εκεί ενίσχυε οικονομικά κι αυτός τον αγώνα. Μετά το θάνατο του Μάνθου, μερίμνησε για τη συγκέντρωση της κοινής περιουσίας, ώστε να πραγματοποιηθεί κοινό έργο των αδελφών Ριζάρη. Ο φίλος τους Κων/νος Οικονόμος εξ Οικονόμων έστειλε το σχέδιο της Διαθήκης. Σ' αυτόν οφείλεται και η ιδέα της ίδρυσης Εκκλησιαστικής Ακαδημίας στην Αθήνα για την πνευματική καλλιέργεια των κληρικών. Το 1835 ίδρυσε τη Σχολή Μονοδενδρίου, που στεγάστηκε στο σπίτι των Ριζάρηδων και όπου δίδασκε ελληνικά μαθήματα. Με δικές

του δαπάνες ενίσχυσε τη σχολή με αξιόλογα βιβλία. Η δεύτερη σχολή ιδρύθηκε το 1840. Δυστυχώς, δεν κατόρθωσε να τη δει ολοκληρωμένη όσο ζούσε, γιατί εγκαινιάστηκε μετά το θάνατό του, το 1844 (αυτός πέθανε το 1842). Η Βουλή ανέγραψε τα ονόματα των δύο αδελφών στη στήλη των μεγάλων ευεργετών του Έθνους.

Βαρόνος της Αυστροουγγαρίας και μυστικοσύμβουλος του Αυτοκράτορα των Αψβούργων. Εθνικός ευεργέτης απ' τους απόδημους Σκαμνελλίτες στη Μοσχόπολη της Β. Ηπείρου. Εγκατέλειψε την πατρίδα του το 1769 και εγκαταστάθηκε στη Βιέννη. Εκεί εκμεταλλευόμενος τη Γαλλική Επανάσταση και τους κάθε φορά αποκλεισμούς, ασχολήθηκε με το εμπόριο και έγινε πολύ πλούσιος. Είναι ο ιδρυτής του εμπορικού και τραπεζικού οίκου στη Βιέννη και το 1818 του απονεμήθηκε απ' τον αυτοκράτορα ο τίτλος του Βαρόνου. Ευεργέτης επίσης μεγάλος, καθώς διέθεσε τεράστιους οικονομικούς πόρους για την ίδρυση πνευματικών και φιλανθρωπικών ιδρυμάτων της Ελλάδας (Ακαδημία Αθηνών, Εθνικό Αστεροσκοπείο, Μητρόπολη Αθηνών) και της ελληνικής παροικίας της Βιέννης. Στη Μοσχόπολη στα τέλη του 18ου αι., ύστερα από δωρεά του ιδρύθηκε Ελληνική Σχολή, που κατόπιν λειτούργησε ως αλληλοδιδασκτικό Σχολείο.

Λόγιος και διδάσκαλος του Γένους. Γεννήθηκε στα Ιωάννινα το 1767, όπου και σπούδασε στη Μπαλαναία Σχολή. Στη Βιέννη παρακολούθησε φιλοσοφία, ιατρική, μαθηματικά και πειραματική φυσική. Το 1796 ανέλαβε τη διεύθυνση της Μαρουτσειού Σχολής και της Καπλανείου Σχολής. Υπήρξε φανατικός οπαδός της δημώδους γλώσσας. Για α' φορά εισήγαγε στα Ιωάννινα, εκτός από τα λατινικά, και τη διδασκαλία των μαθηματικών και της πειραματικής φυσικής. Μολονότι κατηγορήθηκε ως άθεος από τους συντηρητικούς της Μπαλαναίας Σχολής για την εισαγωγή των παραπάνω μαθημάτων, κατόρθωσε και απέδειξε την αξία του. Ως σοφός και ικα-

*Σίμων Σίνας
(1753-1822)*

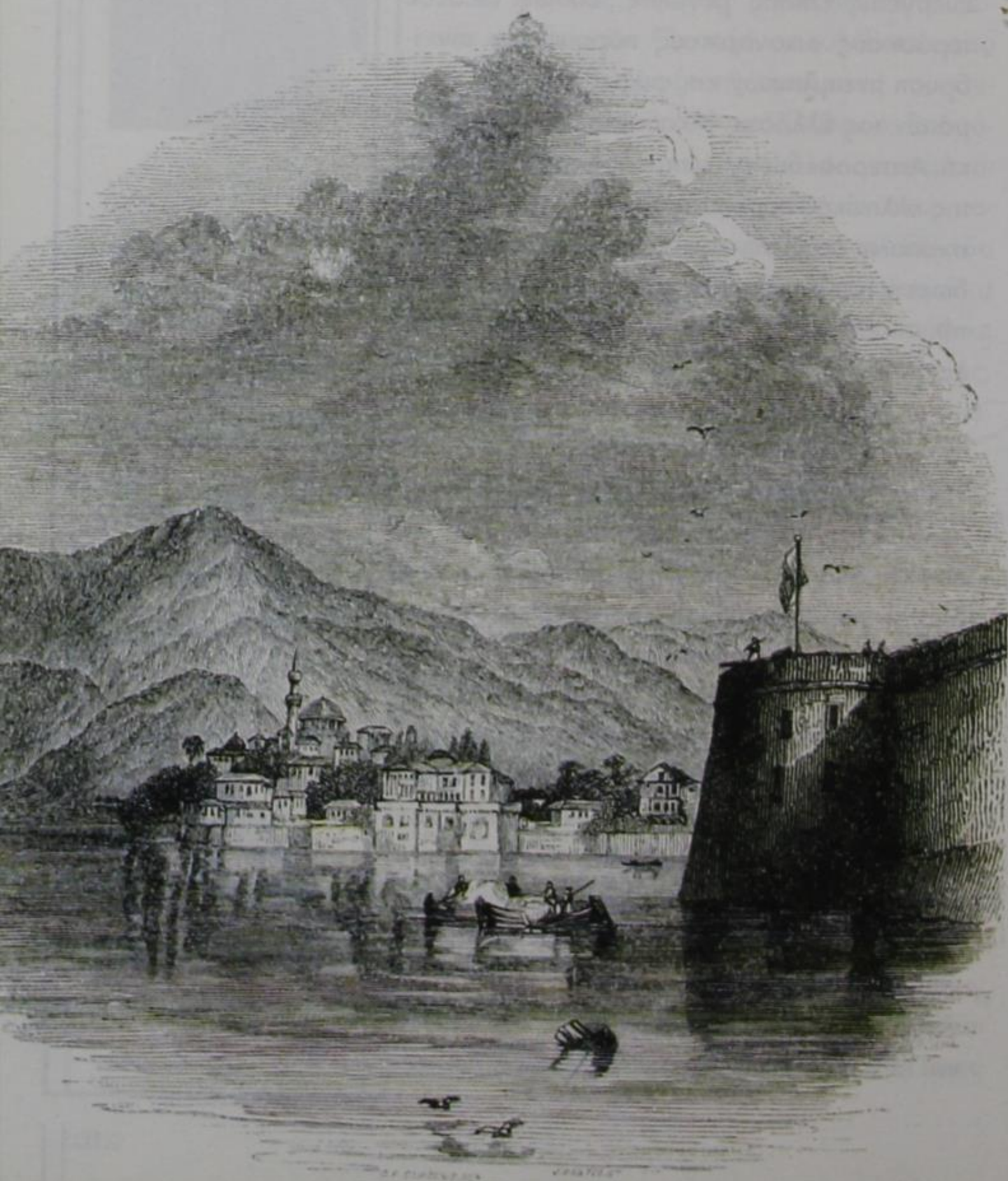

*Αθανάσιος
Ψαλλίδας
(1767-1829)*

νός διδάσκαλος, τιμήθηκε από τον Αλή-Πασά και του ανατέθηκε το αξίωμα του «αιρετόκριτου» για την επίλυση διαφόρων προβλημάτων, που αφορούσαν τους συμπολίτες του. Μετά την πυρκαγιά των Ιωαννίνων, πήγε στο Τσεπέλοβο, την Κέρκυρα και τη Λευκάδα, όπου και πέθανε το 1829. Θεωρείται εκπρόσωπος του νεοελληνικού Διαφωτισμού, πρωτοπόρος της γλωσσικής αλλαγής, κυρίως στην ορθογραφία. Έργα του: «Αληθής ευδαιμονία», «Καλοκινήματα», «Λογική» (ανέκδοτο), «Εισαγωγή στην πρακτική φιλοσοφία» κ.ά.

Γκραβούρα του Chr. Wordsworth με τα Ιωάννινα

1

Ασπράγγελοι,
Βίτσα,
Μονοδένδρι,
Ελάτη,
Δίλοφο,
Άνω Πεδινά,
Ελαφότοπος,
Κάτω Πεδινά

Ακολουθώντας τα μονοπάτια της διαδρομής αυτής, ο περιηγητής δεν μπορεί παρά να μαγευτεί από το φυσικό τοπίο και το παραδοσιακό άρωμα των χωριών. Μέρη που παρουσιάζουν ιδιαίτερα αυξημένη τουριστική κίνηση και αποτελούν πόλο έλξης πολλών εκδρομέων για την καθαρότητα και ποικιλότητα του φυσικού τοπίου τους. Κρεμασμένα κυριολεκτικά στις πλαγιές της Πίνδου αποτελούν στολίδια και αριστουργήματα αρχιτεκτονικής, καθώς όλα τα κτίρια είναι κατασκευασμένα ομοιόμορφα με άσπρη πέτρα. Παλιά αρχοντικά, λιθόστρωτα καλντερίμια, φυσικές δροσερές πηγές μας προσκαλούν όλους.

Ασπράγγελοι (Δοβρά ή Ντοβρά)

Οι Ασπράγγελοι αποτελούν την έδρα του Κεντρικού Ζαγορίου, βρίσκονται σε υψ. 990 μ. και απέχουν 47 χλμ. από την Κόνιτσα και 31 χλμ. από τα Ιωάννινα. Σύμφωνα με την παράδοση, το χωριό δημιουργήθηκε από τη μετοικεσία του χωριού Κοσάρτσικο ή Ντοβρά της Κόνιτσας. Κοντά στο χωριό σώζονται τείχη με μικρό πάχος (1,70-2,30 μ.), χωρίς πύργους. Οι Ασπράγγελοι γύρω στα 1600 αποτελούσαν σημαντικό συγκοινωνιακό κόμβο των караβανιών, που διακινούσαν το εμπόριο με την κεντρική Ευρώπη.

Το χειμώνα οι Ασπράγγελοι κατοικούνται από 50 άτομα και το καλοκαίρι από 250. Κύρια πηγή του εισοδήματος αυτών είναι η γεωργία (καλλιέργεια σιτηρών και τριφυλλιών), η μελισσοκομία, η κτηνοτροφία και ο τουρισμός. Στο χωριό παρατηρείται τουριστική κίνηση. Ιδιαίτερη θέα έχει κανείς από την Καναβίτσα προς τον κάμπο της Λαψίστας και το λεκανοπέδιο Ιωαννίνων. Από εδώ ξεκινούν τις πτήσεις τους οι αεραθλητές. Ενδιαφέρουσες είναι οι δύο βρύσες του χωριού: η βρύση «Σιβανέ», που κατασκευάστηκε το 1816 από τον Αλή Πασά και επισκευάστηκε το 1849 από ντόπιους ευεργέτες και η βρύση μεταξύ Ασπραγγέλων-Ελάτης, που κατασκευάστηκε το

1797 από τον Τούρκο σωματοφύλακα του Ν. Κοντοδήμου.

Σ' ένα μικρό πλάτωμα της Δ. Πλευράς του Μισικελίου βρίσκεται η Μονή Ασπραγγέλων, αφιερωμένη στο Γενέσιο της Θεοτόκου. Ιδρύθηκε το 1580 και ιστορήθηκε (αγιογραφήθηκε) το 1835. Κτίτωρ της Μονής ήταν ο Μητροπολίτης Ιωαννίνων Ιωάσαφ. Επίσης, στους Ασπράγγελους υπάρχει εκκλησία του Αγ. Νικολάου, από τον αρχικό ναό της οποίας (1778) σώζεται μόνο η πόρτα και το ιερό, καθώς ο ναός πυρπολήθηκε από τα γερμανικά στρατεύματα Κατοχής το 1943. Τριήμερο πανηγύρι διεξάγεται το Δεκαπενταύγουστο, με Θεία Λειτουργία στην εκκλησία και γλέντι στην πλατεία του

χωριού με παραδοσιακούς χορούς και τραγούδια του Ζαγορίου. Στη θέση Ροντοβάνι πραγματοποιούνται κάθε χρόνο επίσης στις 28/10 εκδηλώσεις προς τιμήν της Ζαγορίσιας γυναίκας και της προσφοράς της στον πόλεμο του '40. Αγαπημένοι χοροί της περιοχής είναι οι: Μπουλονάσαινα, Σταυρομάννα, Ποταμιά, Μπαζαργκάνα, Φράσια, Κλέφτες, Σαμαντάκας, Γανωτζής, Αρχοντόπουλο, Γράβα κ.ά. Στους Ασπράγγελους εδρεύουν Πνευματικός και Αθλητικός Σύλλογος.

ΕΠΙΣΚΕΦΘΕΙΤΕ τη Μονή Ασπραγγέλων και το ναό του Αγ. Νικολάου. **ΕΠΙΔΟΘΕΙΤΕ** ΣΕ παραπέντε (αλεξίπτωτο πλαγιάς) στη θέση Καναβίτσα και σε σκοποβολή στο Οργανωμένο Δημοτικό Σκοπευτήριο. **ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ:** Ασπράγγελοι - Μονή Δοβράς από πανέμορφο δασωμένο μονοπάτι.

Βίτσα (Βεζίτσα)

Η Βίτσα ανήκει στο Δήμο Κεντρικού Ζαγορίου κι εδώ τοποθετείται ένας από τους αρχαιότερους οικισμούς της Ηπείρου

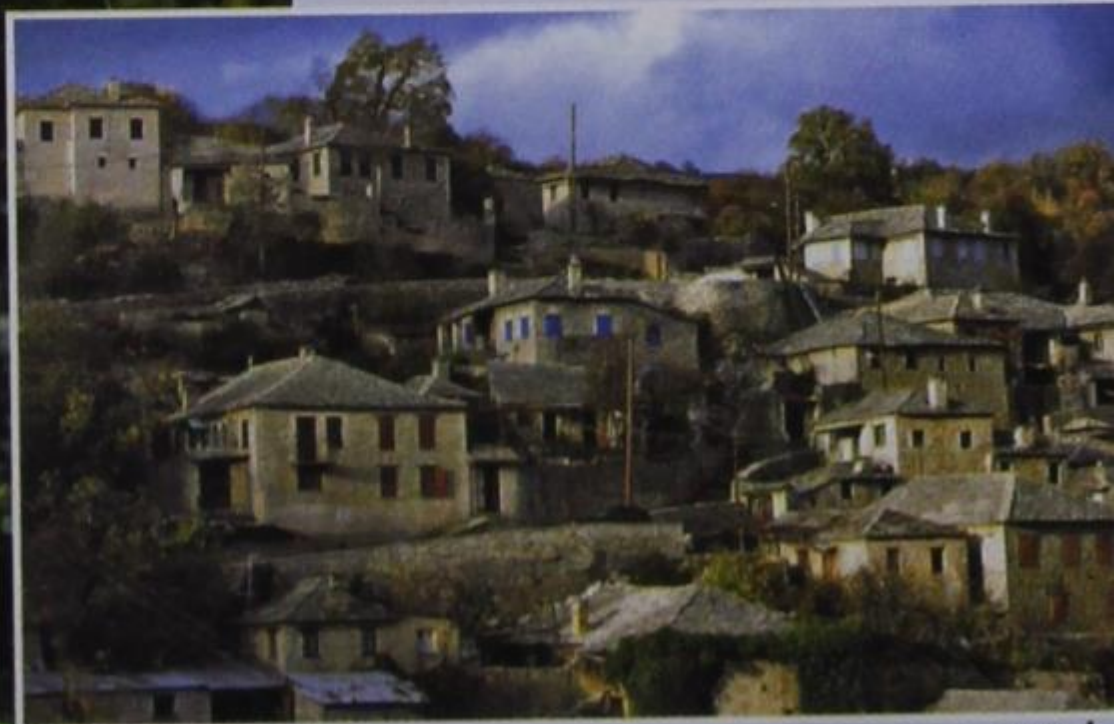

(9ου αι. π.Χ.), στον οποίο έχουν βρεθεί 140 τάφοι. Το όνομα του χωριού αναφέρεται ήδη από το 1361. Μέχρι το 1753 η Βίτσα και το Μονοδένδρι αποτελούσαν μία κοινότητα. Το χωριό είναι χτισμένο σε 960 μ. υψ. και απέχει 37 χλμ. από τα Ιωάννινα και 43 χλμ. από την Κόνιτσα. Οι 153 κάτοικοί του αντλούν το εισόδημά τους από την κτηνοτροφία, τον τουρισμό, ενώ αρκετοί είναι συνταξιούχοι και μαγαζάτορες. Το καλοκαίρι ο πληθυσμός του χωριού αυξάνεται σε 260 άτομα. Ενδιαφέροντα είναι τα παραδοσιακά αρχοντικά του περα-

σμένου αιώνα, που διατηρούνται σε καλή κατάσταση, ιδιαίτερα των Βελογιάννη, Βασδέκη και Σκευή. Λίγο μετά τη Βίτσα αρχίζει ο πυρήνας του Δρυμού, έκτασης 34.120 στρεμ., που βρίσκεται γύρω από το φαράγγι του Βίκου. Με τον οικισμό συνδέονται τα ονόματα των: Γ. Χασιώτη (φιλόλογου-εκπαιδευτικού σύμβουλου-συγγραφέα), Δημ. Σάρρου (φιλόλογου-συγγραφέα) και του Ασλάν Πασά.

Σ' ένα στενό αυχένα της Δ. Πίνδου, στα όρια των κοινοτήτων Βίτσας και Μονοδενδρίου και σε υψ. 1.030 μ., βρέθηκε το 1965-6 αρχαίος οικισμός, που πρέπει να ανήκε στην περιοχή των Μολοσσών και περιλάμβανε δύο νεκροταφεία. Από τα ευρήματα, κυρίως των τάφων, φαίνεται ότι κατοικήθηκε πάνω από 500 χρόνια, από τον 9ο ως το τέλος του 4ου αι. π.Χ. Τη στενόμακρη ανάπτυξη του οικισμού επέβαλε η φυσική διαμόρφωση του εδάφους. Γύρω στο τέλος του 5ου αι. π.Χ. έγινε επέκταση του οικισμού προς νότο.

Στον Κάτω Μαχαλά Βίτσας βρίσκεται η Μονή της Κοιμήσεως της Θεοτόκου, η οποία από το 1554 είναι και ενοριακός ναός. Το καθολικό της «πνίγεται» μέσα στα σπίτια. Η Μονή του Προφ. Ηλία δεσπόζει στον ομώνυμο δασωμένο λόφο, στο δρόμο προς Μονοδένδρι. Σύμφωνα με μαρτυρίες, το μοναστήρι χτίστηκε το 1632, στη θέση που παλιότερα ήταν εκκλησιάκι της Μεταμόρφωσης του Σωτήρα και το 1668 έγινε επέκταση. Η εκκλησία του Αγ. Νικολάου χτίστηκε ανάμεσα στα 1611-2, είναι σταυρεπίστεγη με ξυλόγλυπτο τέμπλο. Αξιόλογες είναι οι τοιχογραφίες του Μιχαήλ, γνωστού Λινοτοπίτη ζωγράφου. Η ανοικοδόμηση και η ιστόρηση του ναού πραγματοποιήθηκαν με συνδρομή

και δαπάνη όλων των κατοίκων της Βίτσας. Άλλες εκκλησίες είναι των Αγ. Πάντων, των Ταξιαρχών και της Μεταμόρφωσης του Σωτήρα.

Το δίτοξο γεφύρι του Μίσιου ενώνει τα χωριά Κουκούλι και Βίτσα και βρίσκεται στη χαράδρα του Βίκου. Χτίστηκε το 1748 από τον άρχοντα Αλ. Μίσιο από το Μονοδένδρι. Στο χωριό διεξάγονται πανηγύρια κατά τον εορτασμό της Κοίμησης της Θεοτόκου (15/8) και της Αγ. Παρασκευής (26/7), με δοξολογία και χορούς το βράδυ στην πλατεία του χωριού μέχρι το πρωί. Αγαπημένοι χοροί της περιοχής είναι οι: Μπουλονάσaina, Σταυρομάννα, Ποταμιά, Μπαζαργκάννα, Φράσια, Κλέφτες, Σαμαντάκας, Γανωτζής, Αρχοντόπουλο, Γράβα κ.ά.

ΔΟΚΙΜΑΣΤΕ τσίπουρο, αλευρόπιτες, ντόπια κρέατα. **ΑΓΟΡΑΣΤΕ** ντόπια κρέατα. **ΕΠΙΣΚΕΦΘΕΙΤΕ** τη Μονή Κοιμήσεως της Θεοτόκου και τη Μονή του Προφ. Ηλία. **ΕΠΙΔΟΘΕΙΤΕ ΣΕ** πεζοπορία στο φαράγγι του Βίκου. **ΜΗ ΧΑΣΕΤΕ** τα δύο πανηγύρια του χωριού, στις 15/8 και στις 26/7. **ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ:** α) Βίτσα-Σκάλα Βίτσας-Χαράδρα Βίκου, β) Βίτσα-Προφήτης Ηλίας, γ) Δίλοφο-Βίτσα.

Μονοδένδρι (Πάνω Βεζίτσα, Μαναδένδρι)

41 χλμ. από την Κόνιτσα και 39 χλμ. από τα Ιωάννινα, συναντάμε το Μονοδένδρι χτισμένο σε υψ. 1.060 μ. Ανήκει στο Δήμο Κεντρικού Ζαγορίου και το χειμώνα κατοικείται από 150 άτομα, κτηνοτρόφους και συνταξιούχους, ενώ το καλοκαίρι από 350. Στο χωριό παρατηρείται αυξανόμενη τουριστική κίνηση, ενώ εντυπωσιάζουν τα αναπαλαιωμένα σπίτια και καλντερίμια. Μέχρι το 1753 μαζί με τη Βίτσα αποτελού-

σαν μία κοινότητα, που ονομαζόταν Βεζίτσα. Το όνομα Μονοδένδρι οφείλεται πιθανόν σε ένα κολοσσιαίο έλατο, που υψωνόταν πάνω από τον Άγ. Μηνά και το οποίο κάπκε από κεραυνό. Από εδώ κατάγονται οι: Δημ. Σεμιτέλος (συγγραφέας και καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών), Αθανάσιος Ψαλίδας (Διδάσκαλος του Γένους), Μάνθος και Γεώργιος Ριζάρης (Ιδρυτές της Ριζαρείου Σχολής, μεγαλέμποροι, που πρωτοστάτησαν στη σύσταση της Φιλικής Εταιρείας). Το Μονοδένδρι, ο Βίκος και το Μεγάλο και Μικρό Πάπιγκο, είναι τα μοναδικά χωριά που βρίσκονται μέσα στα όρια του Εθνικού Δρυμού. Στη θέση Οξυά, 6 χλμ. ΒΔ. του χωριού με τη μοναδική θέα υπάρχουν τεράστιοι βράχοι και από κάτω σε βάθος 1.000 μ. βρίσκεται το μεγαλόπρεπο φαράγγι του Βίκου. Το Μονοδένδρι αποτελεί την αφετηρία για τη διάσχιση του φαράγγιού.

Σε απόσταση 600 μ. από το χωριό συναντάμε τη Μονή της Αγ. Παρασκευής να δεσπόζει στη χαράδρα του Βίκου, έχοντας από κάτω το χάος του φαράγγιού (800 μ.). Είναι το πιο γνωστό και το πιο αξιόλογο μοναστήρι της ευρύτε-

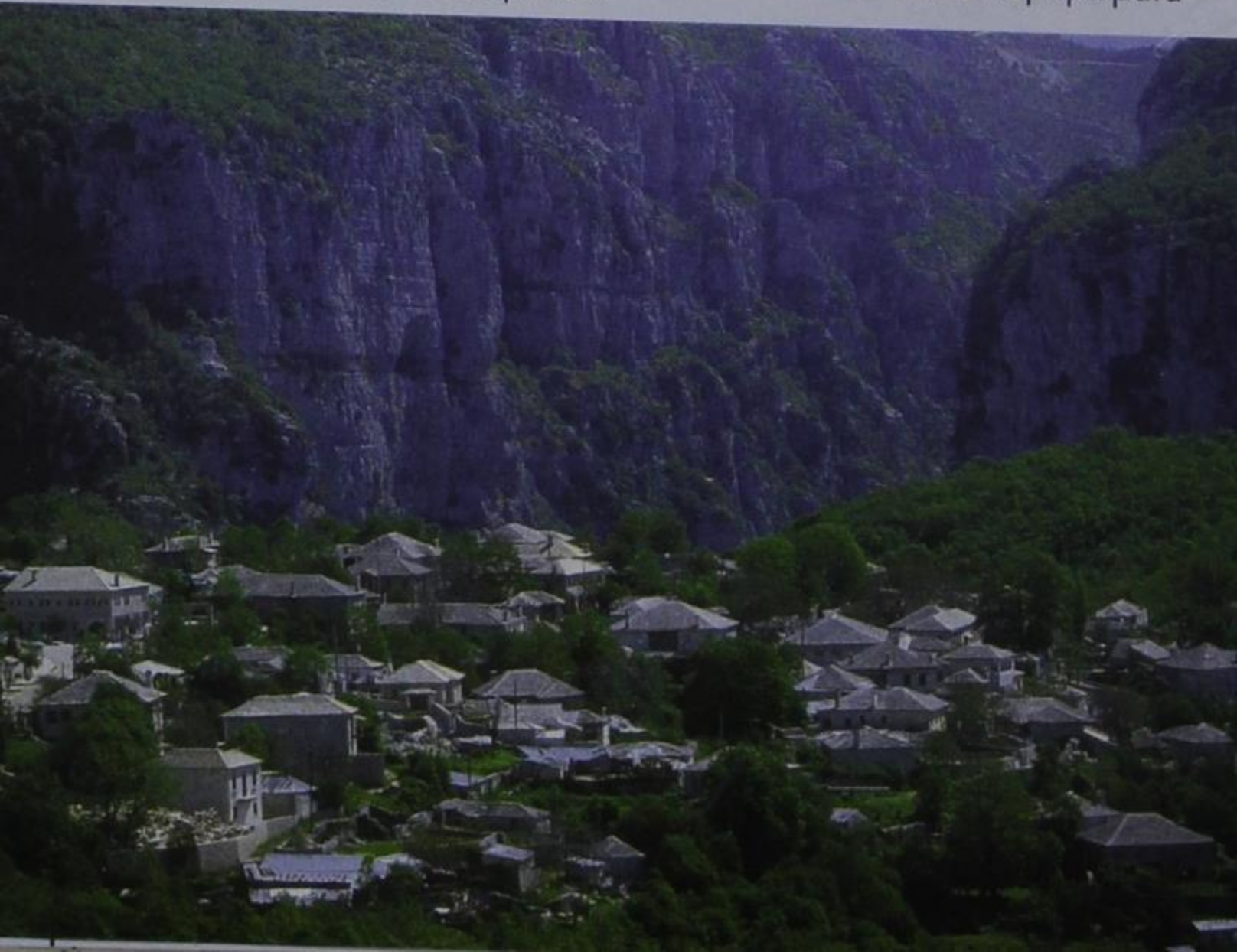

ρης περιοχής, ιδρύθηκε το 1412 με δαπάνες του άρχοντα Μιχαήλ Βοεβόδα του Θεριανού και πάντων των Βεϊτσών και ήταν γυναικείο μοναστήρι μέχρι το 1939. Ανακαινίσθηκε το 1799 από τους μοναχούς Ματθαίο και Κύριλλο, ενώ το ηγουμενείο χτίστηκε το 1849. Από το 1964 έχει χαρακτηριστεί διατηρητέο ιστορικό μνημείο. Το καθολικό της Μονής διασώζει αξιόλογες τοιχογραφίες, είναι χτισμένο στον τύπο της μονόκλιτης βασιλικής με νάρθηκα και πρόκειται για το παλιότερο σωζόμενο καθολικό στο Ζαγόρι. Από το μοναστήρι, μονοπάτι σκαλισμένο σε βράχο οδηγεί στο Ασκηταριό και τα Σπιτάκια. Σύμφωνα με την παράδοση, στις σπηλιές πίσω από το μοναστήρι, από το 13ο αιώνα ασκήτευαν μοναχοί και αυτοί βρήκαν στον κορμό ενός δέντρου την εικόνα της Αγ. Παρασκευής.

Άλλες εκκλησίες του χωριού: ο

μονόκλιτος σταυρεπίστεγος και κατάγραφος ναός του Αγ. Μηνά (16ου-17ου αι.) με το ξυλόγλυπτο τέμπλο, η τρίκλιτη βασιλική του Αγ. Αθανασίου (1804) και ο μονόχωρος ναός του Αγ. Γεωργίου (1500). Ο ναός του Αγ. Μηνά αγιογραφήθηκε από το ζωγράφο Μιχαήλ και το γιο του Κων/νο από το Λινοτόπι της Καστοριάς, ενώ οι δεσποτικές εικόνες του τέμπλου του ναού του Αγ. Αθανασίου είναι έργα Ρώσων αγιογράφων των αρχών του 19ου αι. και αφιερώματα

από τους μεγάλους ευεργέτες, αδελφούς Ριζάρη. Με πρωτοβουλία των ίδιων λειτούργησε εδώ Παρθεναγωγείο (1864), ενώ από τις αρχές του 19ου αι. λειτουργούσε εδώ «κοινό» (=κατώτερο) σχολείο. Ο ναός του Αγ. Αθανασίου (1804) είναι τρίκλιτη βασιλική με νάρθηκα, με στοά στη Ν. πλευρά του και γυναικωνίτη. Η μόνη τοιχογραφία του ναού βρίσκεται στην κόγχη του διακονικού και παριστάνει τη Φιλοξενία του Αβραάμ.

Κάθε χρόνο στις 26-27-28/7 μετά τον εκκλησιασμό στο μοναστήρι της Αγ. Παρασκευής, ακολουθεί γλέντι με παραδοσιακούς χορούς και τραγούδια του Ζαγορίου και τις τρεις μέρες. Αγαπημένοι χοροί της περιοχής είναι οι: Μπουλονάσαινα, Σταυρομάννα, Ποταμιά, Ζαγορίσιος, Φράσια, Κλέφτες, Της νύφης, Γανωτζής, Φεζοδερβέναγας, Παπαδιά, μικτός. Η Ταππουργική Σχολή στεγάζεται σε περίφημο πελεκητό κτίριο, που μαρτυρά και αναδεικνύει τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα των ζαγορίσιων σπιτιών. Στο υπαίθριο θέατρο που φτιάχτηκε το 1993, δίνονται κάθε καλοκαίρι παραστάσεις, μουσικές συναυλίες και γίνονται πολιτιστικές εκδηλώσεις και επίσης κάθε χρόνο διοργανώνονται εκδηλώσεις και συνέδρια διαφόρων φορέων στο Συνεδριακό Κέντρο του Ριζάρειου Ιδρύματος.

δένδρι-Γκρούνια, γ) Μονοδένδρι-Οξυά, δ) Μονοδένδρι-Βίκος, ε) Μονοδένδρι-Άνω Πεδινά.

Ελάτη

ΣΤΟ Δήμο Κεντρικού Ζαγορίου ανήκει η Ελάτη, που βρίσκεται σε απόσταση 30 χλμ. από τα Γιάννενα και χρονολογείται ως κτηνοτροφικός οικισμός από το 16ο αιώνα. Το χωριό είναι χτισμένο σε δασωμένης βορινή περιοχή του βουνού Μιτσικέλι με εξαιρετική θέα προς τα δάση και τα βουνά της Τύμφης από τα 960 μ. υψ. και κατοικείται από 46 άτομα. Το χωριό γνώρισε ιδιαίτερη άνθηση τους 18ο και 19ο αι. με αρχοντικά, σχολεία και εκκλησίες. Κάπκε από τους Γερμανούς το 1943. Κάτοικοι ασχολούνται με την υλοτομία. Αξιόλογη είναι η εκκλησία του Αγ. Γεωργίου (1806), οι βρύσες και το πέτρινο γεφύρι. Η Ελάτη διακρίνεται επίσης για το υγιεινό κλίμα της.

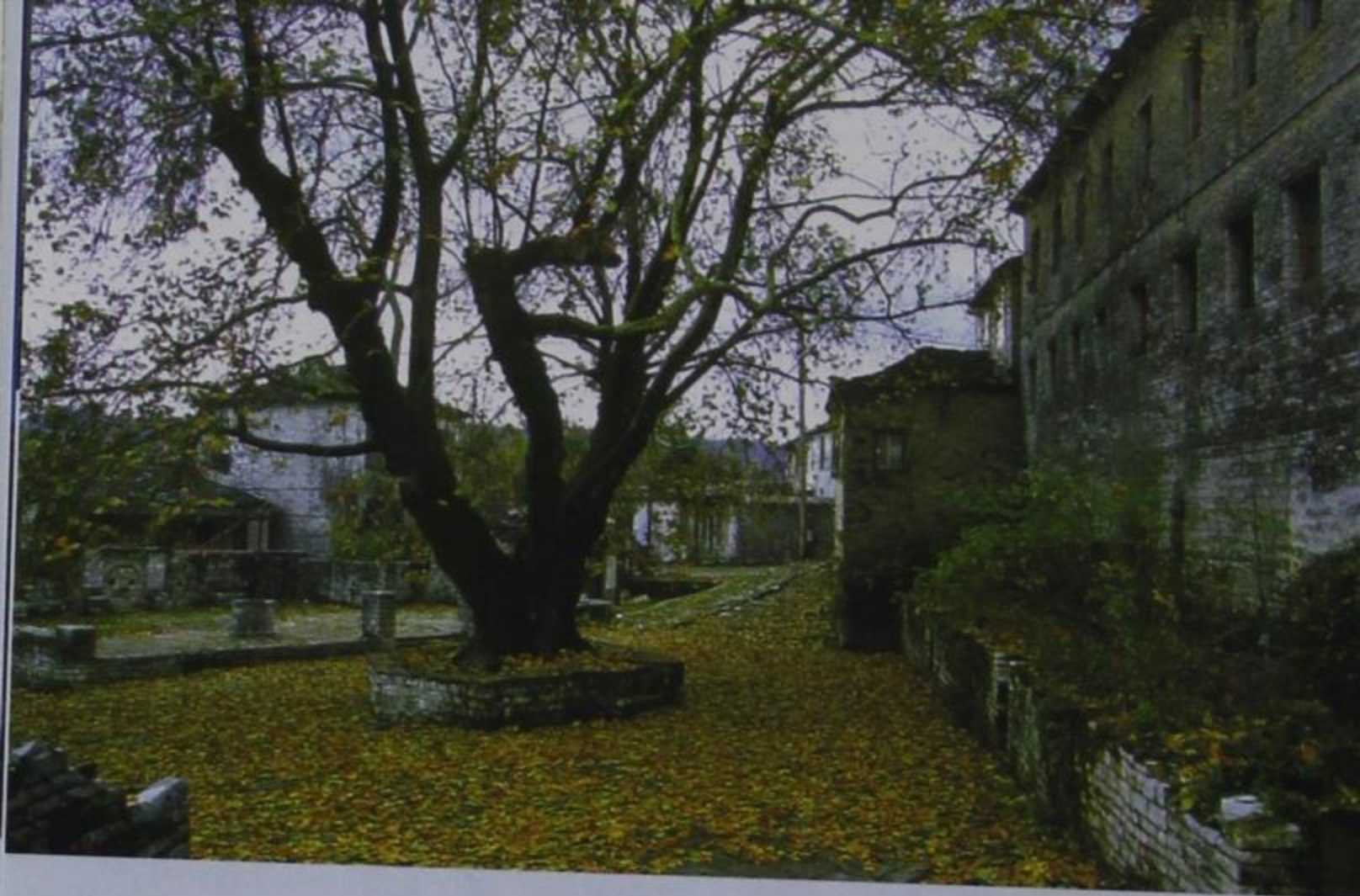
ΕΠΙΣΚΕΦΘΕΙΤΕ την εκκλησία και το πέτρινο γεφύρι. **ΕΠΙΔΟΘΕΙΤΕ ΣΕ** πεζοπορία.

Δίλοφο

Πρόκειται για εντυπωσιακό χωριό με αρχοντικά και γεφύρια, χτισμένο στα 880 μ. υψ.,

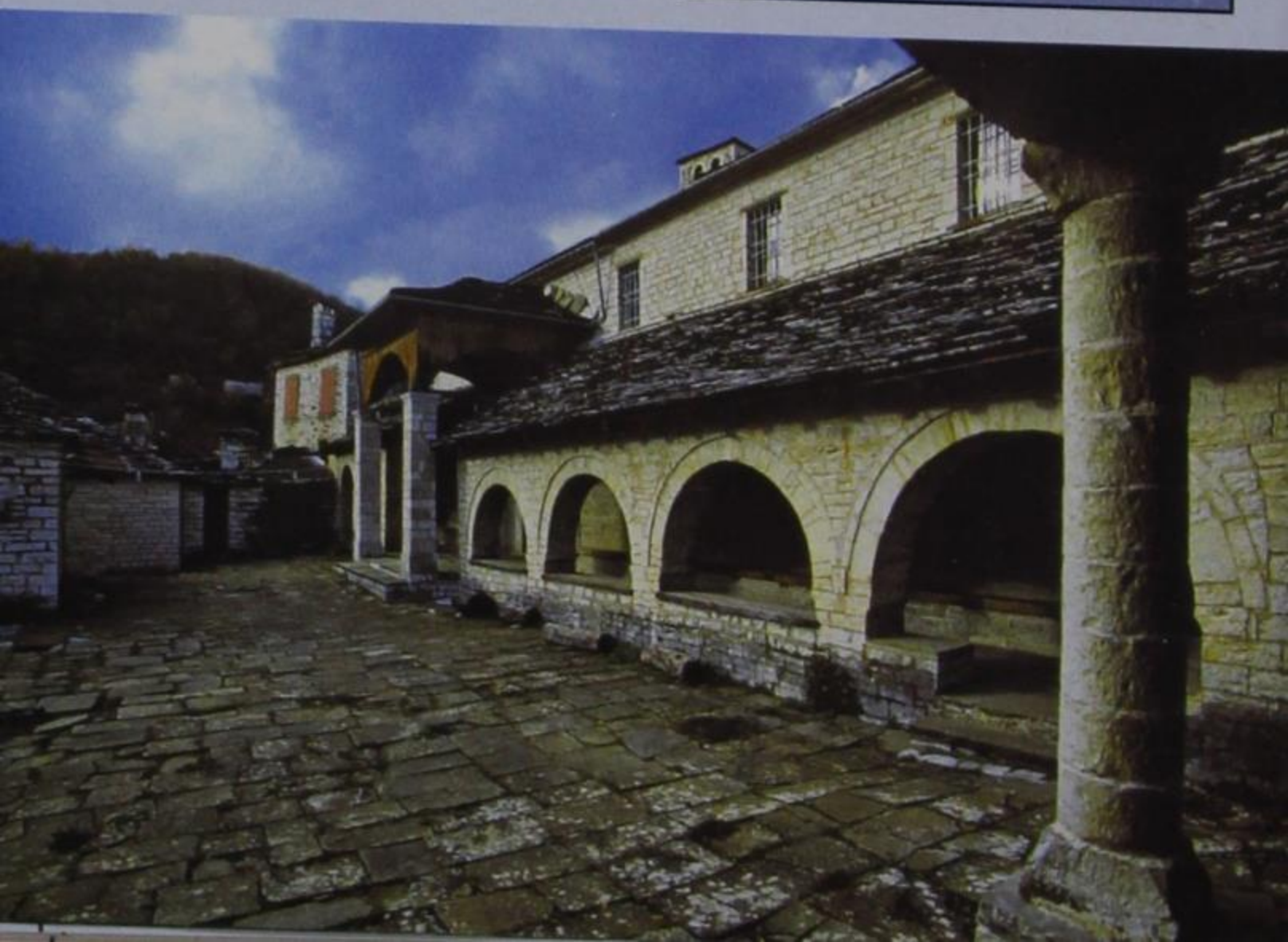
ΔΟΚΙΜΑΣΤΕ τις πίτες της Κικίτσας. **ΕΠΙΣΚΕΦΘΕΙΤΕ** τη θέση Οξυά και τη Μονή της Αγ. Παρασκευής. **ΕΠΙΔΟΘΕΙΤΕ ΣΕ** πεζοπορία (διάσχιση του φαραγγιού του Βίκου). **ΜΗ ΧΑΣΕΤΕ** το πανηγύρι στις 26-27-28/7. **ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ:** α) Μονοδένδρι-Άγ. Απόστολοι, β) Μονο-

35 χλμ. από τα Γιάννενα, με 45 περίπου κατοίκους. Ανήκει στο Δήμο Κεντρικού Ζαγορίου. Το χωριό είναι γνωστό από το 540 μ.Χ. Εδώ θα συναντήσουμε το ψηλότερο σπίτι του Ζαγορίου, ύψους 13,5 μ., το μεγάλο σχολείο του Ι. Αναγνωστόπουλου (1855) και την εκκλησία της Κοίμησης της Θεοτόκου (1857). Ο επισκέπτης επίσης από λιθόστρωτα καλντερίμια θα φτάσει εύκολα στο ποτάμι και το γεφύρι του Καπετάν Αρκούδα.

ΕΠΙΣΚΕΦΘΕΙΤΕ την εκκλησία, το πέτρινο γεφύρι και το μεγάλο σχολείο. **ΕΠΙΔΟΘΕΙΤΕ ΣΕ** πεζοπορία.

Άνω Πεδινά (Άνω Σουδενά)

Από τους πρώτους συγκροτημένους οικισμούς του Ζαγορίου είναι τα Άνω Πεδινά, που αποτέλεσαν τον πυρήνα του (μαζί με τα Κάτω Πεδινά, το Μεγάλο και το Μικρό Πάπιγκο). Ανήκουν στο Δήμο Κεντρικού Ζαγορίου και απέχουν 40 χλμ. από την Κόνιτσα και 35 χλμ. από τα Ιωάννινα. Το χωριό είναι γνωστό από το 1361, όταν αναφέρεται στο χρυσόβουλο του Σέρβου ηγεμόνα Συμεών, με το οποίο αναγνωρίζει στον Ιωάννη Τσάφα Ουρσίνο την

Άνω Πεδινά έχουν αφήσει το έργο τους στην περιοχή, κυρίως από την οικογένεια Λάζαρου Παπαϊωάννου. Χαρακτηριστικό δείγμα της τέχνης τους αποτελούν οι αγιογραφίες στην εκκλησία του Κουκουλίου. Ο Νεόφυτος Δούκας (1760-1845), πολυγραφότατος κληρικός και μεγάλος δάσκαλος του Γένους και ο Ιωάν. Λαμπρίδης (1839-1891), ιατροφιλόσοφος και συγγραφέας-η κυριότερη πηγή της ιστορίας του Ζαγορίου, κατάγονταν επίσης από τα Άνω Πεδινά.

Στην είσοδο του χωριού βρίσκεται η Μονή Ευαγγελίστριας, αφιερωμένη στην Παναγία, με

κατοχή εκτεταμένων περιοχών στην Ήπειρο. Το χωριό είναι χτισμένο σε υψ. 960 μ. και το χειμώνα κατοικείται από 170 άτομα, τα οποία είναι κυρίως γεωργοκτηνοτρόφοι και το καλοκαίρι από 240. Άλλες ασχολίες είναι ο αγροτουρισμός, οι ταβέρνες και τα εστιατόρια. Στην περιοχή διαπιστώνεται τουριστική κίνηση και γενικά το χωριό είναι «ζωντανό». Η άσπρη πέτρα προσδίδει ομοιογένεια στα κτίσματα του χωριού, τα οποία διαθέτουν χαρακτηριστικά της ζαγορίσιας αρχιτεκτονικής.

Αξιόλογοι αγιογράφοι από τα

φρουριακή όψη και αξιόλογες τοιχογραφίες. Ο περίβολος της Μονής χτίστηκε το 1786 και το καθολικό της (τρίκλιτη βασιλική με τρούλο) το 1793. Εδώ μόνασε ο Νεόφυτος Δούκας, ενώ ενδιαφέρον στοιχείο είναι η απεικόνιση του Χριστόδουλου Μαρίνου, ο οποίος αγιογράφησε το ναό το 1809. Πανέμορφο είναι το καινούριο καλντερίμι που οδηγεί στο μοναστήρι. Το τέμπλο, ο επισκοπικός θρόνος και ο άμβωνας είναι ξυλόγλυπτα.

ΒΑ. του χωριού είναι η Μονή της Αγ. Παρασκευής (1750). Από

πάνω υψώνεται ο Στούρος. Από το μοναστηριακό συγκρότημα σώζονται το καθολικό, η δεξαμενή και ερείπια κελιών. Το καθολικό είναι σταυροειδές με δεκαεξάπλευρο τρούλο, τρίπλευρη αψίδα, τρίπλευρους χορούς και νάρθηκα. Τοιχογραφήθηκε το 1925 από το Χιονιαδίτη αγιογράφο Βασίλειο Φίλη. Οι εικόνες είναι της δεύτερης δεκαετίας του 19ου αι. και φιλοτεχνήθηκαν από το ζωγράφο Λάζαρο.

Ο ναός του Αγ. Δημητρίου (1793) είναι ο ενοριακός του χωριού, τρίκλιτη βασιλική του τέλους του 18ου αι. με τέμπλο, επισκοπι-

κό θρόνο και άμβωνα ξυλόγλυπτο του 19ου αι. Τοιχογραφίες του 19ου αι. υπάρχουν στο κεντρικό τμήμα του ναού. Αξιόλογες είναι δύο σκαφιδωτές εικόνες του 17ου-18ου αι. Στο χωριό υπάρχουν ακόμα οι ναοί του Αγ. Γεωργίου, μονόχωρος ναός του 1869, καθώς και της Κοίμησης της Θεοτόκου, επίσης μονόχωρος με εικόνες του 19ου αι. Το τέμπλο του ναού του Αγ. Γεωργίου είναι ξυλόγλυπτο και φέρει εικόνες του β' μισού του 18ου αι. Ξεχωρίζει η εικόνα της Οδηγήτριας, που χρονολογείται το 1770, του ζωγράφου ιερέα Ιωάννη. Ο ναός του Σωτή-

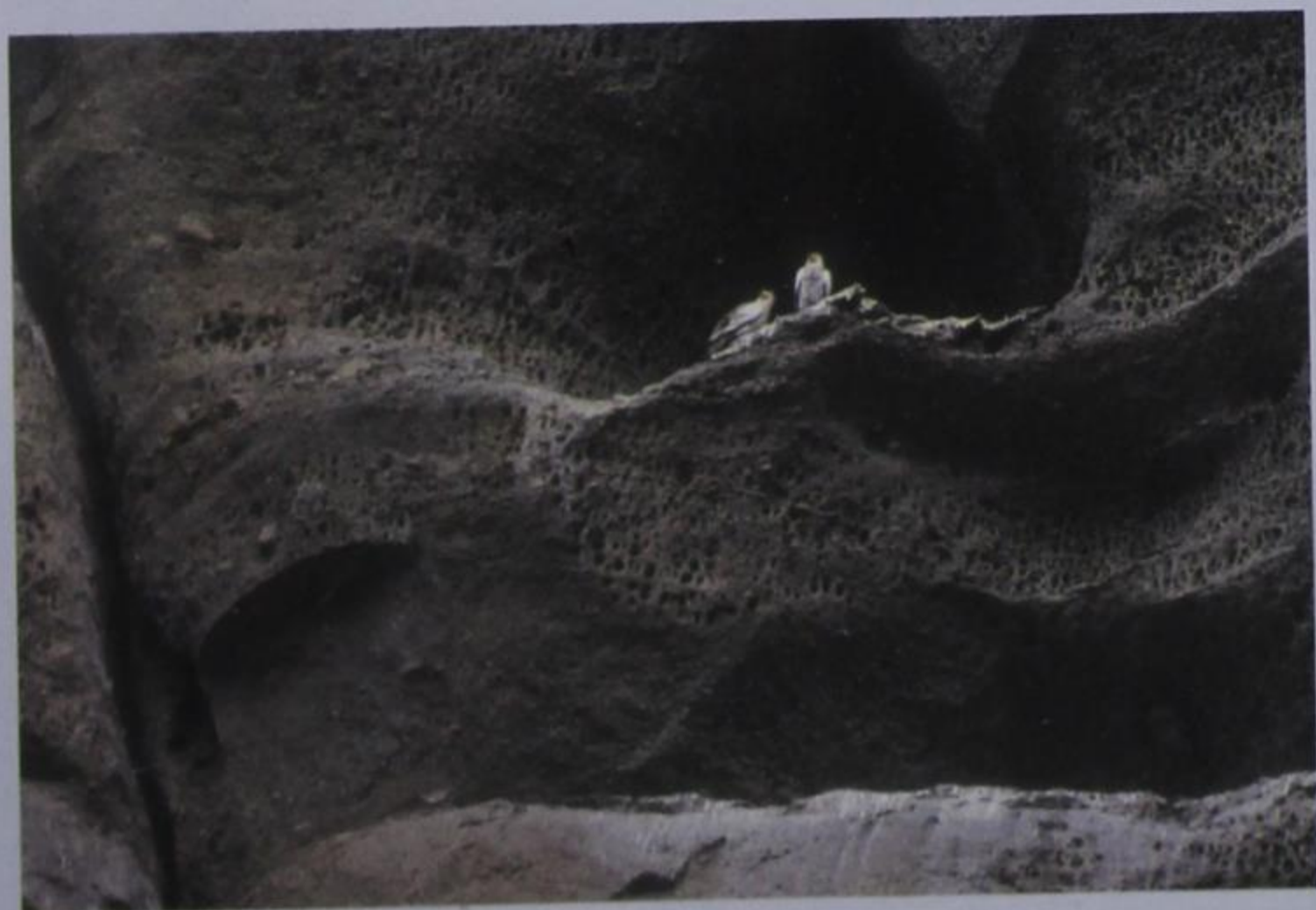

ρος (18ος αι.) είναι μονόκωρος και στο εσωτερικό του υπάρχουν επιγραφές με τις χρονολογίες 1742 και 1792. Οι εικόνες χρονολογούνται το 1884, φιλοτεχνήθηκαν από τον Αναστάσιο, ζωγράφο Χιοναδίτη και αντιγράφουν έργα του 18ου αιώνα. Το σχολείο, κλειστό σήμερα, φιλοξενεί τη βιβλιοθήκη του Νεόφυτου Δούκα με τα σημαντικά και αξιόλογα συγγράμματά του.

Στα Άνω Πεδινά εδρεύει ο Σύλλογος «Ελλάς-Ήπιος Τουρισμός», που δίνει πληροφορίες για την περιοχή και φροντίζει για την οργάνωση πεζοποριών στην περιοχή. Στις 24-25/3 κάθε χρόνο

τελείται αγρυπνία στο μοναστήρι της Ευαγγελίστριας, ανήμερα τελείται δοξολογία και ακολουθεί χορός από τις μαθήτριες της Λαμπριάδειου Σχολής και γλέντι στο καφενείο του χωριού. Στις 24-25-26/8 στην κεντρική πλατεία του χωριού γιορτάζεται η μνήμη του Αγ. Κοσμά του Αιτωλού με πανηγυρική θεία Λειτουργία και τριήμερο γλέντι με παραδοσιακούς χορούς και τραγούδια.

ΕΠΙΣΚΕΦΘΕΙΤΕ τη Μονή Ευαγγελίστριας, τη Μονή Αγ. Παρασκευής και το ναό του Αγ. Δημητρίου. **ΕΠΙΔΟΘΕΙΤΕ ΣΕ** πεζοπορία.

Ελαφότοπος (Τσερβάρι)

ΣΤΟ Δήμο Κεντρικού Ζαγορίου ανήκει ο Ελαφότοπος, που είναι χτισμένος σε 1.100 μ. και απέχει 42 χλμ. από την Κόνιτσα και 41 χλμ. από τα Ιωάννινα. Όμορφο χωριό, σε περίοπτη θέση με παλιά αρχοντικά και καλντερίμια, που ξεχωρίζουν για την τεχνική τους. Κατοικείται το χειμώνα από 40 άτομα. Η ιστορία του χωριού καλύπτει 7 και πλέον αιώνες. Ο Ελαφότοπος συγκροτή-

θηκε από κατοίκους της περιοχής Καλπακίου, από τους Βαστανιούς και το Σμολιάσο, εξαιτίας επιδρομών (Βουλγάρων και Σέρβων) και εξαιτίας επίσης της ελονοσίας.

Ο επισκέπτης αξίζει να δει την

εκκλησία της Παναγίας (σταυροεπίστεγος ναός), που χρονολογείται το 1616 και αυτή του Αγ. Νικολάου (1857), τρίκλιτη βασιλική, με τοξωτή ανοικτή στοά στη Ν. και Δ. πλευρά. Τοιχογραφήθηκε το 1866 ακολουθώντας την ηπειρομακεδονική τεχνοτροπία. Οι δεσποτικές εικόνες είναι του 1861. Ο ναός του Αγ. Γεωργίου (1855) είναι μονόκλιτη βασιλική με νάρθηκα στη Δ. πλευρά. Οι τοιχογραφίες είναι λαϊκής τεχνοτροπίας. Αξιόλογο είναι το σκαλιστό, επιχρυσωμένο τέμπλο του ναού, στο οποίο υπάρχουν εικόνες του 17ου-18ου αιώνα. Στις 6/8 (Μεταμόρφωση του Σωτήρα) διεξάγεται στην πλατεία του χωριού ένα από τα καλύτερα πανηγύρια του Ζαγορίου. Στον Ελαφότοπο εδρεύει Λαογραφικό Μουσείο με συλλογή 1.000 περίπου αντικειμένων από 24 επαγγέλματα (χτίστη, σιδερά, μαραγκού, πεταλωτή, οργανοπαίχτη κ.ά.).

ΕΠΙΣΚΕΦΘΕΙΤΕ τις εκκλησίες του χωριού και το Λαογραφικό Μουσείο. **ΜΗ ΧΑΣΕΤΕ** το πανηγύρι στις 6/8.

Κάτω Πεδινά (Κάτω Σουδενά)

Απλωμένο στην πλαγιά του Στούρου με τα πόδια του ακουμπισμένα στον κάμπο, βρίσκεται το χωριό Κάτω Πεδινά. Ανήκει στο Δήμο Κεντρικού Ζαγορίου και απέχει 36 χλμ. από την Κόνιτσα και 42 χλμ. από τα Ιωάννινα. Κάποτε αποτελούσε ενιαία Κοινότητα με το Καλπάκι. Στην περιοχή μετοίκησαν αρκετές οικογένειες από τα χωριά Καπέσοβο, Παλιά Βελλά και Ραβένια. Το χειμώνα κατοικείται από 50 άτομα, τα οποία λόγω των γεωργοκτηνοτροφικών εργασιών τους, κατέχουν το μεγαλύτερο ποσοστό καλλιεργήσιμης γης απ' όλα τα Ζαγοροχώρια. Το χωριό έχει καλοδιατηρημένα σπίτια και μεγάλη πλατεία.

Ακολουθώντας κάποιος τον κεντρικό δρόμο Καλπακίου-Κάτω Πεδινών, συναντά τη Μονή Ταξιαρχών με την αξιόλογη αρχιτεκτονική της. Ο ναός είναι μονόκλιτος, αθωνίτικου τύπου, με ογκώδη δωδεκάπλευρο τρούλο. Στο αέτωμα της πρόσοψης του κυρίως ναού, είναι χαραγμένη η επιγραφή 1611-12. Ο ναός ιστορήθηκε το

1749 από τον Καπεσοβίτη ζωγράφο Αναστάσιο. Το τέμπλο είναι ξυλόγλυπτο και χρονολογείται το 18ο αι., όπως και οι δεσποτικές εικόνες.

Ο ναός του Αγ. Αθανασίου είναι χτισμένος το 1704. Είναι τρίκλιτη βασιλική με μικρό τρούλο και στην αψίδα υπάρχουν οι χρονολογίες 1704 και 1791. Το ξυλόγλυπτο τέμπλο χρονολογείται στο τέλος του 18ου αι. Οι εικόνες χρονολογούνται το 18ο-19ο αι. Στο ναό υπάρχει ξύλινος σταυρός με παραστάσεις από τη Βάπτιση και τη

Σταύρωση, που χρονολογείται το 1849 και έγινε από το Μ. Μάρκο. Ο ναός του Αγ. Νικολάου (18ος αι.) είναι μονόκωρος με τρί πλευρη αψίδα και στεγάζεται με τετράκλινη στέγη. Οι τοιχογραφίες χρονολογούνται το 18ο αι.

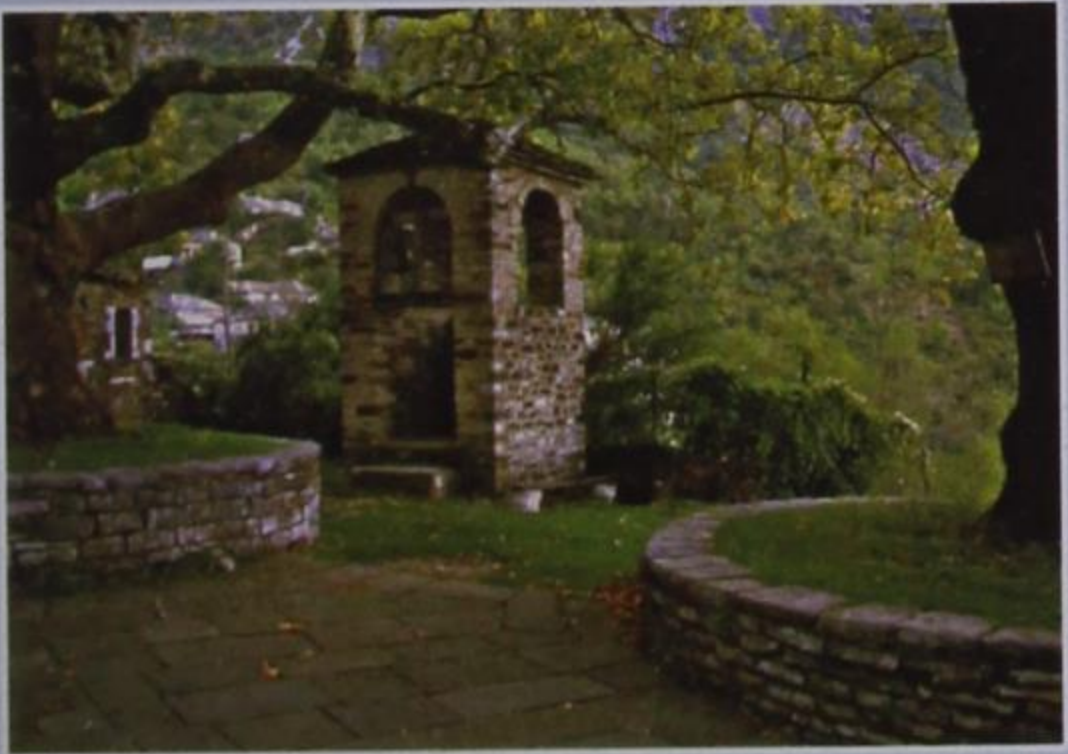
Το χωριό πανηγυρίζει στις 29/8, στον εορτασμό της Αποκεφάλισης του Αγ. Ιωάννου.

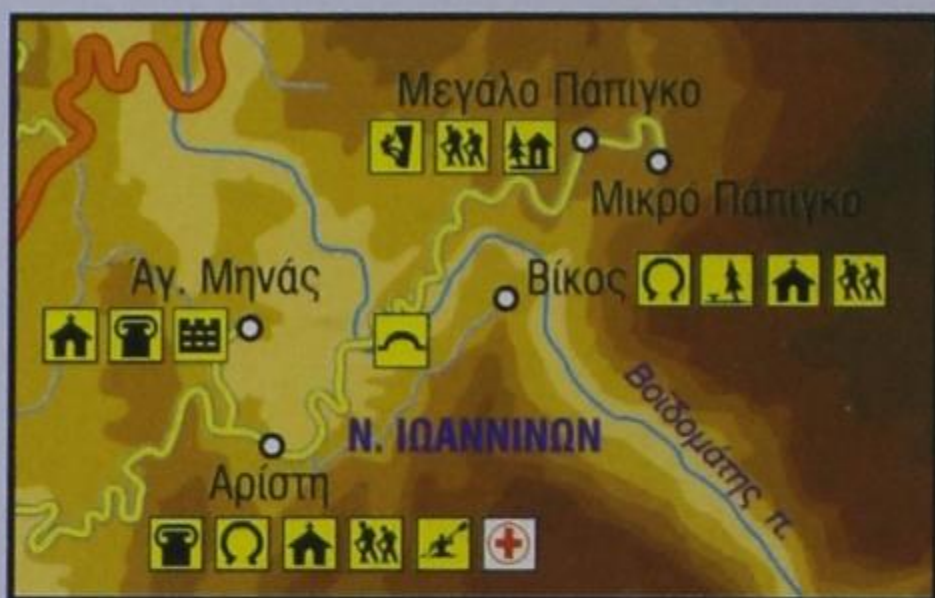
ΕΠΙΣΚΕΦΘΕΙΤΕ τη Μονή Ταξιαρχών και το ναό του Αγ. Αθανασίου.

2

Αρίστη,
Βίκος,
Μεγ. Πάπιγκο,
Μικρό Πάπιγκο,
Άγ. Μηνάς

Από την περιοχή αυτή αναδείχτηκαν οι γνωστοί «Βικογιατροί» ή Κομπογιαννίτες, φημισμένοι πρακτικοί γιατροί, ονομαστοί στα Βαλκάνια και σ' ολόκληρη την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Τη φήμη τους οφείλουν κυρίως στα βοτάνια της περιοχής και ιδιαίτερα της χαράδρας του Βίκου. Η περιοχή ακόμη ενδείκνυται για πεζοπορία. Ο επισκέπτης μπορεί να θαυμάσει την περίφημη χαράδρα του Βίκου. Εδώ συναντά κανείς τα ομορφότερα σε φυσική ομορφιά χωριά με πολλά σπηλαιόβαθρα και φυσικές κολυμπήθρες.

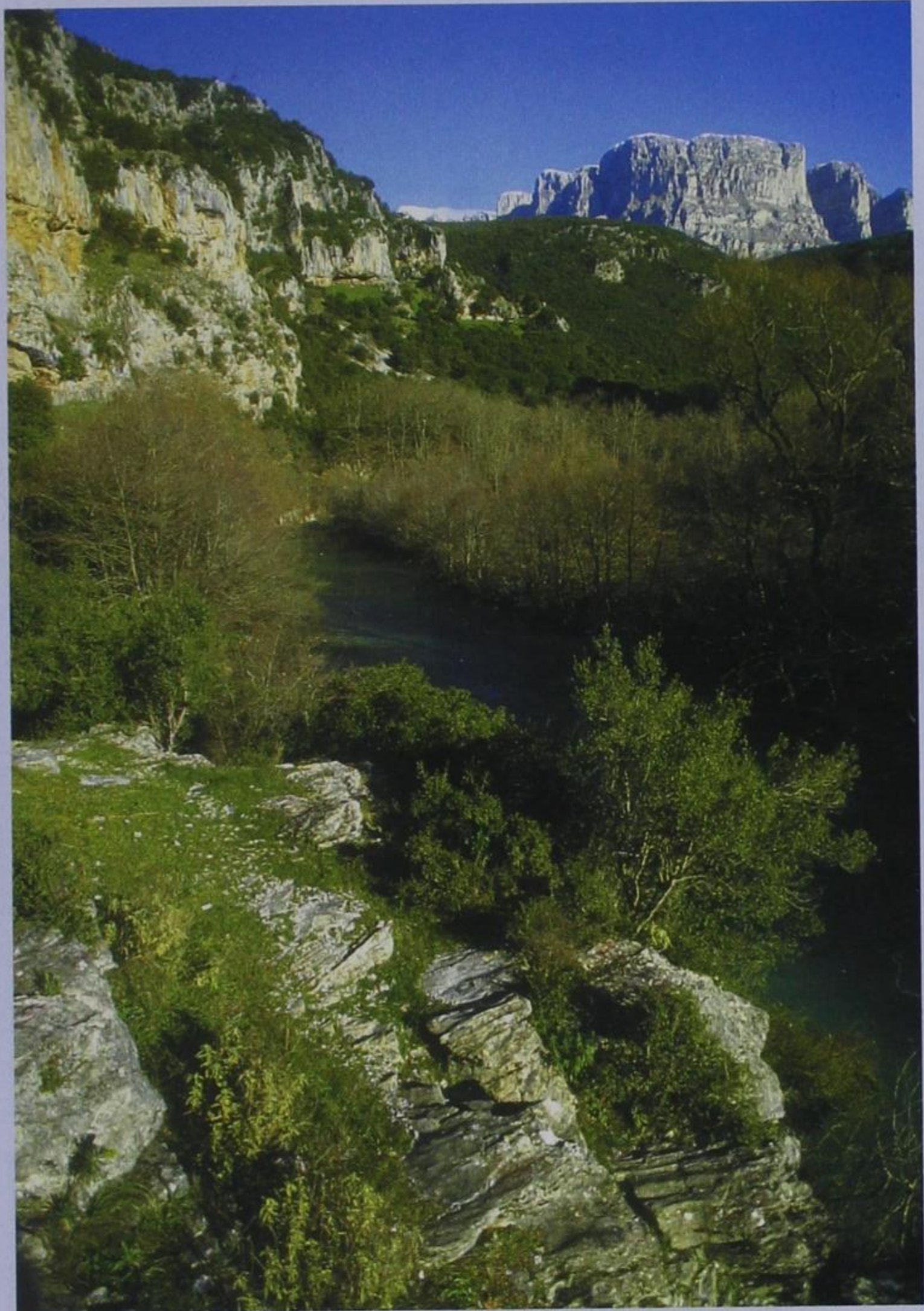
Αρίστη Αρτζίστα)

Η Αρίστη ανήκει στο Δήμο του Κεντρικού Ζαγορίου, είναι χτισμένη σε υψ. 650 μ. και απέχει από την Κόνιτσα 33 χλμ. και από τα Ιωάννινα 50 χλμ. Πρόκειται για ένα όμορφο χωριό, κυκλωμένο από τις κορυφές του Στούρου. Σ' αυτήν υπάγεται ο οικισμός του Βίκου. Ο προηγούμενος οικισμός είναι το Μεσοβούνι (7 χλμ.) και ο επόμενος ο Βίκος (4 χλμ.). Σύμφωνα με την παράδοση, το χωριό ιδρύθηκε από τους κατοίκους του απέναντι χωριού Βόπακη και από τους κατοίκους του Αγ. Μηνά. Κατοικείται από 210 άτομα το χειμώνα και 350 το καλοκαίρι, τα περισσότερα από τα οποία είναι γεωργοκτηνοτρόφοι και λίγα ασχολούνται με τεχνικές εργασίες και τον τουριστικό τομέα. Στον οικισμό έχει βρεθεί τάφος Ρωμαίου αξιωματούχου, ακριβώς δίπλα σ' έναν αρχαίο δρόμο (υπολείμματα ρωμαϊκού λιθόστρωτου). Εικάζεται

πως πρόκειται για ένα από τα παρακλάδια της Εγνατίας Οδού. Κοντά στον Αγ. Μηνά και ΒΔ. της Αρίστης, τοποθετείται η ελληνιστική κώμη Ρεϋνίκο. Με την Αρίστη συνδέεται ο Άγγελος Παπακώστας, πολυγραφότατος συγγραφέας, ο λόγιος Κων/νος Οικονόμου εξ Οικονόμων και ο Γεώργιος Λογοθέτου, Σχολάρχης στην Αδριανούπολη επί σειρά ετών.

Δ. της Αρίστης υπάρχει η μικρή λίμνη της Αρτσ(ζ)ίστας, ενώ στην περιοχή ρέει ο παραπόταμος του Αώου, ο Βοϊδομάτης. Στη θέση Κλειδί εντοπίστηκε με ανασκαφική έρευνα φυσική σπηλιά ασβεστολιθικού βράχου. Τα ευρήματα (υπολείμματα οστών αίγαγρου και κάστορα) είναι 12.000 ετών. Βρέθηκαν επίσης όστρακα, θαλασσινά και γαστερόποδα. Την Αρίστη επισκέπτονται πολλοί τουρίστες που μπορούν να θαυμάσουν τα καλντερίμια, τα παλιά αρχοντικά, τα μαγαζιά και την παλιά βρύση στη θέση Μεσοχώρι. Στην πλατεία του

χωριού υπάρχει ο ενοριακός ναός της Κοιμήσεως της Θεοτόκου (1767), τρίκλιτη βασιλική με αξιόλογο καμπαναριό, που αγιογραφήθηκε το 1806 από Καπεσοβίτες αγιογράφους. Θα συναντήσουμε επίσης τους ναούς του Αγ. Αθανασίου (18ου αι.) με επίχρυσο και ξυλόγλυπτο τέμπλο, του Αγ. Νικολάου, των Ταξιαρχών και το ξωκλήσι της Αγ. Παρασκευής.

Η Μονή της Σπηλιώτισσας είναι αφιερωμένη στην Κοίμηση της Θεοτόκου και βρίσκεται στο δρόμο προς Πάπιγγο, λίγο μετά την πέτρινη γέφυρα, στην αριστερή

όχθη του ποταμού Βοϊδομάτη. Το μοναστήρι αναπτύσσεται πάνω και μέσα στο βράχο σε πολλά επίπεδα. Πρόκειται για μονόχωρη βασιλική με τρούλο και σταυρεπίστεγο νάρθηκα στα δυτικά. Χρονολογείται το 1579, ενώ το καθολικό της -μονόχωρη βασιλική- χτίστηκε το 1665 από τους μοναχούς Σωφρόνιο και Ιωακείμ. Μέχρι τα τέλη του 19ου αι. η Μονή γνώρισε μεγάλη ακμή και με τα έσοδά της υιοθετούσε ορφανά, συντηρούσε σχολεία και προίκιζε φτωχές κοπέλες. Σήμερα σώζονται επίσης τα κελιά των μοναχών κι ένα εκκλησάκι χτισμένο σε βράχο στις όχθες του Βοϊδομάτη.

Πέντε ημέρες μετά το Πάσχα στο μοναστήρι της Ζωοδόχου Πηγής γίνεται εκκλησιασμός και γιορτή με παραδοσιακούς χορούς και τραγούδια στην πλατεία. Στις 26/7, της Αγ. Παρασκευής, διεξάγεται πανηγύρι επίσης στην κεντρική πλατεία, καθώς και στις 29/8

(Αγ. Ιωάν. του Προδρόμου) με εκκλησιασμό και κατόπιν γλέντι με παραδοσιακούς χορούς και τραγούδια. Στο εορτασμό της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος (6/8) στην Αρίστη πραγματοποιείται πανηγύρι. Αγαπημένοι χοροί της περιοχής: Μπουλονάσαινα, Σταυρομάννα, Ποταμιά, Μπαζαργκάννα, Φράσια, Κλέφτες, Σαμαντάκας, Γανωτζής, Αρχοντόπουλο, Γράβα κ.ά. Στην Αρίστη εδρεύει Σύλλογος Νέων.

ΕΠΙΣΚΕΦΘΕΙΤΕ τη Μονή της Σπηλιώτισσας. **ΕΠΙΔΟΘΕΙΤΕ ΣΕ** πεζοπορία και rafting (στο Βοϊδομάτη). **ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ:** από το μονοπάτι κάτω από το παλιό γεφύρι, παράλληλα με το ποτάμι, φτάνει κάποιος στην Κλειδωνιά.

Βίκος

(Βιδίστα, Βιτσικό)

Μικρό και γραφικό χωριό του Δήμου του Κεντρικού Ζαγορίου χτισμένο σε υψ. 770 μ. Βρίσκεται ακριβώς στο στόμιο της χαράδρας του Βίκου και απέχει 54 χλμ. από τα Ιωάννινα. Οι 35 κάτοικοί του ασχολούνται με γεωργοκτηνοτροφικές εργασίες. Παλιότερα το χωριό βρισκόταν πάνω απ' το εκκλησάκι του Αη-Γιάννη, που είναι στο δρόμο Αρίστης-Βίκου. Επειδή όμως η περιοχή είχε πολλά φίδια, οι άνθρωποι αναγκάστηκαν να εγκατασταθούν στη θέση όπου είναι σήμερα. Οι πολλές σπηλιές και τα βράχια του Βίκου αποτέλεσαν απρόσιτο κρησφύγετο για 2.000 περίπου άτομα στην περίοδο του πολέμου του 1940. Ξακουστοί στην περιοχή ήταν οι λεγόμενοι «Βικογιατροί», ή Κομπογιαννίτες, ή Ματσουκάδες, ή Σακουλια-

ραίοι, που ασκούσαν το επάγγελμα του ιατρού από το 1670. Η φήμη τους είχε εξαπλωθεί στα Βαλκάνια και σ' ολόκληρη την Οθωμανική αυτοκρατορία. Αυτοί προμηθεύονταν τα βοτάνια τους από τη χαράδρα του Βίκου.

Το χωριό Βίκος είναι χτισμένο στις Β. παρυφές του Στούρου (1.620 μ.) και από πάνω δεσπόζει η κορυφή Καστρί (1.335 μ.). Μπαίνοντας στο χωριό υπάρχει ξύλινο κiosk, από το οποίο έχει κανείς πανοραμική θέα της χαράδρας του Βίκου, που βρίσκεται ακριβώς από κάτω. Δίπλα του υπάρχει παλιό αλώνι, που έχει ανακατασκευαστεί. Στην αριστερή όχθη του Βοϊδομάτη βρίσκεται η Μονή της Παναγίας, που ιδρύθηκε το 1738. Το μικρό αλλά σε καλή κατάσταση καθολικό της διασώζει αξιόλογες τοιχογραφίες. Επίσης, πολύ αξιόλογο είναι το σπάνιο ξυλόγλυπτο τέμπλο από ξύλο καρυδιάς στην εκκλησία του Αγ. Τρύφωνα, που είναι τρίκλιτη βασιλική με τετρακλινή στέγη και μικρό τρούλο. Το κωδωνοστάσιο είναι του 1871. Ο ναός της Κοιμήσεως της Θεοτόκου (1773) είναι μονόχωρος. Οι τοιχογραφίες είναι δείγματα λαϊκής τέχνης του 18ου αι.

ΕΠΙΣΚΕΦΘΕΙΤΕ τις πηγές του Βοϊδομάτη στο φαράγγι και τη Μονή της Παναγίας. **ΕΠΙΔΟΘΕΙΤΕ ΣΕ** πεζοπορία στο φαράγγι του Βίκου. **ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ:** Βίκος-πηγές Βοϊδομάτη-Μονή της Παναγίας, Βίκος-πηγές Βοϊδομάτη-Μικρό Πάπιγκο.

Μεγάλο Πάπιγκο

Δίπλα στο Μικρό και Μεγάλο Πάπιγκο υψώνονται επιβλητικά η Γκαμήλα (2.497 μ.) η Αστράκα (2.436 μ.) και οι 5 πέτρινοι Πύργοι. Το Μεγάλο Πάπιγκο βρίσκεται σε υψ. 960 μ. και ανήκει στο Δήμο Κεντρικού Ζαγορίου, του οποίου αποτελεί την έδρα. Απέχει 33 χλμ. από την Κόνιτσα και 63 χλμ. από τα Ιωάννινα. Το Πάπιγκο μαζί με τα Άνω και Κάτω Πεδινά αποτέλεσαν τον πυρήνα του Ζαγορίου και μάλιστα σε τέτοιο σημείο που το 14ο αι. όλο το Ζαγόρι πήρε το όνομά του από το Πάπιγκο. Παλιότερα τα χωριά αυτά ήταν το σταυροδρόμι, από το οποίο περνούσε πλήθος караβανιών με προορισμό τη Λάρισα, τη Θεσ/νίκη και την Πόλη.

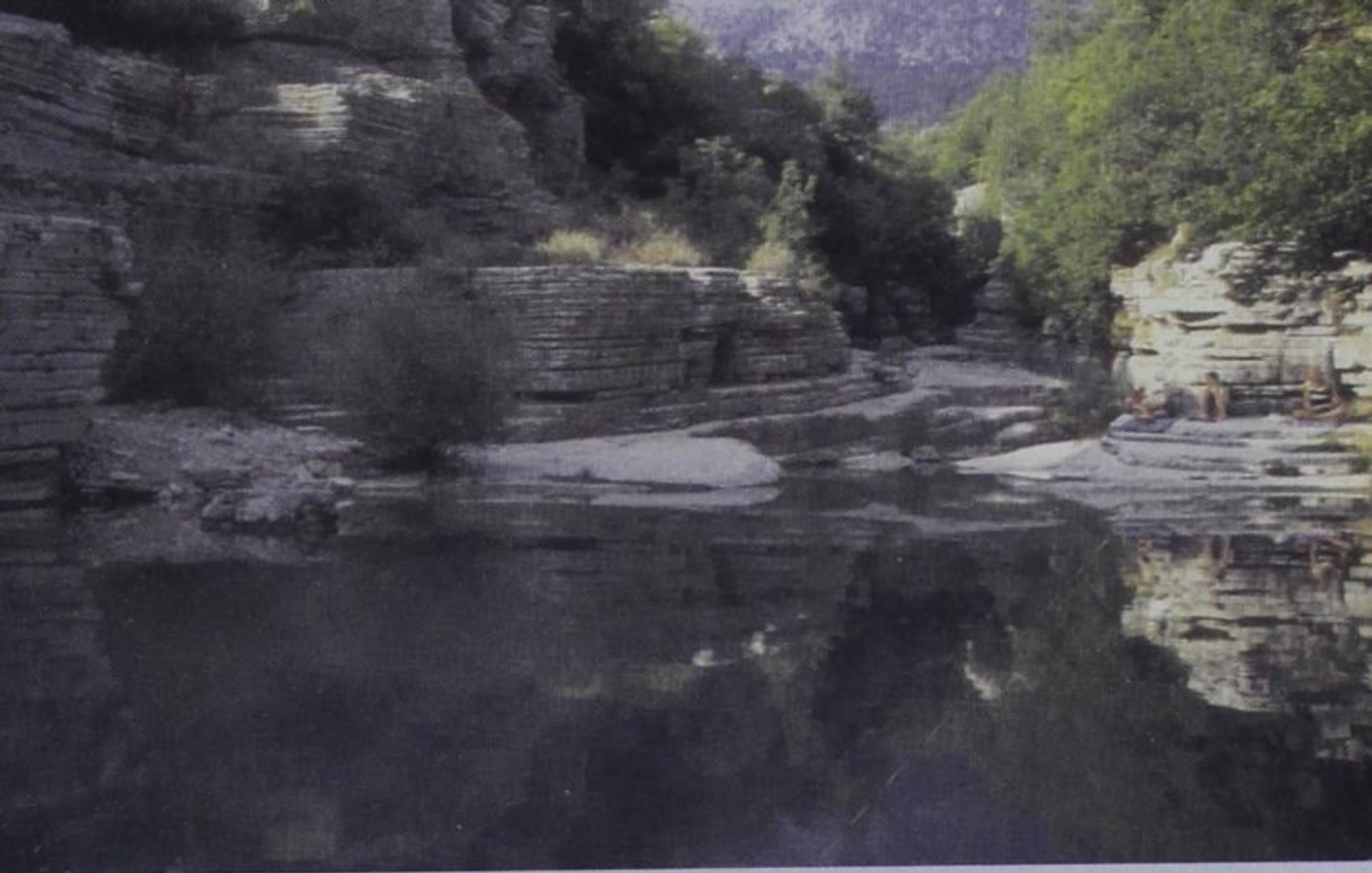

Κατοικείται από 30 άτομα, τα οποία ασχολούνται με την κτηνοτροφία και τον τουρισμό, καθώς το Πάπιγγο θεωρείται από τα ομορφότερα χωριά του Ζαγορίου και αποτελεί τόπο έλξης για τους τουρίστες. Με το χωριό συνδέεται το όνομα του Μ. Αναγνωστόπουλου (διευθυντής του Ινστιτούτου Perkins στην Αμερική), ο οποίος διέθεσε την περιουσία του για την κατασκευή ευαγών ιδρυμάτων - της Αναγνωστοπούλειου Σχολής Κόνιτσας και της Καλλίνειου Σχολής Πάπιγκου. Εδώ επίσης μέχρι το 1780 λειτουργούσε σχολείο.

Στο δρόμο για το Μικρό Πάπιγγο εντυπωσιάζει μια φανταστική και απίστευτη τοποθεσία, όπου τα νερά έχουν λαξεύσει φυσικές κοιλυμπήθρες. Αυτές έχουν πράσινα

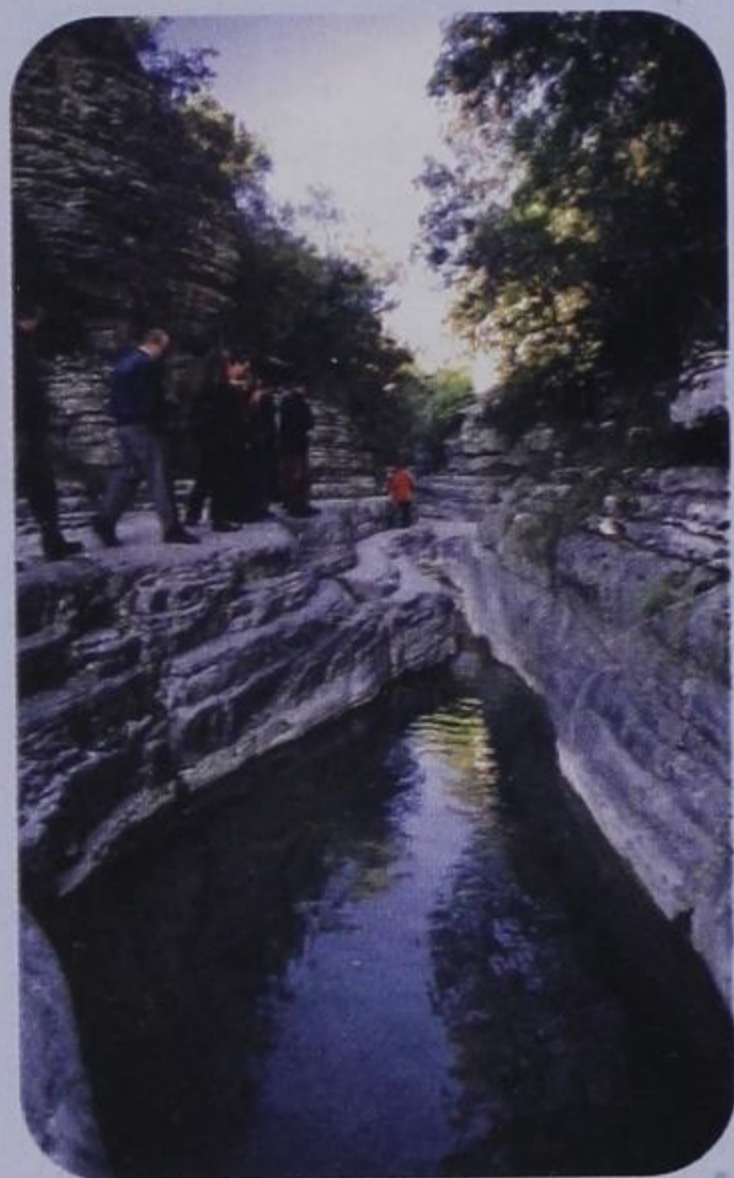

νερά από τα σπλάχνα του Λάπατου (2.251 μ.), όπου δροσίζονται από παλιά οι Παπιγκιώτες. Εντύπωση προκαλούν τα πέτρινα σπίτια του οικισμού με τις πλακόστρωτες στέγες. Όλα είναι ενδιαφέροντα από αρχιτεκτονικής άποψης και αποτελούν δείγμα ζαγορίσιας αρχι-

τεκτονικής. Είναι συνήθως διώροφα, με μικρές αυλές γεμάτες λουλούδια. Το υλικό δομής είναι οι άσπρες ασβεστολιθικές πέτρες, χωρίς ιδιαίτερες διακοσμήσεις.

Στο κέντρο του χωριού υπάρχει η εκκλησία του Αη-Βλάση (του Μεγάλου Μαχαλά), που σύμφωνα με την προφορική παράδοση χτίστηκε το 852, ενώ υπάρχει κι άλλη άποψη για χρονολογία ίδρυσης του ναού το 912. Είναι τρίκλιτη βασιλική και στεγάζεται με φουρνικά. Από τον παλιό ναό σώζεται τμήμα του σκαλιστού τέμπλου με το Μυστικό Δείπνο και τέσσερις εικόνες, τρεις του Χριστού και μία της Θεοτόκου. Σώζεται, επίσης, εικόνα του Χριστού, η οποία φέρει κυριλ-

λικούς χαρακτήρες και τη χρονολογία 1769. Το εξάγωνο καμπαναριό χτίστηκε το 1887 και έχει ύψος 15 μ. περίπου. Ο τρούλος κοσμείται με τοιχογραφίες, οι οποίες χρονολογούνται το 1878 και είναι έργο του ζωγράφου Χρήστου Εξαρχόπουλου. Στην εκκλησία φυλάσσονται παλαιότερα και χειρόγραφα των 16ου και 18ου αι. Σήμερα ο ναός τιμά τη μνήμη του Αγίου Βλασίου, πολιούχου του Πάπιγκου, του Αγίου Δημητρίου και της Αγίας Τριάδος.

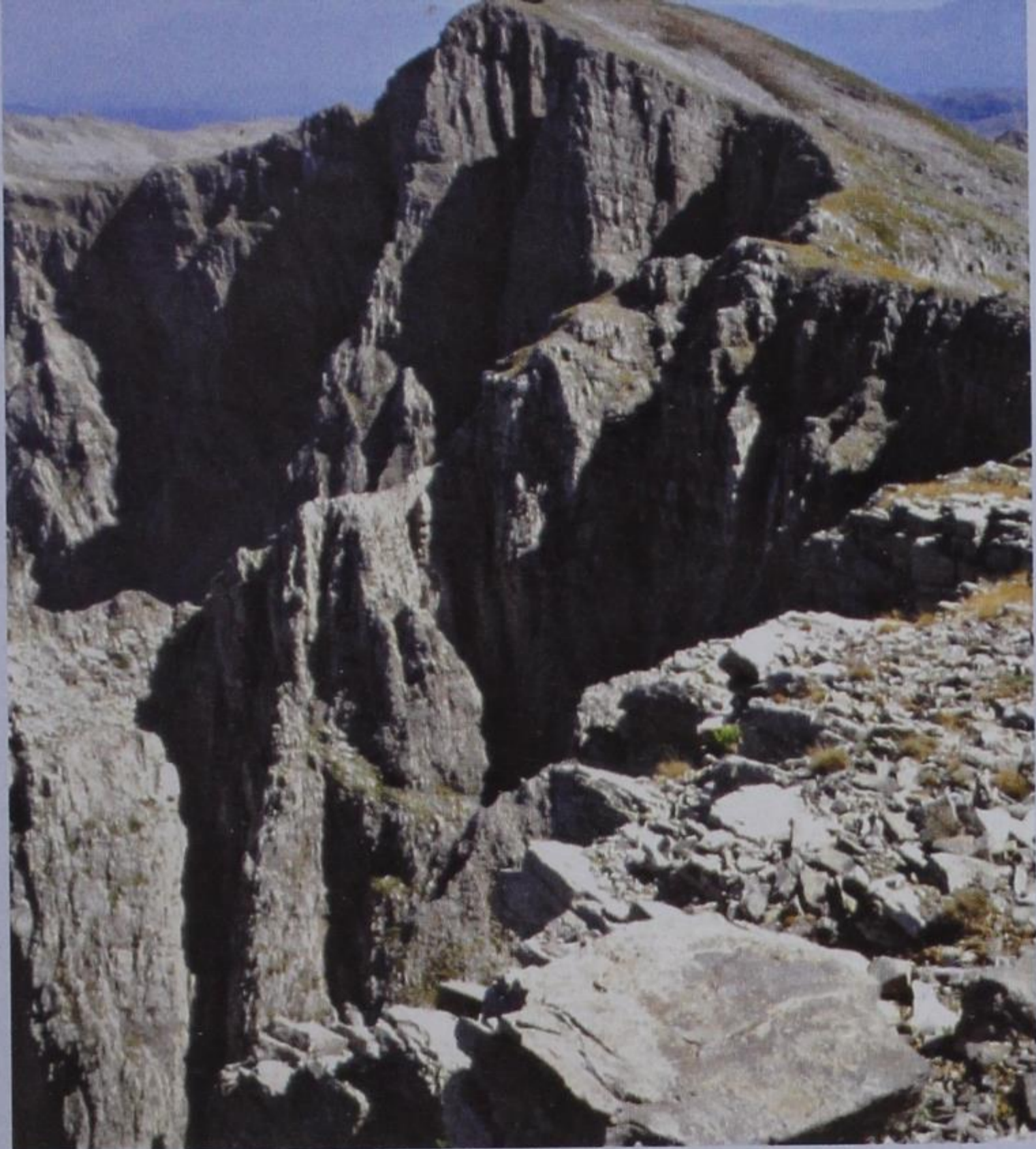
Ο ναός της Παναγίας είναι μονόχωρος και στεγάζεται με καμάρα και χαμηλό τρούλο, ενώ στα Α. καταλήγει σε τρί πλευρη αψίδα. Εσωτερικά είναι κατάγραφος με τοιχογραφίες, οι οποίες χρονολογούνται το 18ο αι. Στο ναό φυλάσσεται οκτάπλευρο ξυλόγλυπτο αναλόγιο, με διακόσμηση από ελεφαντοστό. Στη γιορτή του Προφ. Ηλία στις 20/7 διεξάγεται κάθε χρόνο τριήμερο πανηγύρι. Στο χωριό εδρεύει Ελληνικός Ορειβατικός Σύλλογος.

ΕΠΙΣΚΕΦΘΕΙΤΕ τις κολυμπήθρες (μεταξύ Μεγάλου και Μικρού Πάπιγκου) και την εκκλησία του Αη-Βλάση. **ΜΗ ΧΑΣΕΤΕ** το πανηγύρι του Προφ. Ηλία.

Μικρό Πάπιγκο

ΣΤΟ Δήμο Κεντρικού Ζαγορίου ανήκει και το Μικρό Πάπιγκο, που είναι χτισμένο σε υψ. 900 μ. και αποτελεί τον Πάνω Μαχαλά του Μεγάλου Πάπιγκου, αφού απέχει μόλις 2 χλμ. από αυτό. Βρίσκεται σε απόσταση 35 χλμ. από την Κόνιτσα και 65

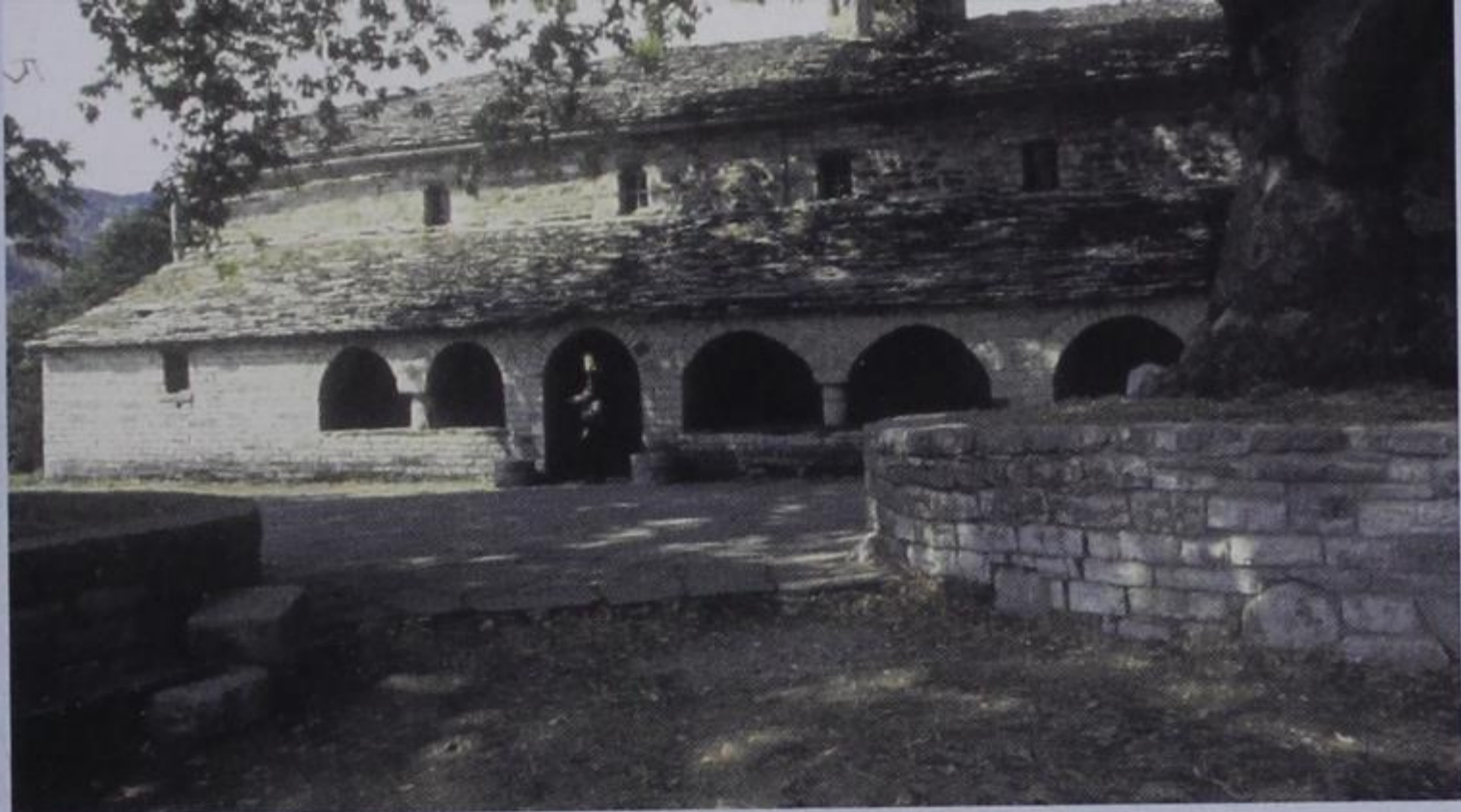
χλμ. από τα Ιωάννινα. Το χειμώνα κατοικείται από 12 άτομα. Εντυπωσιάζουν η πλούσια βλάστηση και η αρχοντική εμφάνιση του χωριού.

Σε υψ. 2.050 μ. βρίσκεται η μαγευτική δρακόλιμνη, της οποίας το όνομα προέρχεται από τη μυθολογία, σχετικά με την ύπαρξη δύο δράκων. Ο ένας έμενε στη Δρακόλιμνη και ο άλλος στο Σμόλικα, όπου υπάρχει παρόμοια δρακόλιμνη. Στα νερά της δρακόλιμνης ζουν τρίτωνες, οι *Triturus alpestris*. Πανοραμική θέα προσφέρει η κορυφή της Γκαμήλας σε υψ. 2.497 μ. Από εκεί μπορεί κανείς να θαυμάσει τον επιβλητικό Σμόλικα και από κάτω τον Αώο. Η κορυφή Α-

στράκα βρίσκεται σε υψ. 2.436 μ. Ένα από τα μεγαλύτερα κατακόρυφα βάραθρα που έχουν εξερευνηθεί είναι η «Προβατίνα» βάθους 407 μ. Στο ίδιο οροπέδιο υπάρχουν κι άλλα σπηλαιοβάραθρα, όπως το Χάσμα του Έπους (κλιμακωτό, βάθους 447 μ.), η Γκαϊλότρυπα και η Σπέρα της Νύφης. Ακολουθώντας το δρόμο προς το καταφύγιο της Αστράκας, συνα-

ντάμε την Αβραγώνια Βρύση, πάνω από την οποία, παλιά, υπήρχε μικρό δωμάτιο για τους περαστικούς. Στην είσοδο του χωριού βρίσκεται η εκκλησία του Αγ. Ταξιάρχη, η οποία χτίστηκε το 980 από τον Ιωάννη Μέγα Δομέστικο. Πρόκειται για τρίκλιτη βασιλική με οκταγωνικό τρούλο, νάρθηκα και τρεις πολυγωνικές αψίδες. Το διάτρητο ξυλόγλυπτο τέμπλο χρονο-

λογείται στις αρχές του 19ου αι. Οι εικόνες των Αγ. Γεωργίου, Κωνσταντίνου και Ελένης και Αγ. Γεωργίου έφιππου, φέρουν την υπογραφή του Κωνσταντίνου Οικονόμου και χρονολογούνται το 1816.

ΕΠΙΣΚΕΦΘΕΙΤΕ τη δρακόλιμνη. **ΕΠΙΔΟΘΕΙΤΕ ΣΕ** πεζοπορία (Δρακόλιμνη, κορυφή Γκαμήλας, Αστράκα) και σε αναρρίχηση (Αστράκα). **ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ:** Μικρό Πάπιγκο-Καταφύγιο Αστράκας-Δρακόλιμνη, Μικρό Πάπιγκο-Φαράγγι Βίκου.

Άγ. Μηνάς (Έρευνίκιο)

Το χωριό ιδρύθηκε γύρω στο 1750. Κατά τους βυζαντινούς χρόνους ο οικισμός δεν βρισκόταν στη σημερινή θέση του χωριού αλλά στα Δ. του κάστρου με 700 περίπου σπίτια. Λόγω της αιματηρής σύγκρουσης ανάμεσα στις οικογένειες των προκρίτων Σταμάτη-Γεραΐνη, ο οικισμός εκείνος διαλύθηκε και οι κάτοικοι αναγκάστηκαν να μετοικήσουν σε άλλα χωριά, γεγονότα που σύμφωνα με επιγραφή της

Ευαγγελίστριας, πρέπει να έγιναν μετά το 1751. Το τείχος στο Καστράκι, σπουδαίο αρχαιολογικό μνημείο, και πιθανότατα στρατόπεδο του βασιλιά της Ηπείρου, Πύρρου, κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας απέκτησε πάλι ζωή που διακόπηκε οριστικά το 19ο αι. Σήμερα ο Άγ. Μηνάς υπάγεται στο Δήμο του Κεντρικού Ζαγορίου και τον συναντάμε μόλις 45 χλμ. από τα Ιωάννινα. Είναι χτισμένος σε υψ. 640 μ. και ο πληθυσμός του το χειμώνα είναι 20 άτομα, αριθμός που το καλοκαίρι φθάνει τα 60. Κύρια πηγή του εισοδήματός τους είναι η γεωργία, η κτηνοτροφία, η μελισσοκομία, τα καταστήματα και η εποχιακή απασχόληση σε ξενώνες και εστιατόρια στα όμορα χωριά.

Κοντά στον οικισμό ρέει ο Βοϊδομάτης, παραπόταμος του Αώου. Αξιόλογο μνημείο είναι η Μονή Ευαγγελίστριας, που χτίστηκε το 1571 από τις οικογένειες Σταμάτη και Γεραΐνη, απόγονοι μεγάλων τιμαριούχων και γαιοκτημόνων. Βρίσκεται στο Καστράκι, είναι σταυρεπίστεγη και διασώζει αγιογραφίες. Έχει χαρακτηριστεί διατηρητέο

μνημείο. Από τη θέση της Ευαγγελίστριας, η θέα προς το φαράγγι του Βοϊδομάτη και τους Πύργους του Πάπιγκου, είναι εκπληκτική. Η εκκλησία της Κοίμησης της Θεοτόκου είναι η ενοριακή του χωριού και ιδρύθηκε γύρω στα τέλη του 19ου αι., ενώ η μονόκλιτη εκκλησία του Αγ. Μηνά οικοδομήθηκε το 1944. Ενδιαφέρουσα είναι και η πέτρινη παραδοσιακή βρύση κοντά στην πλατεία του χωριού. Το πρώτο Σάββατο του Αυγούστου στην πλατεία του χωριού, γίνεται πανηγυρική εκδήλωση της Αδελφότητας. Επίσης στις 11/11 του Αγ. Μηνά και στις 25/3 του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου, διεξάγονται αντίστοιχα δοξολογίες και κατόπιν πανηγύρια.

ΕΠΙΣΚΕΦΘΕΙΤΕ τη Μονή Ευαγγελίστριας. **ΜΗ ΧΑΣΕΤΕ** τις εκδηλώσεις στις 11/11, 25/3 και το 1ο Σάββατο του Αυγούστου. **ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ:** Άγιος Μηνάς-Ευαγγελίστρια-Καστράκι-Βοϊδομάτης.

Κήποι,
Κουκούλι,
Καπέσοβο,
Βραδέτο

Αρχοντικά κατασκευασμένα με τη γνωστή ζαγορίσια μαύρη πέτρα, δάση με δρύες, έλατα και πεύκα τραβούν την προσοχή και το ενδιαφέρον του περιηγητή. Ένας πραγματικά μαγευτικός βιότοπος, που φιλοξενεί στους κόλπους του πολλά είδη πανίδας. Επιβλητική στέκει στο Καπέσοβο η «Πασχάλειος Σχολή», στην οποία βρίσκεται η αυθεντική Μεγάλη Χάρτα του Ρήγα Φεραίου, ενώ από εδώ ξεκίνησαν και σπουδαίοι αγιογράφοι. Ο επισκέπτης μπορεί να περπατήσει πάνω στο πιο εντυπωσιακό λιθόστρωτο μονοπάτι της Ελλάδας, τη Σκάλα του Βραδέτου, ένα πραγματικό έργο τέχνης.

Κήποι (Μπάγια)

Χτισμένοι σε 750 μ. υψ. οι Κήποι, ανήκουν σήμερα στο Δήμο Τύμφης και είναι το κεντρικότερο χωριό του Ζαγορίου. Απέχουν 38 χλμ. από τα Ιωάννινα και 52 χλμ. από την Κόνιτσα. Προφανώς το χωριό οφείλει το όνομά του στους πολλούς κήπους που δημιουργήθηκαν στις όχθες του Μπαγιώτικου ποταμού. Πρόκειται για παλιό χωριό που το 16ο αι. μεγάλωσε λόγω της μετοίκησης των κατοίκων της Μεγάλης και Μικρής Τσέρνιτσας, της Πετούρνας και του Ζλάροβου. 6 χλμ. πριν το χωριό συναντάμε το Δίλοφο και 8 χλμ. μετά βρίσκουμε τους Νεγάδες.

Οι Κήποι κατοικούνται από 70 άτομα το χειμώνα και από 300 άτομα κατά τους θερινούς μήνες. Λίγοι είναι κτηνοτρόφοι, ενώ οι υπόλοιποι ασχολούνται με την καλ-

λιέργεια πατάτας και άλλων κηπευτικών, την υλοτομία και τον τουρισμό.

Τα σπίτια του χωριού είναι χτισμένα και σκεπασμένα με ζαγορίσια μαύρη πέτρα, με χρονολογία κατασκευής μετά το 1780, ενώ όμορφα είναι και τα στενά και ανηφορικά δρομάκια. Οι τεχνίτες τους κατάγονταν από χωριά της Κόνιτσας. Ιδιαίτερα σπίτια από αρχιτεκτονική άποψη είναι των Καλέντζου, Κοκομάλη και Πανάνη. Στους Κήπους υπάρχουν πάρα πολλές βρύσες, περίτεχνα χτισμένες που χρονολογούνται στο 18ο και 19ο αι.

Σε μικρή απόσταση από το χωριό στην τοποθεσία «Αμπέλια», μέσα σε πυκνό δάσος από δρύες, βρίσκεται η Μονή της Μπάγιας (Θεοτόκου). Είναι αφιερωμένη στην Παναγία και χτίστηκε γύρω στο 1620. Οι αγιογραφίες της και

το ξυλόγλυπτο τέμπλο, που χρονολογούνται στο 17ο αι., είναι πολύ αξιόλογα. Μέσα στο χωριό υπάρχει ο ενοριακός ναός του Αγ. Νικολάου (1853). Είναι τρίκλιτη βασι-

λική με κιονοστήρικτη ανοικτή τοξωτή στοά στις τρεις πλευρές και πολυγωνικό τετραώροφο καμπαναριό στη ΝΔ. γωνία. Η τοιχοποιία είναι λιθοδομή σε οριζόντιες στρώσεις. Σύμφωνα με την τοπική ιστορία, ο σημερινός ναός αντικατέστησε άλλον που κάπκε το 1853. Σώζονται μερικές ενυπόγραφες εικόνες του 19ου αι. Το 1854 η εκκλησία ξαναχτίστηκε. Άλλες εκκλησίες: του Αγ. Δημητρίου (19ου αι.), του Αγ. Γεωργίου (1865), του Αγ. Ιωάν. του Θεολόγου, της Αγ. Τριάδας, του Προφ. Ηλία (1878), του Αγ. Κοσμά (1936), της Κοίμησης της Θεοτόκου (ανακαινίστηκε το 1885) και της Αγ. Παρασκευής (1814). Στις 6-7-8/8 στην κεντρική

πλατεία του χωριού γίνεται το πανηγύρι της Μεταμόρφωσης του Σωτήρα με παραδοσιακούς χορούς και στις 8/9 στο Γενέσιο της Θεοτόκου διεξάγεται επίσης κάθε χρόνο το πανηγύρι της Παναγίας με δοξολογία, γλέντι και παραδοσιακούς χορούς.

Στην ευρύτερη περιοχή συναντάμε πολλές πηγές (Περδικονέρι, Μπέντλα, Βαβουλένι, Κουτζουβάρι, Τσελεπί, Πλάκας, Ντόβρη κ.ά.). Οι Κήποι και στα τέσσερα σημεία του ορίζοντα έχουν ποτάμια. Στα βόρεια περνά ο Βίκος, μήκους 25 χλμ., οι πηγές του οποίου βρίσκονται στο Γυφτόκαμπο. Ενώνεται με το Βοϊδομάτη και οι δύο μαζί κατόπιν με τον Αώο. Στα ανατολικά

κατεβαίνει το Νεγαδιώτικο ποτάμι (πηγάζει από την περιοχή του Κοζιοκού), που ενώνεται παρακάτω με το Μπαγιώτικο. Το Μπαγιώτικο ποτάμι πηγάζει από την περιοχή των Φραγκάδων και ενώνεται στα βόρεια με το Βίκο. Είναι από μόνο του ένα αξιοθέατο με την πλούσια βλάστηση, τους μικρούς καταρράκτες και τις μικρές οβίρες -κατάλληλες για κολύμπι. Πιο μικρά ποτάμια είναι το Μερήσι και του Ντόμπρου. ΒΑ. του οικισμού και σε υψόμετρο 1.100 μ. βρίσκεται η κορυφή Γκρούμερο, που καλύπτεται από δάση δρυός και πεύκου και όπου ζουν λαγοί, αγριογούρουνα, ζαρκάδια, λύκοι και αρκούδες. Από εδώ έχει κανείς πανοραμική θέα προς Τσεπέλοβο, Σκαμνέλλι και Βραδέτο. Η κορυφή Μεγάλα Λιθάρια σε υψ. 1.000 μ. βρίσκεται ΝΑ. του χωριού με θέα προς τον οικισμό και τη γύρω περιοχή και η κορυφή Γκασιούρα βρίσκεται επίσης σε 1.000 μ. υψ. Η δασική έκταση των Κήπων, έκτασης 16.000 στρεμ. και άνω, καλύπτεται από δάση άγριας βελανιδιάς, πεύκων, ελάτης και θαμνώδους βλάστησης κι εδώ διαβιούν λαγοί, αλεπούδες,

ζαρκάδια, λύκοι, αρκούδες, κίσσες, κοτσύφια, γεράκια, αετοί και κούκοι. Στη θέση «Ρακρέλια-Νταμάτες» υπάρχουν 4.000 στρέμ. περίπου ιδανικός βιότοπος για αγριογούρουνα, ζαρκάδια και λαγούς, που προτάθηκε για εκτροφείο θηραμάτων. Ενδιαφέρον είναι το Σπήλαιο «Μπάγια» Β. του οικισμού, κοντά στο ξωκλήσι του Αγ. Ιωάν. του Θεολόγου. Εντός του σπηλαίου υπάρχουν στοές, σταλακτίτες και σταλαγμίτες. Σε αρκετό βάθος υπάρχει βαθιά χαράδρα με λίμνη. Κατά τις επιδρομές των Τουρκαλβανών στο παρελθόν, οι κάτοικοι κατέφευγαν εκεί για προστασία.

Η μεγάλη ακμή των Κήπων και των γύρω χωριών κατά το 18ο αι. και η αγριάδα του Βίκου και των άλλων βουνών, δικαιολογούν την ύπαρξη τόσων γεφυριών στην περιοχή. Γεφύρια που ξεχωρίζουν ως προς την κομψότητα και την άρτια τεχνική τους. 1 χλμ. πριν το χωριό συναντάμε το τρίτοξο Γεφύρι του Πλακίδα (ο Κουκουλιώτης Αλέξης Πλακίδας το επισκεύασε το 1865) ή Καλογερικό, που ενώνει τις όχθες του Βίκου. Αρχικά ήταν ξύλινο (για να συνδέει το Κουκούλι με τους Ασπραγγέλους και την Ελάτη) και μετατράπηκε το 1814 σε πέτρινο από έναν καλόγερο Σεραφείμ από τη Μονή Προφ. Ηλία Βίτσας (εξ ου και η ονομασία Καλογερικό).

Λίγο πριν απ' αυτό βρίσκεται το μονότοξο Γεφύρι του Νούτσου ή Κόκκορου, που κατασκευάστηκε το 1750 χαμηλά στην κοιτή του Βίκου. Τη δαπάνη κατασκευής του ανέλαβε τότε ο Γενικός Πρόξενος του Ζαγορίου, Νούτσος Κοντοδήμος. Το 1768 ανακατασκευάστηκε από το Νούτσο Καραμεσίνη. Έγινε γνωστό σαν γεφύρι του Κόκκορου από το Γρηγόρη Κόκκορο που είχε

νερόμυλο δίπλα σ' αυτό και ο οποίος διέθεσε χρηματικό ποσό για την επιδιόρθωση του γεφυριού το 1910.

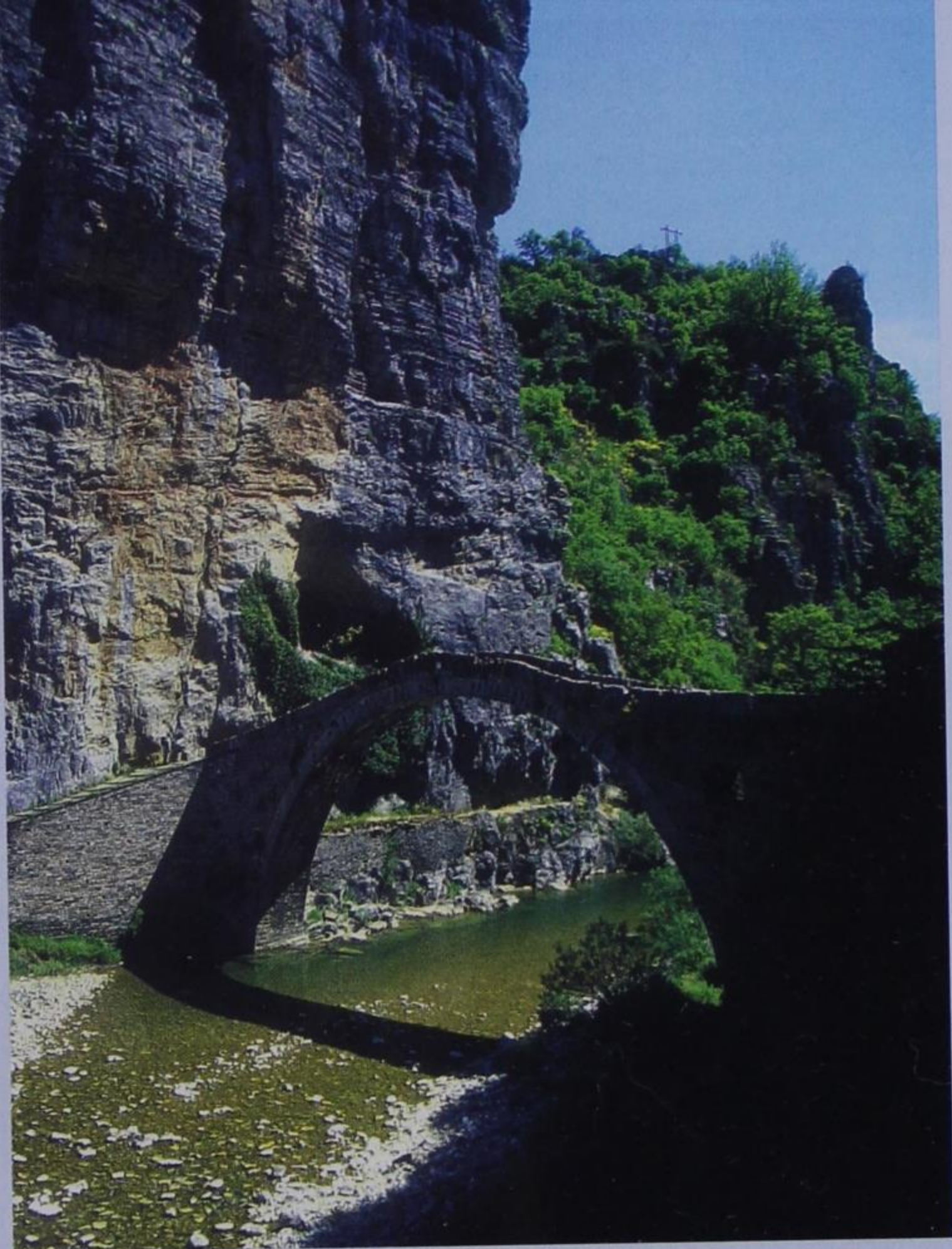
Δείγμα της επιτυχημένης συνεργασίας ανθρώπου και φύσης αποτελεί το γεφύρι του Κοντοδήμου ή Λαζαρίδη, που είναι ανάμεσα στο Κουκούλι και τους Κήπους, πάνω στο Βικάκι και χτίστηκε το 1764. Ο Τόλης Κοντοδήμος ήταν διερμηνέας της Γαλλικής Πρεσβείας στην Πόλη.

Το τρίτοξο γεφύρι του Μύλου βρίσκεται στο Μπαγιώτικο ρέμα. Χτίστηκε το 1748 και πήρε το όνομά του από τον εκκλησιαστικό μύλο που στέκει στην όχθη του.

Το Γεφύρι του Πισώνη το συναντάμε 800 μ. περίπου Α. των Κήπων στη θέση Ριζιανά, πάνω στο Μπαγιώτικο Ρέμα. Είναι μονότοξο γεφύρι, βυθισμένο σ' ένα οργανιστικά πράσινο τοπίο. Χτίστηκε το 1863 από το Θόδωρο Πιτσιώνη.

Υπάρχουν κι άλλα μικρότερα γεφύρια, καθώς και σωζόμενα τμήματα άλλων, όπως το βάθρο του «Κομμένου» γεφυριού.

Στους Κήπους εδρεύει το Λαογραφικό Μουσείο «Αγάπιος Τόλης» με ενδυμασίες, κοσμήματα, έπιπλα και εργαλεία της περιοχής, γενικά με εκθέματα των 18ου-19ου αι. Ο επισκέπτης αξίζει να τα δει όλα αυτά, καθώς τα τελευταία χρόνια παρατηρείται εδώ έλευση παραθεριστών και ταχύτατη τουριστική ανάπτυξη. Πολύ ενδιαφέροντα είναι τα τοπικά έθιμα της ημέρας των Φώτων και της Αποκριάς. Ο Πολιτιστικός Σύλλογος του χωριού ασχολείται με τη διατήρηση των τοπικών εθίμων, τη διοργάνωση εκδηλώσεων, τις αθλητικές δραστηριότητες κ.ά.

ΔΟΚΙΜΑΣΤΕ φασόλια γίγαντες, παραδοσιακές πίτες, ντόπιες πατάτες, τσίπουρο και κρασί. **ΑΓΟΡΑΣΤΕ** ντόπιες πατάτες, φασόλια, μέλι. **ΕΠΙΣΚΕΦΘΕΙΤΕ** τη Μονή της Μπάγια, τον Άγ. Νικόλαο, το νερόμυλο, τη λαογραφική συλλογή και τα πέτρινα γεφύρια. **ΕΠΙΔΟΘΕΙΤΕ ΣΕ** πεζοπορία, ποδήλατο βουνού, αναρρίχηση, ποδόσφαιρο. **ΜΗ ΧΑΣΕΤΕ** το πανηγύρι του Δεκαπενταύγουστου, τη γιορτή των Φώτων και των Αποκριών. **ΤΟΠΙΚΕΣ ΓΕΥΣΕΙΣ-ΣΥΝΤΑΓΕΣ:** παραδοσιακές τηγανίτες Χριστουγέννων. **ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ:** Κήποι-πέτρινο γεφύρι Λαζαρίδη-πέτρινη σκάλα Κήπων & Κουκουλίου-

Κουκούλι-πέτρινη σκάλα Κουκου-
λίου & Βίτσας-πέτρινο γεφύρι
Μίσιου-πέτρινη σκάλα Βίτσας-Βί-
τσα, Κήποι-γεφύρι Πλακίδα, Κή-
ποι-Νεγάδες, Κήποι-Άγ. Ιωάν.
Ρογκοβού.

Κουκούλι

38 χλμ. από τα Ιωάννινα και 52 χλμ. από την Κόνιτσα συναντάμε το Κουκούλι, που ανήκει στο Δήμο Τύμφης. Βρίσκεται σε υψ. 850 μ. και ιδρύθηκε το 10ο με 11ο αι. στη θέση που βρίσκεται σήμερα. Κατά το 16ο αι. μετοίκησαν εδώ οικογένειες από τα διαλυμένα γειτονικά χωριά Μεγάλη Τσέρνιτσα, Πετούρνα και Σελιό. Πανέμορφο χωριό, αμφιθεατρικά χτισμένο, που κατοικείται από 25 άτομα το χειμώνα και 100 το καλοκαίρι, ντόπιους Ζαγορίσιους και Σαρακατσαναίους, που ασχολούνται με τη γεωργία και κυρίως την κτηνοτροφία, ενώ τα τελευταία χρόνια στον οικισμό έχει αναπτυχθεί και ο τουρισμός. Στον εορτασμό της Ζωοδόχου Πηγής και το Δεκαπενταύγουστο διεξάγεται πανηγύρι στην κεντρική πλατεία.

Στην περιοχή ρέουν ο Βίκος και ο Βοϊδομάτης, παραπόταμος του Αώου. Η χαράδρα του Βίκου έχει χαρακτηριστεί Εθνικός Δρυμός. Στην περιοχή υπάρχουν πολλά γεφύρια: το Καλογερικό ή Πλακίδα (1814), του Νούτσου ή Κόκκορου (1750), του Κοντοδήμου (1753) και του Μίσιου (1748). Στο μεσοχώρι, δίπλα στην εκκλησία της Κοιμήσεως της Θεοτόκου, υπάρχουν 5 βρύσες αφιδωτές με όροφο, όπου παλιά λειτουργούσε σχολείο. Χτίστηκαν το 1771 και θεωρούνται μοναδικό κτίσμα για την περιοχή.

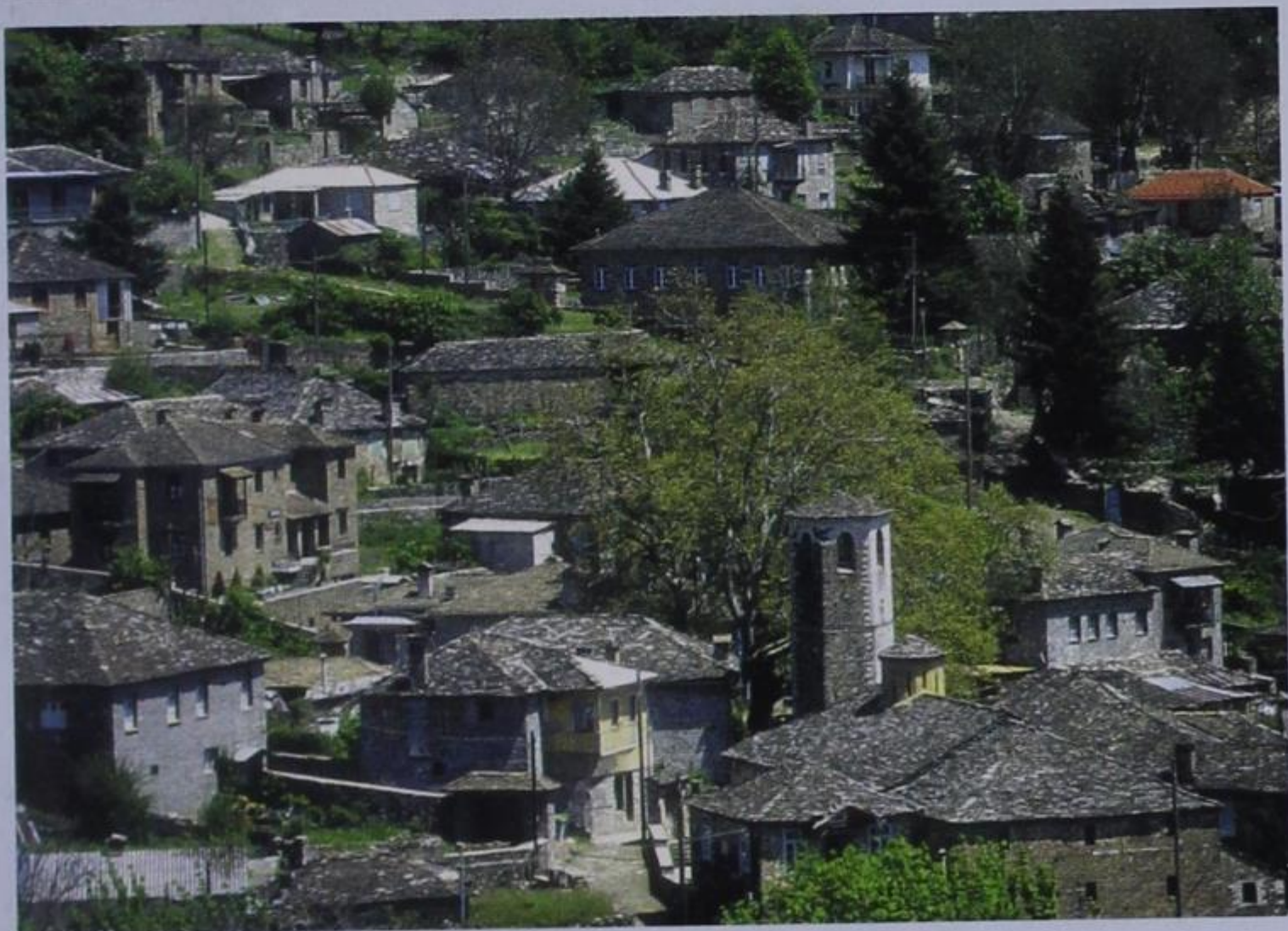
Αξιόλογος για τον επισκέπτη είναι ο ναός της Κοίμησης της Θεοτόκου (1788), τρίκλιτη βασιλική, που περιβάλλεται από χαγιάτια (στοές). Οι τοιχογραφίες είναι του 1796. Το τέμπλο, ο άμβωνας και ο επισκοπικός θρόνος είναι ξυλόγλυπτα με έξοργο σχεδόν φυτικό διάκοσμο. Μαζί με τους ναούς των Νεγάδων και του Πάπιγκου θεωρούνται από τους ωραιότερους του Ζαγορίου. Το αρχοντικό Πλακίδα (1820) εμφανίζει χαρακτηριστικά τοπικής αρχιτεκτονικής και έχει χαρακτηριστεί διατηρητέο. Επίσης, το σπίτι του Αστερινού Κόκκορου, που χτίστηκε το 18ο αι.,

σήμερα λειτουργεί ως Πνευματικό Κέντρο, στο οποίο υπάρχει τεράστια συλλογή από βότανα και αξιόλογη Βιβλιοθήκη 3.500 βιβλίων και παλαίτυπων. Σε καλή κατάσταση διατηρείται και το αρχοντικό του Αναστασιάδη. Στο Κουκούλι εδρεύει η Αδελφότητα Κουκουλιωτών «Ευγένιος Πλακίδας».

ΕΠΙΣΚΕΦΘΕΙΤΕ το αρχοντικό του Πλακίδα και το Πνευματικό Κέντρο.

Καπέσοβο

*Στο Κάιρο αρρώστησα
στα Γιάννινα θα γειάνω
στην άκρη στο Καπέσοβο
θα πέσω να πεθάνω*

*Καπέσοβο, Καπέσοβο
πόχεις το κρυονέρι
έχεις κορίτσια όμορφα
πούναι γλυκά σαν μέλι
(τοπικό δημοτικό τραγούδι)*

Χτισμένο σε υψ. 1.150 μ., το Καπέσοβο του Δήμου Τύμφης, απέχει από τα Ιωάννινα 42 χλμ., 55 χλμ. από την Κόνιτσα

και από το Τσεπέλοβο 7 χλμ. Πρόκειται για πολύ παλιό χωριό (μετά το 1200 μ.Χ.), που ιδρύθηκε από βοσκούς της Μπάγιας, που εγκαταστάθηκαν εδώ. Το χωριό ήκμασε την εποχή του Αλή Πασά και μέχρι τα μέσα του 19ου αι. οπότε υπήρξε έδρα της Επιστασίας Ζαγορίου υπό την προστασία της Βαλιδέ Σουλτάνας. Το χειμώνα κατοικούν στο Καπέσοβο 20 άτομα και το καλοκαίρι 90. Αντλούν το εισόδημά τους από την κτηνοτροφία και τις δασικές εργασίες, ενώ υπάρχουν συνταξιούχοι και δημόσιοι υπάλληλοι. Στην περιοχή μπορεί κανείς να θαυμάσει το Βιότοπο του Βίκου. Στον γκρεμό της Μεζαριάς, στο ρέμα που χύνεται στο Βίκο, κρέμεται ακόμα το υνί και το σπαθί, για να θυμίζουν τη θυσία που κάνανε οι κάτοικοι του χωριού στις αρχές του 17ου αι. ύστερα από επιδημία πανώλης. Πάνω από το χωριό η Γραδίτσα παραστέκεται σαν φρούριο. Με το Καπέσοβο συνδέονται οι: Ιωαννούτσος Καραμεσίνης (Γενικός Προεστός Ζαγορίου και Ιωαννίνων), Αλέξης Νούτσος (γιος του, Γενικός Προεστός και μέλος της Φιλικής Εταιρείας),

Χριστόδουλος Πασχάλογλου (μυστικοσύμβουλος 4 σουλτάνων) και Κων/νος Μπρούζος (Τραπεζίτης στην Κων/πολη).

Πολύ αξιόλογα και ενδιαφέροντα είναι τα σπίτια του χωριού, που σώζουν γραπτή διακόσμηση σε δωμάτιά τους, με ιδιαίτερα αρχιτεκτονικά στοιχεία και γενικά όλος ο οικισμός έχει χαρακτηρισθεί διατηρητέος. Οι τεχνίτες έρχονταν από τα Μαστοροχώρια της Κόνιτσας και κάθε κτίσμα έχει την ξεχωριστή του ιδιομορφία. Η οικία του Φυλλίδη είναι η μοναδική στο Ζαγόρι με ζωγραφίες στο γείσο της στέγης. Το Μετσόβειο Πολυτεχνείο Αθηνών στέλνει σήμερα φοιτητές εδώ για επιτόπιες μελέτες και εργασίες. Στην «Πασχάλειο Σχολή» (κτίσμα του 1861 με 68 παράθυρα, 14 αίθουσες, σχολείο-οικοτροφείο της εποχής), υπάρχει αυθεντική η Μεγάλη Χάρτα του Ρήγα Φεραίου. Η «Επιστασία» στεγαζόταν στο αρχοντικό των Μαρίνων, ένα τριώροφο αρχοντικό με 40 δωμάτια, το οποίο έκαψαν οι Τούρκοι το 1821.

Στο κέντρο του χωριού βρίσκεται η ενοριακή εκκλησία του Αγ.

Νικολάου, που χρονολογείται λίγο πριν το 1789 και αγιογραφήθηκε από τους ντόπιους ζωγράφους το 1793. Πρόκειται για διατηρητέο μνημείο, τρίκλιτη ξυλόστεγη βασιλική με τρούλο, που βούλιαζε στα 1906 από πολύ χιόνι. Δίπλα στους αγίους υπάρχει ζωγραφισμένη η μορφή του κτήτορα Καραμεσίνη. Οι τοιχογραφίες και το ξυλόγλυπτο τέμπλο είναι έργο του Καπεσοβίτη Ιωάννη Αθανασίου και του γιου του Αναστασίου Αναγνώστη. Οι δεσποτικές εικόνες του τέμπλου χρονολογούνται το 1789. Σώζονται επίσης φορητές εικόνες του 1772 και 1790. Πάνω από το δυτικό τμήμα του προστώου, υψώνεται το εξάπλευρο κωδωνοστάσιο.

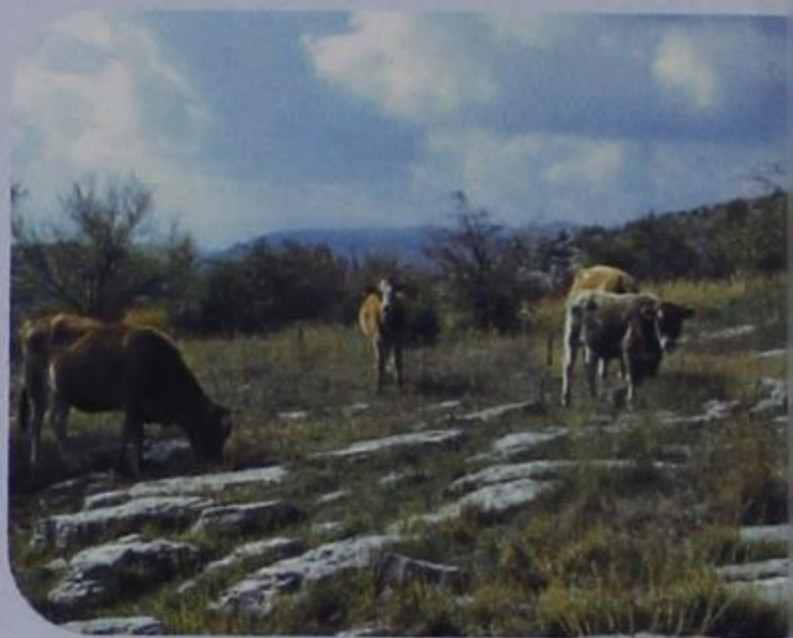
Εντός του οικισμού, σε ύψωμα, βρίσκεται και ο μονόχωρος ναός της Κοίμησης της Θεοτόκου, που αγιογραφήθηκε το 1763 επίσης από ντόπιους ζωγράφους με το όνομα «Μπογάδες». Σώζεται σε καλή κατάσταση και είναι χαρακτηρισμένο διατηρητέο μνημείο. Από

τις δεσποτικές εικόνες αξιολογότερη είναι η αμφίγραπτη εικόνα του Χριστού, στον τύπο του Μεγάλου Αρχιερέως. Η μια όψη χρονολογείται στο 1730 και η άλλη στο 1804.

Πανηγύρι γίνεται στις 20-21/7 του Προφ. Ηλία στο μεσοχώρι (σε κάθε χωριό του Ζαγορίου είναι το σημείο συγκέντρωσης δραστηριοτήτων κοινωνικών, πολιτικών, πολιτιστικών κ.λπ). Μετά τη Θεία Λειτουργία ακολουθεί γλέντι με παραδοσιακή μουσική, ζαγορίσια τραγούδια και τοπικούς χορούς. Πρόκειται για ένα από τα καλύτερα ζαγορίσια πανηγύρια. Στον αύλειο χώρο της Πασχάλειου Σχολής το καλοκαίρι διοργανώνονται από τον Πολιτιστικό Σύλλογο του χωριού και την Αδελφότητα της Αθήνας εκδηλώσεις, που περιλαμβάνουν: θεατρικές παραστάσεις, βραδιές δημοτικής μουσικής, επιστημονικά συνέδρια, παραδοσιακούς χορούς. Αγαπημένοι χοροί της περιοχής είναι οι παρακάτω: φράσια, Μπουλονάσαινα, Σμαντάκας, Κωνσταντής, Διουσούφ Αράπης, Ζαγορίσιο στα τρία, Πάπιγκο, Περιστεράκια, κλέφτες, ιτιά κ.ά. Η Λαογραφική Συλλογή Καπέσοβου-Μουσείο Ζαγορίσιου νοικοκυριού στεγάζεται στην Πασχάλειο Σχολή και περιλαμβάνει εκθέματα παλιά, ενώ ο χώρος έχει διαμορφωθεί όπως τα ντόπια αρχοντικά με ματζάτο, οντά, κελλάρι, κατώι, μαγειριό κ.ά.

ΔΟΚΙΜΑΣΤΕ αλευρόπιτα, γίγαντες μπριάμ, ντόπιο τσίπουρο και κρασί, καθώς και γλυκά του κουταλιού, ταψιού και μουστόπιτες. **ΑΓΟΡΑΣΤΕ** τσάι, αρωματικά και ρίγανη, μαζεμένα από τα γύρω βουνά. **ΕΠΙΣΚΕΦΘΕΙΤΕ** το ναό της Κοίμησης της Θεοτόκου, το ναό του Αγίου Νικόλαου και την Πασχάλειο Σχολή. **ΕΠΙΔΟΘΕΙΤΕ** ΣΕ πεζοπορία στη χαράδρα του Βίκου και στη θέση Ρογκοβό. **ΜΗ ΧΑΣΤΕ** τις καλοκαιρινές εκδηλώσεις.

Βραδέτο

*Ψηλά στου Βίκου την κορφή,
στη μέση απ' το Βραδέτο*

*για πέρδικα κατάμαυρη επικρο-
κελαϊδούσε.*

*Δεν κελαϊδούσε σαν πουλί μό-
νο μοιρολογούσε:*

*«Τ' είν' το κακό που γίνηκε στο
δόλιο το Ζαγόρι!*

*Τον προεστό του σκότωσαν,
τον Νούτσο Κοντοδήμο...»*

(τοπικό δημοτικό άσμα)

Το Βραδέτο ανήκει στο Δήμο Τύμφης, είναι χτισμένο σε υψ. 1.340 μ. και απέχει από τα Ιωάννινα 47 χλμ. και από την Κόνιτσα 59 χλμ. Επίσης 4 χλμ. πριν το χωριό συναντάμε το Καπέσοβο και 11 χλμ. μετά συνεχίζουμε προς Τσεπέλοβο. Πρόκειται για το «μπαλκόνι» και το ψηλότερο χωριό του Ζαγορίου. Κατοικήθηκε στις αρχές του 17ου αι. (1616) από οικογένειες κτηνοτρόφων, που ήρθαν από το διαλυμένο οικισμό Νούκα Σκαμνελλίου (σήμ. Γυφτόκαμπος). Από το 1670 ως το 1868 το Βραδέτο, όπως και τα περισσότερα Ζαγοροχώρια, είχε αυτοδιοίκηση και μερική αυτονομία. Εδώ ζουν 50 άτομα μόνο κατά τους θερινούς μήνες, αφού λόγω των μεγάλων χιονοπτώσεων το χωριό το χειμώνα ερημώνει. Παλιότερα καλλιεργούσαν βρίζα (είδος σίκαλης) με μεγάλη επιτυχία. Σήμερα έχουν απομείνει ελάχιστοι κτηνοτρόφοι. Με το Βραδέτο συνδέεται το όνομα του Αναστάσιου Σακελλάριου (1799-1865), πρώτου Σχολάρχη της Ζωσιμαίας Σχολής και Καθηγητή του Πανεπιστημίου Αθηνών.

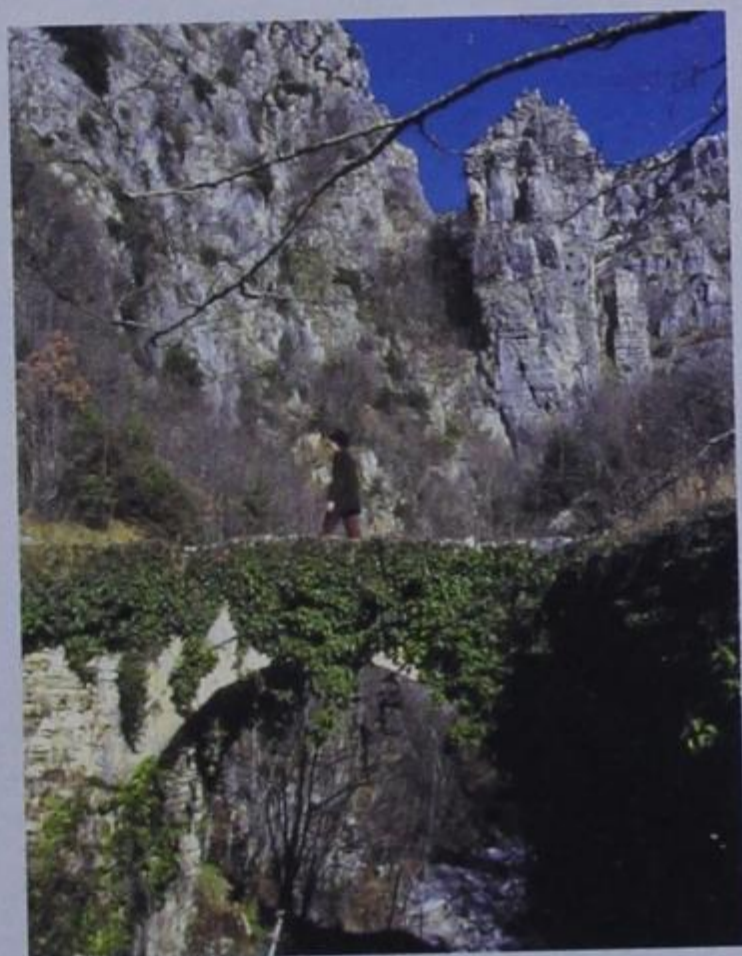
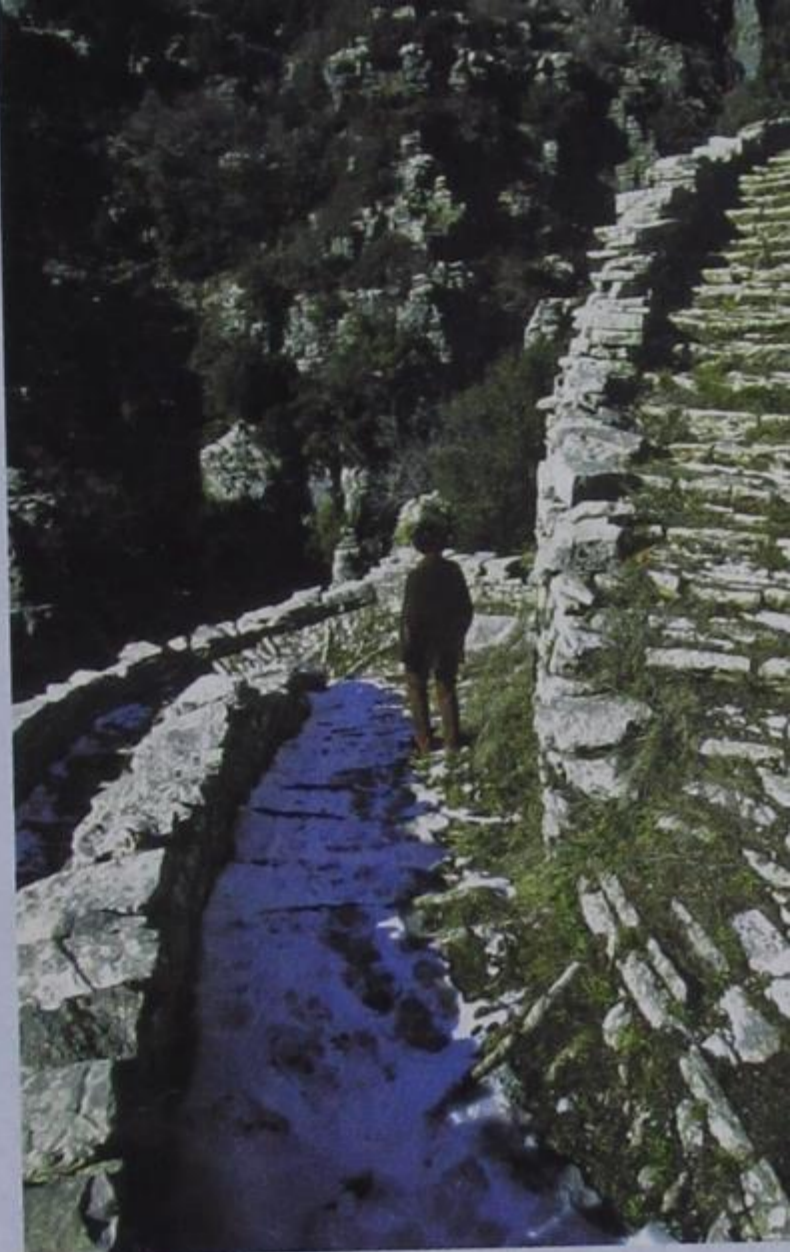
Πανηγύρι διεξάγεται στις 8/9

(Γενέσιο της Θεοτόκου). Η εκκλησία της Γέννησης της Θεοτόκου χρονολογείται στο τέλος του 18ου αι. Ιδιαίτερη θέα προσφέρει η θέση Μπελόν, ΒΔ. του Βραδέτου, από την οποία μπορεί κανείς να θαυμάσει όλη τη χαράδρα του Βίκου. Στην περιοχή υπάρχει κάθετο βάραθρο με την ονομασία «Γκαϊλότρυπα». Σημαντικό και γοητευτικό αξιοθέατο του χωριού είναι η «Σκάλα», ίσως το πιο εντυπωσιακό λιθόστρωτο μονοπάτι της Ελλάδας και ένα αρχιτεκτονικό έργο τέχνης, που ένωνε το Βραδέτο με το υπόλοιπο Ζαγόρι. Κατασκευάστηκε στο τέλος του 19ου αι. και ελίσσεται στις πλαγιές του φαραγγιού της Μεζαριάς. Έχει 1.100 σκαλοπάτια και 10 μοίρες κλίση. Το μονοπάτι αυτό υπήρχε μέχρι το 1973 που ανοίχτηκε δρόμος, ο μοναδικός τρόπος επικοινωνίας των κατοίκων του χωριού. Η ανάβαση της «σκάλας» διαρκεί μιάμιση ώρα και η κατάβαση μία ώρα.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ:

Βραδέτο-Καπέσοβο, Βραδέτο-Γκαϊλότρυπα-Κορυφή Γκαμήλας - Καταφύγιο Αστράκας (για πεζοπόρους), Βραδέτο-Μπελόν.

4

Λεπτοκαρυά,
Φραγκάδες,
Νεγάδες,
Τσεπέλοβο,
Σκαμνέλλι,
Λάιστα,
Ηλιοχώρι,
Βρυσοχώρι

Στη διαδρομή αυτή ο περιηγητής επισκέπτεται τα μεγαλύτερα σε δασική έκταση χωριά του Ζαγορίου. Οι σπηλιές, τα παρθένα δάση και τα απρόσιτα βράχια, χάρισαν στην ελληνική μεραρχία την πανηγυρική νίκη με την ολοκληρωτική καταστροφή της ιταλικής μεραρχίας «Τζούλια». Ολόκληρη η περιοχή αποτελεί ένα μοναδικό σε αξία βιότοπο, που φιλοξενεί πολλά είδη πανίδας και χλωρίδας, καθιστώντας τη χώρα μας πρώτη σε ποικιλία ειδών στην Ευρώπη. Εδώ φυτρώνει κι ένα μοναδικό είδος ορχιδέας, που προσελκύει το ενδιαφέρον των βοτανολόγων.

Λεπτοκαρυά (Λιασκοβέτσι)

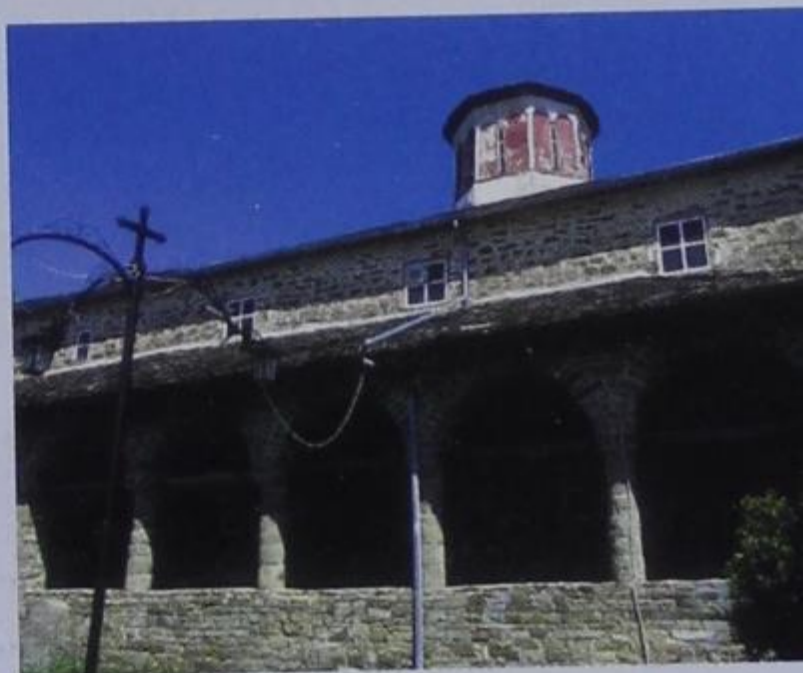
64 χλμ. από τα Ιωάννινα και 79 χλμ. από την Κόνιτσα βρίσκεται η Λεπτοκαρυά, χτισμένη σε υψ. 1.000 μ. Γύρω

στα 1870 η Λεπτοκαρυά είχε πάνω από 1.000 κατοίκους. Η συγκρότηση του χωριού έγινε το 1687 από κατοίκους των χωριών Ράμνιας, Πάδων, Αγ. Μηνά, Αγ. Γεωργίου και Μεγάλου Δέντρου και από μετοίκους της Μοσχόπολης και της

Φούρκας. Σήμερα ανήκει στο Δήμο της Τύμφης και κατοικείται από 30 άτομα. Το σχολείο χτίστηκε το 1750. Ο Χριστόδουλος Κλονάρης, πρώτος Πρόεδρος του Αρείου Πάγου, κατάγεται από τον οικισμό.

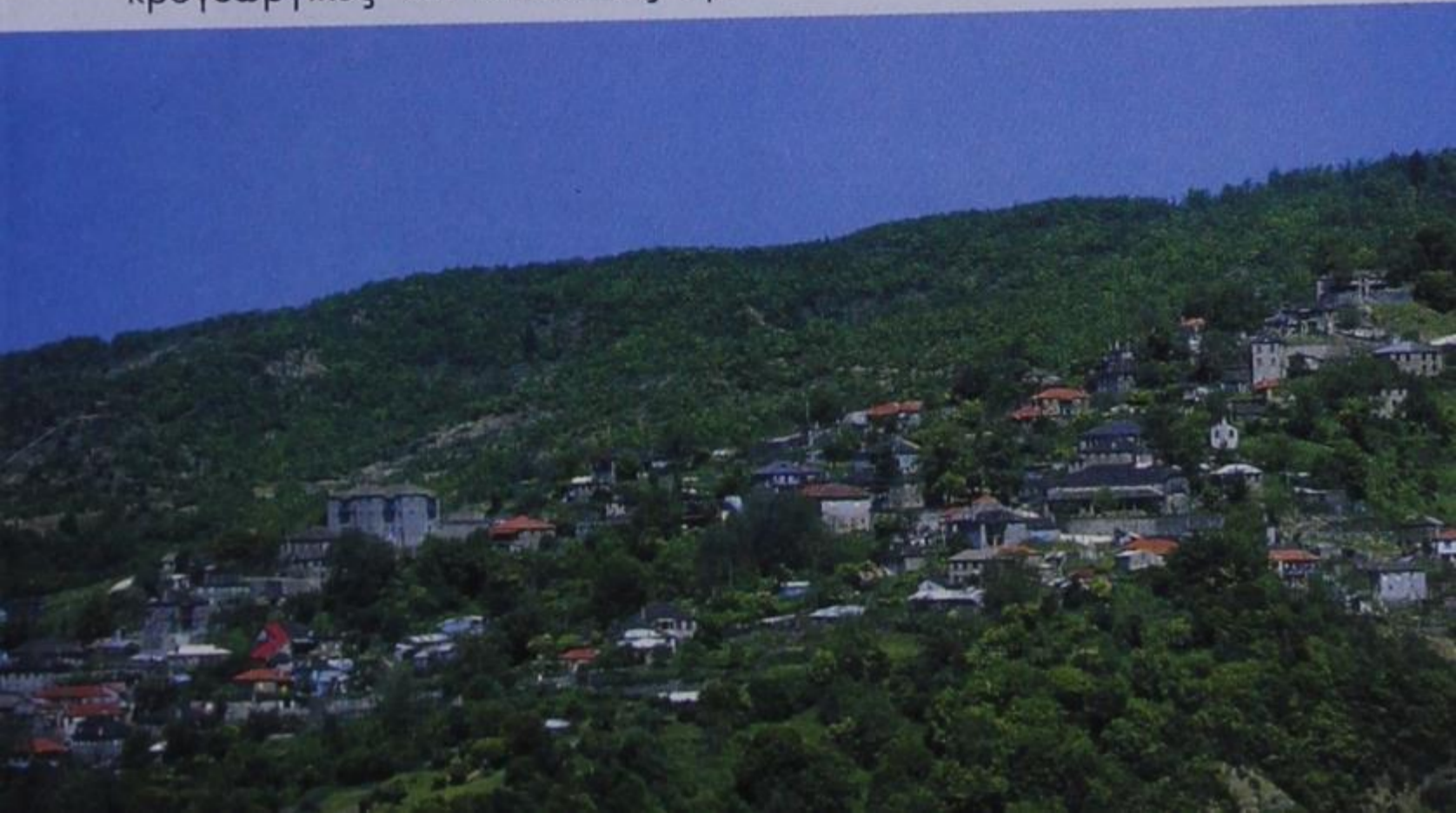
Φραγκάδες

Το γραφικό χωριό Φραγκάδες εικάζεται ότι οφείλει το όνομά του στον Αντώνιο Φράγκο που δολοφόνησε το 1384 το Σέρβο ηγεμόνα των Ιωαννίνων, Θωμά Πρελούμπο. Οι Φραγκάδες ιδρύθηκαν γύρω στο 600 μ.Χ. και αρχικά ήταν ένας μικρός οικισμός κτηνοτρόφων, γεωργών και αμπελουργών. Γύρω στα 1583 συγκεντρώθηκαν στο χωριό κάτοικοι από τους γύρω διαλυμένους οικισμούς των Τσανάδων, του Στρομπέτσικου, των Σελανίων και του Λίνου. Το 1943 το χωριό κάηκε από τους Γερμανούς. Με τους Φραγκάδες συνδέεται το όνομα του Γεώργιου Τισαμενού, αγωνιστή του '21 και γραμματικού του Παπαφλέσσα. Μετά την απελευθέρωση διετέλεσε υπουργός Οικονομικών. Οι Φραγκάδες βρίσκονται σε υψ. 960 μ. και απέχουν 58 χλμ. από τα Ιωάννινα και 73 χλμ. από την Κόνιτσα. Σήμερα το χωριό ανήκει στο Δήμο Τύμφης. Κατοικείται από 70 άτομα, τα οποία ασχολούνται με μικρογεωργικές και κηπευτικές ερ-

γασίες και με την κτηνοτροφία. Τα σπίτια του οικισμού αποτελούν αξιόλογα δείγματα ζαγορίσιας αρχιτεκτονικής και παλιάς αρχοντιάς. Από τους Φραγκάδες αγναντεύει κανείς την οροσειρά του Μιτσικελίου.

Η γυναικεία Μονή του Αγ. Νικολάου χτίστηκε το 1578, σε όμορφη δασωμένη πλαγιά. Ο ναός του Αγ. Δημητρίου (1771) ανήκει στον τύπο της τρίκλιτης βασιλικής με τρούλο. Μεταξύ των μεταβυζαντινών εικόνων του ξυλόγλυπτου τέμπλου του βρίσκεται και η εικόνα του Αγ. Νικολάου, η οποία, σύμφωνα με επιγραφή, φιλοτεχνήθηκε το 1607 από τον αγιογράφο Ιωάννη. Το χωριό πανηγυρίζει το Δεκαπενταύγουστο.

ΕΠΙΣΚΕΦΘΕΙΤΕ τη Μονή Αγ. Νικολάου. **ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ:** Φραγκάδες-πέτρινο γεφύρι Πιτσώνη.

Νεγάδες

Σε υψ. 1.060 μ. συναντάμε το χωριό Νεγάδες χτισμένο σε ολοπράσινη πλαγιά, 45 χλμ. από τα Ιωάννινα και 60 χλμ. από την Κόνιτσα. Ανήκει στο Δήμο Τύμφης και οι λίγοι κάτοικοί του (50) ασχολούνται με την υλοτομία, την κτηνοτροφία, τη μελισσοκομία και τα κηπευτικά για τις ανάγκες του χωριού. Στον οικισμό μετοίκη-

σαν κάτοικοι από τον Κόζιακα και τα Χάσια. Το 1874 οι Νεγάδες είχαν 600 κατοίκους και 94 μαθητές στο σχολείο.

Στους Νεγάδες υπάρχει τρισυπόστατη εκκλησία των Αγ. Γεωργίου, Αγ. Δημητρίου και Αγ. Τριάδας, μεγάλων διαστάσεων τρίκλιτη βασιλική, που χτίστηκε μεταξύ των ετών 1792 και 1795 και βρίσκεται στο κέντρο του χωριού. Πρόκειται για μία από τις ονομαστές εκκλησίες του Ζαγορίου. Εσωτερικά ο ναός κοσμεύεται με τοιχογραφίες του 18ου αι., έργο Καπεσοβιτών ζωγράφων. Ξεχωρίζει η παράσταση των Ελλήνων φιλοσόφων Αριστοτέλη και Πλάτωνα με καπέλο και ρούχα δυτικών. Ορισμένες φορητές εικόνες μεταφέρθηκαν στο ναό από τη Ρωσία. Το ξυλόγλυπτο τέμπλο, με επιχρυσωμένο ξύλο καρυδιάς, είναι δείγμα της ηπειρώτικης τέχνης στα χρόνια της

Τουρκοκρατίας. Ο ναός της Κοιμήσεως της Θεοτόκου (1798) βρίσκεται στην κορυφή του χωριού και κτίσθηκε το 1798 με δαπάνη του Κωνσταντίνου Σαρρή. Στο εσωτερικό του υπάρχουν αξιόλογες τοιχογραφίες.

Όμορφα είναι τα καλοστρωμένα καλντερίμια του χωριού και τα μεγαλοπρεπή παλιά του σπίτια, άλλα σφαιρισμένα και άλλα ερειπωμένα που στέκονται μεγαλόπρεπα. Στον οικισμό διεξάγονται τα πανηγύρια του Αγ. Γεωργίου (23/4) και του Αγ. Πνεύματος.

ΕΠΙΣΚΕΦΘΕΙΤΕ την εκκλησία του χωριού.

Τσεπέλοβο

Σε απόσταση 51 χλμ. από τα Ιωάννινα και 48 χλμ. από την Κόνιτσα βρίσκεται το χωριό Τσεπέλοβο. Είναι χτισμένο σε υψ. 1.150 μ. και ανήκει στο Δήμο Τύμφης. Συγκροτήθηκε από οικο-

γένειες που ήρθαν από το παλιό Τσεπέλοβο (απέναντι από την Τζοντίλα). Το 1732 καταφθάνουν άτομα από τη Μοσχόπολη μετά την καταστροφή της και από τη Φούρκα. Από το 1700 λειτουργεί ένα από τα ελάχιστα σχολεία του Ζαγορίου. Σε μικρή απόσταση από το Τσεπέλοβο συναντάμε το Καπέσοβο (7 χλμ.) και το Σκαμνέλλι (4 χλμ.). Το Τσεπέλοβο κατοικείται από 350 άτομα το χειμώνα και 1100 το καλοκαίρι. Κύρια πηγή του εισοδήματός τους είναι η υλοτομία, η κτηνοτροφία και η μεταφορά ξυλείας. Επίσης, στην περιοχή παρατηρείται έντονη τουριστική κίνηση. Το Τσεπέλοβο είναι ένα όμορφο και ζωντανό κεφαλοχώρι, περήφανο για τα όμορφα σπίτια του και τα διάσημα «παιδιά» του. Είναι

επίσης το μεγαλύτερο και πολυανθρωπότερο χωριό του Ζαγορίου. Αποτελεί πατρίδα της ηθοποιού Μαρίας Κοτοπούλη και τόπο θανάτου του Ιωάννη Βηλαρά, γιατρός και ποιητής από τα Ιωάννινα και ένας από τους προδρόμους του Δημοτικισμού. Ο Αναστάσιος Τσούφλης υπήρξε ευεργέτης του χωριού και σώζεται ακόμα το κτίριο που χρησιμοποιούνταν ως Τσούφλειο Φαρμακείο.

Ο πρώτος οικισμός που αποτελούνταν από οικογένειες κτηνοτρόφων ήταν στη θέση «Κόζιακας». Αργότερα μετοίκησαν στη θέση «Μπιστερί» και αργότερα στη σημερινή θέση. Κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας το χωριό ήταν διοικητικό κέντρο της περιοχής. Το Τσεπέλοβο, μετά τη Λάιστα, κατέχει τη μεγαλύτερη δασική έκταση. Στην περιοχή υπάρχει το ρέμα «Μέγας Λάκκος», όπου βρίσκουν ασφαλές καταφύγιο τα αγριόγιδα και άλλα ζώα, ελάχιστα σε αριθμό συγκριτικά με το παρελθόν. Πιο κάτω ρέει το ρέμα Κλήμα που ενώνεται με το Βίκο και αποτελεί σημαντικό βιότοπο για την αρκούδα καθώς επίσης και ο Σκαμνελλιώτικος, παραπόταμος του Βοϊδομάτη. Πηγάζει από δασωμένη περιοχή του Γυφτόκαμπου και

στην πορεία προς το Βοϊδομάτη ενώνεται μ' άλλα ρέματα. Ο Σκαμνελλιώτικος διασχίζει το Βικάκι, όπου υπάρχουν τα καδιά (=μικρές φυσικές λιμνούλες). Το Τσεπέλοβο έχει πολλές βρύσες και πηγές (Βρυσπούλα, Τζιγκόρος, Ζονόμος, Άνδα, Κρασιά, Πετρικός).

Θέα προς το Σμόλικα προσφέρει η κορυφή Γκούρα σε υψ. 2.466 μ. και η Γκαμήλα στα 2.497 μ. Επίσης, ο επισκέπτης μπορεί να θαυμάσει τη θέα προς το Βικάκι απ' τη θέση «Κάσα» στην περιοχή Ρογκοβού. Στην περιοχή Κόζιακας-Γκρούμερα υπάρχει δάσος 14.000 στρεμ. κατάφυτο με πεύκη, ελάτη, οξιά, δρυ, όπου διαβιούν άγρια ζώα (αρκούδα, ζαρκάδι, λαγός, αγριόχοιρος, αγριόγιδο, κουνάβι, αλεπού, βίδα) και πουλιά (πέρδικα, αετός, γύπες, αγριοπερίστερα, φάσες, τσίχλες, κίσες, κοτσύφια κ.ά.) και γενικότερα όλη η περιοχή του Τσεπέλοβου αποτελεί απέραντο βιότοπο.

Στο δρόμο για την κοίτη του μικρού Βίκου και εντός του οικισμού συναντάμε το γεφύρι του Χάτσιου ή αλλιώς «Βικάκι», «Γκριάκας» και «Οικονόμου». Χτίστηκε το 1804 από τον Τσεπελοβίτη Λάμπρο Χάτσιο, με σκοπό ν' ανοιχτεί δρόμος για την Μπάγια (Κήποι).

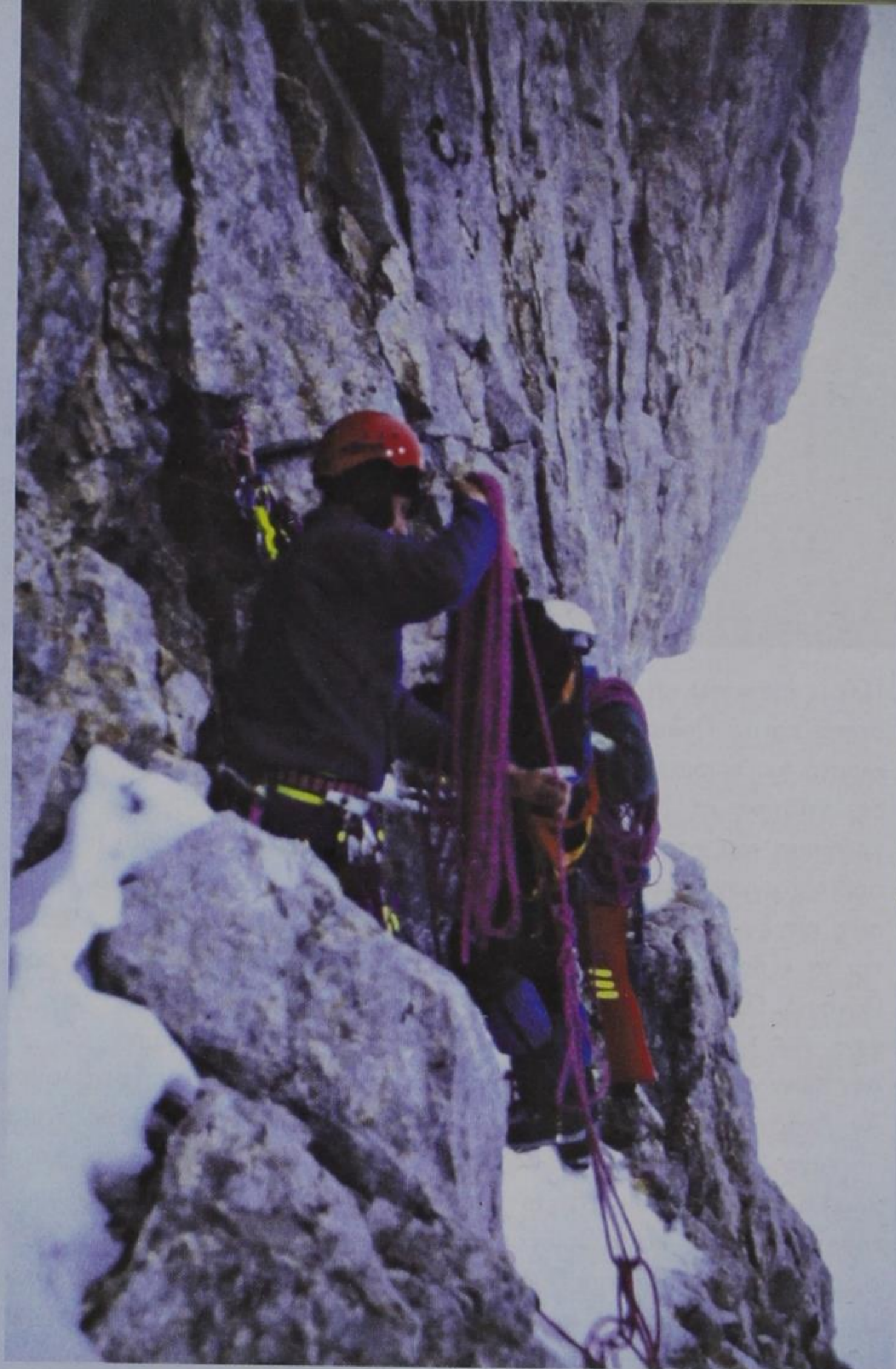
100 μ. πιο κάτω, στα «στενά» βρίσκεται και το Παλιογέφυρο. Η εκκλησία του χωριού, ο Άγ. Νικόλαος, χτίστηκε το 1754. Την αγιογράφηση του ναού έκαναν Καπεσοβίτες αγιογράφοι. Άλλες εκκλησίες και ζωκλήσια του χωριού είναι τα εξής: Άνω Παναγιά, Κάτω Παναγιά, Προφ. Ηλίας, Άγ. Γεώργιος, Αγ. Τριάδα, Αγ. Παρασκευή, Άγ. Κων/νος, Άγ. Αθανάσιος και Άγ. Ανάργυροι.

Λίγο πριν το Τσεπέλοβο (3 χλμ.) ο επισκέπτης συναντά την πετρόχτιστη Μονή Ρογκοβού, αφιερωμένη στον Ιωάννη τον Πρόδρομο. Η Μονή χτίστηκε το 1028-1034 από την Πουλχερία, αδελφή του αυτοκράτορα του Βυζαντίου Ρωμανού Γ'. Ξαναχτίστηκε το 1745, ανακαινίστηκε το 1783 από τον Νούτσο Κοντοδήμο και κατά την Τουρκοκρατία ήταν πιθανόν η έδρα της Επισκοπής Ζαγορίου. Το καθολικό είναι τετρακίονιος σταυροειδής εγγεγραμμένος ναός με τρί πλευρους χορούς. Ο τρούλος είναι χαμηλός και οκτάπλευρος. Ο ναός αγιογραφήθηκε το 1765 και τις αγιογραφίες φιλοτέχνησαν Καπεσοβίτες ζωγράφοι. Από τις δεσποτικές εικόνες, σπουδαιότερη είναι του Αγ. Ιωάννη Προδρόμου (1774).

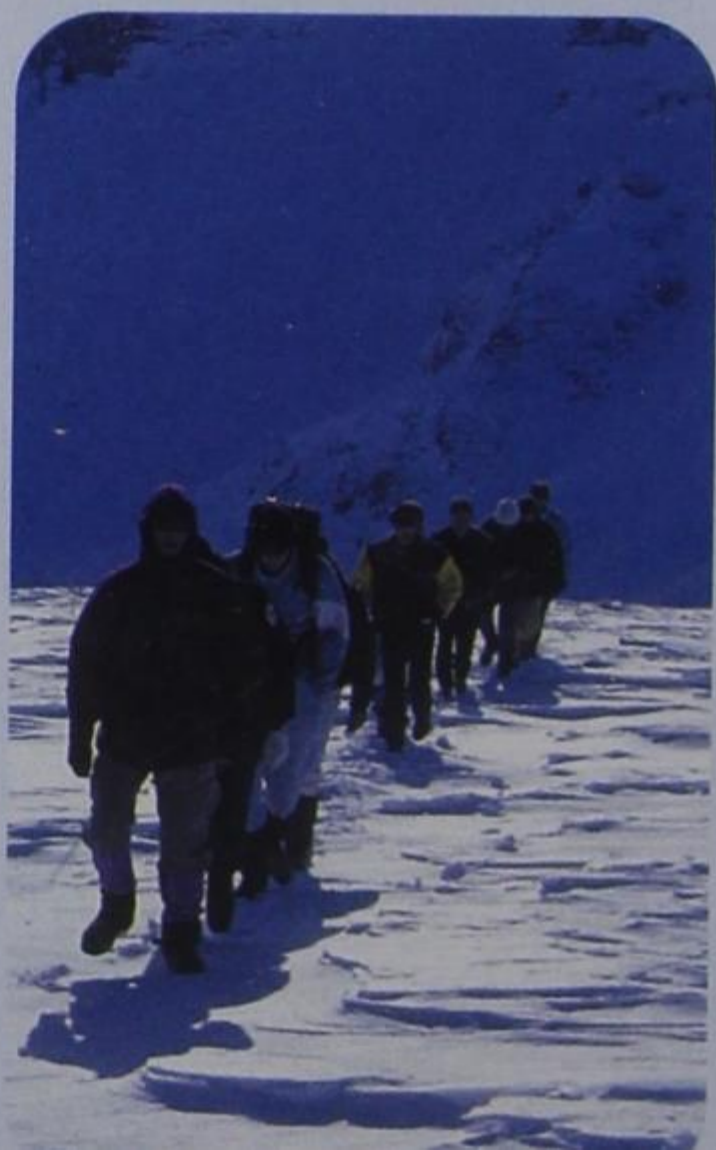
Το σπίτι του Αλ. Τσουμάνη, χτισμένο στα τέλη του 18ου αι. εκπροσωπεί όλα τα ζαγορίσια σπίτια αυτής της χρονικής περιόδου. Αντικατοπτρίζει τον πλούτο του ιδιοκτήτη του και την ευημερία. Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η Μαθητική Εστία. Διατηρητέες έχουν χαρακτηριστεί και οι οικίες των Π. Βούρβου και Αθ. Κουμπή.

Στην πλατεία του Τσεπέλοβου το Δεκαπενταύγουστο διεξάγεται τριήμερο πανηγύρι με ποτό, φαγητό, γλέντι και μουσικοχορευτικές εκδηλώσεις. Επίσης, στις 24/6 (Γενέθλιο Ιωάννου του Βαπτιστού) γίνεται μεσημβρινή γιορτή στη Μονή του Αγ. Ιωάννη Ρογκοβού μετά τη Θεία Λειτουργία στην Κρε-

βάτα του μοναστηριού, με ζαγορίσιους χορούς. Επίσης, κάθε χρόνο τον Ιούλιο-Αύγουστο δίνεται θεατρική παράσταση από ερασιτεχνικό παιδικό θίασο και πραγματοποιείται τοπικό ποδοσφαιρικό πρωτάθλημα. Στο Τσεπέλοβο εδρεύει Πολιτιστικός Σύλλογος, που φροντίζει για τις θεατρικές παραστάσεις και τη διοργάνωση εκδρομών. Επίσης, υπάρχει Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος που ασχολείται με τα εκπαιδευτικά θέματα του χωριού.

ΔΟΚΙΜΑΣΤΕ αλευρόπιτα, μπατσαριά, φασόλια γίγαντες, κασίκι στη γάστρα, ομελέτες. **ΑΓΟΡΑΣΤΕ** ξυλόγλυπτα, τυρί ντόπιο, καρύδια, γίγαντες, αρωματικά φυτά. **ΕΠΙΣΚΕΦΘΕΙΤΕ** το γεφύρι του Χάτσιου, τη βρύση Οικονόμου, την οικία Κ. Ράδου, το μνημείο του Ι. Βηλαρά, το ναό του Αγ. Νικολάου και τη Μονή Ρογκοβού. **ΕΠΙΔΟΘΕΙΤΕ ΣΕ** πεζοπορία στο Βικάκι και στο οροπέδιο της Αστράκας και σε ορειβασία στη Γκούρα και την Τσούκα Ρόσα. **ΜΗ ΧΑΣΕΤΕ** το πανηγύρι του Δεκαπενταύγουστου και τη γιορτή στις 24/6 στη Μονή Ρογκοβού. **ΤΟΠΙΚΕΣ ΓΕΥΣΕΙΣ:** παραδοσιακή τοπική πίτα, μπριάμια από ντόπιους γίγαντες, μανουσάκια, πατάτες με λάχανα στο ταψί. **ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ:** στην κορυφογραμμή της Γκαμήλας, στην Ιερά Μονή Αγ. Ιωάννου Ρογκοβού. Επίσης:: α) Βικάκι-Τσεπέλοβο-γεφύρι Κόκκορη. β) Τσεπέλοβο-Γκούμερος-Νεγάδες. γ) Τσεπέλοβο-Χάσμα Έπους-Προβατίνα-Αστράκα-Καταφύγιο Αστράκας.

Σκαμνέλλι

Όμορφο και ζωηρό χωριό με πλακόστρωτους δρό-

μους, χτισμένο σε ρεματιά και σε υψ. 1.200 μ. με εντυπωσιακές φουντουκίες σε αυλές των σπιτιών του. Το Σκαμνέλλι ανήκει στο Δήμο Τύμφης, απέχει 55 χλμ. από τα Ιωάννινα και 66 χλμ. από την Κόνιτσα. Μέχρι το 1688 γύρω από το χωριό υπήρχαν οκτώ κτηνοτροφικοί οικισμοί. Με τη διάλυσή τους, ύστερα από ληστρικές επιδρομές Τουρκαλβανών, άλλοι εγκαταστάθηκαν στο Σκαμνέλλι, το Τσεπέλοβο και τους Νεγάδες και άλλοι έφυγαν για τη Μόλιστα και τη Μοσχόπολη. Από τους απόδημους Σκαμνελλίτες στη Μοσχόπολη καταγόταν ο εθνικός ευεργέτης Σίνας. Σήμερα το Σκαμνέλλι κατοικείται από 130 κατοίκους. Πολλοί από αυτούς έχουν συγκροτήσει δασικούς συνεταιρισμούς, λίγοι είναι μικροκτηνοτρόφοι και άλλοι είναι καταστηματάρχες και συνταξιούχοι. Σημαντικής αρχαιολογικής αξίας είναι τα Πελασγικά τείχη στη θέση Παλαιόκαστρο, Δ. του χωριού. Είναι χτισμένα με τεράστιους ογκόλιθους και μαρτυρούν πανάρχαιη εγκατοίκηση ήδη από τον 4ο π.Χ. αι.

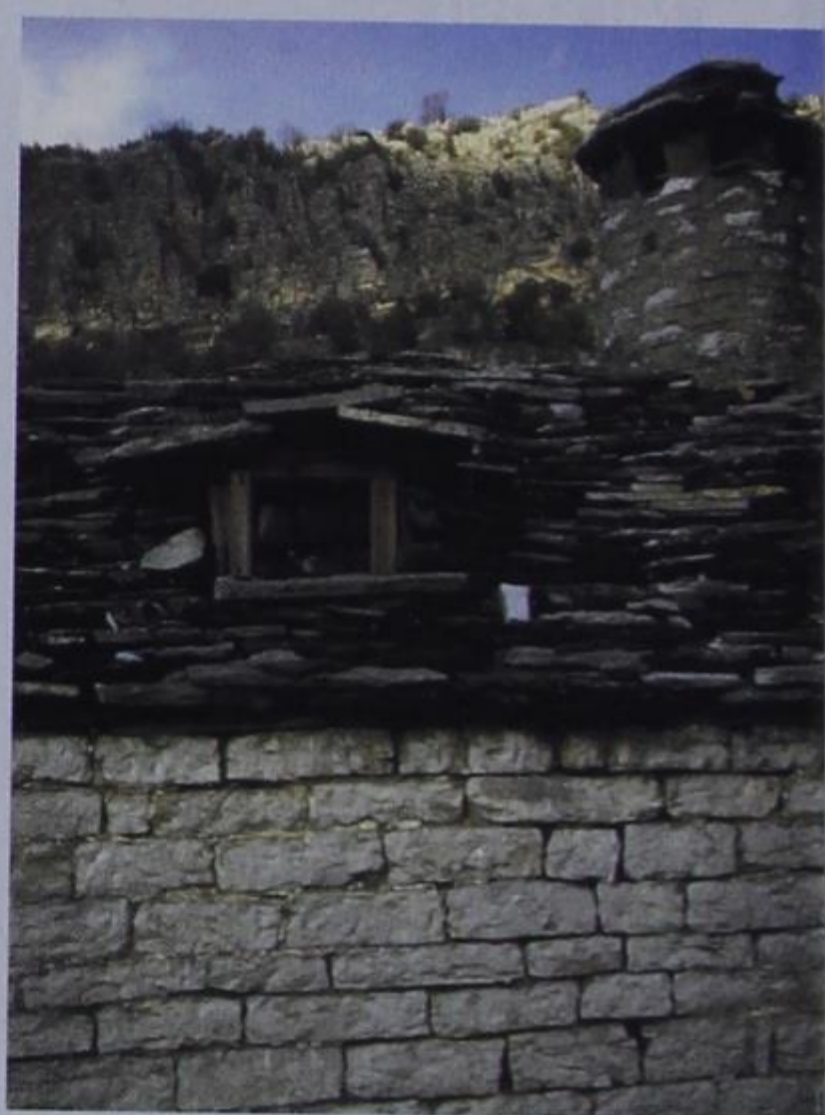
Πανηγύρι διεξάγεται στις 26/7 (Αγ. Παρασκευής) κάθε χρόνο στην πλατεία του χωριού και διαρκεί τρεις ημέρες. Επίσης το α΄ Σαββατοκύριακο του Αυγούστου

γίνεται το αντάμωμα των Σαρακατσαναίων στο Γυφτόκαμπο στο δρόμο για Ηλιοχώρι. Στις σαρακατσάνικες στάνες ανάμεσα στα πεύκα και τα έλατα αναβιώνει κάθε χρόνο η παράδοση. Η περιοχή αυτή από Μάιο μέχρι Οκτώβριο λειτουργεί ως Μουσείο με διάφορα εκθέματα του τρόπου ζωής των Σαρακατσαναίων. Επίσης, εδώ έχει εντοπισθεί ένα μοναδικό είδος ορχιδέας που ευδοκιμεί στη σκιά των πεύκων. Από την κορυφή του Κουκουρούτζου και τη ράχη της Μόρφας, μπορεί κανείς να θαυμάσει τη μεγαλοπρέπεια της οροσειράς της Πίνδου.

Η Μονή της Αγ. Παρασκευής αρχικά ήταν γυναικεία και κατόπιν έγινε ανδρική. Δίistanται οι απόψεις σχετικά με τη χρονολογία ίδρυσής της, είτε το 1473 είτε το 1697. Ο ναός είναι καθολικό Μονής, η οποία υπήρχε ήδη από το 1692. Σύμφωνα με κτητορικές επιγραφές, το καθολικό ιστορήθηκε το 1717 και το 1773, τη δεύτερη

φορά από τον Καπεσοβίτη ζωγράφο Αναστάσιο. Η Μονή του Αγ. Νικολάου χρονολογείται το 1683 ή το 1692. Ο ναός είναι καθολικό της Μονής Αγ. Νικολάου Κυπριανού, η οποία ιδρύθηκε από το μοναχό Θεοφάνη και άλλους δύο μοναχούς της Αγ. Παρασκευής. Η εικόνα του Παντοκράτορος στον αρχιερατικό θρόνο είναι έργο Χιονιαδίτη αγιογράφου. Ο ναός των Αποστόλων Πέτρου και Παύλου χτίστηκε το 1797, με δωρεά των αδελφών Σαϊτζή. Στο ναό φυλάσσονται ρωσικός επιτάφιος, φιλντισένια ψαλτήρια και άλλα κειμήλια. Στο χωριό βρίσκεται και ο ναός

της Κοιμήσεως της Θεοτόκου. Το τέμπλο (αρχές 18ου αι.) έγινε με έξοδα του προεστού του Ζαγορίου, Ιωάννη Καραδήμα. Σώζεται σ' αυτό εικόνα του Χριστού (1708), έργο του Καπεσοβίτη ζωγράφου Αναστασίου.

ΕΠΙΣΚΕΦΘΕΙΤΕ τη Σαρακατσάνικη στάνη στο Γυφτόκαμπο, τη Μονή της Αγ. Παρασκευής και τη Μονή του Αγ. Νικολάου. **ΕΠΙΔΟΘΕΙΤΕ ΣΕ** πεζοπορία (Κουκουρούτζος-Ράχη Μόρφας). **ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ:** Σκαμνέλλι-Ρέμα Χάβου-Κουκουρούτζος.

Λάιστα

ΣΤΟ Δήμο Τύμφης ανήκει το χωριό Λάιστα, το οποίο είναι χτισμένο σε υψ. 1.000 μ. και απέχει 76 χλμ. από τα Ιωάννινα και 87 χλμ. από την Κόνιτσα. Είναι το μεγαλύτερο σε έκταση χωριό του Ζαγορίου, χωμένο στο πράσινο. Οι 80 κάτοικοι της Λάιστας ασχολούνται με την υλοτομία (Δασικός Συνεταιρισμός-Εργοστάσιο ξύλου) και ελάχιστα με την

κτηνοτροφία. Ο τουρισμός εδώ βρίσκεται στα πρώτα βήματά του. Πιθανόν το όνομα Λάιστα να προήλθε από τη συγχώνευση των ονομάτων των χωριών Λάκκα και Λάσσετε. Η Λάκκα βρισκόταν παλιότερα στη θέση που είναι σήμερα η Λάιστα. Το Λάσσετε, βλαχόφωνο χωριό, ήταν κάτω από τον Άγ. Χαράλαμπο. Κάτοικοι του Λάσσετε και άλλων 10 γειτονικών οικισμών μετοίκησαν στη Λάκκα, που από το 1580 αναφέρεται ως Λάιστα.

Η Λάιστα έχει τη μεγαλύτερη δασική έκταση απ' όλα τα χωριά του Ζαγορίου. Κάτω απ' την κορυφή Κλέφτες (1.890 μ.), όπου κάποτε ήταν χτισμένο το χωριό Παλιόχωρι, βρίσκεται η Μονή της Αγ. Τριάδος, από την οποία σώζεται το καθολικό -μονόχωρη βασιλική με τρούλο- μισογκρεμισμένα κελιά και καμπάνα του 1863. Πιο κάτω κυλάει ο Ρασενίτης, παραπόταμος του Αώου, με ρόμπολα και δρύες παρόχθια. Ιπιές και πλατάνια έχουν φυτρώσει εκατέρωθεν του ρέματος που χωρίζει το χωριό στα δύο. Στο χωριό υπάρχει επίσης η Μονή των Ταξιαρχών (1701) που βρίσκεται στην κεντρι-

κή πλατεία. Το ξυλόγλυπτο τέμπλο χρονολογείται το 1778 και οι τοιχογραφίες το 1787. Το Δεκαπενταύγουστο και του Αγ. Πνεύματος διεξάγονται πανηγύρια.

ΕΠΙΣΚΕΦΘΕΙΤΕ τη Μονή της Αγ. Τριάδος και τη Μονή των Ταξιαρχών. **ΕΠΙΔΟΘΕΙΤΕ ΣΕ** πεζοπορία στην Αγ. Τριάδα, στην κορυφή Κλέφτες και στη Ράχη της Μόρφας. **ΜΗ ΧΑΣΕΤΕ** το πανηγύρι του Δεκαπενταύγουστου. **ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ:** Λάιστα-Μονή Αγ. Τριάδας, Λάιστα-Κλέφτες, Λάιστα-Ράχη Μόρφας.

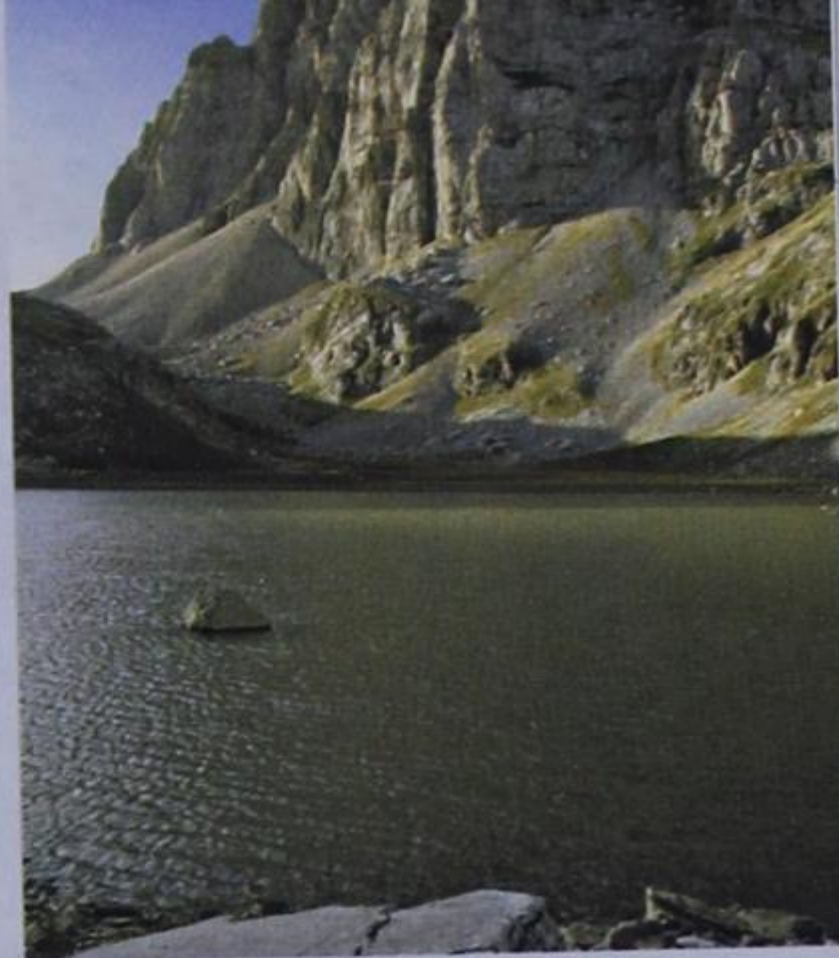

Ηλιοχώρι (Ντομπρίνοβο)

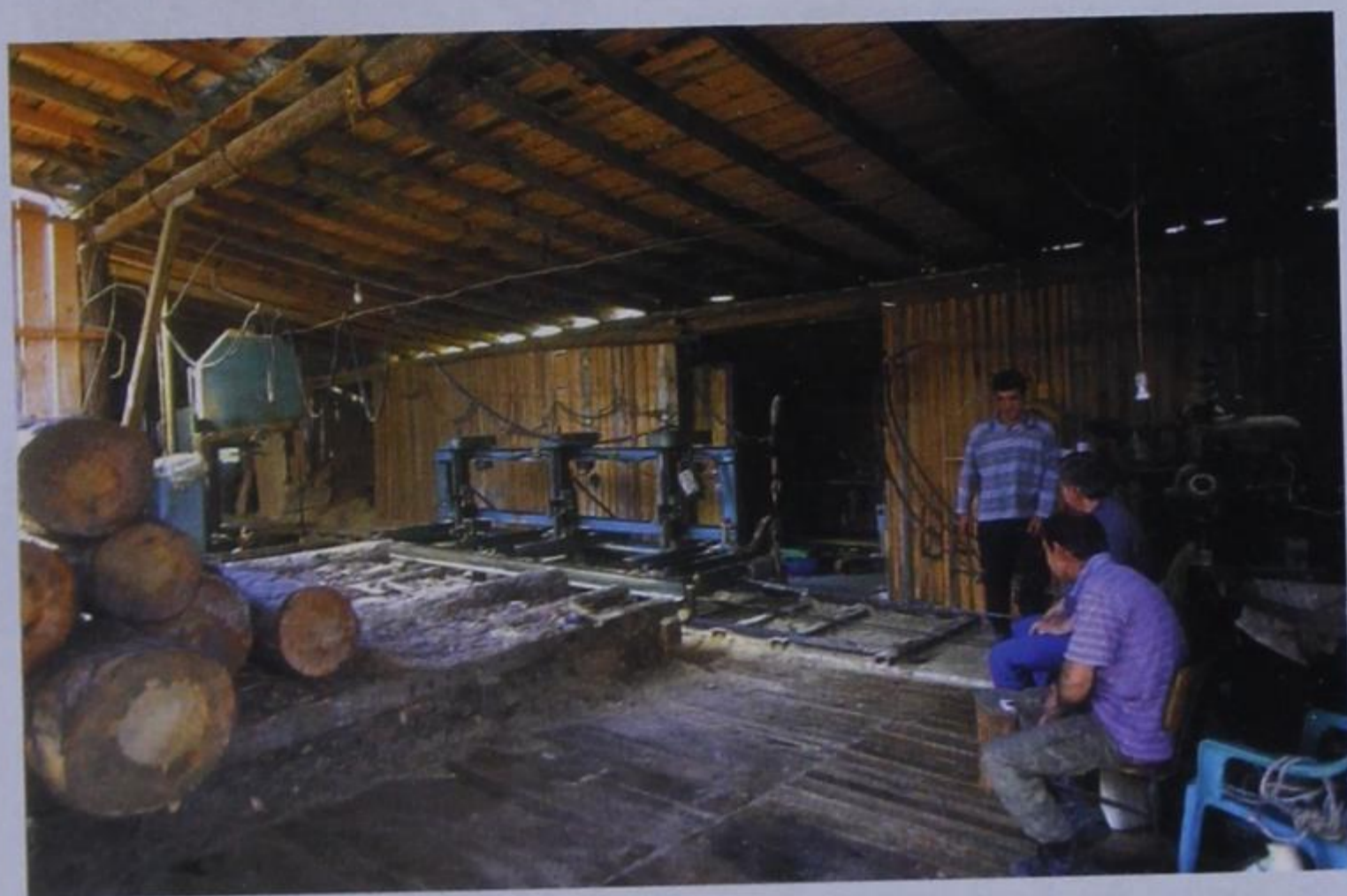
Σε απόσταση 72 χλμ. από τα Ιωάννινα και 83 χλμ. από την Κόνιτα, συναντάμε το Ηλιοχώρι. Είναι χτισμένο σε υψ. 920 μ. και ανήκει στο Δήμο Τύμφης. Ολόγυρα η φύση σ' όλο το μεγαλείο της πνίγει το τοπίο στο πράσινο. Οι πρώτοι κάτοικοι του χωριού ήταν βλαχόφωνοι και ασχολούνταν με την κτηνοτροφία, τη γεωργία και την υλοτομία. Σήμερα κατοικείται από 30 άτομα, τα οποία έχουν ως κύρια πηγή εισοδήματος την υλοτομία. 17 χλμ. πριν το Ηλιοχώρι βρίσκεται το Σκαμνέλλι και 5 χλμ. μετά το Βρυσοχώρι. Το χωριό πλαισιώνεται από δάσος, ενώ ο μεγάλος πλάτανος στην πλατεία (περιμέτρου 11 μ.), θεωρείται από τους μεγαλύτερους της Ελλάδας.

Λίγο έξω από το Ηλιοχώρι, σε μία κατάφυτη πλαγιά, είναι η Μονή Ντομπρίνοβου, αφιερωμένη στην Κοίμηση της Θεοτόκου. Χτίστηκε γύρω στα 1300 και υπήρξε πλούσιο γυναικείο μοναστήρι. Σήμερα σώζεται μόνο το καθολικό, το οποίο ανακαινίσθηκε επί Τουρ-

κοκρατίας από τον καλόγηρο Κυπριανό με διαταγή του Αλή Πασά. Η εκκλησία του Αγ. Νικολάου χρονολογείται το 1850. Το 1873 οι Γ. Βρυάζης και Α. Ρέτος έφτιαξαν τα καλντερίμια του χωριού, ενώ το 1857 οι Ν. Καρακαϊδόνης και Απ. Γεωργίου επιμελήθηκαν την ίδρυση του σχολείου. Το χωριό πανηγυρίζει στις 20/7, του Προφ. Ηλία.

ΕΠΙΣΚΕΦΘΕΙΤΕ τη Μονή Ντομπρίνοβου και την εκκλησία του Αγ. Νικολάου.

Βρυσοχώρι (Λεσνίτσα ή Λεσινίτσα)

«Οι πρώτοι κάτοικοι του Βρυσοχωριού ήταν Αλβανόβλαχοι, Μποϊάκοι αποκαλούμενοι. Ήσαν δε άγριοι και έξω εις τρώγλας. Προσεχώρησαν όμως κατόπιν και εκ Χασίων και Οσδίκης της Παραμυθίας».

(Ιωάν. Λαμπρίδης, Ζαγοριακά Α-Β, Αθήνα 1889).

Το Βρυσοχώρι ανήκει στο Δήμο Τύμφης, απέχει 77 χλμ. από τα Ιωάννινα και 88

χλμ. από την Κόνιτσα. Σε απόσταση 5 χλμ. πριν το Βρυσοχώρι συναντάμε το Ηλιοχώρι. Το χωριό είναι χτισμένο σε υψ. 940 μ. και κατοικείται το χειμώνα από 50 άτομα. Στο Βρυσοχώρι το 1940 έγινε η μάχη της Πίνδου, όπου διαλύθηκε η ιταλική μεραρχία «Τζούλια». Στα Δ. του χωριού βρίσκεται η Νεραϊδόβρυση, βαθιά στο δάσος και σε υψ. 1.250 μ. Στη μέση της διαδρομής για την κορυφή της Γκαμήλας, μετά τη Νεραϊδόβρυση στον Αβάλο, υπάρχει η «Σπηλιά του Νταβέλη», όπου είχε τα λημέρια του ο θρυλικός Νταβέλης. Στην ευρύτερη περιοχή υπάρχουν παρθένα δάση και απρόσιτα βράχια, όπου δια-

βιούν αρκούδες και άγρια ζώα. Σε υψ. 2.377 μ. δεσπόζει επιβλητικά μία από τις εντυπωσιακές κορυφές της Γκαμήλας, η Τσούκα Ρόσα (Κόκκινη Κορυφή).

Στην απότομη ΒΔ. πλευρά της Γκαμήλας, πάνω από τον Αώο και κρυμμένο μέσα σε δάσος από δρύες, οξιές και καστανιές, βρίσκεται το καθολικό και το κελί της Στασιανής Α΄ της Μονής Λεονίτσας ή Αγ. Τριάδος. Η Μονή χτίστηκε το 1667 πάνω απ' τη σπηλιάσκηταριό της Γκρόνιτσας, που υπάρχει από το 1238 και χρησίμευε ως κρυφό σχολειό. Ήταν πλούσια με κτήματα, αιγοπρόβατα και αλευρόμυλο. Κατά τη διάρκεια της Κατοχής διέσωσε πάρα πολλούς κατοίκους των γύρω χωριών. Ο πολιούχος άγιος του Βρυσσοχωρίου είναι ο Αγ. Χαράλαμπος, ο

ναός του οποίου χτίστηκε το 1800. Άλλες εκκλησίες της περιοχής είναι ο Αγ. Αθανάσιος (8ος αι.), η Κάτω Παναγιά ή Ναός Γενεσίου της Θεοτόκου (χτίστηκε το 17ο αι., ανακαινίστηκε το 1895 και οι τοιχογραφίες φιλοτεχνήθηκαν από το Χιοναδίτη Αριστοτέλη) και ο Αγ. Δημήτριος (1758). Στο Βρυσσοχώρι εδρεύει Μορφωτικός και Ορειβατικός Σύλλογος. Πανηγύρι πραγματοποιείται στις 26/7, της Αγ. Παρασκευής.

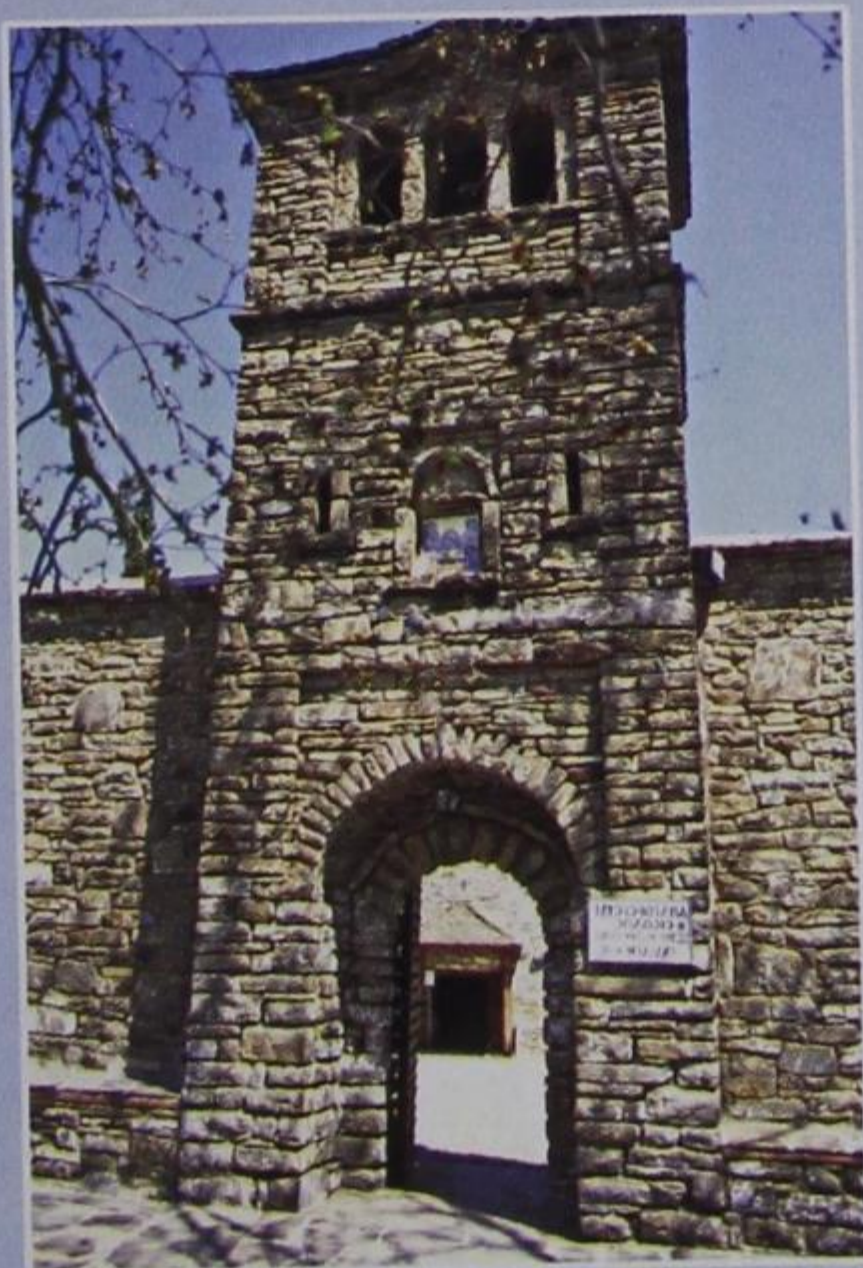

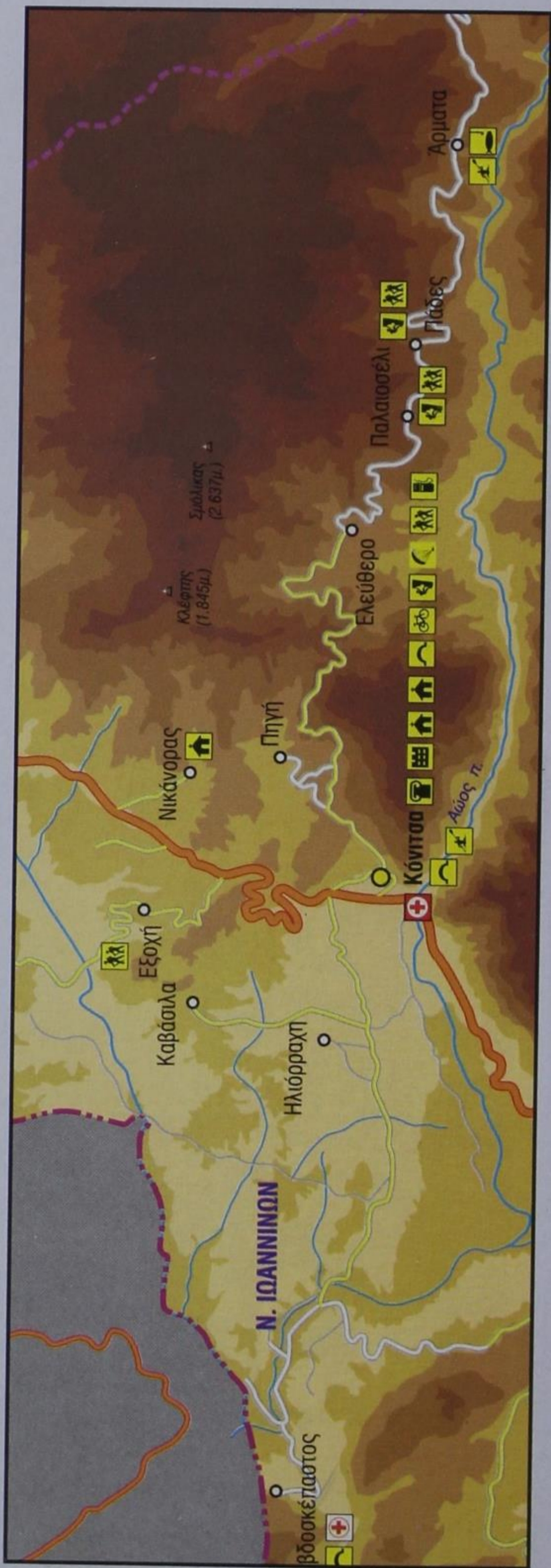
ΕΠΙΣΚΕΦΘΕΙΤΕ τη Νεραϊδόβρυση και τη Μονή της Αγ. Τριάδος. **ΕΠΙΔΟΘΕΙΤΕ ΣΕ** πεζοπορία στη Νεραϊδόβρυση και στην Τσούκα Ρόσα και σε αναρρίχηση. **ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ:** α) Βρυσσοχώρι-Νεραϊδόβρυση, β) Βρυσσοχώρι-Νεραϊδόβρυση-Κορυφή Τσούκα Ρόσα, γ) Βρυσσοχώρι-κορυφή Γκαμήλας-Καταφύγιο-Δρακόλιμνη-Μονή Στομίου-Κόνιτσα, δ) Βρυσσοχώρι-Κορυφή Γκαμήλας-Γκαϊλότρυπα-Τσεπέλοβο.

5

Μολυβδοσκεπάστος,
Ελεύθερο,
Άρματα,
Πάδες,
Παλαιοσέλλι,
Εξοχή,
Νικάνορας

Η περιοχή είναι αραιοκατοικημένη λόγω της πληθώρας των μεταναστεύσεων. Πρόκειται για κυρίως κτηνοτροφικά χωριά με απέραντους βοσκότοπους. Ακόμη και η αρχιτεκτονική δόμηση των σπιτιών είναι προσαρμοσμένη στις ανάγκες των κτηνοτρόφων. Ωστόσο αποτελεί τη γενέτειρα πολλών χτιστάδων, ξακουστών σ' ολόκληρη τη χώρα για τα δημιουργήματά τους. Η τεχνοτροπία τους και η καλλιτεχνία τους είναι χαρακτηριστικές στην Ήπειρο, αλλά η προσωπική τους σφραγίδα είναι εμφανής και σε άλλα κτίσματα της χώρας. Κύρια τέλος παραγωγή της περιοχής αποτελούσε και το ράψιμο ρούχων, τα οποία εμπορεύονταν.

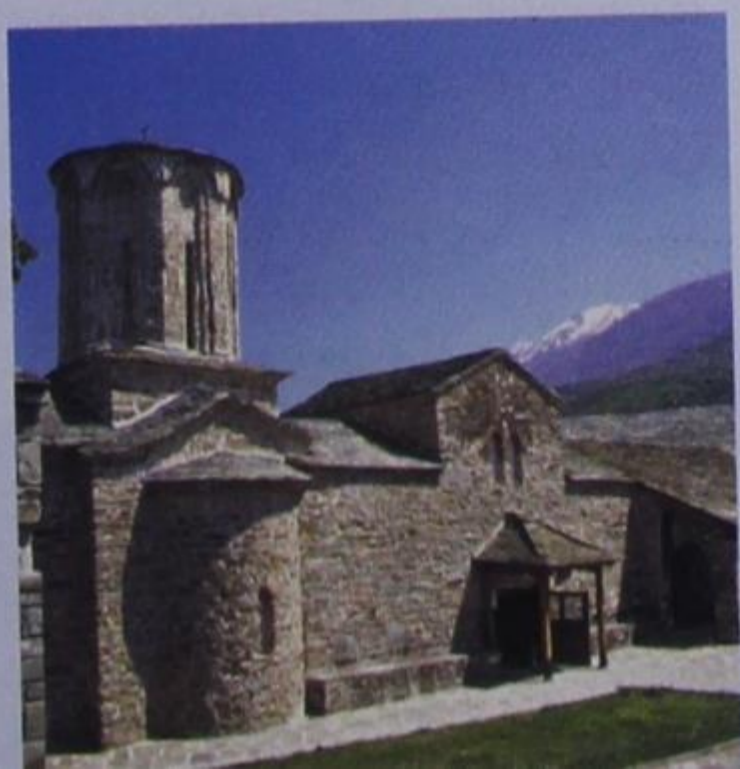

Μολυβδοσκέπαστος (Δεπάλιστα)

Τα μοναστήρια και οι ναοί προσφέρουν στον επισκέπτη πλούσια στοιχεία της βυζαντινής και μεταβυζαντινής ιστορίας του χωριού. Η Μολυβδοσκέπαστη (-ος) ανήκει στο Δήμο Κόνιτσας, απέχει 23 χλμ. από την ομώνυμη πόλη και 63 χλμ. από τα Ιω-

άννινα. Ο πανέμορφος αυτός ακριτικός οικισμός κατοικείται από 80 άτομα το χειμώνα και 170 το καλοκαίρι, τα οποία είναι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, παραγωγοί τσίπουρου, παρασκευαστές σπιτικών γλυκών και κάποιοι είναι μελισσοκόμοι. Μέσα στον οικισμό δεν υπάρχουν παραδοσιακά σπίτια γιατί τον Ιούλιο του 1943 τα γερμανικά στρατεύματα, τα έκαψαν όλα.

Ο επισκέπτης μπορεί να δροσιστεί και να απολαύσει την υπέροχης ομορφιάς παρθένα φύση στις πηγές Αγ. Γεώργιος, εντός του οικισμού και Μπορόγια, εκτός. Στην περιοχή απαντάται ο Αώος ποταμός με τον παραπόταμο του Σαραντάπορο, οι οποίοι σχηματίζουν πλούσιο βιότοπο. Αξίζει η πεζοπορία στην κορυφή Νεμέρτζικας. Α-

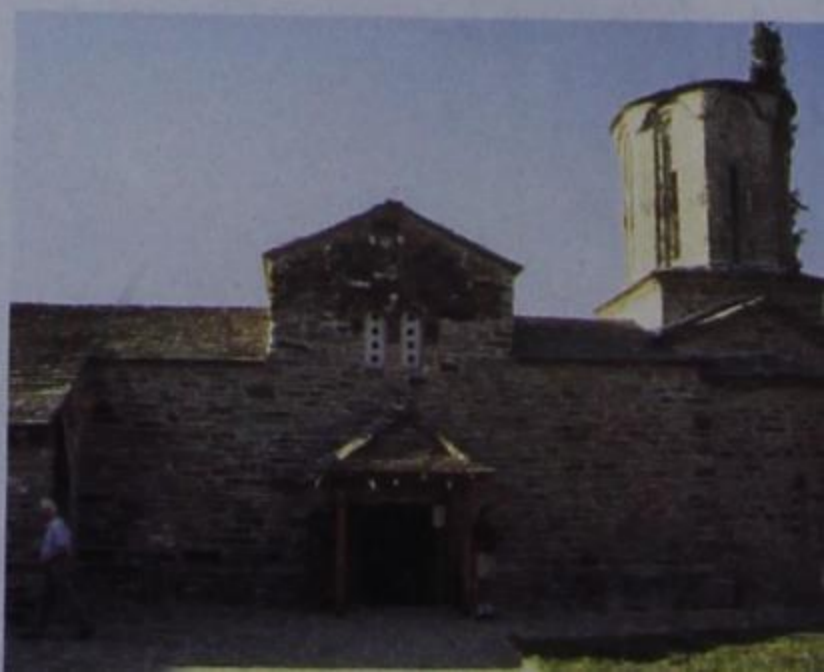

πό το παρατηρητήριο του στρατιωτικού φυλακίου, όπου υπάρχει πλατεία και ξεναγός, μπορεί ο περιηγητής να θαυμάσει την ξεχωριστή θέα προς την Αλβανία και την Ελλάδα. Επίσης, στην περιοχή υπάρχει το ανεξερεύνητο σπήλαιο «Αγ. Νικόλας».

Δίπλα στα ελληνοαλβανικά σύνορα, στη συμβολή των δύο ποταμών και στη μέση του κάμπου, βρίσκεται η Μονή Κοιμήσεως της Θεοτόκου ή Παναγία η Μολυβδοσκεπαστη. Η Μονή έλαβε το όνομά της από τις μολυβένιες πλάκες, από τις οποίες είναι κατασκευασμένη η στέγη. Η Μονή (αρχές 14ου αι.) διασώζει στην Α. πλευρά ναό τρίκογχο με ψηλό τρούλο και Δ. μονόχωρο σταυρεπίστεγο. Κτίσθηκε σε τρεις φάσεις. Το καθολικό εσωτερικά διακοσμείται με τοιχογραφίες, οι οποίες έγιναν το 1521 και 1537. Κάτω από αυτές διακρίνεται παλιότερο στρώμα τοιχογραφιών του 14ου αι. Σπουδαία κειμήλια αποτελούν το ξυλόγλυ-

πτο εικονοστάσι, οι φορητές εικόνες και η θαυματουργή εικόνα της Παναγίας και του Χριστού Παντοκράτορα. Ένα από τα διασωθέντα κειμήλια του μοναστηριού, το χειρόγραφο Ευαγγέλιο σε μεμβράνη (1585), βρίσκεται σήμερα στο Μουσείο Ιωαννίνων, ενώ τα υπόλοιπα βρίσκονται στη Μονή.

Άλλα αξιόλογα θρησκευτικά μνημεία είναι οι εκκλησίες των Αγ. Αποστόλων (12ος-13ος αι., κεντρικός ναός του χωριού), Αγ. Τριάδας (16ος αι.) και Γενεσίου της Θεοτόκου (16ος αι.). Ο ναός του Αγ. Δημητρίου είναι μονόκλιτος που απολήγει σε εφτάπλευρη ασίδα και καλύπτεται με τρούλο. Ο ναός τοποθετείται χρονικά στον 11ο αι. Στην τοικοδομία του μεταξύ των λίθων παρεμβάλλονται δύο οριζόντιες ζώνες από πλίνθους. Από τον εσωτερικό διάκοσμο σώζονται τμήματα τοιχογραφιών. Ο ναός του Αγ. Σώζοντος βρίσκεται στο λόφο ΝΔ. του Μολυβδοσκεπαστου. Αποτελείται από πλακοειδείς τετραγωνισμένους λίθους, τοποθετημένους σε οριζόντιες σειρές. Στην ασίδα διατηρούνται σπαράγματα τοιχογραφιών από το 1537, έτος που τοιχογραφήθηκε ο ναός. Στην περιοχή παρατηρούνται επίσης πολλοί ερειπωμένοι νερόμυλοι, από τους οποίους ο τελευταίος ανήκει στην οικογένεια Φίλιου και λειτούργησε ως το 1964. Πέτρινα γεφύρια βρίσκονται εντός του οικισμού, στις πηγές του Αγ. Γεωργίου και 100 μ. πριν το μοναστήρι, στο ρέμα «Μπορόγια». Η

Βρύση από τις πηγές του Αγ. Γεωργίου βρίσκεται στο υπόγειο του ομώνυμου ναού.

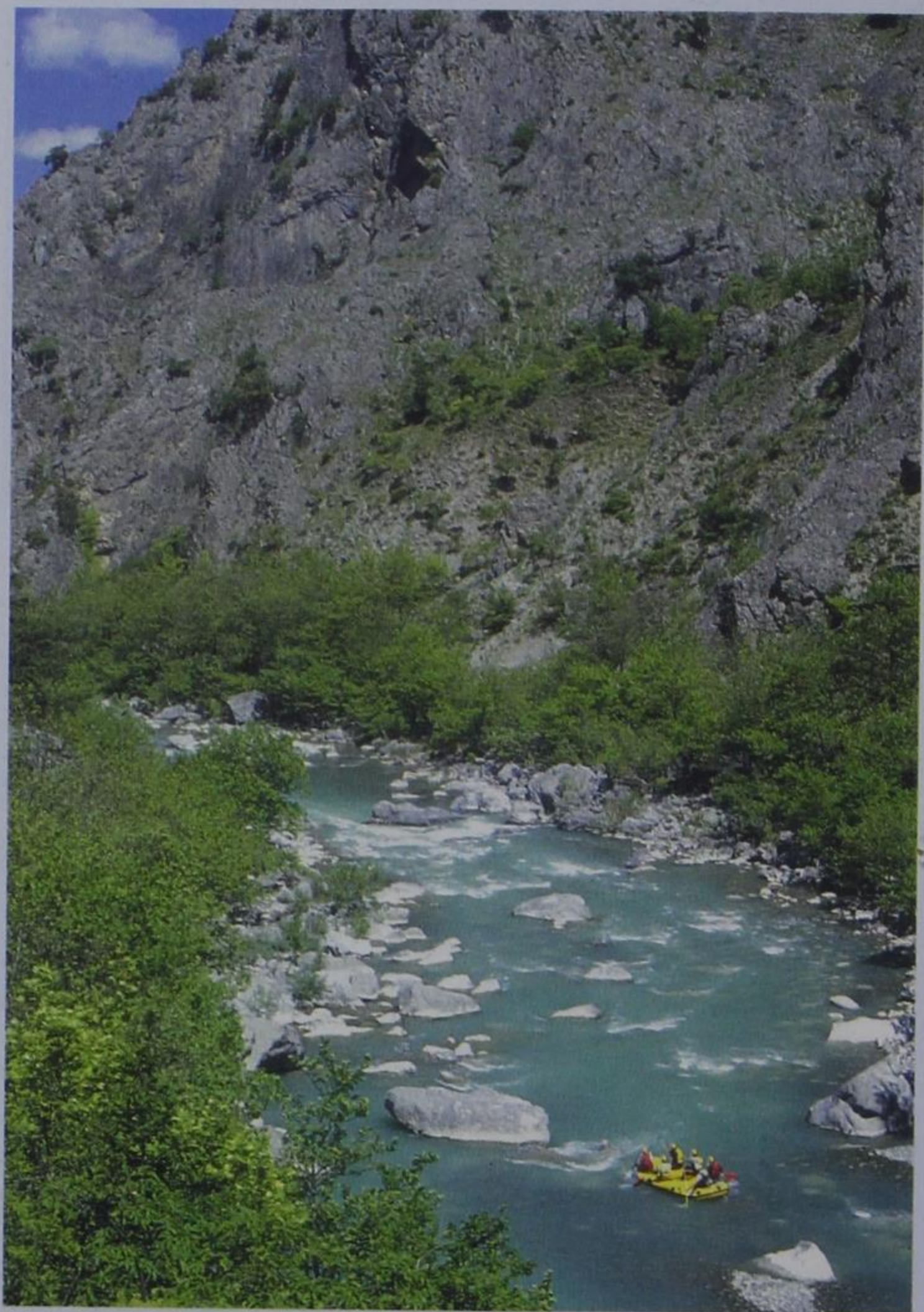
Στις 29-30/6 στον εορτασμό της Σύναξης των Αγ. Αποστόλων, πολιούχων του χωριού, διεξάγεται θρησκευτικό και λαϊκό πανηγύρι στην πλατεία του Αγ. Ευσταθίου με συμμετοχή οργάνων, χορευτικών συγκροτημάτων, εκθέσεων κ.ά. Στο μοναστήρι το Δεκαπενταύγουστο πραγματοποιείται θρησκευτικό πανηγύρι με ολονύκτια αγρυπνία. Το Νοέμβριο από τον Αγροτικό Οινοποιητικό Σύνδεσμο του χωριού πραγματοποιούνται εκδηλώσεις «Τσίπουρου και παράδοσης» στο παραδοσιακό αποστακτήριο. Οι εκδηλώσεις αυτές περιλαμβάνουν ξενάγηση στους χώρους του αποστακτηρίου, προσφορά τσίπουρου και τοπικών μεζέδων με τη συνοδεία δημοτικής μουσικής. Στο Μνημείο των Πεσόντων στις 21/11 και στις 9/7 γιορτάζονται οι επέτειοι της μάχης στη Μολυβδοσκεπάστη το 1940 και της καταστροφής του χωριού από τους Γερμανούς το 1943 αντίστοιχα. Στο ναό των Αγ. Αποστόλων φυλάσσονται εκκλησιαστικά κειμήλια και στο παραδοσιακό αποστακτήριο τσίπουρου εκτίθεται συλλογή μουσειακού υλικού. Στα Ιωάννινα εδρεύει ο Πολιτιστικός και Μορφωτικός Σύλλογος Μολυβδοσκεπάστου «ο Αγ. Ευστάθιος» και στην Αθήνα δραστηριοποιείται η Αδελφότητα Μολυβδοσκεπαστινών Αθηνών «Η Παναγία η Μολυβδοσκεπάστη». Από την Αδελφότητα Μολυβδοσκεπαστινών και τον Πολιτιστικό Σύλλογο του χωριού το Δεκέμβριο και τον Ιανουάριο πραγματοποιείται συνεστίαση όλων των κατοίκων στην Αθήνα και στα Ιωάννινα.

ΔΟΚΙΜΑΣΤΕ τσίπουρο, τοπικούς μεζέδες. **ΑΓΟΡΑΣΤΕ** κεράσι γλυκό, μέλι, αυτοφυή αρωματικά φυτά. **ΕΠΙΣΚΕΦΘΕΙΤΕ** το παρατηρητήριο, τα βυζαντινά μνημεία, το αποστακτήριο, το Μουσείο Εκκλησιαστικών κειμηλίων, το Μνημείο πεσόντων, τη Μουσειακή συλλογή. **ΜΗ ΧΑΣΕΤΕ** το πανηγύρι στις 29-30/6 και τις εκδηλώσεις στα τέλη Νοεμβρίου.

Ελεύθερο (Γκριζμπάνι)

Σε υψ. 950 μ. είναι χτισμένο το χωριό Ελεύθερο του Δήμου Κόνιτσας. Απέχει από τα Ιωάννινα 90 χλμ., από την Κόνιτσα 30 χλμ. και 10 χλμ. από το Παλαιοσέλι, τον επόμενο οικισμό. Για την παλιά ονομασία του χωριού διατυπώθηκαν πολλές απόψεις. Μία άποψη είναι ότι η λέξη έχει σλαβική προέλευση και σημαίνει ταβέρνα. Άλλοι υποστηρίζουν ότι είναι τουρκοελληνική και σημαίνει όμορφη κοπέλα. Το Ελεύθερο είναι το νεότερο χωριό της Λάκκας του Αώου. Σύμφωνα με την παράδοση, στα μέσα του 16ου αι. ένας τουρκαλβανός φύλαρχος με τη βία θέλησε να κάνει δικές

του τις ΒΔ. εκτάσεις του Παλαιοσελίου. Οι κάτοικοι όμως αντέδρασαν και εγκατέλειψαν το χωριό. Συμπτωματικά την ίδια εποχή στο χωριό Πλακωτή της Θεσπρωτίας έγιναν μεγάλες κατολισθήσεις και καταστράφηκε ολόκληρος ο οικισμός Γκρισμπάνι. Αυτή την καταστροφή εκμεταλλεύτηκε ο φύλαρχος, μεταφέροντας τις οικογένειες στην περιοχή του Παλαιοσελίου με σκοπό να είναι στις υπηρεσίες του. Το καινούριο χωριό πήρε το όνομα Γκρισμπάνι σε ανάμνηση του παλιού χωριού. Οι κάτοικοι ήταν όλοι Έλληνες και χριστιανοί

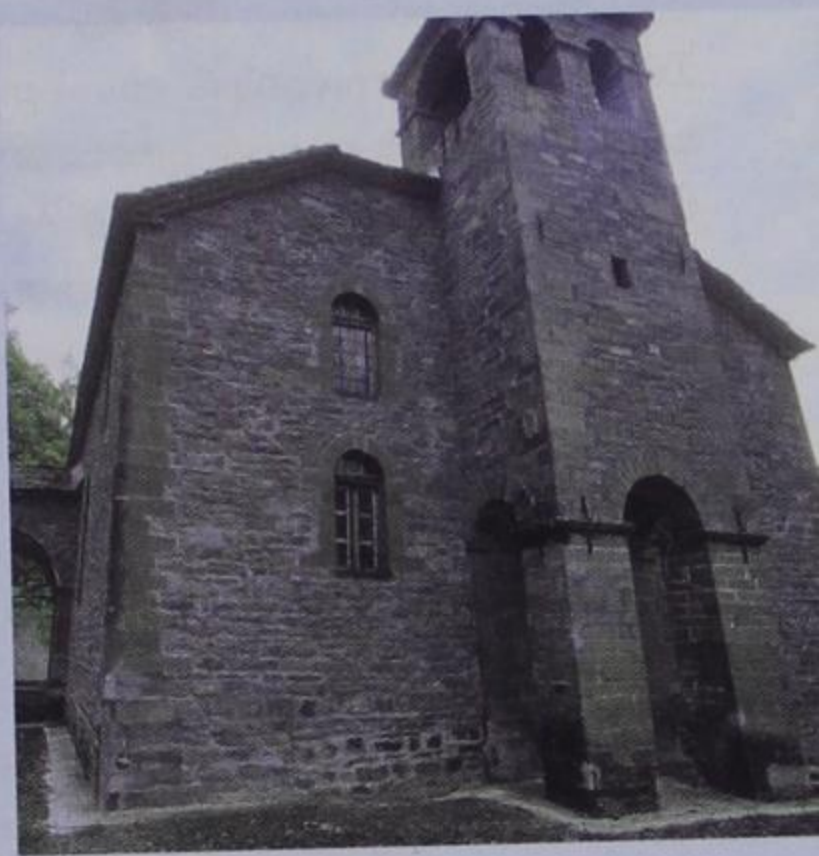
ορθόδοξοι. Είναι το μοναδικό χωριό της Λάκκας που δεν είναι βλαχόφωνο και χωρίζεται σε 4 μαχαλάδες. Στον ελληνοϊταλικό πόλεμο και τη γερμανική κατοχή οι κάτοικοι διέφυγαν στα δάση της περιοχής για να σωθούν, ενώ στη δεκαετία του '60 μετανάστευσαν στο εξωτερικό για εργασία. Το χωριό κατοικείται από 130 άτομα, τα οποία λόγω της ιδιομορφίας του εδάφους έχουν κύρια ασχολία την κτηνοτροφία και τη γεωργία. Υπάρχουν αρκετοί βοσκότοποι στο χωριό, που είναι κατάλληλοι για την εκτροφή γιδοπροβάτων. Κά-

ποια άτομα ασκούν ακόμη το παραδοσιακό επάγγελμα του χτίστη.

Κάτω από τους ασβεστολιθικούς γκρεμούς των βουνών του χωριού υπάρχουν ελάχιστες πηγές, όπως το «Γελαδομάντρι» στην Κρασιά και στον Αώο ποταμό. Βρυσικά νερά υπάρχουν σε πολλές τοποθεσίες (Χελιμόδι, Κερασιά, Καψάλα απ' όπου υδρεύεται το χωριό, Κρυονέρι, Ζαρόζη, Βυλτές κ.ά.). Πιο κάτω από το χωριό, χαμηλά στη βαθιά χαράδρα, κυλά ο ξακουστός Αώος ποταμός. Τις όχθες του σκεπάζουν καταπράσινα πλατάνια, κισσοί, γραβιές, στολισμένες ιτιές κ.ά. Επίσης, ακούγεται το κελάπημα του αηδονιού, του σπίνου, του κότσουφα και πιο πάνω στις πλαγιές η φωνή του κούκου και του τσαλαπετεινού.

Η περιοχή περιστοιχίζεται από τις κορυφές του Σμόλικα, με ψηλότερη αυτή που φτάνει τα 2.637 μ. Στο δρόμο προς το Γελαδομάντρι και το Σιάδι συναντάμε οξιές, έλατα και πευκοδάσος. Πρόκειται για περιοχή με πλούσια χλωρίδα, όπως: ρόμπολα, βελανιδιές, γάβρους, φραξιά, αγριοπλατάνια, κέδρα, φτέρη, τσάι, αμάραντο, ρίγανη, μελισσοβότανο, μέντα, δυόσμο, φλαμουριά κ.ά. Από το λόφο Κοκκινάδα, Α. του χωριού, μπορεί κανείς ν' αγναντέψει όλη την περιοχή (Κερασιά, Χελιμόδι, Μπράλικα, Καψάλα, Καραούλι, τις οροσειρές Λαγουδάρη, Κλέφτη κ.ά.). Από το λόφο του Αη-Σωτήρα ο επισκέπτης μπορεί ν' απολαύσει την ομορφιά της φύσης, όλο το χωριό με τους 4 μαχαλάδες και τη γύρω περιοχή (Νταλιόπουλη, Κλέφτη, Τύμφη, Ροϊδοβούνι κ.ά.).

Ο ναός του Αγ. Νικολάου ήταν ο παλιότερος που χτίστηκε στο χωριό. Στο εσωτερικό του υπήρχαν αξιόλογες αγιογραφίες με τις χρονολογίες. Το 1943 όμως πυρ-

πολήθηκε από τους Γερμανούς. Σύμφωνα με επιγραφή που βρίσκεται έξω από το ναό, οικοδομήθηκε τον Αύγουστο του 1859. Αρχιτέκτονας ήταν ο Βασίλης Τάσιος. Οι εκκλησίες της Παναγίας και του Αγ. Μηνά χτίστηκαν αργότερα. Το ξωκλήσι του Αγ. Δημητρίου χτίστηκε το 1858, σύμφωνα με επιγραφή που βρίσκεται πάνω από την είσοδο. Σώζει παλιές εικόνες, όπως αυτή του Αγ. Δημητρίου (1792). Άλλα ξωκλήσια είναι του

Προφ. Ηλία, των Αγ. Αναργύρων, του Αγ. Γεωργίου, της Μεταμορφώσεως του Σωτήρα και του Αγ. Αθανασίου.

Στο χωριό υπάρχουν επίσης παλιά σπίτια, όπως του Αθ. Γούρη (1875), του Νικ. Ρούβαλη (1864) κ.ά. Όλα σχεδόν ήταν διώροφα, στο ισόγειο έβαζαν τα ζώα και στο δεύτερο πάτωμα ζούσαν οι ίδιοι. Κύρια δομικά υλικά ήταν πέτρες, ξύλα, ασβέστης. Η αρχιτεκτονική των σπιτιών ήταν προσαρμοσμένη στα αγροτικά και κτηνοτροφικά νοικοκυριά. Στο χωριό λειτουργούσαν 4 νερόμυλοι (του Π. Ντάλλα, του Χρ. Καρούζη, του Μ. Μπάρμπα και ο Βακούφικος υδρόμυλος στο Νισκορέτο). Σήμερα λειτουργεί μόνο ο πρώτος.

Οι βιοτικές ανάγκες έκαναν το χτίσιμο κύρια απασχόληση για πολλούς κατοίκους του Ελεύθερου. Οι περισσότεροι απ' αυτούς που ήρθαν από την Πλακωτή της Θεσπρωτίας ήταν χτίστες. Τα σπίτια, οι εκκλησίες, τα τοιχώματα μέσα κι έξω από το χωριό χτίστηκαν από τους ίδιους τους κατοίκους. Έτσι συνδύασαν τη μαστορική τέχνη με τη γεωργία και την κτηνοτροφία. Με την ανάπτυξη των αστικών κέντρων οι μάστοροι ξενιτεύτηκαν σε διάφορα μέρη της πατρίδας, ό-

πως Ήπειρο, Θεσσαλία, Στ. Ελλάδα, Πελοπόννησο και σ' άλλα μέρη του εξωτερικού. Το ράψιμο των ρούχων αποτελούσε μία άλλη ασχολία των κατοίκων του Ελεύθερου. Η παραγωγή τους περιοριζόταν στα ταλαγάνια, κάπες, τσιπούνια, φλοκάτες γυναικών. Επί Τουρκοκρατίας οι άνδρες φορούσαν μακρύ πουκάμισο, τσιπούνια, φλοκάτα, χολέβια και μάλλινες βράκες αντί για παντελόνια. Στις αρχές του αιώνα μας άρχισαν να φοράν παλτό στη θέση της φλοκάτας, γιλέκα κ.ά. Η γυναικεία φορεσιά περιελάμβανε μάλλινα φουστάνια, τσιπούνια, φλοκάτες κεντημένες με γαϊτάνια, μάλλινες κεντημένες ποδιές.

Στο Ελεύθερο στις 6-7/8, της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος, διεξάγεται πανηγύρι με γλέντι, χορό και τραγούδι πολλών τοπικών δημοτικών τραγουδιών (της ξενιτιάς, της ζωής, κλέφτικα κ.ά.). Το πανηγύρι αρχίζει από το βράδυ της προηγούμενης ημέρας και καταλήγει το απόγευμα της επόμενης στην πλατεία του χωριού, ύστερα από τον πρωινό εκκλησιασμό στο ομώνυμο ξωκλήσι και το χορό στο ξωκλήσι του Αη-Γιώργη.

Χαρακτηριστικά είναι τα έθιμα του Αγ. Δημητρίου, της Πρωτοχρονιάς και της Καθαροδευτέρας. Αγαπημένα δημοτικά τραγούδια της περιοχής είναι: Φράσια, Μάρω, Παπαλάμπραινα, Αλεξάνδρα, Ξενιτεμένο μου πουλί, Κοντούλα λεμονιά, στου παπά τα παραθύρια. Ο Μορφωτικός-Εξωραϊστικός Σύλλογος Ελευθέρου Κόνιτσας ιδρύθηκε στα Ιωάννινα το 1977 και αναλαμβάνει τις εκδηλώσεις της Πρωτομαγιάς, των Θεοφανίων, της Καθαροδευτέρας («Κοθώρια») και της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος (6/8).

ΕΠΙΣΚΕΦΘΕΙΤΕ τις εκκλησίες του Ελεύθερου. **ΜΗ ΧΑΣΕΤΕ** τις πάμπολλες εκδηλώσεις και τα πανηγύρια.

Άρματα (Αρμάτοβο)

Αγνωούμε την ακριβή ημερομηνία ίδρυσης του χωριού. Σύμφωνα με μαρτυρίες κατά τη ρωμαϊκή εποχή πρέπει να υπήρχαν οικισμοί στην περιοχή της Λάκκας του Αώου. Βασικά πολιτισμικά στοιχεία των Αρμάτων και των υπολοίπων χωριών είναι η βλάχικη εθνοφυλετική τους ταυτότητα (βλάχικη γλώσσα) και η εξειδίκευση των κατοίκων σε τεχνικά επαγγέλματα, που έχουν άμεση σχέση με την εκμετάλλευση των δασών. Η επικοινωνία των Αρμάτων με τα υπόλοιπα χωριά της Πίνδου οδήγησε σε μία συνάντηση της κονιτσιώτικης και μακεδονικής παράδοσης. Το 17ο αι. καταστράφηκε ολοσχερώς από τους Τούρκους και οι κάτοικοι κατευθύνθηκαν προς την Τεργέστη. Άλλο ένα ιστορικό γεγονός της περιοχής είναι η μεγάλη σφαγή Τουρκαλβανών στη θέση Κορομπλιά. Το χωριό κατά το Β' Παγκόσμιο πόλεμο καταστράφηκε από τους Γερμανούς. Στα μεταπολεμικά χρόνια ανασταλτικό παράγοντα στην ανάπτυξή του έπαιξε το μεταναστευτικό κύμα στο εσωτερικό και εξωτερικό.

Σήμερα τα Άρματα ανήκουν στο Δήμο Κόνιτσας, απέχουν 108 χλμ. από τα Ιωάννινα και 44 χλμ. από την Κόνιτσα. Οι Πάδες απέχουν από τα Άρματα μόλις 10 χλμ. και το Δίστρατο 11 χλμ. Το χωριό είναι χτισμένο σε υψ. 1.140 μ. Κατοικείται το χειμώνα από 45 άτομα και το καλοκαίρι από

90. Οι μόνιμοι κάτοικοι ασχολούνται με την υλοτομία, τη γεωργία (καλλιέργεια σιτηρών) και την κτηνοτροφία. Σε μικρή απόσταση από το χωριό ρέει ο Αώος, που πηγάζει από την Πίνδο στην περιοχή του Μετσόβου και αφού διασχίσει τμήμα της Ηπείρου και της Αλβανίας χύνεται στην Αδριατική. Εδώ βρίσκεται και το μοναδικό παραδοσιακό νεροπρίονο. Ο ποταμός είναι πλούσιος σε ιχθυοπανίδα (πέστροφες) και σε υδρόβια ερπετά, πτηνά και αμφίβια. Είναι ιδανικός τόπος για ψάρεμα, ράφτιγκ και καγιάκ. Τα ποτάμια και οι χείμαρροι που ρέουν στην περιοχή είναι ο Ασπροπόταμος, η Κατράνια, το Ποτάμι, η Ασβεσταριά, η Βάλια Σιάκα, ο Σκράκας και ο Γαβριήλ. Όλα πηγάζουν από τις πλαγιές του Σμόλικα και χύνονται στον Αώο. Σε οροπέδιο με την ονομασία «Βαρκός» σχηματίζονται δύο μικρές σχετικά έκτασης λίμνες, οι οποίες αποξηραίνονται το καλοκαίρι.

Τα Άρματα περιβάλλονται από τις κορυφές «Επτά Βρύσες», «Παντιαφέντου», «Σμιτιάνος», «Τσιούμα», «Κύργουρι», «Κάπα Τούρκο», «Νιζιλουρούσιου», «Κιάτρα Μπέτη» και «Παναγία» με υψ. 2.000 - 2.500 μ. Στη θέση «Παναγία» σε αιωνόβια βελανιδιά βρίσκεται καρφωμένος σταυρός από τον Αγ. Κοσμά τον Αιτωλό. Τα δάση της περιοχής είναι τα εξής: «Νίκουρι», «Τσαλαλγίν», «Κιάτρα Μπέτη», «Ασβεσταριά», «Οξυά», «Κίργουρι», «Κορομπλιά», «Γουνιότα», «Γκρούσια» και «Μεγάλο Βάρκο». Ο περιηγητής μπορεί να τα επισκεφθεί ακολουθώντας το δασικό δρόμο ή κάποιο μονοπάτι. Πανοραμική θέα προς την κοιλάδα του Αώου προσφέρουν τα σημεία «Παναγιά» και «Γκαρπινέτον», ενώ από το σημείο «Σμιλιανός» μπορεί κανείς ν' απο-

λαύσει την οροσειρά της Τύμφης.

Η περιοχή της κοιλάδας του Αώου, όπου βρίσκεται και το χωριό, περιστοιχίζεται στα βόρεια από δύο ψηλούς ορεινούς όγκους του Σμόλικα (2.637 μ.) και στα νότια της Τύμφης (2.497 μ.). Στην κορυφογραμμή του Σμόλικα βρίσκονται οι βιότοποι «Σμόλικας», «Επτά Βρύσες» και «Σμίτιανος». Η πλούσια χλωρίδα της περιοχής αποτελείται από έλατα, πεύκα, οξιές, δρύες, ρόμπολα και πιο χαμηλά γαύρους, κρανιές και τιλιές. Μέσα στο χωριό φύονται καρυδιές, μηλιές και καστανιές. Στην περιοχή διαβιούν νυκτόβια ζώα, αμφίβια, ερπετά (νερόφιδα), αρπακτικά (κουνάβια, ασβοί, σκίουροι, λαγοί, αλεπούδες, βίδρες, γεράκια, γύπες κ.ά.).

Στο κέντρο του οικισμού βρίσκεται ο ναός του Αγ. Νικολάου (τέλη 18ου αι.) που αγιογραφήθηκε από Σαμαριναίους αγιογράφους. Οι εκκλησίες του Αγ. Δημητρίου και της Κοιμήσεως της Θεοτόκου καταστράφηκαν από εμπρησμό των γερμανικών στρατευμάτων το 1943. Η πρώτη ανοικοδομήθηκε αργότερα, ενώ η δεύτερη το 1972. Ο ναός της Αγ. Παρασκευής οικοδομήθηκε το 1972 σε χώρο, όπου υπήρχε παλιότερα μοναστήρι, το οποίο καταστράφηκε μετά από πυρκαγιά το 1964. Το Δεκαπενταύγουστο στην κεντρική πλατεία πραγματοποιείται παραδοσιακό πανηγύρι με δημοτική μουσική, χορούς, τοπικούς μεζέδες και κρασί. Στη μουσική της περιοχής κυριαρχεί η γκάιντα, με μακεδονική προέλευση, και τα μπεράτια της Πίνδου. Στις τοπικές ενδυμασίες φαίνονται έντονα τα στοιχεία της βλάχικης και κονιτσιώτικης τεχνοτροπίας. Στα Άρματα δραστηριοποιείται ο Εκπολιτιστικός Σύλλογος Αρματιωτών «ο Σμιλια-

νός». Το Δεκαπενταύγουστο στην πλατεία του χωριού διεξάγεται πανηγύρι. Στο χωριό εδρεύει Εκπολιτιστικός Σύλλογος.

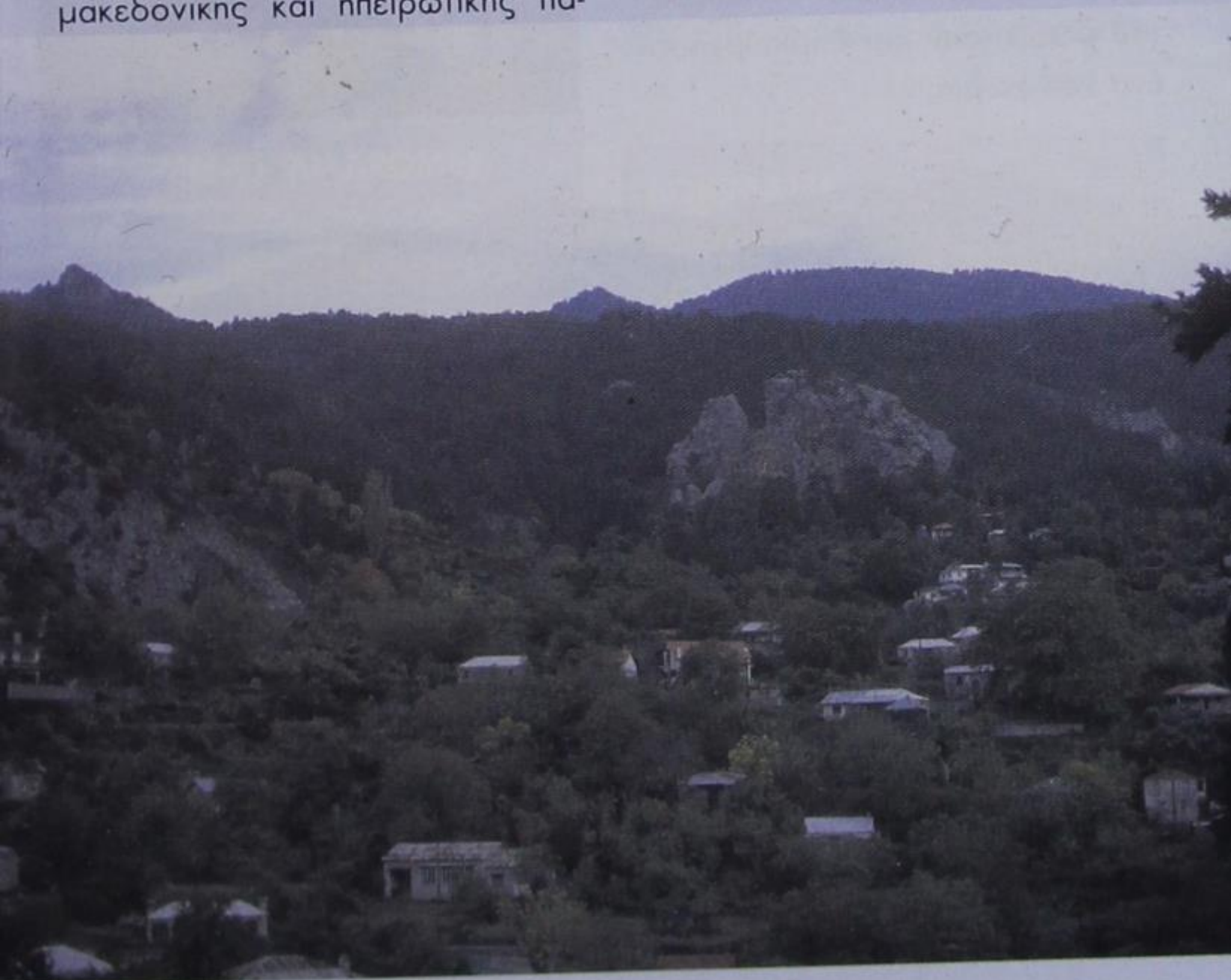
ΑΓΟΡΑΣΤΕ πέστροφα. **ΕΠΙΣΚΕΦΘΕΙΤΕ** το μοναδικό υδροπρίο-νο. **ΕΠΙΔΟΘΕΙΤΕ ΣΕ** ψάρεμα, ράφτιγκ, κανό-καγιάκ. **ΜΗ ΧΑΣΕΤΕ** το πανηγύρι του Δεκαπενταύγου-στου. **ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΔΙΑ-ΔΡΟΜΕΣ:** στις κορυφές των ο-ρεινών όγκων, στον ποταμό, στη γύρω περιοχή.

Πάδες

ΟΙ Πάδες ανήκουν στα χω-ριά της Λάκκας Αώου και το όνομά τους προέρχεται από τη βλαχική λέξη «Pade», που ση-μαίνει επίπεδο έδαφος και μαρτυ-ρεί την ύπαρξη Βλάχων στην πε-ριοχή. Οι κάτοικοί τους μιλούν τα ελληνικά και τα βλάχικα και είναι εξειδικευμένοι σε τεχνικά επαγ-γέλματα, που έχουν σχέση με την εκμετάλλευση των δασών. Οι Πά-δες αποτελούν σταυροδρόμι της μακεδονικής και ηπειρώτικης πα-

ράδοσης. Σήμερα ανήκουν στο Δήμο Κόνιτσας, απέχουν 98 χλμ. από τα Ιωάννινα και 34 χλμ. από την Κόνιτσα. Το χωριό είναι χτι-σμένο σε υψ. 1.080 μ. και κατοι-κούνται το χειμώνα από 21 άτομα, ενώ το καλοκαίρι από 100. Οι μό-νιμοι κάτοικοι είναι υλοτόμοι, κτη-νοτρόφοι, γεωργοί και συνταξιού-χοι.

Στα Β. του χωριού στέκονται ε-πιβλητικά οι πλαγιές του Σμόλικα (2.637 μ.) και στα Ν. της Τύμφης (2.497 μ.). Στη γύρω περιοχή υ-πάρχουν δάση και βοσκότοποι. Ε-κεί διαβιούν σπάνια είδη πουλιών και ζώων και φύονται πεύκα, έλα-τα και άλλα σπάνια είδη φυτών. Α-ξιόλογο θρησκευτικό μνημείο απο-τελεί ο ναός της Κοιμήσεως της Θεοτόκου, που χτίστηκε το 19ο αι. Στα Δ. των Πάδων υπάρχουν δια-σκορπισμένα εννέα παρεκκλήσια, τα οποία χαρίζουν ανεπανάληπτη θέα στους επισκέπτες. Οι κάτοικοι των Πάδων πανηγυρίζουν στην κε-ντρική πλατεία το Δεκαπενταύγου-στο με πλούσιο φαγοπότι και δη-μοτικούς χορούς. Στο χωριό υ-πάρχει Λαογραφικό Μουσείο και

δραστηριοποιείται στη Λάρισα ο Εκπολιτιστικός Σύλλογος Παδιωτών «Ο Σμόλικας». Αγαπημένος χορός της περιοχής είναι η γκάιντα παδιώτικη (αντρικός).

ΕΠΙΔΟΘΕΙΤΕ ΣΕ ορειβάσις, πεζοπορία. **ΜΗ ΧΑΣΕΤΕ** το πανηγύρι. **ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ:** Πάδες - Δρακόλιμνη Σμόλικα - κορυφή.

Παλαιοσέλλι

Το Παλαιοσέλλι, οι Πάδες, τα Άρματα και το Δίστρατο αποτελούν τα χωριά της Λάκκας Αώου, με κύρια πολιτισμικά χαρακτηριστικά τη βλάχικη εθνοφυλετική ταυτότητα (οι κάτοικοι μιλούν βλάχικα και ελληνικά) και την ενασχόληση με την κτηνοτροφία και άλλα τεχνικά επαγγέλματα, που συνδέονται με την εκμετάλλευση των δασών. Το Παλαιοσέλλι, όπως και υπόλοιπα χωριά, βρίσκεται στα όρια της Ηπείρου και της Δυτ. Μακεδονίας. Το όνομά του σημαίνει παλιό χωριό, πιθανόν δηλώνοντας ότι κάποτε οι κάτοικοί του μετοίκησαν και δημιούργησαν ένα νέο χωριό.

Σήμερα ανήκει στο Δήμο Κόνιτσας, απέχει 29 χλμ. από την Κόνιτσα, 5 χλμ. από το Ελεύθερο και 5 χλμ. από τις Πάδες. Οι κάτοικοί του ασχολούνται με την υλοτομία, τη γεωργία και την κτηνοτροφία. Στην περιοχή της κοιλάδας του Αώου κυριαρχεί λευκόδερμη πεύκη, ρόμπολο και οξιά. Η πλούσια πανίδα αποτελείται από: αμφίβια, ερπετά (νερόφιδα), βίδρα, πέστροφα, αρπακτικά-νυκτόβια πτηνά και άγρια ζώα (όπως λύκοι, αγριόχοιροι, ασβοί, αλεπούδες). Το Παλαιοσέλλι βρίσκεται στο σημείο της κοιλάδας του Αώου, που ενώνει τον

Εθνικό Δρυμό του Βίκου-Αώου με τον αντίστοιχο της Πίνδου.

Το χωριό πανηγυρίζει το Δεκαπενταύγουστο με δημοτική ορχήστρα, χορούς και φαγοπότι. Ο ναός της Αγ. Παρασκευής είναι τρίκλιτη ξυλόστεγη βασιλική, με νάρθηκα και πρόθυλο στη Ν. είσοδο. Κτίσθηκε το 1864. Εσωτερικά είναι κατάγραφος με τοιχογραφίες του 19ου αι. Αξιόλογο είναι το ξυλόγλυπτο ταβάνι του 1871.

ΕΠΙΔΟΘΕΙΤΕ ΣΕ ορειβασία, πεζοπορία. **ΜΗ ΧΑΣΕΤΕ** το πανηγύρι του Δεκαπενταύγουστου. **ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ:** Παλιοσέλι-Δρακόλιμνη Σμόλικα-κορυφή του Βουνού, στη γύρω περιοχή.

Εξοχή (Ζέλιστα- Βράνιστα)

77 χλμ. από τα Ιωάννινα και σε υψ. 600 μ. Βρίσκεται το χωριό Εξοχή, το οποίο ανήκει στο Δήμο Κόνιτσας. Στην Εξοχή μένουν 30 κάτοικοι κατά τους χειμερινούς μήνες, συντα-

ξιούχοι και κτηνοτρόφοι, ενώ το καλοκαίρι ο πληθυσμός αυξάνεται σε 150 άτομα. Το Δεκαπενταύγουστο στην πλατεία του χωριού διεξάγεται πανηγύρι. Στην περιοχή ρέει ο Σαραντάπορος και υπάρχουν τα δάση Βαένια, Λημνιώτη και Τσουρνόκια, κατάφυτα με βελανιδιές. Εκκλησίες του χωριού είναι των Αγ. Ταξιάρχων, Αγ. Δημητρίου, Αγ. Κυριακής, Αγ. Κήρυκα, Αγ. Μηνά, Αγ. Αναργύρων, Αγ. Νικολάου, Αγ. Αθανασίου, της Κοιμήσεως της Θεοτόκου και του Προφ. Ηλία. Εκτός οικισμού, σε απόσταση 1 χλμ., υπάρχουν πηγάδια.

ΔΟΚΙΜΑΣΤΕ ντόπιο τσίπουρο και κρασί. **ΑΓΟΡΑΣΤΕ** τσίπουρο. **ΕΠΙΔΟΘΕΙΤΕ ΣΕ** ορειβασία στα γύρω Βουνά.

Νικάνορας (Κορτίνιστα)

15 χλμ. από την Κόνιτσα και σε υψ. 700 μ. συναντάμε τον Νικάνορα. Ο πληθυσμός το χειμώνα είναι 38 άτομα και το καλοκαίρι φθάνει τα 150 με κύριο εισόδημα προερχόμενο από γεωργικές, κτηνοτροφικές, δασι-

κές και οικοδομικές εργασίες. Υπάρχουν και κάποιοι που ασκούν ακόμα και σήμερα το παραδοσιακό επάγγελμα των χτιστάδων. Ο Νικάνορας ανήκει στο Δήμο Κόνιτσας. Οι εκκλησίες του χωριού είναι η Αγ. Μαρίνα, ο Άγ. Νικόλαος, ο Άγ. Γεώργιος, η Αγ. Ευαγγελίστρια, η Μεταμόρφωση του Σωτήρα και ο Άγ. Αθανάσιος. Επίσης, στην περιοχή υπάρχει το μοναστήρι του Αγ. Νικάνορα, το οποίο ιδρύθηκε το 1416 και διασώζει αξιόλογες αγιογραφίες.

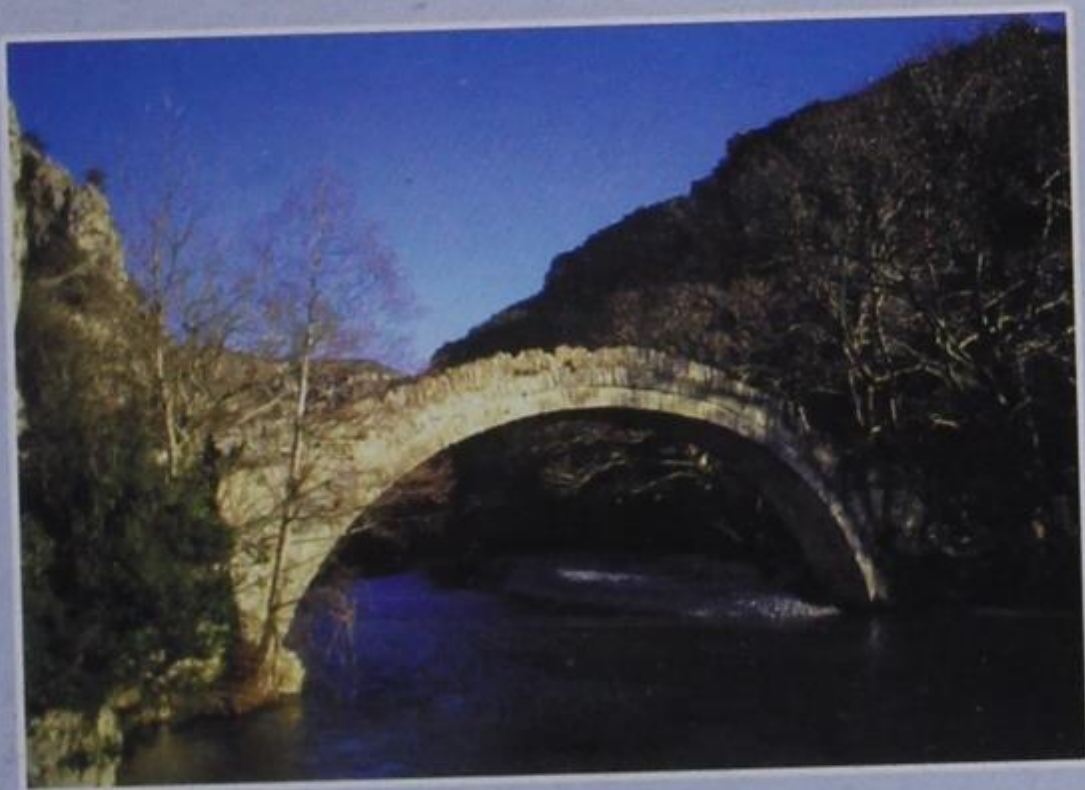
Ο περιηγητής ακολουθώντας τα μονοπάτια μπορεί να επισκεφθεί τις πηγές «Δημόρτσα», «Μα-

χαίρα», «Πουρνιά» και «Σουλτινιάδες», ενώ στην περιοχή ρέει ο Σαραντάπορος. Σε υψόμετρο 900 μ. βρίσκεται η κορυφή «Κρεβάτια» και «Κλέφτης» στα 1.846 μ. Τα δάση της περιοχής είναι το «Ανήλιο», «Χρυστοβασίλη», «Δημόρτσα», «Λευκαδιά». Το πρώτο είναι κατάφυτο με δρύες, ενώ τα υπόλοιπα με πεύκο και ελάτη. Πανηγύρια διεξάγονται στις 17/7 στην κεντρική πλατεία του χωριού και στις 7/8 στον εορτασμό του Αγ. Νικάνορα στο ομώνυμο μοναστήρι, απ' όπου η θέα είναι καταπληκτική. Εκεί οι κάτοικοι αφού εκκλησιαστούν, τρώνε και γλεντούν με παραδοσιακά τραγούδια και χορούς. Στην περιοχή εδρεύει η Αδελφότητα Πηγιωτών-Νικανοριτών, της οποίας το αντάμωμα πραγματοποιείται την πρώτη Κυριακή κάθε Σεπτεμβρίου.

ΜΗ ΧΑΣΕΤΕ το πανηγύρι του Αγ. Νικάνορα στο μοναστήρι. **ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ:** το ανέβασμα στη Μονή του Αγ. Νικάνορα (3 χλμ.).

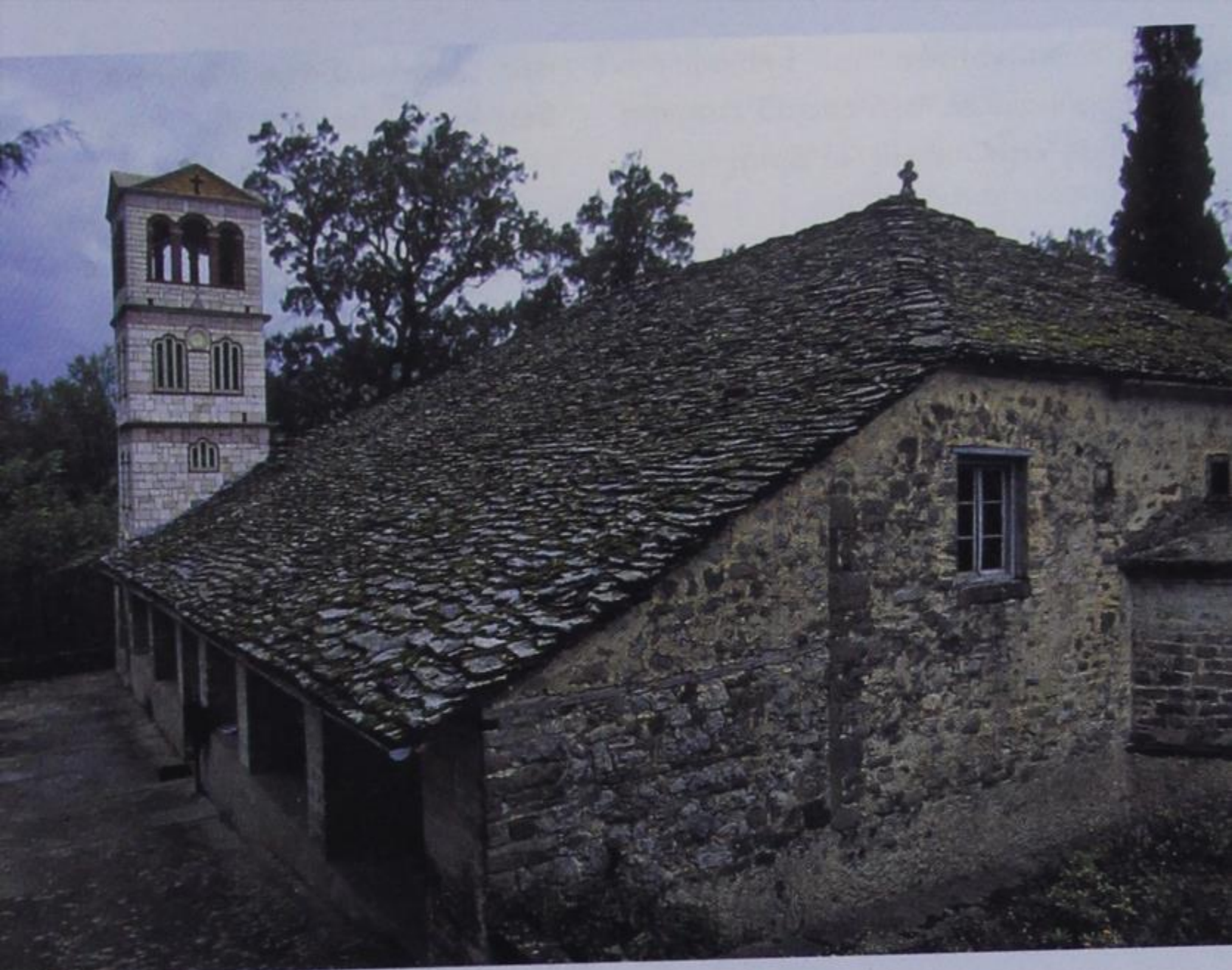
Πηγή, Ηλιορράχη,
Αετόπετρα,
Μάζι, Αηδονοχώρι,
Μελισσόπετρα,
Καβάσιλα,
Αγ. Βαρβάρα,
Αμάραντος,
Καλλιθέα,
Κλειδωνιά, Πύργος

Ενδιαφέρουσα διαδρομή, στην οποία συνυπάρχουν τα φυσικά με τα ανθρώπινα μνημεία. Οι βιότοποι με τα είδη χλωρίδας και πανίδας και μοναδική θέα στην κοιλάδα του Σαρανταπόρου, με την αρχαιότητα, την ιστορία, την παράδοση και πάνω απ' όλα την τέχνη της πέτρας. Αξιόλογα μοναστήρια και εκκλησίες με τοιχογραφίες Χιονιαδιτών και Σαμαριναίων ζωγράφων, τέμπλα από Τουρνοβίτες ταλιαδόρους και πέτρινα τοξωτά γεφύρια που γεφυρώνουν τα ποτάμια, όπως και το χθες με το σήμερα.

Πηγή (Πεκλάρι)

Σε απόσταση 7 χλμ. ΒΑ. της Κόνιτσας και σε υψ.ο 750 μ. είναι χτισμένη η Πηγή του Δήμου Κόνιτσας. Κύρια ασχολία των 200 περίπου κατοίκων της είναι η υλοτομία, ενώ αρκετοί ασχολούνται και με την τέχνη της πέτρας. Το χωριό είναι χτισμένο σ' ένα κυριολεκτικά κατάφυτο από πευκοδάση τοπίο. Αξιόλογα μνημεία είναι οι δύο εκκλησίες, του Αγ. Γεωργίου (19ος αι.) και του Αγ. Παντελεήμονα.

Ηλιορράχη (Κουτσούφλιανη)

Απέχει 71 χλμ. από τα Ιωάννινα και ανήκει στο Δήμο Κόνιτσας. Είναι χτισμένη σε υψ 520 μ. και κατοικείται από 150 άτομα που ασχολούνται κυρίως με τη γεωργία, καθώς το χωριό διαθέτει εύφορες καλλιεργήσιμες εκτάσεις στον κάμπο της Κόνιτσας. Αξιόλογο είναι το ξωκλήσι του Αγ. Νικολάου του 15ου αι.

Αετόπετρα

Σε υψ. 540 μ. θα βρούμε την Αετόπετρα του Δήμου Κόνιτσας, 10 μόλις χλμ. από την Κόνιτσα κοντά στην Α. όχθη του Αώου ποταμού. Κατοικείται από 200 άτομα και η πλειοψηφία αυτών είναι αγρότες. Ο επισκέπτης αξίζει να δει το ναό του Αγ. Αθανασίου του 19ου αι. και σε κοντινή απόσταση το «Μπουραζάνι» με το πρότυπο οικοτουριστικό πάρκο που φιλοξενεί διάφορα είδη της ελληνικής πανίδας (αγριογούρουνα, ζαρκάδια, λαγούς κ.ά.), ενώ παράλληλα διαθέτει ξενώνα και εστιατόριο.

ΕΠΙΣΚΕΦΘΕΙΤΕ το «Μπουραζάνι».

Μάζι (Σαναβό)

Χτισμένο στις παρυφές της κοιλάδας Β. του Αώου και Α. της Κόνιτσας σε απόσταση 73 χλμ. από τα Ιωάννινα, το Μάζι του Δήμου Κόνιτσας κατοικείται από 300 κατοίκους, κυρίως γεωργούς

και κτηνοτρόφους. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το Μουσείο Λαογραφίας και Φυσικής Ιστορίας.

Αηδονοχώρι (Οστάνιτσα)

Το Αηδονοχώρι του Δήμου Κόνιτσας βρίσκεται σε υψ. 560 μ. Χαρακτηριστικό είναι το δάσος που το περιβάλλει. Το χωριό δυστυχώς κάηκε το 1943 από τις δυνάμεις κατοχής, με αποτέλεσμα να χαθούν τα πετρόκτιστα σπίτια του. Στο Μουσείο του Αηδονοχωρίου εκτίθενται παραδοσιακές οικοσκευές και πολεμικό υλικό. Ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα εκτός οικισμού, χτισμένη πάνω σε βράχο η Μονή Ταξιαρχών Γκούρας του 16ου αι., που σώζεται σε καλή κατάσταση και αποτελεί μαζί με τη Μονή Μολυβδοσκεπάστου σπουδαίο θρησκευτικό μνημείο της περιοχής. Αξιόλογος και ο ναός των Αγ. Αποστόλων με τοιχογραφίες του 19ου αι.

ΕΠΙΣΚΕΦΘΕΙΤΕ το Μουσείο, τη Μονή Ταξιαρχών Γκούρας, το ναό των Αγ. Αποστόλων. **ΕΠΙΔΟΘΕΙΤΕ ΣΕ** πεζοπορία στο δάσος.

Μελισσόπετρα

Η Μελισσόπετρα βρίσκεται λίγο μετά την Αετόπετρα και σε απόσταση 14 χλμ. από την Κόνιτσα, ανάμεσα στον Αώο και τον Σαραντάπορο, πολύ κοντά στη συμβολή τους. Οι 150 κάτοικοί της είναι κυρίως αγρότες. Ανήκει στο Δήμο Κόνιτσα και πανηγυρίζει στις 26/7 της Αγ. Παρασκευής. Αξιόλογο για τον επισκέπτη είναι το μοναστήρι του Αγ. Νικολάου (19ος αι.) στην Καλόβρυση, οικισμό της Μελισσόπετρας κοντά

στα ελληνοαλβανικά σύνορα, καθώς και ο ναός του Αγ. Νικολάου (19ος αι.).

Καβάσιλα

50 κάτοικοι διαμένουν στα Καβάσιλα του Δήμου Κόνιτσας, που είναι γνωστά για τα περίφημα λουτρά τους. Χτισμένο το χωριό σε κατάφυτους από κουμαριές λόφους και σε υψόμετρο 680 μ., βρίσκεται σε απόσταση 78 χλμ. από τα Ιωάννινα. Αξίζει να επισκεφθεί κάποιος το μοναστήρι του Γενεσίου της Θεοτόκου με τις θαυμάσιες τοιχογραφίες Χιοναδίων ζωγράφων του 19ου αι.

ΕΠΙΣΚΕΦΘΕΙΤΕ το μοναστήρι.

Αγία Βαρβάρα (Πλάβαλη)

Βρίσκεται σε απόσταση 22 χλμ. Β. της Κόνιτσας και είναι χτισμένη σε υψ. 720 μ. σ' ένα καταπράσινο φυσικό περιβάλλον. Ανήκει στο Δήμο Κόνιτσας και κατοικείται από 100 περίπου άτομα, που ασχολούνται με τη γεωργία και τις οικοδομικές εργασίες. Το 17ο αι. ήταν χτισμένη στις θέσεις Τσεπέροβο και Κατάκωλο. Κατά την Τουρκοκρατία διατηρούσε πρόνομια και εξελίχτηκε σε κεφαλοχώρι αλλά αργότερα μετατράπηκε σε τσιφλίκι έπειτα από επιδρομή τουρκαλβανών. Απελευθερώθηκε το 1912-13 και πήρε το σημερινό όνομα το 1930.

Από εδώ έχει κανείς όμορφη θέα στην κοιλάδα του Σαραντάπορου ποταμού. Αξιόλογο είναι το έθιμο του «καζανιού» που αναβιώνει την πρώτη Κυριακή μετά το Δεκαπενταύγουστο. Όλοι οι κάτοικοι συγκεντρώνονται τότε στην πλατεία του χωριού και υπό τους ή-

χους παραδοσιακής μουσικής γλεντούν, τρώγοντας από το φαγητό που μαγειρεύεται για όλους σε καζάνια.

Αμάραντος

Χτισμένος σε υψ. 960 μ. σε μια κατάφυτη από πεύκα πλαγιά, ανήκει στο Δήμο Κόνιτσας και απέχει από την Κόνιτσα 27 χλμ. Σήμερα κατοικείται μόνιμα από 40 περίπου άτομα που πληθαίνουν το καλοκαίρι με την έναρξη λειτουργίας των λουτρών αλλά και το Δεκαπανταύγουστο που γίνεται μεγάλο πανηγύρι με μουσικοχορευτικές εκδηλώσεις. Ασχολούνται κυρίως με την αμπελουργία και την καλλιέργεια κηπευτικών.

Η περιοχή αποτελούσε στην αρχαιότητα και στη ρωμαιοκρατία σημαντικό κόμβο. Εδώ δημιουργήθηκε στρατιωτικός σταθμός και αρκετοί απέκτησαν τα δικαιώματα του Ρωμαίου πολίτη. Υιοθέτησαν και τη λατινική γλώσσα και έτσι ε-

ξηγούνται και τα πολλά λατινικά τοπωνύμια της περιοχής. Με την Οθωμανική κατάκτηση παύει να λειτουργεί ο σταθμός και κάτοικοι καταφεύγουν στη Βούρμπιανη και στη θέση Ίσβορος (παλιά ονομασία του Αμάραντου) όπου υπήρχε ήδη μικρός οικισμός. Διατήρησε όμως τα δικαιώματά του (ελευθεροχώρι) και έτσι επήλθε η ανάπτυξη. Στο χωριό λειτουργούσαν ακμάζουσες μεταποιητικές βιοτεχνίες (τυροκομεία, υφαντουργεία, νερόμυλοι, αποστακτήρια, πριόνια). Μετά την απελευθέρωση οι κάτοικοι προσέφεραν τις υπηρεσίες τους σ' όλους τους αγώνες του Έθνους (Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, Μικρασιατική καταστροφή, Κατοχή). Στην περιοχή δόθηκαν σκληρές μάχες και κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου.

Το φυσικό περιβάλλον είναι ιδιαίτερα πλούσιο με πλούσια βλάστηση (οξιές, έλατα, πεύκα). Από την κορυφή Κάμενικ (2.060 μ. υψ.) έχει κάποιος απέραντη θέα στο

Γράμμο, στο Σμόλικα, στην Τύμφη και στα Βουνά της Αλβανίας. Σε μικρή απόσταση εδώ πηγάζει ο ποταμός Ζιάσιακας, παραπόταμος του Σαραντάπορου, που στη διαδρομή του γεφυρώνεται από πέντε πέτρινα μονότοξα γεφύρια και δημιουργεί ένα μοναδικής αξίας βιότοπο με πολλά είδη χλωρίδας και πανίδας.

Ο ναός του Αγ. Γεωργίου χτίστηκε το 1889 από ντόπιους μαστόρους, ενώ το ξυλόγλυπτο τέμπλο του φιλοτεχνήθηκε από Τουρνοβίτες ταλιαδόρους. Αγιογραφήθηκε από Χιονιαδίτες ζωγράφους όπως και το Δημοτικό Σχολείο που σήμερα έχει διαμορφωθεί σε ξενώνα. Στον Αμάραντο δραστηριοποιείται Πολιτιστικός Σύλλογος που εκδίδει το περιοδικό «Αμάραντος - Ίσβορος» και στην Αθήνα η Αδελφότητα Αμαράντου «Αγ. Γεώργιος».

Το χωριό είναι γνωστό για τα ιαματικά λουτρά του και έχει εξελιχθεί σε τουριστικό θέρετρο. Τα λουτρά βρίσκονται σε απόσταση 5 χλμ. Β. σε υψ. 1.260 μ. και λειτουργούν από τον Ιούνιο μέχρι το τέλος του Σεπτεμβρίου. Ενδεικνύονται σε αδενοπάθειες, άσθμα, αρθροπάθειες, δερματοπάθειες, γυναικολογικές και μετατραυματικές παθήσεις, ισχιαλγίες, βρογχίτιδες, ρινίτιδες, σπονδυλοαρθρίτιδες κ.ά.

ΕΠΙΣΚΕΦΘΕΙΤΕ το ναό και τα ιαματικά λουτρά. **ΕΠΙΔΟΘΕΙΤΕ ΣΕ** πεζοπορία.

Καλλιθέα (Γορίτσα)

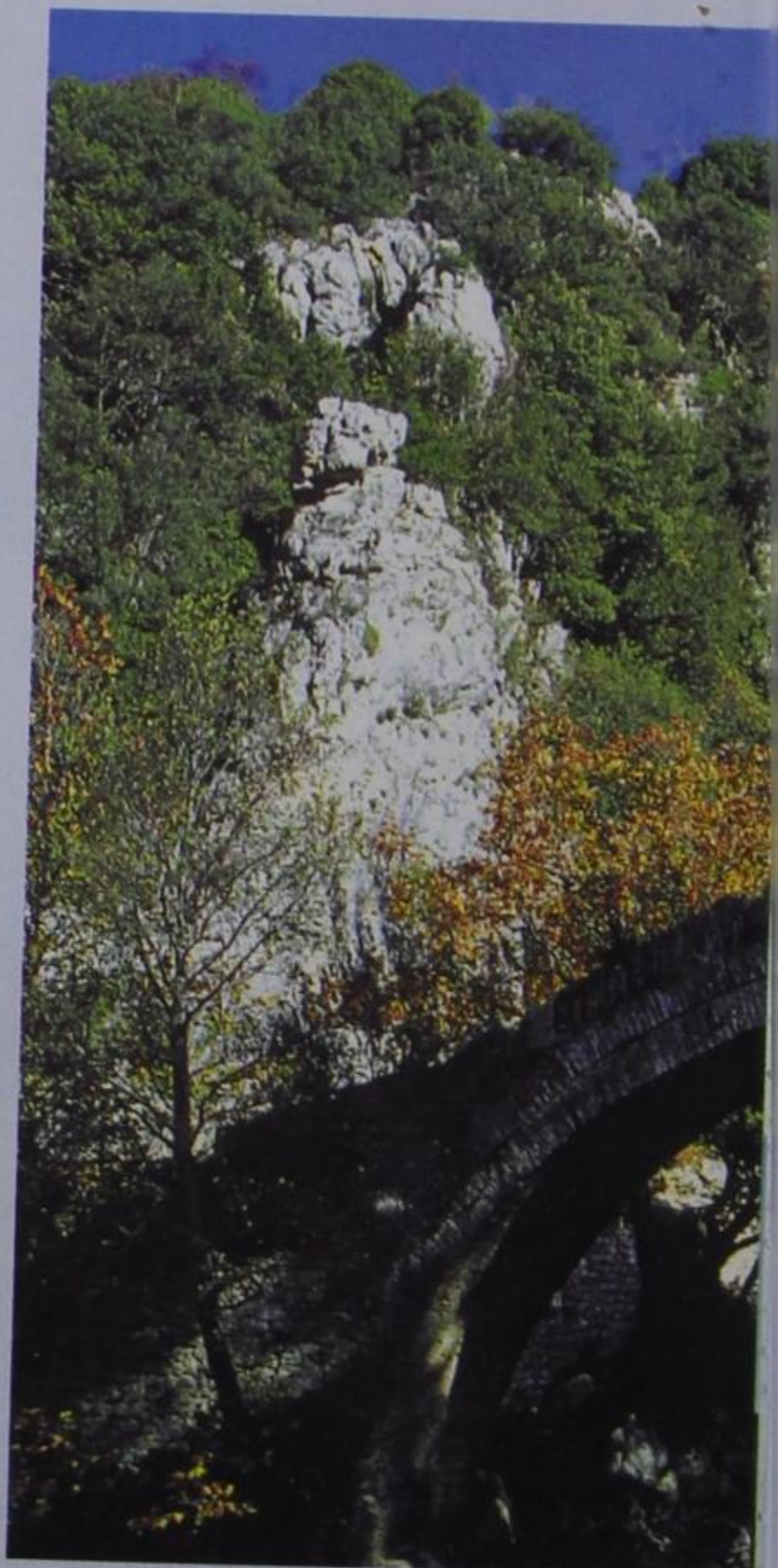
55 χλμ. Β. των Ιωαννίνων και 4 χλμ. μετά την

Κλειδωνιά συναντάμε την Καλλιθέα του Δήμου Κόνιτσας. Οι 220

κάτοικοί της ασχολούνται με τη γεωργία και την κτηνοτροφία και είναι γνωστή για τα περίφημα πεπόνια και ροδάκινα.

Κλειδωνιά (Λιτουνιάβιστα ή Γλυτονιαούστα)

Πάνω στον κεντρικό δρόμο που ενώνει τα Ιωάννινα με την Κόνιτσα και σε απόσταση 52 χλμ. από την πρωτεύουσα του νομού, βρίσκουμε την Κλειδωνιά του Δήμου Κόνιτσας, χτισμένη σε υψ. 480 μ. στην έξοδο του φαραγγιού του Βοϊδομάτη. Ο οικισμός δημιουργήθηκε από τους κατοίκους της παλιάς Κλειδωνιάς που βρίσκεται στο βουνό στα ΝΔ. του σημερινού χωριού. Οι 217 κάτοικοι

ασχολούνται κυρίως με τη γεωργία, ενώ τα τελευταία χρόνια αναπτύσσεται και ο τουρισμός. Στην περιοχή αποκαλύφθηκαν αρχαίοι τάφοι. Η βραχοσκεπή Μποΐλα επίσης έχει δώσει ευρήματα της Παλαιολιθικής Εποχής.

Το πέτρινο μονότοξο γεφύρι του Βοΐδομάτη χτίστηκε το 1853 από την Μπαλκίζ Χανούμ του Μαλήκ Πασά και κόστισε 37.000 γρόσια. Από το βόρειο άκρο του ξεκινά μονοπάτι, διασχίζει το φαράγγι κατά μήκος του ποταμού και καταλήγει στην καινούργια γέφυρα της Αρίστης. Το φυσικό περιβάλλον είναι όμορφο, με πλατάνια και ορθοπλαγιές εκατέρωθεν της κοίτης του ποταμού.

Η παραδοσιακός οικισμός της Παλιάς Κλειδωνιάς διασώζει ση-

μαντικά μνημεία, όπως το ναό της Μεταμόρφωσης του Σωτήρα που σύμφωνα με την παράδοση ίδρυσε ο Βυζαντινός αυτοκράτορας Κωνσταντίνος Πωγωνάτος, όταν περνώντας από την περιοχή πλύθηκε από παρακείμενη θειούχα θερμότητα και γιατρεύτηκε από κάποια δερματική πάθηση που έπασχε. Επίσης τα μοναστήρια των Αγ. Αναργύρων και των Αγ. Αποστόλων του 17ου αι., καθώς και οι ναοί του Αγ. Αθανασίου και της Κοίμησης της Θεοτόκου του 17ου και του 18ου αι. αντίστοιχα. Από την Παλιά Κλειδωνιά ξεκινούν μονοπάτια που οδηγούν στο Πάπιγκο και στο ορειβατικό καταφύγιο της Αστράκας.

Το χωριό πανηγυρίζει στις 6/8 της Μεταμόρφωσης του Σω-

τήρος. Πρωτότυπη είναι και «γιορτή της πέστροφας» κάθε Σεπτέμβρη με μουσικοχορευτικές εκδηλώσεις και νόστιμους μεζέδες.

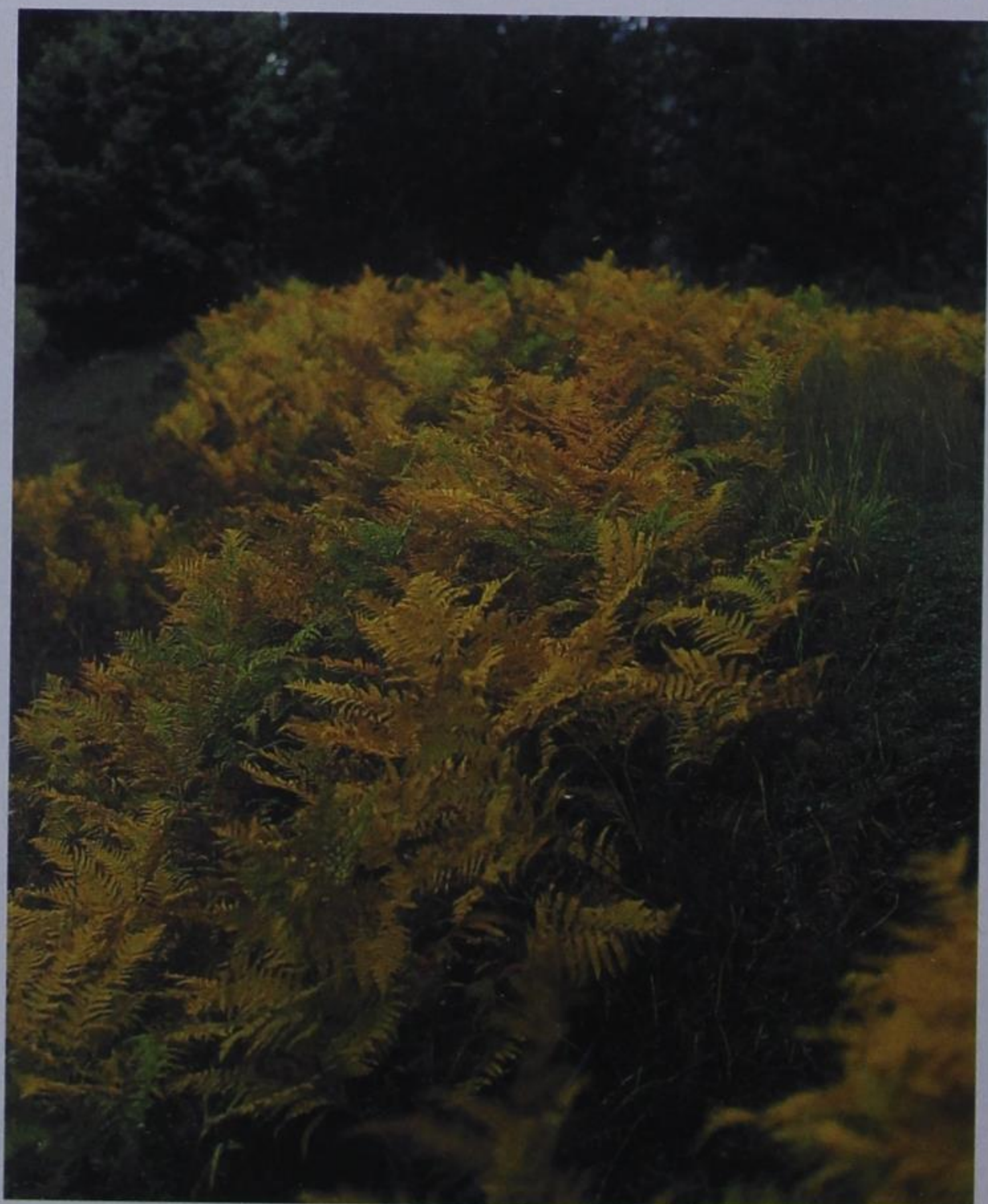
ΕΠΙΣΚΕΦΘΕΙΤΕ το γεφύρι του Βοϊδομάτη, τους ναούς και τα μοναστήρια. **ΜΗ ΧΑΣΕΤΕ** το πανηγύρι στις 6/8 και τη γιορτή της πέστροφας.

Πύργος (Στράτσιανη)

ΣΤΙΣ ΝΔ. υπώρειες του όρους Κάμενικ και σε απόσταση 93 χλμ. από τα Ιωάννινα βρίσκεται ο Πύργος του Δήμου Κόνιτσας. Από το υψόμετρο των 940 μ. ατενίζει την κοιλάδα του Σαρανταπόρου. Οι οικοδομι-

κές εργασίες είναι η κύρια απασχόληση των 165 κατοίκων του χωριού. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η έκθεση φωτογραφίας που φιλοξενείται στο σχολείο με εικόνες του παρελθόντος της περιοχής. Παλιότερα πολλοί κάτοικοι βρέθηκαν μετανάστες στο Κογκό της Αφρικής και δημιούργησαν μεγάλες περιουσίες (Σουρέλης, Ρόζος, Ταμπάκης, Σιούτης). Κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου τα υψώματα Β. του οικισμού έγιναν θέατρο μαχών. Το φυσικό περιβάλλον και το κλίμα της περιοχής προσελκύουν επισκέπτες απ' όλα τα μέρη της Ελλάδας. Ωστόσο, η τουριστική υποδομή είναι υποτυπώδης. Μεγάλο πανηγύρι γίνεται το Δεκαπενταύγουστο.

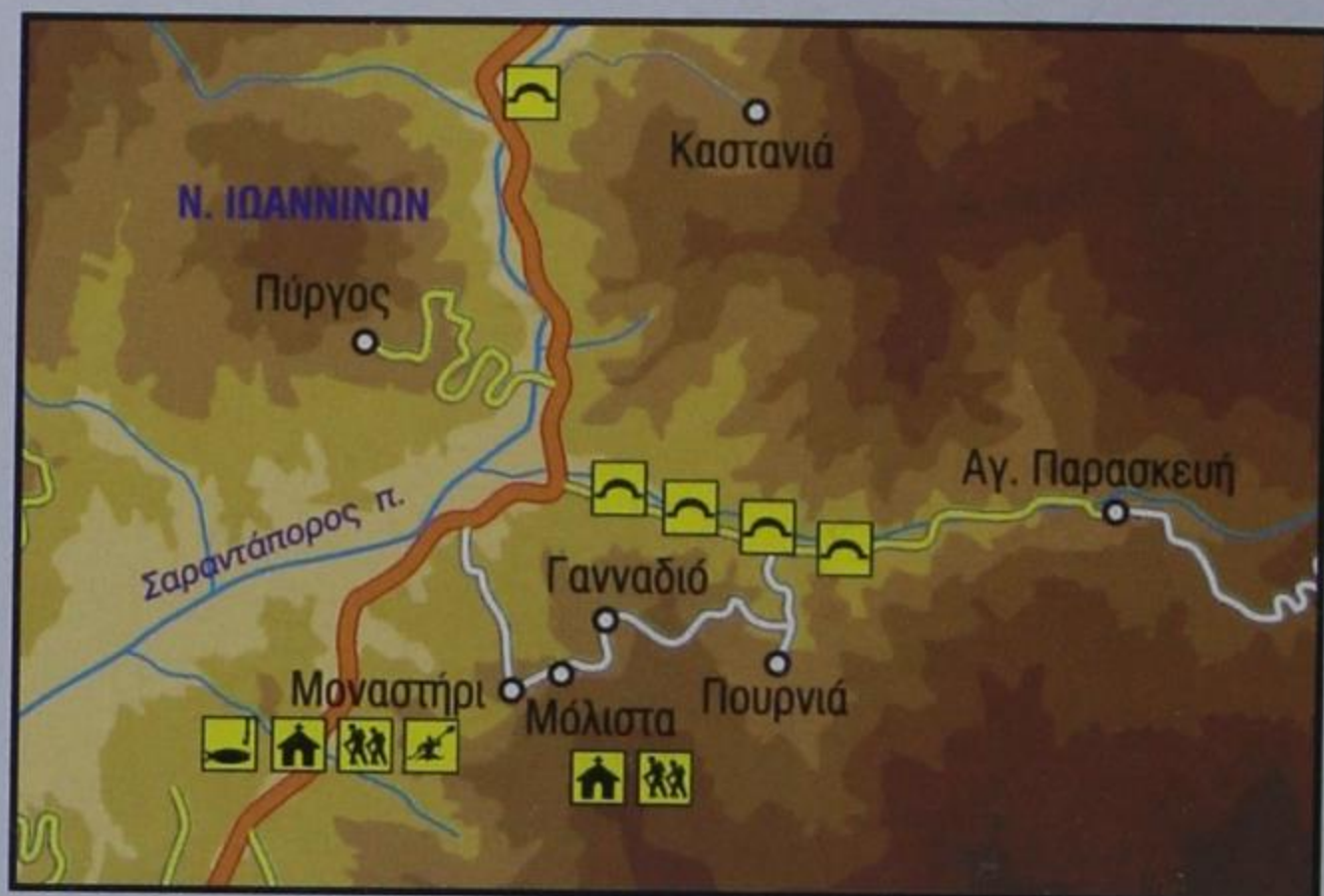
ΜΗ ΧΑΣΕΤΕ το πανηγύρι.

7

Μοναστήρι,
Μόλιστα,
Γανναδιό,
Αγ. Παρασκευή,
Πουρνιά,
Καστανιά

Ο επισκέπτης ακολουθώντας τη διαδρομή αυτή θα εντυπωσιαστεί από την ποικιλομορφία των κτισμάτων. Από τη μια σπίτια με φρουριακό χαρακτήρα, λιτά με στέγες ενωμένες, από την άλλη λιθόκτιστα, διώροφα με αυλή και χαμηλά πέτρινα πεζούλια. Παντού κυριαρχεί η πέτρα και το ξύλο. Όλα τα χωριά είναι πνιγμένα στο πράσινο και τη βλάστηση. Αξίζει κανείς να συμμετάσχει στα παραδοσιακά πανηγύρια, που αναβιώνουν με γραφικό τρόπο κάθε χρόνο και να απολαύσει τους παραδοσιακούς ντόπιους χορούς, τον Πωγωνίσιο και το Ζαγορίσιο, που πήραν το όνομά τους από τις περιοχές όπου δημιουργήθηκαν.

Μοναστήρι (Μποτσιφάρι)

ΣΤΙΣ κατάφυτες ΒΔ. πλαγιές του Σμόλικα είναι χτισμένο το γραφικό Μοναστήρι. Το έτος ίδρυσής του παραμένει άγνωστο. Πιστεύεται όμως ότι πρέπει να ιδρύθηκε γύρω στο 12ο αι., όταν χτίστηκε η πρώτη

Μονή των Εισοδίων της Θεοτόκου. Παλιότερα οι οικισμοί Μοτσιφάρι, Μεσσαριά και Γανναδιό αναφέρονταν ως ένας με την ονομασία Μόλιστα. Στα νεότερα χρόνια ο οικισμός Μποτσιφάρι μετονομάστηκε σε Μοναστήρι, εξαιτίας της Μονής των Εισοδίων της Θεοτόκου. Το Μοναστήρι σήμερα ανήκει στο Δήμο Κόνιτσας και απέχει από τα Ιωάννινα 88 χλμ. Πρόκειται για ένα χωριό πνιγμένο στη βλάστηση, παραδοσιακό και χτισμένο σε υψ. 950 μ. Οι δρόμοι του χωριού είναι πλακόστρωτοι και τα σπίτια μεγάλα και πέτρινα. Έχει μόνο 10 κατοίκους το χειμώνα, ενώ το καλοκαίρι πολλαπλασιάζει τον πληθυσμό του σε 100 περίπου άτομα, αποκτώντας παραθεριστικό

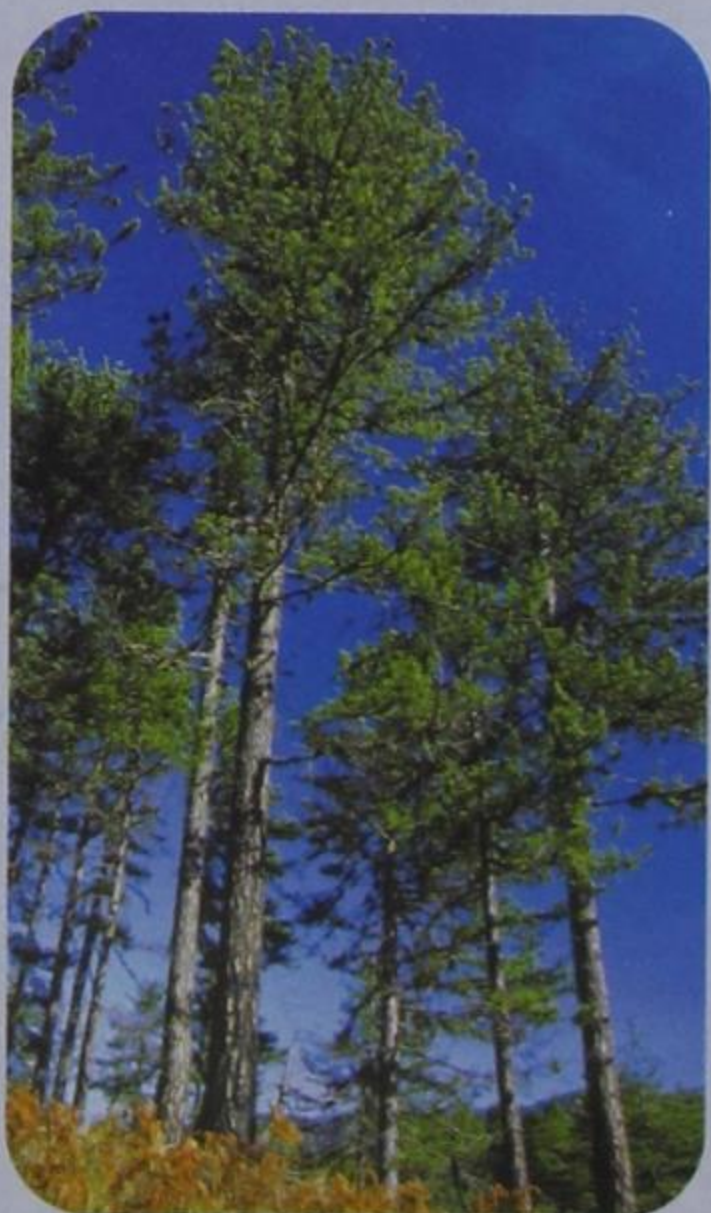
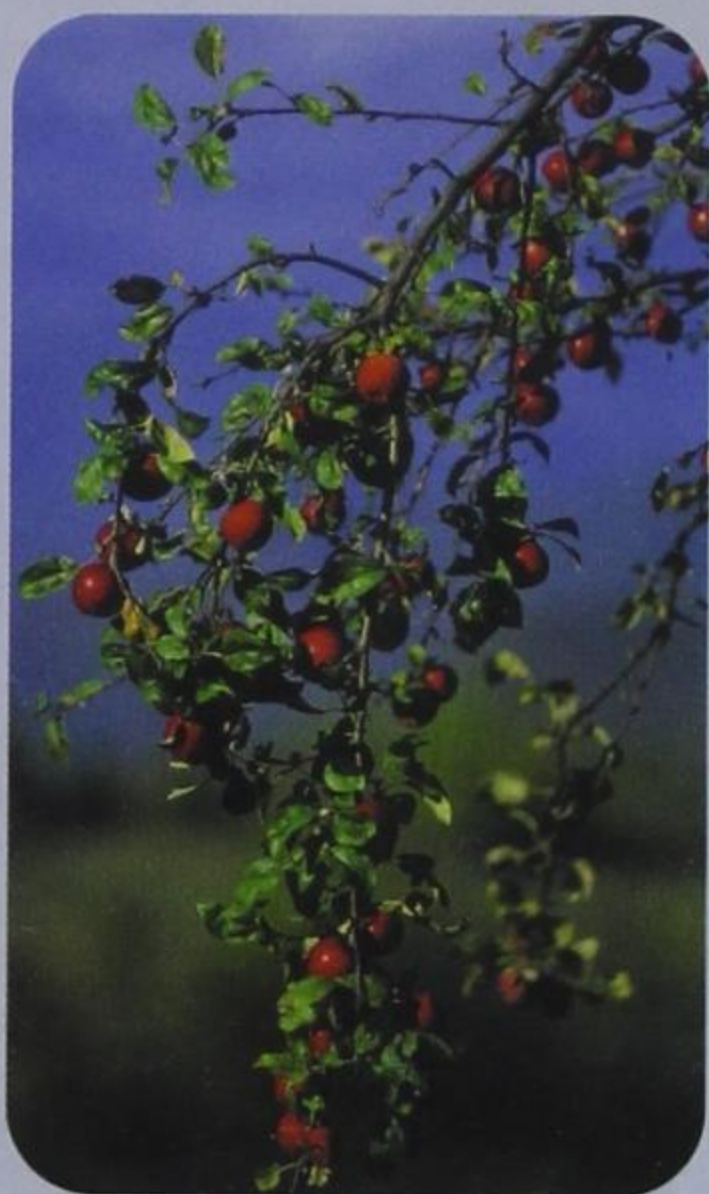
χαρακτήρα. Οι λιγοστοί κάτοικοι του χωριού, συνταξιούχοι πια, έχουν μοναδική τους ασχολία την καλλιέργεια του κήπου τους και των αμπελιών τους για την παραγωγή τσίπουρου και κρασιού.

Στις πηγές της περιοχής μπορεί κανείς να δροσιστεί και να απολαύσει την παρθένα φύση. Η πηγή Πηγάδι στα όρια του οικισμού, εξυπηρετούσε παλιά το χωριό στην ύδρευση και το πλύσιμο. Στα νότια η πηγή Ντράζιου διευκόλυνε στο πότισμα των κοπαδιών, ενώ στα βόρεια η πηγή Γιόγκου βρίσκεται δίπλα στο εκκλησάκι της Γέννησης της Θεοτόκου. Τα κρύα νερά της πηγής Πλάτωνος στα ανατολικά του χωριού και ψηλά στο βουνό, θα αποζημιώσουν τον επισκέπτη, όπου μπορεί να απολαύσει και την όμορφη φύση. Σήμερα η ύδρευση της περιοχής γίνεται από την πηγή Αγ. Θεόδωρος μέσα στο δάσος, στην οποία η πρόσβαση πετυχαίνεται μέσα από κατάφυτο με πεύκα δρόμο. Στα δυτικά του Μοναστηρίου ρέει ο Σαραντάπορος, που πηγάζει από το Γράμμο. Δέχεται τα νερά του Βουρκοπόταμου (Κερασσοβίτικου), ενώνεται με τον Αώο στα ελληνοαλβανικά σύνορα και χύνεται στην Αδριατική. Πρόκειται για ποτάμι με ορμητικά νερά το

χειμώνα, κατάλληλο για κανό-καγιάκ. Στις όχθες του φύονται ιπιές και πλατάνια και στα νερά του κολλμπούν διαφόρων ειδών ψάρια, όπως πέστροφα, μουσταράκια κ.ά. Στα ΝΑ. του χωριού σε μικρό οροπέδιο μέσα στο δάσος υπάρχει μικρή λίμνη (250-300 τ.μ.), στη θέση Κρασιά. Η λίμνη δεν είναι πολύ εμφανής λόγω των καλάμων, δεν έχει ψάρια και γύρω της η βλάστηση είναι πυκνή και διαβιούν διαφόρων ειδών άγρια ζώα. Πέντε (5) μικρές βρύσες υπάρχουν στο Μοναστήρι και στην πλατεία υπάρχει βρύση από το 1958. Το δάσος

«Τσουμπάνι», στα ανατολικά, καλύπτει έκταση 150.000 στρεμ. Αρχίζει από τα όρια του οικισμού και φθάνει μέχρι την κορυφή του Σμόλικα, Κλέφτης, συνδέοντας τα δάση της Μόλιστας, της Πουρνιάς, του Ελεύθερου και του Νικάνορα. Μέσα σ' αυτό φύονται πεύκα, έλατα, ψηλότερα συναντάμε ρόμπολα, αγριοαχλαδιές, βελανιδιές, αγριομηλιές, κρανιές, Βάτους, τσάι, σα-

λέπι, φτέρες, αγριοφράουλες κ.ά. Εδώ διαβιούν λύκοι, αλεπούδες, αγριογούρουνα, ζαρκάδια, κουνάβια, αγριόγιδα, ασβοί, διάφορα είδη φιδιών, αετοί, γεράκια και πλήθος άλλων πουλιών. Τοπικά και στα όρια της έκτασής του, το δάσος φέρει διάφορες ονομασίες, όπως Γκουμένσι, Γκόλιαση, Άγ. Θεόδωρος, Σταυρός, Κρανιά, Δαμασκηνιά, Πλάτωνας, Ζάρωση κ.λπ. Το Μοναστήρι προσφέρει πανοραμική θέα προς το Γράμμο, τα χωριά Βούρμπιανη και Πυρσόγιαννη, τον Σαραντάπορο, τις κορυφές των βουνών της Αλβανίας, τα βουνά της Νεμέρτζικας και το επιβλητικό δάσος Τσουμπάνι.

Η Μονή των Εισοδίων της Θεοτόκου έχει καθολικό στον τύπο της απλής μονόκλιτης βασιλικής με δικλινή στέγη. Στο εσωτερικό διασώζει ξυλόγλυπτο τέμπλο και 2 πέτρινα σκαλιστά μανουάλια. Η Μονή είναι κτισμένη κοντά σε παλιότερο μοναστήρι του 12ου αι., που καταστράφηκε από πλημμύρα. Στην είσοδο φέρει επιγραφή με χρονολογία ανακαίνισης το 1892. Δυστυχώς δε γνωρίζουμε τη χρονολογία ίδρυσης. Δυσάρεστο γεγονός αποτελεί η σύληση και αρπαγή των οστών αγίων και οσίων. Σε έκτακτες ανάγκες (ξηρασία, ασθένειες) γινόταν περιφορά στο χωριό της θαυματουργής εικόνας της Παναγίας. Σώζονται οι στάβλοι και τα κελιά, όπου έμεναν οι μοναχοί μέχρι το 1975 και που χρησιμεύουν σήμερα ως ξενώνες. Η Μονή γιορτάζει στις 21/11 με πανηγυρική λειτουργία. Ο ενοριακός ναός του Αγ. Αθανασίου (1927) είναι μονόκλιτη βασιλική με δικλινή στέγη και πρόσθετη περίστυλη στοά. Στην περιοχή υπάρχουν αρκετά εκκλησάκια και ζωκλήσια. Αυτά είναι: οι Άγ. Θεόδωροι, οι Άγ. Ταξιάρχες, ο Προφ. Η-

λίας στο δάσος με κρυφό δωμάτιο κάτω από το ναό-χρήσιμο στα χρόνια του πολέμου, η εκκλησία Γιόγκου του Γενεσίου της Θεοτόκου και ο Άγ. Χαράλαμπος.

Στις 5-6/8, της Μεταμόρφωσης του Σωτήρα, διεξάγεται στην πλατεία του χωριού πανηγύρι με παραδοσιακούς χορούς και φαγοπότι. Τότε γίνεται επίσης η «Δημοπρασία του Σταυρού», του οποίου η διεκδίκηση εξαρτάται από την ποσότητα λαδιού που ο καθένας προσφέρει. Πανηγύρι γίνεται επίσης και στις 21/11 (Εισοδίων της Θεοτόκου). Στο χωριό εδρεύει η Αδελφότητα Μοναστηριωτών, που φροντίζει για τη διατήρηση των εθίμων και της παραδοσιακής κληρονομιάς, τη διοργάνωση εκδηλώσεων και την οικονομική ενίσχυση διαφόρων έργων. Αγαπημένα δημοτικά τραγούδια είναι της ξενιτιάς, τα κλέφτικα και τα ππειρώτικα. Οι αγαπημένοι χοροί είναι οι παραδοσιακοί ππειρώτικοι (τσάμικος, συρτά, Πωγωνίσινα, Ζαγορίσιος, Παππαδιά, Μπεράτης, Φράσινα, Μπολονάσινα κ.ά.).

ΔΟΚΙΜΑΣΤΕ πίτες, αρμιά, τηγανίτες, γλυκά του κουταλιού, τσίπουρο. **ΑΓΟΡΑΣΤΕ** τσίπουρο και τσάι του βουνού. **ΕΠΙΣΚΕΦΘΕΙΤΕ** το μοναστήρι των Εισοδίων της Θεοτόκου και το εκκλησάκι του Αη-Λια στο δάσος. **ΕΠΙΔΟΘΕΙΤΕ** ΣΕ πεζοπορία, κανό-καγιάκ, ψάρεμα. **ΜΗ ΧΑΣΕΤΕ** τα πανηγύρια στις 5-6/8 και στις 21/11. **ΤΟΠΙΚΕΣ ΓΕΥΣΕΙΣ:** πίτες (απλές,

μπομπότες, μπατσαρόπιτα, βασιλόπιτα), λάχανο αρμιά, τραχανάς, γλυκά, «σιομπέκι». **ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ:** α) Μοναστήρι-Ζάρωση-πηγή Πλάτωνα, β) Μοναστήρι - θέση «Αγριοφωλιά», γ) Μοναστήρι-Σαραντάπορο.

Μόλιστα (Μεσαριά)

ΔΕΝ είναι ιστορικά τεκμηριωμένη η ακριβής χρονολογία ίδρυσης του οικισμού. Κάποιοι υποστηρίζουν ότι η περιοχή πρωτοκατοικήθηκε στα τέλη του 17ου αι. Άλλοι ισχυρίζονται ότι πριν από το 1800 υπήρχε βοσκότοπος και οι σημερινοί κάτοικοι έφτασαν από την απέναντι όχθη του Σαραντάπορου. Αρχικά τα χωριά Μεσαριά, Μοναστήρι και Γαναδιό ήταν ενωμένα σ' έναν οικισμό με το όνομα Μόλιστα. Σύμφωνα με την παράδοση, μία επιδημία ευλογιάς αποδεκάτισε τους κατοίκους, οι οποίοι αναγκάστηκαν να μετοικήσουν στους τρεις οικισμούς (Μεσαριά, Γαναδιό και Μοναστήρι). Σήμερα η Μόλιστα ανήκει στο Δήμο Κόνιτσας και απέχει 85 χλμ. από τα Ιωάννινα και 25 χλμ. από την Κόνιτσα. Είναι χτισμένη σε υψ. 870 μ. και κατοικείται από ελάχιστα άτομα σ' όλη τη διάρκεια του χρόνου, που τα περισσότερα είναι συνταξιούχοι.

Στη Μόλιστα υπάρχουν αναρίθμητες δροσερές πηγές με κρυστάλλινο νερό. Η πιο πλούσια και

γραφική είναι η βρύση του Αγ. Νικολάου, που βρίσκεται στην άκρη του περιβόλου της εκκλησίας κάτω από τις αιώνιες βελανιδιές. Στο συνοικισμό «Λετσιάδες» στις παρυφές του δάσους, ξεπηδά το Λετσιάδικο νερό. Στο συνοικισμό «Γιουγιάδες» βρίσκεται η πηγή «Βρυσκό». Άλλες πηγές είναι: Τζουάδικο, Καλλιμάνου, Δέσης, Σιόπιτο, Πηγαδούλι. Επίσης, υπάρχουν αναρίθμητες κρυφοπηγές στο δάσος και μακρύτερα από το χωριό. Όλη τη Β. πλευρά αυλακώνει ο Σαραντάπορος, που πηγάζει από το Γράμμο. Από την Αγ. Παρασκευή κατεβαίνει ο Βουρκοπόταμος, που πηγάζει από το Σμόλικα και συναντά τον Σαραντάπορο. Στις όχθες του υπάρχουν πολλά πλατάνια και η ιχθυοπανίδα αποτελείται από μουστακάτους, κότσες και πέστροφες, ενώ η παρουσία της βίδρας αποτελεί ένδειξη για την καθαρότητα των νερών. Το «Τσιουμπάνι» είναι η ψηλότερη κορυφή του χωριού με υψ. 1700 μ. και καλύπτεται από δάσος κατάφυτο με έλατα και πεύκα. Προσφέρει πανοραμική θέα προς Κόνιτσα, Πυρσόγιαννη, Αγ. Βαρβάρα και Πύρο.

Πάνω από τη Μόλιστα απλώνεται επιβλητικά δάσος με πλούσια πανίδα από πουλιά, έντομα και ζώα. Αναρίθμητα βραχύφυτα, κρανιές, έλατα, πεύκα, βελανιδιές και φράξοι δεσπόζουν στην περιοχή. Διάσπαρτες κρυφοπηγές και ερημοκλήσια ξεπροβάλλουν στα δάση της Μεσαριάς. Στα ξέφωτα φυτρώνουν αρωματικό τσάι, ρίγανη

και αγριοαγγινάρες. Ποικιλόχρωμα πουλιά συμπληρώνουν την ατμόσφαιρα, όπως: πετροκότσυφες, τσαλαπετεινοί, τρυγόνια, απδόνια, πέρδικες, κορυδαλλοί, σπίνοι, ασπροπούλια, αγριοφάσσες. Από την κορυφή του ομαλού λόφου «Τζιαντόρα», στο δρόμο για το Γανναδιό μπορεί κανείς να θαυμάσει τη Μόλιστα, την κοιλάδα του Σαραντάπορου, τις αλβανικές κορυφογραμμές και άλλες πανύψηλες κορυφές. Δίπλα από την «Τζιαντόρα» συναντάμε τις περιοχές: «Σιούμος» με ωραία πεύκα, «Λινίκος», «Άγ. Νικόλαος» και «Σταλαίματα».

Η παλιά Μονή της Θεοτόκου χρονολογούνταν στο 12ο αι. αλλά σήμερα δε σώζονται ούτε τα ερείπιά της. Η νεότερη χτίστηκε από

τους γτόπιους το 1730. Σύμφωνα με μαρτυρίες, παλιότερα το μοναστήρι είχε πλούσιο πατριμόνιο με πολλούς καλόγερους. Υπήρχαν κελάρια, κατώγια, αποθήκες και στη Μονή άνηκαν κοπάδια γιδοπροβάτων, μουλαριών, βοδιών, αγελάδων κ.ά. Το μοναστήρι γιορτάζει στα Εισόδια της Θεοτόκου στις 21/11 και λέγεται ότι πολλοί θεραπεύτηκαν από τη χάρη της. Στην πλατεία του χωριού υψώνεται επιβλητική η εκκλησία του Αγ. Νικολάου με το ψηλό καμπαναριό κοντά στη γέρικη βελανιδιά. Σχιστόλιθοι, πλάκες, πέτρες, χαλίκια, άμμος είναι τα κύρια δομικά υλικά του ναού. Τεχνίτες από το Μέτσοβο έφτιαξαν το ξύλινο τέμπλο με τα σκαλιστά στολίδια. Σε γραφικές περιοχές απαντώνται αναρίθμητα

ξωκλήσια (Αγ. Παρασκευή, Αγ. Βαρβάρα, Αη-Δημήτρης, Αη-Χαράλαμπος, Αη-Γιώργης, Αη-Μηνάς, Αγ. Απόστολοι, Παναγιά της Γιώγκου, Αη-Λιας, Αγ. Θεόδωροι, Αη-Σωτήρας, Αγ. Τριάδα).

Τα σπίτια της Μόλιστας έχουν φρουριακό χαρακτήρα και είναι λιτά και φτωχικά. Βρίσκεται το ένα δίπλα στο άλλο και σε πολλά οι στέγες είναι ενωμένες. Ο απλούστερος τύπος του σπιτιού είναι ορθογώνιος. Το σπίτι αποτελείται από δύο ορόφους, το κατώι (για τα ζώα, κελάρι και μπίμσα) και το ανώι (κρεβάτα, οντά, μαντζάτο, γωνιά). Παλιότερα υπήρχαν στο χωριό και δύο μύλοι, ο ένας των Αποστολαίων και ο άλλος του Χατζή. Στην είσοδο του χωριού καλωσορίζει τον επισκέπτη η πέτρινη θολωτή βρύση του Αη-Νικόλα. Στο δρόμο για το Γανναδιό βρίσκεται η βρύση «Σιόπιτο». Οι περισσότεροι κάτοικοι της Μόλιστας ήταν γεωργοί, κτηνοτρόφοι ή κυρίως μάστοροι (χτίστες πέτρας ή μαραγκοί). Ανάλογα με την ειδικότητά τους οι οικοδόμοι διακρίνονται σε χτίστες (εσωτερικούς ή εξωτερικούς), πελεκάνους, πηλοφόρους, σοβατζήδες. Ονομαστά ανάμεσα στα μπουλούκια υπήρξαν του Βασιλείου Χαρισιάδη και του Αθανασίου Σερίφη από τη Μόλιστα, του Αλέξη Παπαδημητρίου και Αποστόλου Ντόκου από το Γανναδιό και του Ν. Κασίκη στο Μοναστήρι.

Στην πλατεία του χωριού, το πρώτο Σάββατο μετά το Δεκαπε-

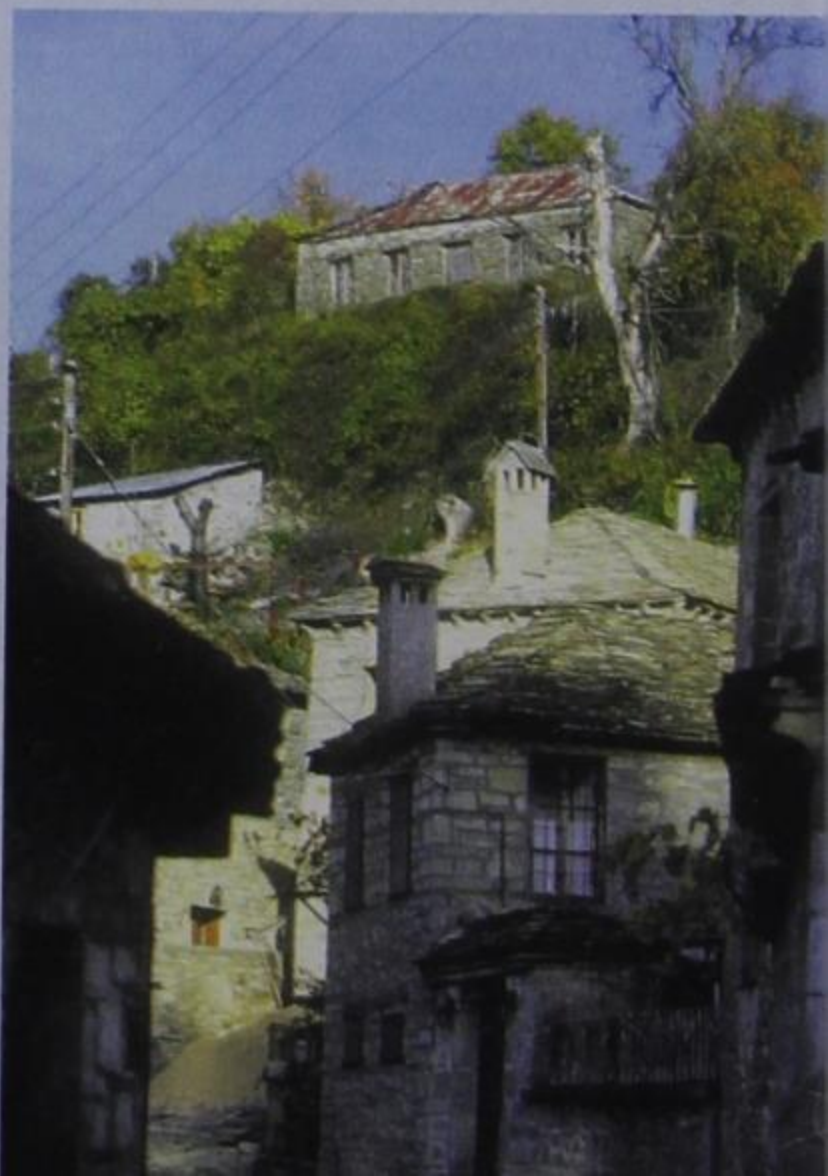

νταύγουστο, γίνεται αναβίωση των φημισμένων γλεντιών με παραδοσιακούς χορούς και τραγούδια. Μία όμορφη εκδήλωση στη Μόλιστα, που είχε σχέση με την εκκλήσια, ήταν όταν οι νέες σε 2-3 γιορτές το χρόνο πήγαιναν να δουλέψουν δωρεάν στα κτήματα του Βακουφιού. Η μέρα τελείωνε με γλέντι στην πλατεία του χωριού. Άλλη θρησκευτική και κοινωνική εκδήλωση στη Μόλιστα ήταν ο τρόπος για την εξοικονόμηση λαδιού για τις ανάγκες της εκκλησίας την ημέρα των Θεοφανίων με τη δημοπρασία του σταυρού και της εικόνας. Στο χωριό εδρεύει Σύλλογος Μολιστινών. Αγαπημένοι χοροί της περιοχής είναι οι: Ρόβας, κλέφτες, Παπαδιά, Μπεράτι, Αλεξάνδρα, Διπλός, Νταλιάνα, Παλαμάκια. Τα γλέντια στη Μόλιστα διακρίνονταν σε τρεις κατηγορίες: οι εσπερίδες (μεζέδες και κρασί που διέθετε ο οικοδεσπότης), τα «ζιαφέτια» (γίνονταν στην ύπαιθρο) και οι δημοτικοί χοροί με τη συμμετοχή όλων των κατοίκων του χωριού (Απόκριες, Καθαρά Δευτέρα, Πάσχα, Χριστούγεννα, Πρωτομαγιά).

Γανναδιό

Ο πανοραμικός ορίζοντας του Γανναδιού προς τις επιβλητικές κορυφές του Γράμμου και του Σμόλικα και τις ορθοπλαγίες της Γκαμήλας, αποζημιώνει τον επισκέπτη. Από το λόφο και την κορυφή της Τζιαντόρας (παλιός βοσκότοπος) ο περιηγητής μπορεί να απολαύσει τη Μόλιστα, την κοιλάδα του Σαραντάπορου, τις αλβανικές κορυφογραμμές και διάφορες άλλες κορυφές, που περιβάλλουν το Γανναδιό. Υπάγεται στο Δήμο Κόνιτσας, είναι χτισμένο σε υψ. 850 μ. και απέχει 80 χλμ. από τα Ιωάννινα. Ο πρώτος οικισμός της περιοχής χρονολογείται από το 1600-1700 στη θέση «Λιβάδι». Τα πρώτα σπίτια στην περιοχή του Γανναδιού χτίστηκαν γύρω στο 1818. Οι επιδρομές των κλεφτών και οι ασθένειες στάθηκαν οι αιτίες μετοίκησης των κατοίκων.

Ο πληθυσμός του Γανναδιού κατά τους χειμερινούς μήνες είναι μόνο 15 άτομα, ενώ το καλοκαίρι φτάνει τα 150, με εισόδημα προερχόμενο από την καλλιέργεια μικρών εκτάσεων κηπευτικών και αμπελιών και από την παρασκευή τσίπουρου. Με το χωριό συνδέεται

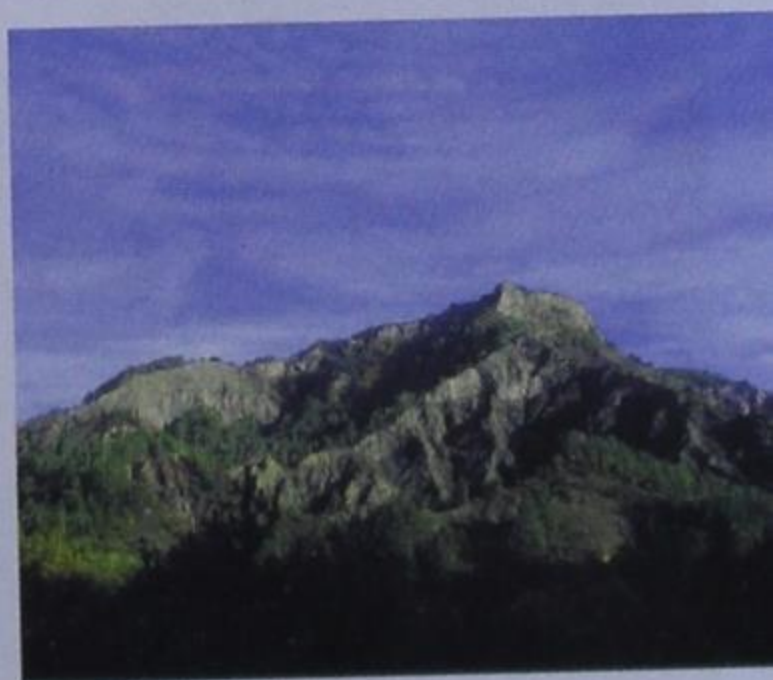
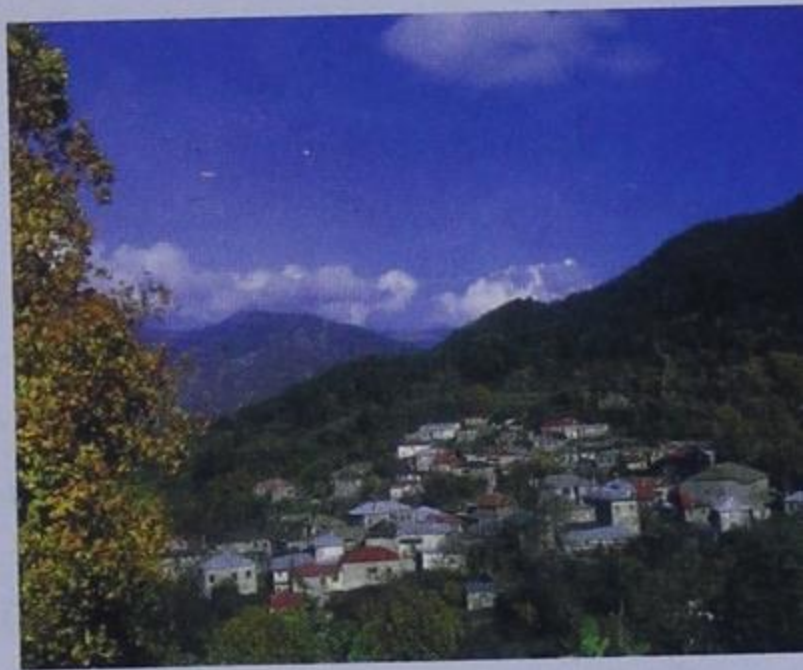
ΔΟΚΙΜΑΣΤΕ πίτες, τσίπουρο, κρασί, λουκάνικα. **ΑΓΟΡΑΣΤΕ** μέλι, τσίπουρο. **ΕΠΙΣΚΕΦΘΕΙΤΕ** την εκκλήσια του Αγ. Νικολάου. **ΕΠΙΔΟΘΕΙΤΕ ΣΕ** ορειβασία, πεζοπορία. **ΜΗ ΧΑΣΕΤΕ** το πανηγύρι του χωριού μετά το Δεκαπενταύγουστο, τα «Τσίπουρα». **ΤΟΠΙΚΕΣ ΓΕΥΣΕΙΣ:** μουστόπιτα, κρεατόπιτα, λαγός με καρύδια, γιοματιά, σιομπέκι. **ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ:** α) Μόλιστα-Πουρνιά, β) Μόλιστα-Καππλιό, γ) Μόλιστα-Ελεύθερο, δ) Μόλιστα-Χωραφούλι-Μέσσιο-Πηγαδάκια-Παλιόρουγκα-Λουστόσιανη.

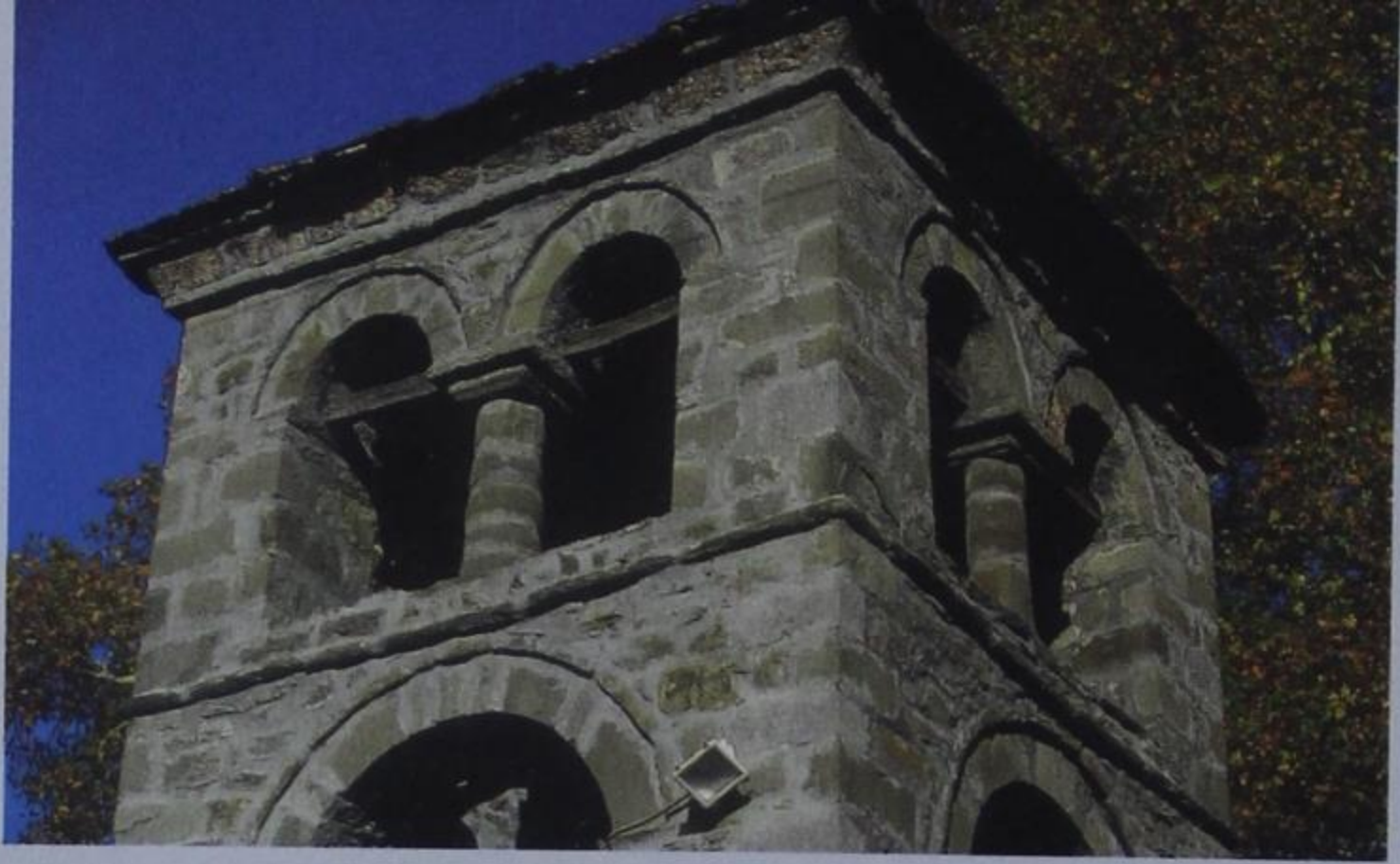

το όνομα του ευεργέτη Σπυρ. Ξινού (1820-1865). Κληροδότημά του αποτελεί η «Σπυριδώνειος Σχολή» στην είσοδο του χωριού, που λειτουργούσε σαν δημοτικό σχολείο-σχοлярχείο μέχρι το 1928, με 80 μαθητές απ' όλη την περιοχή.

Στην κεντρική πλατεία του χωριού βρίσκεται η εκκλησία των Παμ. Ταξιαρχών, χτισμένη στο ρυθμό της τρίκλιτης βασιλικής το 1870, πάνω σε μια παλιότερη και μικρότερη εκκλησία. Το κωδωνοστάσιο έχει τη μορφή πύργου με τετράγωνη κάτοψη, χτισμένο το 1856 με γκρίζα πελεκητή πέτρα από την «παρέα» του Χαρισιάδη. Στην περιοχή υπάρχουν επίσης διάσπαρτα ξωκλήσια. Εντός του χωριού υπάρχουν 4 τοξωτά πέτρινα γεφύρια, που χρονολογούνται γύρω στο 1890 και χρησιμεύουν ακόμα και σήμερα για τη διέλευση των κατοίκων.

Η πέτρινη βρύση «Νατσαίοι» προμηθεύει πόσιμο νερό σ' όλο το χωριό. Τα πετρόχτιστα σπίτια διακρίνονται για τη μαύρη πέτρα τους (βουνίσια ή ποταμίσια), την πλακόστρωτη σκεπή τους, το φρουριακό χαρακτήρα τους και τα λίγα ανοιγ-

ματα. Δίπλα στην πλατεία βρίσκεται η τριώροφη οικία Λάζαρου Ξινού (1860) με πύργο στη μία της πλευρά. Η οικία Γιούσιου (1909) με τοξωτό γεφυράκι, διατηρείται σε πολύ καλή κατάσταση. Γενικά, στην αρχιτεκτονική του Γανναδιού τα κατεξοχήν δομικά υλικά είναι η πέτρα και το ξύλο. Ξεχωριστή εμπειρία για τον επισκέπτη του χωριού είναι το πανηγύρι του Δεκαπενταύγουστου στην πλατεία με γλέντι, τοπικούς οργανοπαίχτες και παραδοσιακούς χορούς μέχρι τις πρωινές ώρες. Στις 20/8/1930 «δάκρυσε» η εικόνα της Σταύρωσης και από τότε κάθε χρόνο οι κάτοικοι συγκεντρώνονται και γευματίζουν με νηστίσιμα όλοι μαζί στην πλατεία. Επίσης, στις 7/11 γιορτάζει η κεντρική εκκλησία των Ταξιαρχών. Χαρακτηριστικό έθιμο της περιοχής αποτελεί το χτίσιμο

ενός σπιτιού με το σφάξιμο κασίικας ή κόκορα και γλέντι στο τέλος των εργασιών. Αγαπημένοι παραδοσιακοί χοροί είναι ο τσάμικος, ο συρτός και ο συρτός στα τρία. Στην Αθήνα εδρεύει ο Σύλλογος «Άγ. Ταξιάρχες».

ΔΟΚΙΜΑΣΤΕ μέλι, πίτες, εκλεκτούς μεζέδες, τσίπουρο και γλυκό ρεβανί. **ΑΓΟΡΑΣΤΕ** ντόπιο τσίπουρο και μέλι, τσάι, ρίγανη. **ΕΠΙΣΚΕΦΘΕΙΤΕ** το λόφο Τζιαντόρα, τις τοποθεσίες «Πέτρα» και «Προφ. Ηλία». **ΜΗ ΧΑΣΕΤΕ** τα πανηγύρια στις 15/8, 20/8 και 7/11. **ΤΟΠΙΚΕΣ ΓΕΥΣΕΙΣ:** ρακή, τσίπουρο, κρασί. **ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ:** α) Γανναδιό-Πουρνιά-Δρακόλιμνη του Σμόλικα, β) Γανναδιό-Ελεύθερο, γ) Από Γανναδιό, διασχίζοντας τον Βουρκοπόταμο μέχρι το χωριό Καστανιά.

Αγ. Παρασκευή (Κεράσοβο)

Το παλιό όνομα του χωριού, Κεράσοβο, σημαίνει τόπος με πολλά κερασφόρα ζώα, δηλ. αυτά που φέρουν κέρατα. Πρόκειται για μέρος δηλ. όπου παλιότερα τρέφονταν πολλά βοοειδή. Το 1953 το χωριό μετονομά-

στηκε σε Αγ. Παρασκευή. Οι κάτοικοι του παλιού Κεράσοβου είναι γνωστοί από τα δημοτικά τραγούδια για τους αγώνες τους ενάντια στους Τούρκους μέχρι το 1912 και για τα κατορθώματά τους στον πόλεμο του 1940. Οι εκδόσεις για την ιστορία του χωριού είναι: «Το Κεράσοβο: Αγ. Παρασκευή Ιωαννίνων. Λαογραφία και έθιμα του χωριού και της επαρχίας», έκδοση της Αδελφότητας Αγ. Παρασκευής «Το Κεράσοβο», Διον. Δ. Τάτσι: «Γνωριμία με την επαρχία Κόνιτσας» και Σωτ. Τουφίδη: «Η Κόνιτσα και τα χωριά της». Η Αγ. Παρασκευή ανήκει στο Δήμο Κόνιτσας, απέχει από τα Ιωάννινα 95 χλμ. και είναι χτισμένη σε υψ. 1.050 μ. Ο πληθυσμός ανέρχεται στους 630 κατοίκους. Οι Κερασοβίτες είναι από τους καλύτερους πετράδες χτίστες, οι οποίοι κυρίως παλιότερα θριάμβευσαν τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό.

Στην περιοχή ρέει ο Βουρκοπόταμος, ενώ ο Σμόλικας (υψ. 2.637 μ.) στέκεται επιβλητικά. Τα μεγάλα και καταπράσινα το καλοκαίρι οροπέδια με τα κρύα νερά, τα ρόμπολα, τα έλατα και τις οξιές, συνθέτουν ένα μαγευτικό τοπίο. Στις μεγάλες χαράδρες διαβιούν άγρια ζώα, αρκούδες, λύκοι, ζαρκάδια, αγριόγίδα, πολλά άγρια πτηνά, αετοί κ.ά. Επίσης, στις μεγάλες κτηνοτροφικές εκτάσεις το καλοκαίρι βόσκουν πρόβατα, γίδια και αγελάδες. Στο κέντρο του χωριού ξεχωρίζει το μεγάλο κτίριο, έργο της αδελφότητας Αγ. Παρασκευής. Κάθε χρόνο στη γιορτή της Αγ. Παρασκευής (26/7) γίνεται διήμερο πανηγύρι, με λειτουργία στο μικρό εκκλησάκι, χορό, φαγοπότι στην πλατεία και μεγάλη συμμετοχή κόσμου. Στις 24/6 είναι η γιορτή του Αϊριγογιάννη, κατά την

οποία οι γυναίκες μαζεύουν ρίγανη από το ριγανόβουνο (3 ώρες από το χωριό) με χορούς και τραγούδια. Χαρακτηριστικό είναι το έθιμο της κατασκευής της «μπόντζας» (πύλινο ταψί για το ψήσιμο ψωμιού ή πίτας) από τις γυναίκες κατά τους καλοκαιρινούς μήνες. Στην Αθήνα εδρεύει η Αδελφότητα Αγ. Παρασκευής «Το Κεράσοβο» και στο χωριό υπάρχει ο Επιμορφωτικός Σύλλογος Νέων «Ο Σμόλικας», που αναλαμβάνει τις διάφορες πολιτιστικές εκδηλώσεις.

ΜΗ ΧΑΣΕΤΕ το πανηγύρι στις 26/7. **ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ:** Κεράσοβο, Πευκόφυτο, Κούτσουρο, Δρακόλιμνη.

Πουρνιά (Σταρίτσιανη)

*«Αφήνω γεια στις όμορφες
και γεια στις μαυρομάτες
κι εγώ πάω στα Γιάννενα, στον
Μπέη τα σαράγια.*

*Βρίσκω το μπέη ν' ομπροστά
και τον καλημερίζω.*

*- Καλημερά σου μπέη μου. -
Καλώς τινε τη βλάχα.*

*- Ν' εγώ είμαι η βλάχα η γιό-
μορφη, η βλάχα η παινεμένη
πού 'χω τα χίλια πρόβατα, τα
πεντακόσια γίδια.»*

(δημοτικό τραγούδι)

Σε απόσταση 28 χλμ. από την Κόνιτσα συναντάμε την Πουρνιά. Παλιότερα υπήρχαν τρεις συνοικισμοί, της Σταρίτσας, του Σελού και των Αναργύρων. Το χωριό έλαβε το όνομα από τον πρώτο συνοικισμό, εξαιτίας των σιταροχωρίων που απλώνονταν γύρω του. Το 1928 μετονομάστηκε σε Πουρνιά, γιατί θεωρήθηκε ότι η λέξη Σταρίτσιανη ήταν ξενική και κυρίως σλαβική. Την ονομασία Πουρνιά τη δανείστηκαν από την

ομώνυμη τοποθεσία, Δ. του χωριού, και σημαίνει τόπος με πολλές κορομπλιές, που στο χωριό τις λένε πουρνιές. Δεν είναι γνωστό πότε θεμελιώθηκε για πρώτη φορά η Πουρνιά. Δεν αμφιβάλλει όμως κανείς ότι είναι γέννημα ενός άλλου χωριού, που ονομαζόταν «Τράπια» (από τη λέξη αστράπος). Αυτό ήταν χτισμένο στη θέση της σημερινής Τράπιας. Οι κάτοικοι πιστεύουν ότι οι σημερινοί Πουρνιώτες είναι απόγονοι του λαού των Αρίων. Η Τράπια υπήρξε από τα μεγαλύτερα χωριά εκείνης της περιόδου, με 300 οικογένειες και 1.200 κατοίκους, οι οποίοι ασχολούνταν με την κτηνοτροφία και το κτίσιμο. Η πανούκλα όμως (14ος-16ος αι.) τους ανάγκασε να μετοικήσουν με αποτέλεσμα το χωριό να ερημώσει. Σήμερα οι κάτοικοι της Πουρνιάς είναι συνταξιούχοι και υλοτόμοι στο δασικό συνεταιρισμό.

Την περιοχή ρέει ο Βουρκοπόταμος, παραπόταμος του Σαραντάπορου, ο οποίος κατεβαίνει από την Αγ. Παρασκευή. Τα βουνά που περιστοιχίζουν τους οικισμούς διαθέτουν πλούσια χλωρίδα και πανίδα. Εκεί βρίσκουν καταφύγιο πάρα πολλά είδη της ελληνικής πανίδας, όπως αγριόγιδα, αρκούδες, αγριόγατοι, αγριοπετεινοί, κουνάβια, ασβοί, σκίουροι, αλεπούδες, ερπετά, υδρόβια και αμφίβια στο ποτάμι. Ο πράσινος θησαυρός ξεκινά πιο πάνω από το χωριό, με τη μορφή της μαύρης πεύκης ως τα 1.700 μ., συνεχίζει ως τα 1.800 μ. με έλατο, την υβροδογενή ελά-

τη και τελειώνει με λευκόδερμη πεύκη και ρόμπολο από τα 1.600 μ. και πάνω. Το κοινοτικό δάσος της Πουρνιάς διαθέτει παρόμοια χλωρίδα και πανίδα. Από τη θέση «Νταλιόπολη» μπορεί κανείς να απολαύσει την πανοραμική θέα.

Αξιόλογο θρησκευτικό μνημείο αποτελεί η κεντρική εκκλησία των Παμμεγίστων Ταξιαρχών, Αρχαγγέλων Μιχαήλ και Γαβριήλ, πολιούχων του χωριού. Η σημερινή εκκλησία, τύπου βασιλικής, είναι χτισμένη στη θέση της παλιάς. Το σχολείο, ισόγειο, υπερυψωμένο, σε σχήμα Π, αποτελεί το καμάρι των χωριανών. Για την κατασκευή του έφεραν πελεκάνους και τεχνίτες από πολλά μέρη. Το Αμελικό είναι ένα μεγάλο κτίριο στα Α. της εκκλησίας, κάτω από τη σημερινή παιδική χαρά. Ο τρόπος λειτουργίας του άλλαζε από την περίοδο της Τουρκοκρατίας (ξενώνας, κοινοτικό γραφείο κ.ά.). Στην περιοχή της Μαύρης Πέτρας βρίσκεται σήμερα ερειπωμένος ο Βακούφικος μύλος.

Μπροστά στο βράχο της Μαύρης πέτρας υπάρχει γεφύρι με δύο καμάρες Α., η μία μεγαλύτερη από την άλλη, και μία στο μέγεθος της μικρότερης στο Δ. ποδαρικό. Είναι φτιαγμένο όλο με πέτρα και ασβέστη και χτίστηκε το 1814-1817. Άλλο ένα γεφύρι είναι αυτό «του Σελού», πέτρινο, μονότοξο, που θεωρείται ότι χτίστηκε το 1871. Οι μάστοροι της Πουρνιάς έπαιρναν κι αυτοί μέρος στα μπουλούκια των Κουδαραίων. Χαρακτηριστική φυσιογνωμία του χωριού υπήρξε ο Βασ. Έξαρχος, το σπίτι του οποίου βρισκόταν ως το 1953 στην πλατεία. Πρόκειται για τον ευεργέτη της Πουρνιάς, που βοήθησε πάρα πολύ οικονομικά τη γενέτειρά του στην κατασκευή διαφόρων έργων.

Στην κεντρική πλατεία του χωριού το Δεκαπενταύγουστο διεξάγεται μεγάλο πανηγύρι με μεγάλη συμμετοχή κόσμου. Αν και οι προετοιμασίες κρατούν σχεδόν μία εβδομάδα, το πανηγύρι διαρκεί μία μόνο ημέρα, ανήμερα του εορτασμού της Κοιμήσεως της Θεοτόκου (15/8). Οι οργανοπαίκτες δημιουργούν ευχάριστη ατμόσφαιρα και το κέφι κρατά μέχρι το βράδυ. Χαρακτηριστικό έθιμο της περιοχής είναι αυτό του Χάσκα, που το συναντάμε σε πολλά χωριά με μικρές παραλλαγές. Αγαπημένοι χοροί της περιοχής είναι: «Αφήνω γεια στις όμορφες», «λουλούδια μ' Απριλίσια», «Ν' αυτά είναι τα μάτια σου Δήμο μου τα όμορφα», «Ένα παιδί Τουρκόπουλο», «Στην πόρτα σου», «Κάτω στα έξι μάρμαρα». Στην Αθήνα εδρεύει ο Σύλλογος Απανταχού Πουρνιωτών.

ΤΟΠΙΚΕΣ ΓΕΥΣΕΙΣ: σπάργανα του Χριστού. **ΕΠΙΣΚΕΦΘΕΙΤΕ** τη Μαυρόπετρα, τα γεφύρια Μαύρης Πέτρας και Σελού. **ΜΗ ΧΑΣΕΤΕ** το πανηγύρι του Δεκαπενταύγουστου. **ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ:** αφετηρία τα χωριά Αη-Λίας και Αγ. Τριάδα.

Καστανιά (Καστάννιανη)

95 χλμ. από τα Ιωάννινα συναντάμε την Καστανιά, χτισμένη σε 880 μ. υψ. Το χωριό ανήκει στο Δήμο Μαστοροχωρίων και έλαβε το όνομά του από την ύπαρξη δασών καστανιάς. Εδώ κατοικούν 50 άτομα το χειμώνα και 350 το καλοκαίρι.

Κύρια πηγή του εισοδήματός τους είναι η κτηνοτροφία, η υλοτομία και οι οικοδομικές εργασίες. Το πράσινο κυριαρχεί παντού λόγω των άφθονων νερών και συνθέτει έναν πίνακα απίστευτης ομορφιάς. Στην περιοχή φύονται πλατάνια, καρυδιές και παντός είδους οπωροφόρα δέντρα. Τα είδη παραγωγής είναι: αραβόσιτος, σιτάρι, κριθάρι, βρώμη, φακές, φασόλια, μήλα και άφθονα κηπευτικά προϊόντα κατά τη θερινή περίοδο.

Στην Καστάννιανη αναπτύχθηκαν πρώιμα οι τέχνες και κυρίως η τέχνη του κτισίματος. Πολλοί κάτοικοι ανέλαβαν την εργολαβία δημοσίων έργων στα χρόνια της Τουρκοκρατίας. Τα περισσότερα έργα τους εντοπίζονται στην περιοχή της Ηπείρου, όπως: γέφυρα Μπουραζανίου και Μεσογέφυρα, γέφυρα Αρινίστης-Κακαβιάς, το κτίσμα του ρολογιού της κεντρικής πλατείας των Ιωαννίνων κ.ά. Όλα τα σπίτια του χωριού είναι λιθόκτιστα διώροφα με αυλή και χαμπλά πέτρινα πεζούλια δίπλα στην εξωτερική πόρτα. Στο εσωτερικό σ' όλα τα δωμάτια υπάρχουν τζάκια και στο δωμάτιο υποδοχής απαντάται σκαλιστό τζάκι με όμορφες παραστάσεις. Ο οικισμός αναμένεται να χαρακτηριστεί παραδοσιακός.

Αξιόλογοι ναοί είναι των Αγ. Νικολάου, Αγ. Αποστόλων, Αγ. Δημητρίου (1670) και Ανάληψης. Στο εσωτερικό του ναού του Αγ. Νικολάου σώζονται φορητές εικόνες του 17ου-18ου αι. Η σημαντικότερη είναι η Προσκύνηση των Μάγων (1630), έργο του ζωγράφου-ιερομόναχου Σιλβέστρου Δέσου, ηγούμενο της κρητικής Μονής Βροντισίου. Ο ναός των Ταξιαρ-

χών, πιθανότατα του 13ου αι., είναι τρίκλιτη σταυρεπίστεγη βασιλική, κτισμένη με ισοδομικό πλινθοπερίκλειστο σύστημα. Χαρακτηριστικό της αρχιτεκτονικής του είναι οι μεγάλοι πεσσοί. Εσωτερικά ο ναός είναι κατάγραφος με τοιχογραφίες του τέλους του 13ου αι., ενώ υπήρχαν και φορητές εικόνες του 17ου και 18ου αι. Σώζονται επίσης τα εξής: η πλάκα που ήταν εντοιχισμένη στην είσοδο της παλιάς εκκλησίας της Παναγίας (1018), οι πέτρινοι χειρόμυλοι σε ορισμένα σπίτια και χρονολογούνται από τα χρόνια εγκατάστασης των πρώτων κατοίκων, το κοινοτικό οίκημα (1700), που σήμερα λειτουργεί ως σχολείο κ.ά. Στην περιοχή παρατηρείται πληθώρα από πέτρινες εκκλησίες και ξωκλήσια. Σε μικρή απόσταση από τον οικισμό, στη θέση «Μύλος», υπάρχει νερόμυλος που επισκευάστηκε πρόσφατα, όπως και κοντά στο ποτάμι Σαραντάπορος, στη θέση «Κάμπος». Την Καστανιά διασχί-

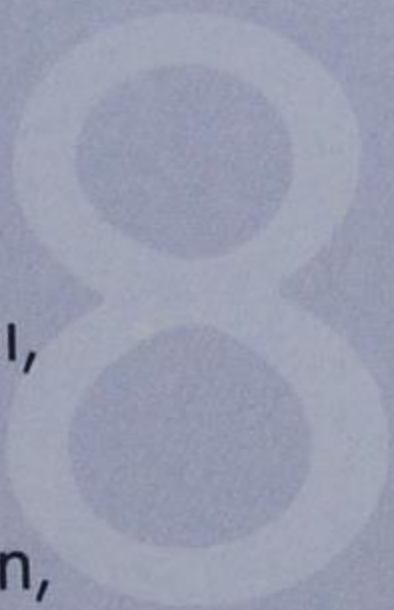
ζουν τρεις χείμαρροι, ο Ντρουμάκος, ο Μεσαριάς και ο Γκουστανίκος, τους οποίους γεφύρωσαν με 3 τοξωτά γεφύρια και ένα ακόμα στη θέση «Μάλνιτσα». Από την κορυφή «Γύφτισσα» σε υψ. 1752 μ. η θέα είναι ξεχωριστή.

Στις 24/6 στον Αη-Γιάννη μετά τον εκκλπισισμό ακολουθεί πανηγύρι με φαγητό και τοπικούς χορούς υπό τη συνοδεία τοπικών οργανοπαικτών. Επίσης, στις 26/7 στην Αγ. Παρασκευή τελείται Θεία Λειτουργία και μετά γλέντι με τοπικούς χορούς στην πλατεία του χωριού. Από τις 25/7-20/8 πραγματοποιούνται πολιτιστικές εκδηλώσεις με θεατρική και μουσικοποι-

τική βραδιά. Στην Καστανιά εδρεύει Πολιτιστικός Σύλλογος και υπάρχει Αδελφότητα Καστανιανίων στην Αθήνα.

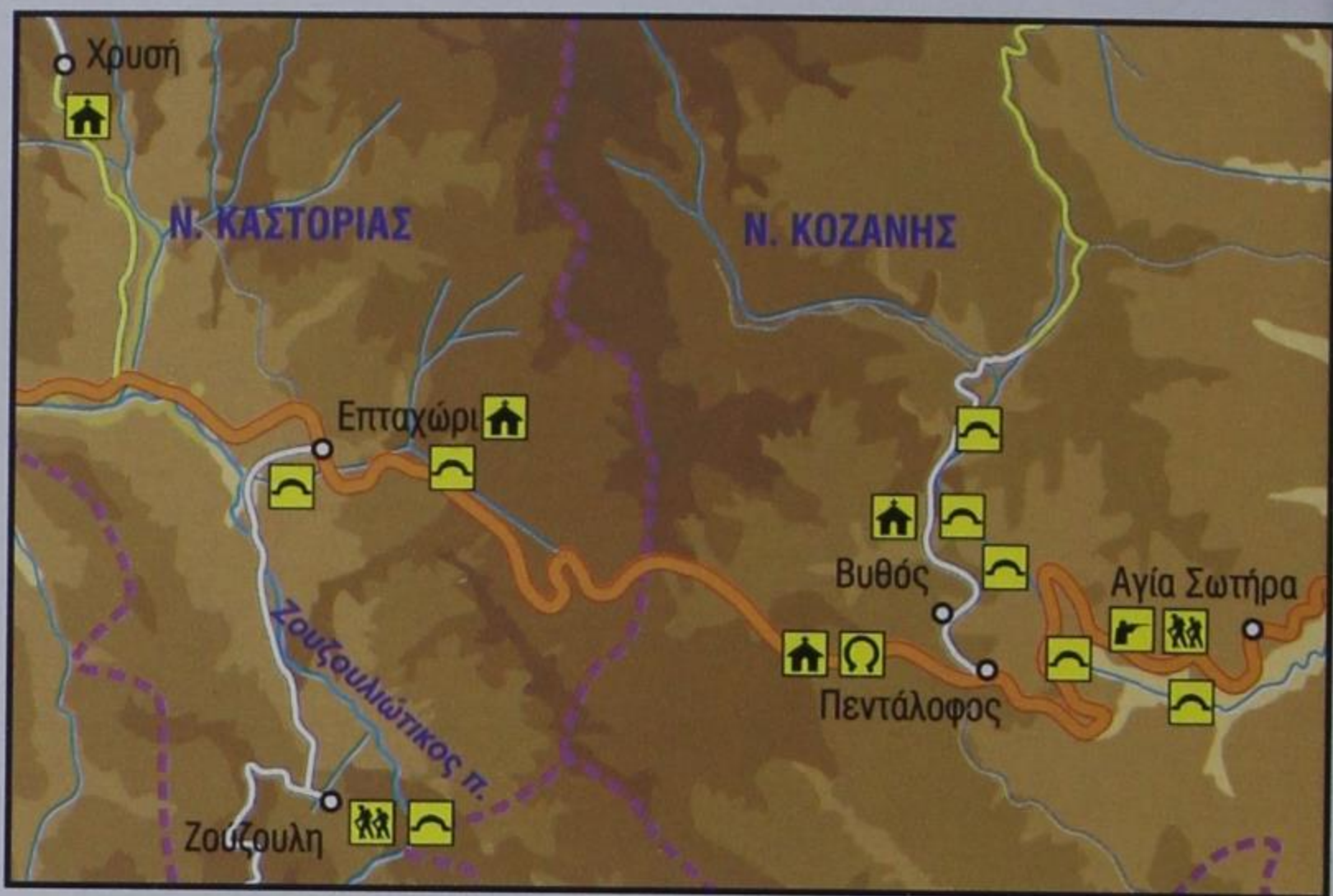
ΕΠΙΣΚΕΦΘΕΙΤΕ τους ναούς των Αγ. Αποστόλων, Αγ. Δημητρίου και Αναλήψεως. **ΜΗ ΧΑΣΕΤΕ** τα πανηγύρια στις 24/6, στις 26/7, καθώς και τις πολιτιστικές εκδηλώσεις στις 25/7-20/8. **ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ:** α) Καστανιά-Ανάληψη-Γύφτισσα-Μπολιάκα. β) Καστανιά-Αγ. Σωτήρας-Λαγκάδα. γ) Καστανιά-Αγ. Παρασκευή-Μύλος.

Επαχώρι,
Χρυσή,
Ζούζουλη,
Πεντάλοφος,
Βυθός, Κερασοφτάδες,
Μαρκατάδες, Βαρόσι, Ντόλο,
Αγία Σωτήρα

Τα χωριά αυτά της περιοχής του Βοΐου, είναι κυριολεκτικά «πνιγμένα» στο πράσινο και «κυριευμένα» από την ιστορία και τα μνημεία. Η παράδοση εδώ είναι πολύ ζωντανή και η τοπική αρχιτεκτονική πολύ ιδιαίτερη. Πολλά νερά και γεφύρια, μεγάλες δασικές εκτάσεις, πλούσια χλωρίδα και πανίδα, μοναδικές διαδρομές για πεζοπορία, συνθέτουν την εικόνα της περιοχής.

Επταχώρι (Βουρβουτσικό)

Ανήκει στην κοινότητα Αρρένων του Νομού Καστοριάς. Όπως μαρτυρεί και το όνομά του, αποτελεί συνένωση επτά χωριών. Είναι χτισμένο σε από-

σταση 60 χλμ. από τη Νεάπολη και σε υψ. περίπου 830 μ. Οι κάτοικοι του χωριού είναι περίπου 300, αλλά διπλασιάζονται το καλοκαίρι. Αντλούν το εισόδημά τους από την υλοτομία, τον τουρισμό, την κτηνοτροφία και τη γεωργία.

Στην πλατεία του οικισμού, στις 26/7 διεξάγεται παραδοσιακό πανηγύρι και στις 20/7 στο Κάμεν με ψητό αρνί και πατσά το βράδυ της παραμονής. Την ημέρα των Θεοφανείων διατηρείται το έθιμο με το γαϊτανάκι στους μαχαλάδες του χωριού και την Πρωτοχρονιά το έθιμο των Μπουμπαραίων. Μεταμφιέζονται δηλ. με τομάρια ζώων και κουδούνια, βάφουν το πρόσωπό τους και γυρνούν στο χωριό με μουσική και χορό. Στο χωριό εδρεύει Φιλοπροοδευτικός Σύλλογος. Συνηθίζονται τα ππειρώτικα τραγούδια και τα τοπικά, όπως: «Στου παπά τα παραθύρια», «Τασιά μωρή Τασιά», ενώ αγαπημένος χορός είναι ο «Ζντρού».

Στο όρος Κάμεν υπάρχει η πηγή «Αρρένες», που δημιουργεί λίμνη με ιδιόμορφη πανίδα. Το χωριό διαρρέει ο Επταχωρίτικος ποταμός, που χύνεται στον Σαραντάπορο. Κορυφές με ιδιαίτερη θέα είναι οι «Αρρένες», ο «Προφ. Ηλίας» και η «Τσούκα». Τα δάση Απαγορευμένο και Αρρένες καλύπτουν την περιοχή με έλατα, πεύκα και οξιά.

Σε απόσταση 3 χλμ. από το Επταχώρι, στην περιοχή Δρυάνοβο, υπάρχει το Παλιομονάστηρο, που

έχει πλέον ερειπωθεί, ενώ λειτουργεί ακόμη το μοναστήρι του Αγ. Γεωργίου. Στο κέντρο του χωριού είναι χτισμένη η εκκλησία της

Αγ. Παρασκευής (1912). Δύο θαυμάσια κτίσματα τοπικής αρχιτεκτονικής, που σώζονται σήμερα, είναι το αρχοντικό Γιαννούλη και το Δημοτικό Σχολείο. Ως χώρος επίσκεψης λειτουργεί πλέον ο ανακαινισμένος νερόμυλος Γκιουλέκα. Ο επισκέπτης εντυπωσιάζεται από το αναστηλωμένο γεφύρι και το μύλο του Γκαγκάνη, το γεφύρι του Κουτσιουμπλή ανάμεσα σε Επαχώρι και Ζούζουλη, τη γέφυρα Παπαλίας στον οικισμό και το γεφύρι των Αγ. Αναργύρων στο δρόμο για Πεντάλοφο. Συναντάμε ακόμη τις βρύσες «Τρανός», «Τζιώρτζιο» δίπλα στην εκκλησία και «Ράρας».

μ. και σε απόσταση 50 χλμ. ΝΔ της Καστοριάς. Κατοικείται από 200 άτομα περίπου, που διπλασιάζονται κατά τους καλοκαιρινούς μήνες και είναι υλοτόμοι, κτηνοτρόφοι, γεωργοί και οικοδόμοι. Είναι ζωντανό χωριό με βιοτεχνία χαλιών. Αξιόλογο μνημείο είναι το μοναστήρι του Αγ. Παντελεήμονα. Πανηγύρι διεξάγεται στις 6/8 της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος με γλέντι και χορό. Το χωριό χρησιμοποιείται από τους ορειβάτες ως ορμητήριο για το Γράμμο. Το φυσικό περιβάλλον είναι μαγευτικό, με τον ποταμό Σαραντάπορο που ρέει στην περιοχή και καταλήγει στον Αώο, καθώς και τη φανταστική περιοχή των «Αρρένων», που αγκαλιάζει μέρος του Γράμμου. Η Μικρή Λίμνη στη θέση αυτή είναι γνωστή για το μοναδικό είδος ψαριού-σαύρας, που φιλοξενεί στα νερά της και εντοπίζεται σε ελάχιστες περιοχές της Ευρώπης.

ΔΟΚΙΜΑΣΤΕ τραχανά, παπάρα και λαγγίτες. **ΑΓΟΡΑΣΤΕ** τάπητες και χαλιά. **ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ:** προς Πετρίτσι σε βραχώδες έδαφος και δάση, προς Παλαιομονάστηρο και προς Προφ. Ηλία.

Χρυσή

Ανήκει στην Κοινότητα Αρρένων Καστοριάς. Πρόκειται για ορεινό χωριό σε υψ. 1.050

ΕΠΙΣΚΕΦΘΕΙΤΕ το μοναστήρι του Αγ. Παντελεήμονα. **ΜΗ ΧΑΣΕΤΕ** το πανηγύρι στις 6/8.

Ζούζουλη (Παλαιά)

Χτισμένη σε υψ. 1.100 μ. κάτω από τις κορυφές «Λευκάδια» (1.800 μ.), «Κακκαβάς» (2.000 μ.), «Σταυρός» (1.700 μ.) και «Τάλιαρος» (2.000 μ.), βρίσκεται κυριολεκτικά στα όρια των Ν. Ιωαννίνων-Καστοριάς-Γρεβενών-Κοζάνης. Ανήκει στην Κοινότητα Αρρένων, απέχει 96 χλμ. από την Καστοριά και ιδρύθηκε στα 1600-1700, ύστερα από συνοίκηση νομάδων από τους οικισμούς Μηλιάδες, Μαχαλά, Γκιζερέ και Μουσα, λόγω των διώξεων από τους Τούρκους. Ο μισός πληθυσμός κατάγεται από την ορεινή Ναυπακτία, τα Χάσια και τα Γρεβενά και ο υπόλοιπος από τη Β. Ήπειρο. Στο χωριό κατοικούν περίπου 230 κάτοικοι, το χειμώνα όμως μένουν εδώ μόνο 5-8 άτομα. Οι κύριες ασχολίες τους είναι η γεωργία, η κτηνοτροφία και η υλοτομία.

Ο Ζουζουλιώτικος ποταμός, που πηγάζει από το Σμόλικα και

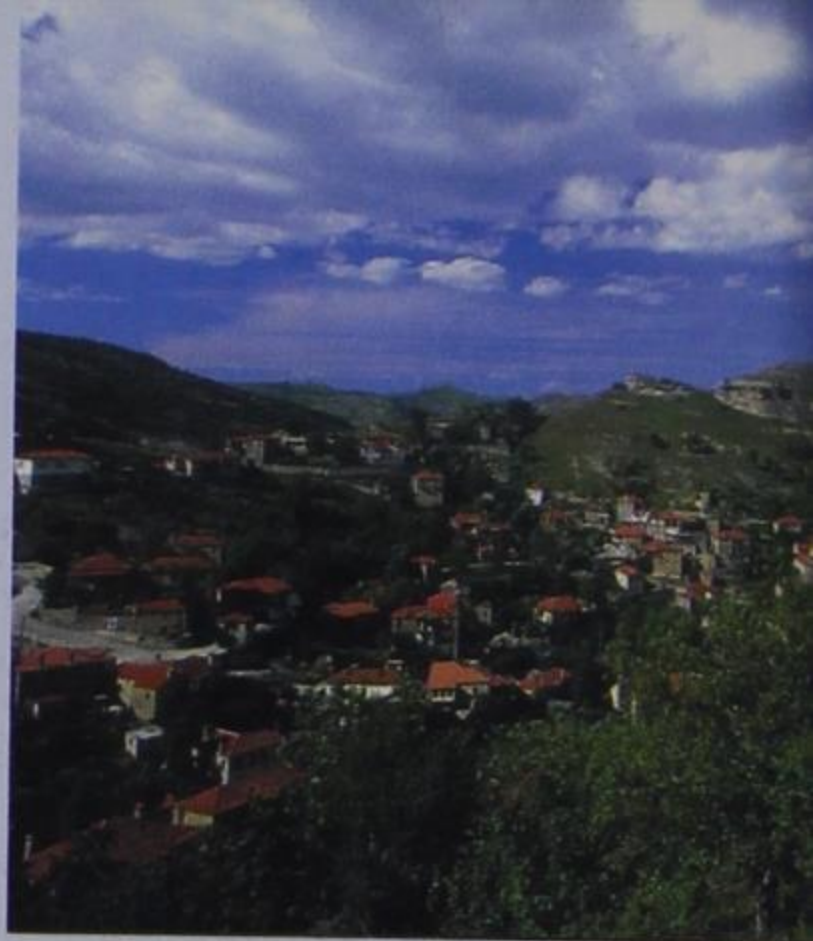
την περιοχή του Δοτσικού, έχει μήκος 40 χλμ., διαρρέει το χωριό και χύνεται στον Σαραντάπορο, φιλοξενώντας στα νερά του τσιρόνια, χέλια και μπριάνες. Η πηγή «Κατής» υδρεύει τον οικισμό δημιουργώντας έναν αξιόλογο χώρο αναψυχής. Τη Ζούζουλη αγκαλιάζουν τα δάση Πέτρας, Κάτω Πέτρας, Μηλιάδων, Κουρί, Προσήλιο και Σκαβάρη, που αποτελούνται από οξιές, πεύκα, έλατα και δρύες. Στους Καταρράκτες μπορεί να επισκεφθεί κανείς τα σπήλαια «Βάγιες» (25-30 μ.) και «Μηλιάδικο Λάκκο» (15 μ.), το νερόμυλο του «Νάκη» (1940), που πρόσφατα ανακαινίστηκε και το Ζουζουλιώτικο πέτρινο γεφύρι, που χρονολογείται

γύρω στο 1880 και βρίσκεται σε απόσταση 1.700 μ. από το χωριό. Στα Α. του οικισμού βρίσκεται το ξωκλήσι της Αγ. Παρασκευής (19ος αι.) και στα ΒΔ. η εκκλησία της Ζωοδόχου Πηγής. Η παλιότερη εκκλησία του χωριού είναι του Αγ. Γεωργίου, που χτίστηκε το 1812 και ανακαινίστηκε τα έτη 1872 και 1900. Στις 26-27/7 το χωριό γιορτάζει την Αγ. Παρασκευή με παραδοσιακό γλέντι, δημοτική ορχήστρα και φαγοπότι. Στις 28/8 πραγματοποιείται το αντάμωμα των Ζουζουλιωτών. Στις 25/12 πανηγυρίζει όλο το χωριό, ενώ μετά τη Θεία Λειτουργία γίνεται χορός στον αυλόγυρο της εκκλησίας. Αρχές Σεπτεμβρίου τελείται μνημόσυνο στην τιμή του Αλέξανδρου Διάκου, που έπεσε στον ελληνοϊταλικό πόλεμο (1/11/1940) στην περιοχή Τσούκα (Φούρκας). Ο Επιμορφωτικός Σύλλογος διοργανώνει τις εκδηλώσεις και τα πανηγύρια που πραγματοποιούνται στο χωριό, όπως την ημέρα του Αγ. Πνεύματος.

ΔΟΚΙΜΑΣΤΕ φασολάδα, χορτόπιτες, κρέατα. **ΕΠΙΣΚΕΦΘΕΙΤΕ** τη γέφυρα, το νερόμυλο, τις τοποθεσίες «Λευκάδια» και «Νεροπρίονα» και τις δασικές εκτάσεις. **ΕΠΙΔΟΘΕΙΤΕ ΣΕ** πεζοπορία στο ευ-

ρωπαϊκό μονοπάτι Ε6. **ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ:** α) Ζούζουλη-γέφυρα-Νερόμυλος, β) Ζούζουλη-Σταυρός-Προφ. Ηλίας, γ) Ζούζουλη-Σταυρός-Τσούκα, δ) Ζούζουλη-Σαμαρίνα, ε) Μηλιάδες-Τσούκα-Πέτρα-κορυφή Λευκάδια. **ΜΗ ΧΑΣΕΤΕ** το αντάμωμα των Ζουζουλιωτών.

Πεντάλοφος (Ζουμπάνι)

Η Κοινότητα Πεντάλοφου βρίσκεται στο Νομό Κοζάνης στις παρυφές του όρους Βοΐο, απέχει 92 χλμ. από την πρωτεύουσα του Νομού και μόλις 2 χλμ. από το Βυθό και είναι χτισμένη σε υψ. 1.060 μ. Αποτελείται από δύο συνοικίες-μαχαλάδες. Στο χωριό κατοικούν 600 ά-

τομα, τα οποία φτάνουν τα 1.000 το καλοκαίρι. Οι κύριες ασχολίες τους είναι η γεωργία και η κτηνοτροφία. Το χωριό την περίοδο του ελληνοϊταλικού πολέμου λειτουργούσε ως κέντρο ανεφοδιασμού του ελληνικού στρατού. Μεγάλος ευεργέτης του χωριού υπήρξε ο Αλέξ. Καρουτάς.

Στις 8/9 γίνεται πανηγύρι στο ναό του Αγ. Αθανασίου με προσέλευση πολλών επισκεπτών, όπου προσφέρονται παραδοσιακά φαγητά και γλυκά, ψητά και κοκορέτσι. Τριήμερο λαϊκό προσκύνημα πραγματοποιείται του Αγ. Πνεύματος με παραδοσιακούς χορούς. Στη γιορτή του Προφ. Ηλία στις 20/7, γίνεται λαϊκό προσκύνημα και ορειβασία στο ομώνυμο ξωκλήσι σε 1.805 μ. υψ. Τέλος, στην κεντρική πλατεία Λόντζια πραγματοποιούνται τριήμερες εκδηλώσεις

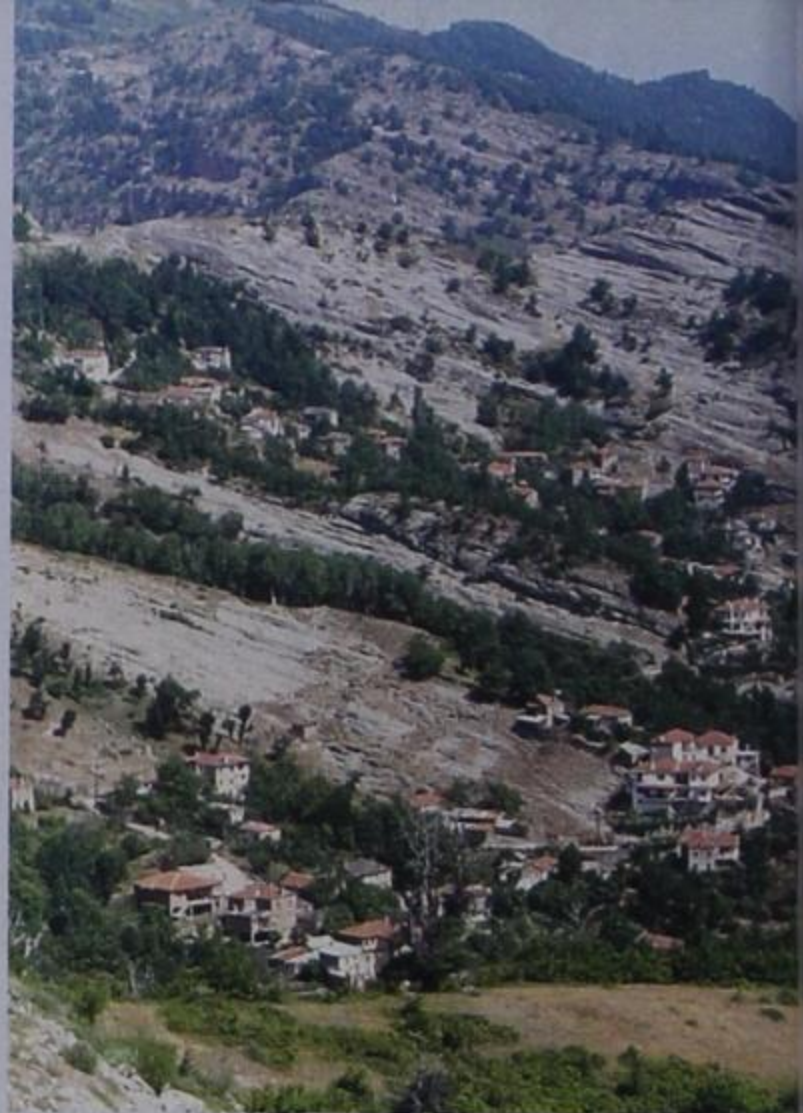
με παραδοσιακές ορχήστρες και χορούς. Στο χωριό εδρεύει Εκπολιτιστικός Σύλλογος.

Όλες οι βρύσες του χωριού είναι πετρόχτιστες με καθάρια νερά. Η «Παύλενα» και το «Γυφτοκάλογο» ανάγονται στο 10ο αι. Υπάρχουν ακόμη ο «Γκόγκας», η «Λύπα», ο «Γκαλιάνος» και η «Κανέλλα». Άλλες βρύσες του χωριού είναι ο «Μέγας», η «Πετρόκαινα», η «Ζαμπατίστα» και η «Βασούλτσα». Το χωριό διαρρέει ο ποταμός Πραμόριτσα, που πηγάζει από το Διμίλογγο και εκβάλλει στον ποταμό Αλιάκμονα. Σημεία με ιδιαίτερη θέα αποτελούν οι κορυφές Προφ. Ηλίας (1.805 μ.), Ρουμάνι (1.500 μ.), Κουφόκολη Μπισιριά (1.100 μ.), «Του κόρακα η φωλιά» (1.200 μ.), Γκραντίσκα (1.200 μ.) και Πανούκλα (1.500 μ.). Οι δασικές εκτάσεις που απλώνονται γύρω από το χωριό είναι το Ρουμάνι, η Φτέρη, η Νιρικήτα, η Πανούκλα, η Μπριάστα, οι Γούβες κ.ά., που αποτελούνται από οξιά, πεύκο, έλατο, δρυ και κέδρο και αποτελούν φυσικό καταφύγιο άγριων ζώων. Στην Κουφόκολη υπάρχει σπύλαιο, ενώ στη θέση Γκραντίσκα βρέθηκαν νομίσματα παλαιάς κοπής.

Το μοναστήρι της Αγ. Τριάδας ιδρύθηκε το 18ο αι. Η Μονή υπήρξε θρησκευτική, πνευματική και εθνική εστία της περιοχής του Βοΐου. Μέσα και έξω από τον οικισμό υπάρχουν πολλές εκκλησίες, όπως του Αγ. Αχιλλείου (1742), του Αγ. Αθανασίου (1816), της Αγ. Βαρβάρας (1867), του Αγ. Γεωργίου

(1870) και τα ξωκλήσια των Αγ. Κων/νου, Αγ. Βαρβάρας, Αγ. Δημητρίου, Αγ. Σωτήρα και Αγ. Πάντων.

Εδώ συναντάμε δύο είδη σπιτιών, τις κούλιες και τα παραδοσιακά σπίτια παλιού μακεδονικού τύπου. Οι κούλιες είναι από τα παλιότερα σπίτια που υπάρχουν και χτίστηκαν σε εποχή που οι ληστρικές επιδρομές ήταν συχνά φαινόμενα και είναι όλα από πέτρα. Αξίζει να επισκεφθεί κανείς επίσης τους μύλους του Ντέρη, του Τίτορη και του Μπινέλα. Στον Πραμόριτσα βρίσκεται και το γεφύρι του Ντέρη.

μαζόταν Καλογρίτσα ή Ντόλος και ιδρύθηκε στη βυζαντινή εποχή. Περιλαμβάνει τέσσερις οικισμούς, τους Κερασοφτάδες, τους Μαρκατάδες, το Βαρόσι και το Ντόλο. Το 1721 έγινε η καταστροφή του οικισμού Καλογρίτσα και από το 1750 άρχισε σταδιακά η εγκατάλειψη των οικισμών και η οριστική εγκατάσταση στο Ντόλο. Από εδώ κατάγεται ο πρώτος γιατρός της ευρύτερης περιφέρειας, που σπούδασε το 1840 στην Ιατρική Σχολή Αθηνών, ονόματι Αγακίδης. Το χωριό είναι αραιοκατοικημένο. Κατοικούν περίπου 120 άτομα, τα οποία φτάνουν τα 280 το καλοκαίρι. Οι κύριες ασχολίες τους είναι η γεωργία και η κτηνοτροφία, ενώ υπάρχουν και πολλοί οικοδόμοι.

Οι πηγές-βρύσες του χωριού χαρακτηρίζονται για την άριστη αρχιτεκτονική τους δομή, την κομψότητα και τα παγωμένα νερά τους. Σπουδαιότερες είναι το «Μαγκανάδικο», το «Μηνάρ-πηγάδι», το «Πηγαδούλι», το «Βαρόσι» και ο «Μπάμπιακος». Η πρόσβαση σ' αυτές είναι ιδιαίτερα εύκολη. Από τη θέση Καλογρίτσα πηγάζει ο ποταμός Πραμόριτσα και από τη Φτέρη ο Βραστνός. Στα νερά τους υπάρχουν μικρά ψάρια και αποτελούν καταφύγιο πολλών άγριων ζώων

ΔΟΚΙΜΑΣΤΕ αρνί της σούβλας, παϊδάκια και χωριάτικες πίτες. **ΤΟΠΙΚΕΣ ΓΕΥΣΕΙΣ:** αρνί σούβλας, παϊδάκια σάλας, κοκορέτσι σούβλας και κεμπάπ. **ΑΓΟΡΑΣΤΕ** κάστανα, καρύδια, τσάι του βουνού και φέτα. **ΕΠΙΣΚΕΦΘΕΙΤΕ** τον Αγ. Αχίλλειο, την Αγ. Σωτήρα, την Πανούκλα, τον Προφ. Ηλία, τη Μονή Αγ. Τριάδας και τη Γκράντσικα. **ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ:** α) Πεντάλοφος-Βυθός-Αγ. Τριάδα-Πανούκλα-Νταμπούρι-Ανθρωπάκος-Αη Λίας-Νιρικήτα, β) Πεντάλοφος-Δίλοφος-Ρουμάνι-Τάλιαρος-Κόνιαρος-Γούβες-Τσιτσικλή Καραούλι.

Βυθός (Ντόλος)

Ο Βυθός αποτελεί διαμέρισμα της Κοινότητας Πεντάλοφου. Απέχει 59 χλμ. από την Κοζάνη και είναι χτισμένος σε υψ. 1.060 μ. Ο πρώτος οικισμός ονο-

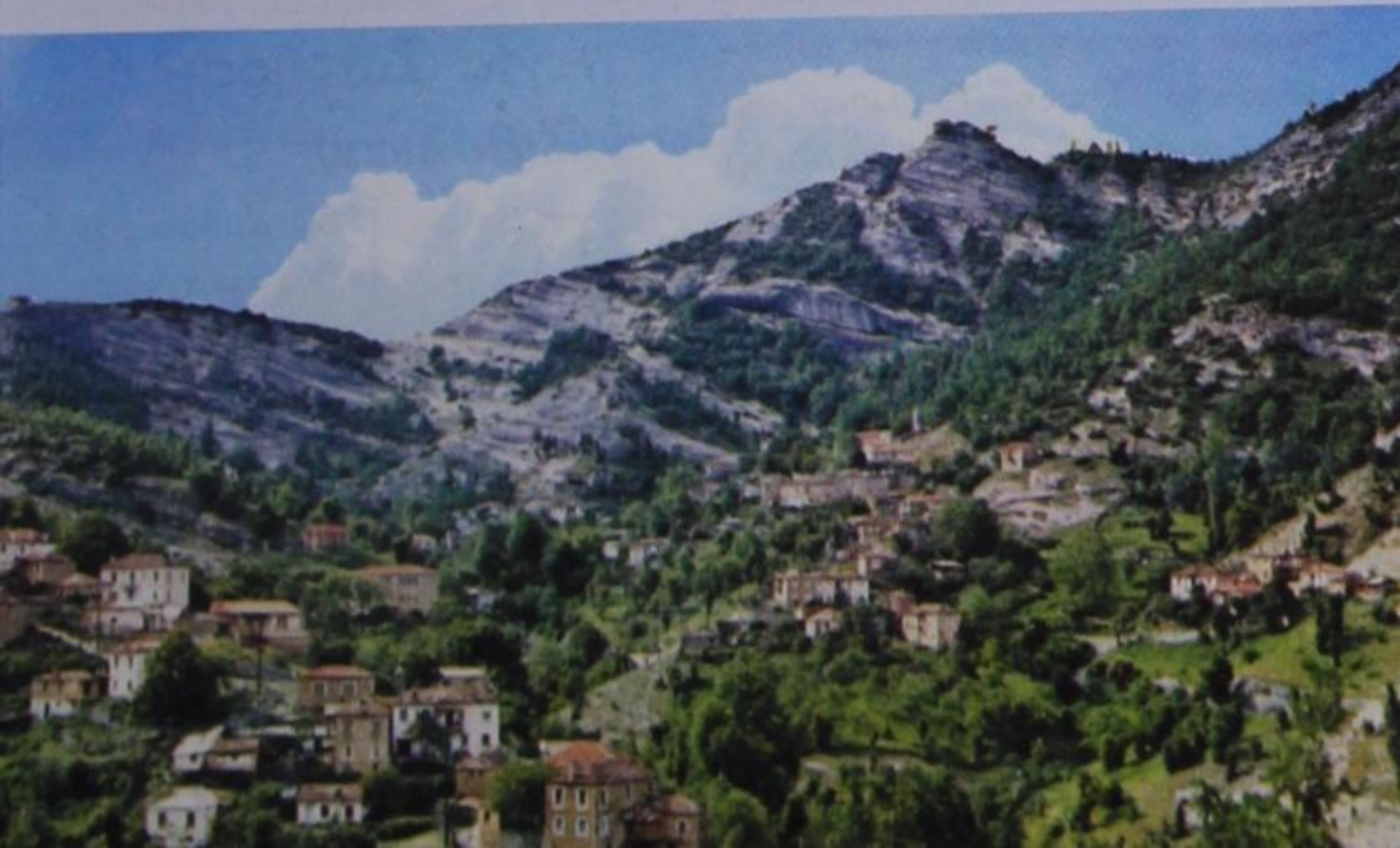

και πτηνών. Οι κορυφές Προφ. Ηλίας, Καραούλι, Στρόζιαβος, Ανθρωπάκος και Ντιμίλαγκος προσφέρουν εξαιρετική θέα της γύρω περιοχής. Το χωριό βρίσκεται μέσα σε μία απέραντη δασική έκτα-

ση, που αποτελείται από οξιά, πεύκο, έλατο, δρυ και κέδρο. Φιλοξενεί άγρια ζώα, όπως αρκούδες, λύκους, αλεπούδες, ζαρκάδια, ελάφια, αγριογούρουνα κ.ά.

Σε απόσταση 4 χλμ. από τον οικισμό έχει χτιστεί το μοναστήρι της Αγ. Τριάδας (18ος αι.). Η κατάστασή του είναι καλή και διαθέτει πολλές αγιογραφίες ιστορικής αξίας. Στη θέση «Μπιζντρίκα» υπάρχει το Παλιομονάστηρο, που ιδρύθηκε το 1604. Οι κυριότερες εκκλησίες του χωριού είναι τα Εισόδια της Θεοτόκου (1750), ο Άγ. Παντελεήμων (1929), οι Ταξιάρχες Φτέρης (1604), ο Πολύκαρπος (1960) και οι Άγ. Ανάργυροι (1500). Τα περισσότερα σπίτια του χωριού ακολουθούν την ντόπια αρχιτεκτονική, είναι δηλ. πετρόχιστα,

διώροφα, φτιαγμένα από ντόπιους τεχνίτες. Ο Βυθός, επίσης, έχει πολλά γεφύρια, δύο μέσα στον οικισμό, του Κουκουτσίλη και του Κριμνιώτη και πέντε έξω από τον οικισμό, τα Ισιάδια, του Ταμπάκη, το Βακούφκο, το Βράτσι και το Σιουλίστι.

Λαϊκό τριήμερο προσκύνημα γίνεται του Αγ. Πνεύματος στην Αγ. Τριάδα με παραδοσιακούς χορούς, όπως και στις 20/7 του Προφ. Ηλία. Το χωριό γιορτάζει στις 21/11 στα Εισόδια της Θεοτόκου, όπου παρατηρείται μεγάλη προσέλευση επισκεπτών. Προσφέρονται παραδοσιακά φαγητά και γλυκίσματα. Το ετήσιο αντάμωμα των Βυθιωτών διεξάγεται στην κεντρική πλατεία «Μάρμαρος», με παραδοσιακό γλέντι. Αγαπημένοι χοροί των κατοίκων είναι οι συγκαθιστός, ζερβής, Ντολιανάτικος και Γιανώματα. Στο Βυθό εδρεύει Εκπολιτιστικός Σύλλογος, που διατηρεί Μουσείο με εκθέματα. Η αναβίωση και διατήρηση των εθίμων είναι τρόπος ζωής των Βυθιωτών. Από τα πιο σημαντικά έθιμα είναι τα «Ροκατσάρια» την Πρωτοχρονιά με μεταμφιεσμένους νέους, οι «Καψάλιες» τις Απόκριες, όπου ανάβουν φωτιές και χορεύουν γύρω απ' αυτές, η Λιτάνευση των εικόνων τη 2η μέρα του Πά-

σχα, τα «Αερόστατα» που πετάνε τη βραδιά της Ανάστασης και η ομαδική εκδρομή στο ύψωμα του Προφ. Ηλία.

ΔΟΚΙΜΑΣΤΕ χωριάτικες πίτες, λουκάνικα, μπομπότα, τηγανίτες. **ΑΓΟΡΑΣΤΕ** κάστανα, φασόλια, καρύδια, τσάι του βουνού, ρίγανη και σαλέπι. **ΕΠΙΣΚΕΦΘΕΙΤΕ** τη Μονή Αγ. Τριάδας, το δάσος Ντιμίλαγκο, τη Φτέρη και το Παλιομονάστηρο. **ΜΗ ΧΑΣΕΤΕ** τα παραδοσιακά πανηγύρια. **ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ:** προς μοναστήρι Αγ. Τριάδας, Φτέρη, Ντιμίλαγκος-Νιρικήτα, Καλογρίτσα, Στρόζιαβο και Αυγερινό.

Αγία Σωτήρα (Ζιβόλιαν)

Πριν το 1700 ομάδα τεσσάρων οικογενειών κατοικούσε ΝΔ. του σημερινού οικισμού σε υψ. 700 μ. Μετά το 1700 έξι οικογένειες από το χωριό «Τσέρος» μετοίκησαν στη σημερινή θέση του οικισμού και δημιούργησαν τον οικισμό «Ζιβόλιαν» λόγω της καταστροφής του χωριού τους από τουρκαλβανικές ομάδες. Οι υπόλοιποι διασκορπίστηκαν σε άλ-

λα χωριά (Πεντάλοφο, Δίλοφο κ.ά.). Σήμερα η Αγία Σωτήρα υπάγεται στην κοινότητα Πεντάλοφου, είναι χτισμένη σε υψ. 900 μ. και απέχει από την Κοζάνη 80 χλμ. Το χειμώνα κατοικείται από 30 άτομα και το καλοκαίρι από 150, τα οποία ασχολούνται κυρίως με την κτηνοτροφία. Κάποιοι εξασκούν ακόμα το επάγγελμα του κτίστη με ειδικότητα στο κτίσιμο με ξηρολιθιά.

Στην περιοχή ρέει ο ποταμός Πραμόριτσα, μήκους 40 χλμ., ο οποίος πηγάζει από το όρος Βόιο και χύνεται στον Αλιάκμονα. Στις όχθες του ποταμού συναντάμε ιτιές, γάβρους κ.ά. και εκεί διαβιούν μπριάνες, πλατίτσες κ.ά. Στην ορνιθοπανίδα της περιοχής ανήκουν τα γεράκια, οι πέρδικες, οι κίσσες, τα κοτσύφια κ.ά. Παλιά υπήρχαν τρεις νερόμυλοι στον ποταμό Πραμόριτσα, από τους οποίους σήμερα απόμειναν μόνο τα ερείπια. Οι κορυφές που προσφέρονται για περίπατο είναι: Αη-Λιας (1.200 μ.), Μαντρινιά (1.000 μ.), Καστανιές (1.200 μ.), Ρόγγια (1.150 μ.), στις οποίες υπάρχουν εκκλησιάκια. Όλες είναι βατές με πλούσια θέα προς Πίνδο, Σμόλικα, Βασιλίτσα και περιοχές της Καστοριάς. Σε μικρή απόσταση από το χωριό, λόγω της ιδιομορφίας του εδάφους (βραχώδες με μεγάλες κλίσεις σε συνδυασμό με το ποτά-

μι), παρατηρούνται σημεία που προσφέρουν ιδιαίτερη θέα. Μεγάλο μέρος της περιοχής είναι δασωμένο με δάση δρυός, κέδρων, καστανιών, στα οποία μπορεί κανείς να συναντήσει άγρια ζώα, όπως: αρκούδες, λύκους, αλεπούδες, ζαρκάδια, αγριόγατους, αγριογούρουνα, κουνάβια, ασβούς, σκίουρους, λαγούς κ.ά. Αξιοσημείωτο είναι το δάσος με τις καστανιές, στο οποίο υπάρχουν δέντρα 700 ετών και άνω. Όλη η έκταση του χωριού αποτελεί βιότοπο της αρκούδας και άλλων ζώων.

Στην είσοδο του χωριού στέκεται η εκκλησία της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος, που ιδρύθηκε το 18ο αι. και διασώζει ανεκτίμητες αγιογραφίες. Στα χρόνια της σκλαβιάς λειτουργούσε ως κρυφό σχολείο και καταφύγιο των κλεφτών. Συνδέθηκε με την απελευθέρωση, γι' αυτό και έλαβε αυτό το όνομα. Η εκκλησία των Κων/νου και Ελένης χτίστηκε, σύμφωνα με την επιγραφή, στις 30/5/1867 στον τύπο της βασιλικής. Διασώζει εξαιρετο τέμπλο με αγιογραφίες. Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του χωριού είναι η ομοιομορφία των οικιών, διώροφες και τριώροφες με κύριο δομικό υλικό την πέτρα και τη λάσπη. Τα περισσότερα σπίτια οικοδομήθηκαν στις αρχές του 20ού αι. από μαστόρους του χω-

ριού. Τα κεραμίδια έχουν αντικαταστήσει τις πλάκες και έχει προστεθεί το αρμολόι. Το γεφύρι της Πραμόριτσας βρίσκεται στο ομώνυμο ποτάμι και είναι πέτρινο με δύο καμάρες (μία μικρή και μία μεγάλη). Χτίστηκε στις αρχές του 19ου αι. από μαστόρους του χωριού με ξηρολιθιά. Οι βρύσες που κοσμούν την περιοχή είναι οι: Καρούμπηλος, Κισμές, Σαμαρίνα, Βλάχος, Βίτσμα, Πηγαδάκια, Κάμπος, Σιουπουτούρα.

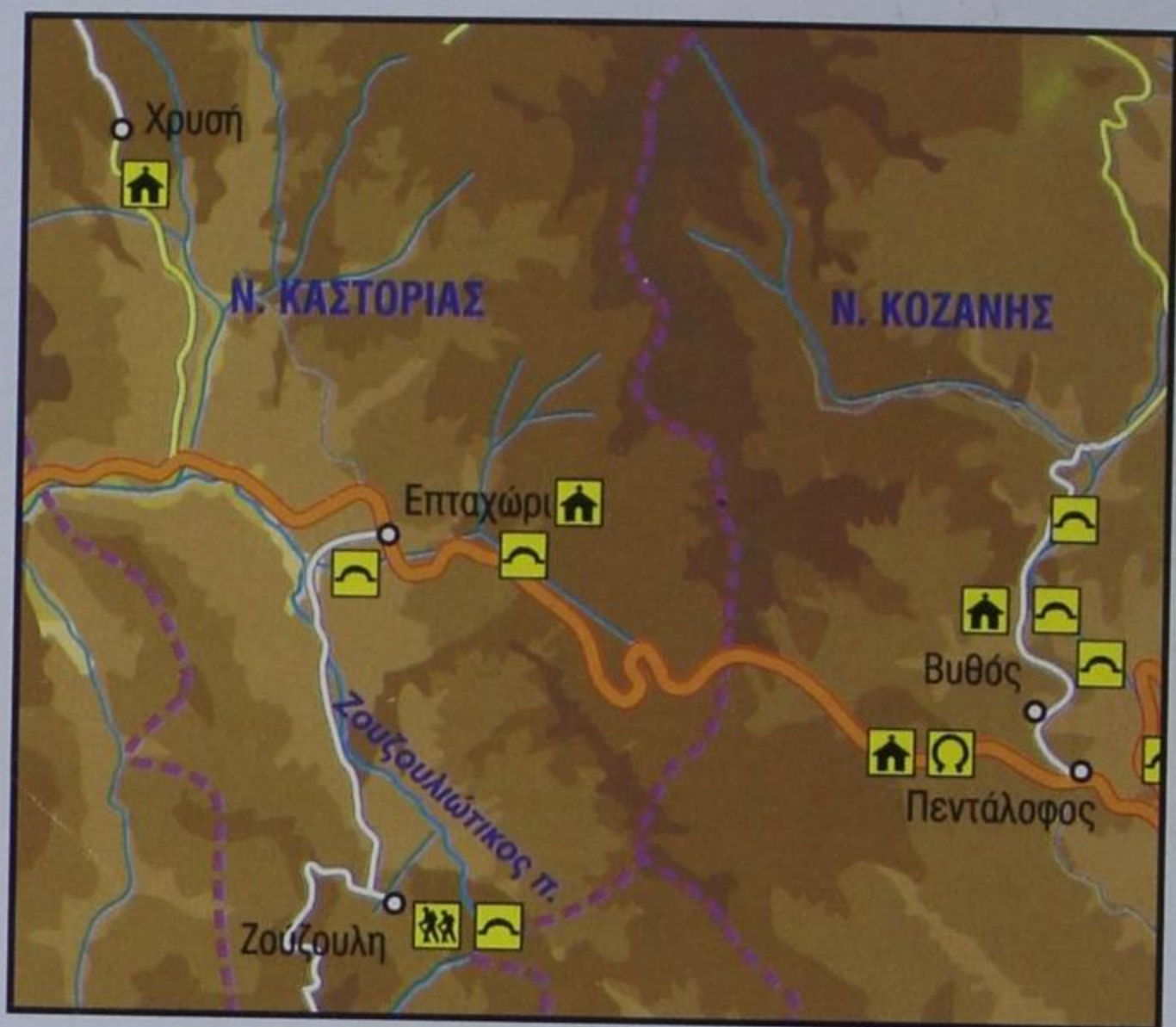
Στις 5-6 Αυγούστου, στον εορτασμό της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος, γιορτάζει η ομώνυμη εκκλησία. Το πανηγύρι πραγματοποιείται στις πλατείες του οικισμού. Χαρακτηριστικό είναι το έθιμο του γάμου με τη συμμετοχή όλων των κατοίκων. Την Κυριακή του Πάσχα οι γυναίκες σπίνουν χορό στο προαύλιο της εκκλησίας και οι άνδρες ασχολούνται με παραδοσιακά παιχνίδια, όπως η «Λουμάδα». Την 2η μέρα του Πάσχα γίνεται η περιφορά των εικόνων της εκκλησίας. Οι κάτοικοι βγάζουν τις εικόνες και τις περιφέρουν γύρω από το χωριό. Αγαπημένα τραγούδια της περιοχής είναι: «Πού ήσουν περιστερούλα μου τόσο καιρό στα ξένα...», «Άκου το πουλί Πηγήναμ'...», «Για στάξε βρύση μ' μια σταζιά...», «Εψές με το

φεγγάρι, σήμερα στο πηγάδι...», «Διπλό χορό χορεύουμε, διπλά τραγούδια λέμε...», «Ένα παλληκάρκι ρούσο κι όμορφο...», «Στα μάρμαρα στα μάρμαρα βγήκα να σεργιανίσω...», «Το Δημητράκι λάβωσαν...», «Δένδρα μ' να μην ανθίσετε, λουλούδια μ' μαραθείτε...». Αγαπημένοι χοροί της περιοχής είναι οι: αρβανίτικος, τσάμικος, συγκαθιστός, μάντρα, νυφιάτικος, συμπεθεριάτικος, τσάμικος Πενταλόφου, συρτός κ.ά. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι διατηρείται αναλλοίωτο το παραδοσιακό σχήμα των οργανοπαιχτών με καθαρά παραδοσιακούς σκοπούς της περιοχής του Άνω Βοΐου. Στην Αγ. Σωτήρα εδρεύει ο Πολιτιστικός Σύλλογος «Μεταμόρφωση», που διοργανώνει τις διάφορες εκδηλώσεις.

ΑΓΟΡΑΣΤΕ κάστανα, καρύδια.
ΤΟΠΙΚΕΣ ΓΕΥΣΕΙΣ: παραδοσιακές πίτες, ψητά, κοτόπουλο χωριάτικο με ρύζι, φαγητά στη γάστρα. **ΕΠΙΔΟΘΕΙΤΕ ΣΕ** πεζοπορία, κυνήγι. **ΜΗ ΧΑΣΕΤΕ** το πανηγύρι της Μεταμόρφωσης. **ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ:** α) δάσος των καστανιών, β) Απ. Λιας, γ) προς Βυθό.

Πύρσόγιαννη,
Λαγκάδα,
Αετομπλίτσα,
Κεφαλοχώρι, *Λυκόρραχη*
Δροσοπηγή,

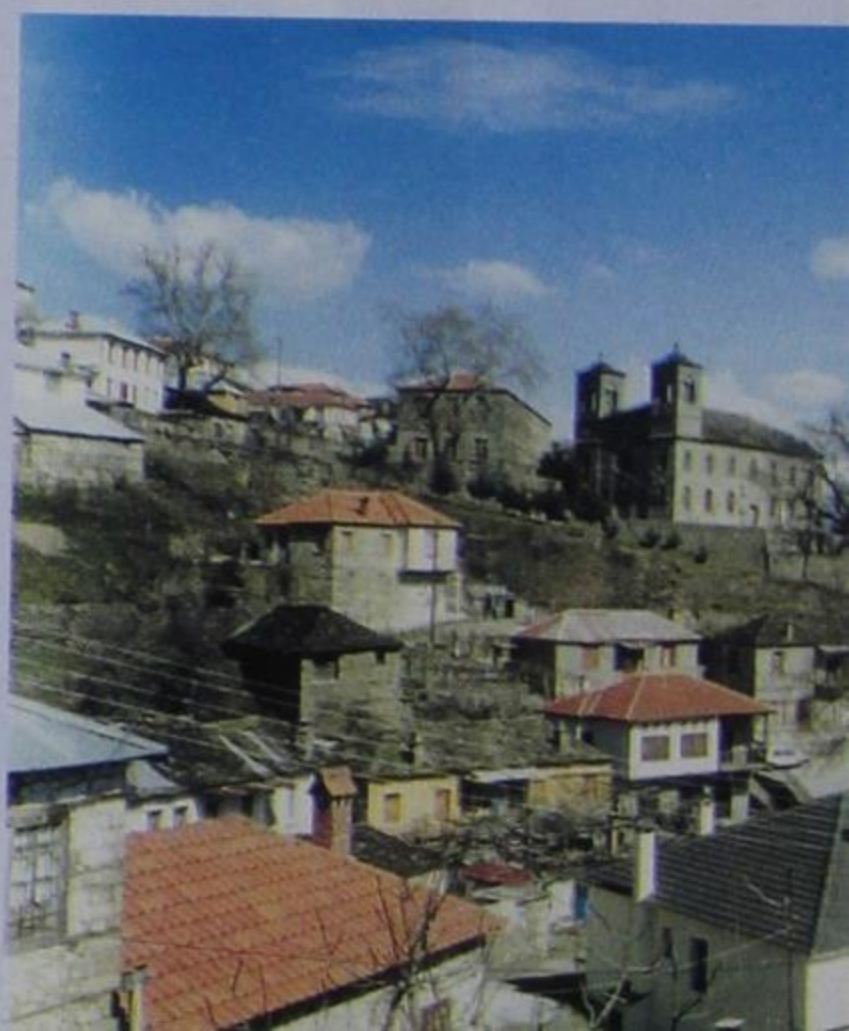

«Τα χωριά των κτιστάδων» αποκαλούνται τα χωριά της διαδρομής αυτής. Συγκεκριμένα η Πυρσόγιαννη είναι η γενέτειρα των πιο ξακουστών γεφυράδων. Το ίδιο το χωριό αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα με την εντυπωσιακή αρχιτεκτονική του. Το φυσικό περιβάλλον έχει τα ίδια χαρακτηριστικά με των προηγούμενων διαδρομών. Τα πιο δυνατά του σημεία είναι η Δρακολίμνη στη «Σκίρτσα» και ο σκισμένος βράχος «Κιάτρα Ντισικάτα», που ενδείκνυται για αναρρίχηση.

Πυρσόγιαννη

Έδρα του Δήμου Μαστοροχωρίων η Πυρσόγιαννη, βρίσκεται 97 χλμ. από τα Ιωάννινα και είναι χτισμένη σε υψ. 860 μ. Τα σλαβικά τοπωνύμια μαρτυρούν εγκαταστάσεις πληθυσμών από τον 11ο αι. Σύμφωνα με προφορικές μαρτυρίες, ο σημερινός οικισμός πρέπει να πρωτοκατοικήθηκε γύρω στα 1500. Υπήρχαν όμως παλιότεροι οικισμοί στη θέση

«Παναγιά», «Μούζκα» και «Χαλκιάδες». Το 1864 η Πυρσόγιαννη είχε περίπου 2.000 κατοίκους. Ο πληθυσμός της Πυρσόγιαννης το χειμώνα φτάνει τα 180 άτομα, που

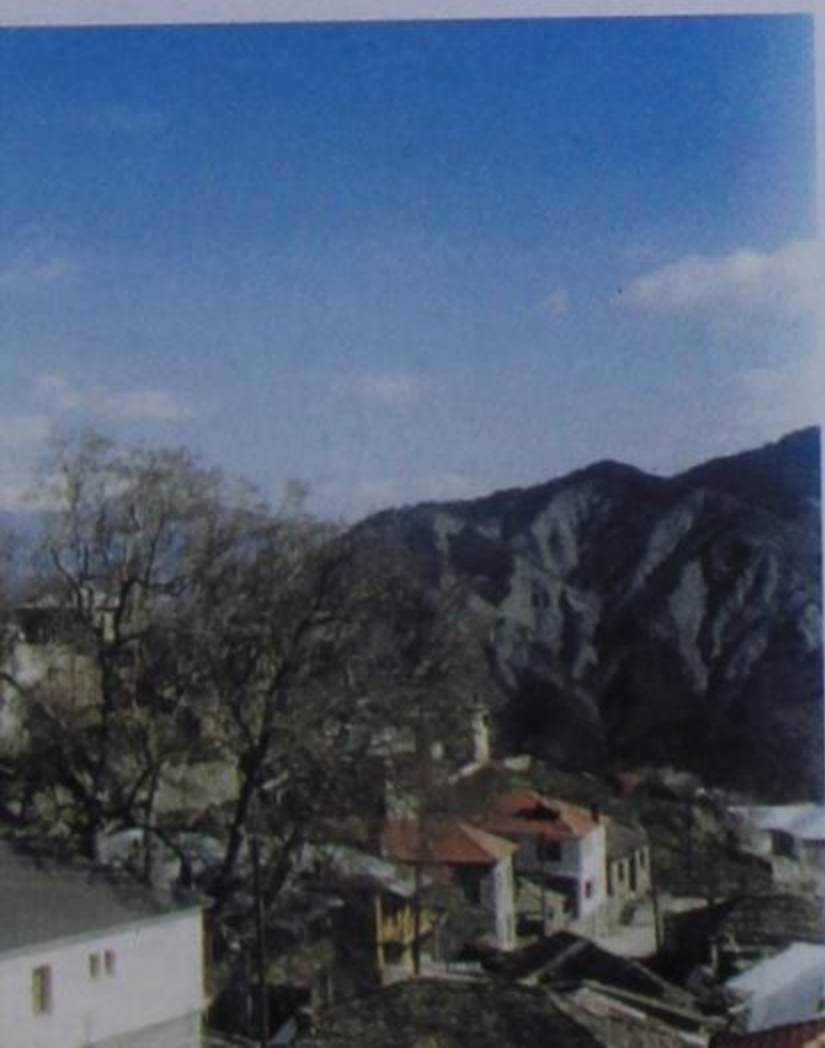

αντλούν το εισόδημά τους από τις οικοδομικές, γεωργικές και κτηνοτροφικές εργασίες, κάποιοι είναι υπάλληλοι και άλλοι συνταξιούχοι. Φυσικά δε λείπουν οι συνταξιούχοι κτίστες και σκεπάδες. Το καλοκαίρι το χωριό αποκτά παραθεριστικό χαρακτήρα και καταφθάνουν εδώ γύρω στα 800 άτομα. Η Πυρσόγιαννη θα μπορούσε να ονομαστεί χωρίς υπερβολή και «χωριό των γεφυράδων», εξαιτίας της ανέγερσης μεγάλου αριθμού κυρίως γεφυριών από τους ντόπιους μαστόρους. Οι Πυρσογιαννίτες μαστόροι έχτισαν επίσης περίφημα αρχοντικά, εκκλησίες, τζαμιά, μοναστήρια κ.ά. σε κάθε γωνιά της Βαλκανικής χερσονήσου.

Κάτω από το χωριό ρέει ο ποταμός Σαραντάπορος, ενώ σε διάφορα μέρη υπάρχουν πηγές. Η Πυρσόγιαννη περιβάλλεται από τις ψηλότερες μετά το Γράμμο κορυφές, Κάμενικ και Γκόλιο, γνωστές από τις στρατιωτικές επιχειρήσεις του ελληνοϊταλικού πολέμου. Τα δάση της περιοχής διακρίνονται σε κοινοτικά, που είναι κατάφυτα από πεύκα, έλατα και οξιές και σε δημόσια δάση με οξιές και δρύες στα όρια του οικισμού. Οι επισκέπτες μπορούν να θαυμάσουν την όμορφη παρθένα φύση της περιοχής από τις θέσεις «Ράχη», «Άγ.

Χαράλαμπος», «Άγ. Μηνάς» και «Ανάληψη».

Οι εκκλησίες της Πυρσόγιαννης είναι πολλές και εξαιρετικές. Αυτές είναι του Αγ. Νικολάου (1771, θαυμάσιας τοπικής αρχιτεκτονικής), του Αγ. Γεωργίου (1905 με τέμπλο του ξυλογλύπη Βασίλη Σκαλιστή), του Αγ. Αθανασίου (1863), του Αγ. Μηνά (1853), της Παναγίας (1867), του Αγ. Νικολάου, το ξωκλήσι του Αγ. Αθανασίου Χαλκιάδων, το ξωκλήσι του Αγ.

Χριστόφορου, το ξωκλήσι των Ταξιαρχών, του Αγ. Δημητρίου, του Αγ. Χαράλαμπος και των Αγ. Αποστόλων. Τα σπίτια του χωριού είναι παλιά λιθόκτιστα, άλλα επισκευασμένα και άλλα εγκαταλελειμμένα. Το παλιό σχολείο έχει μετατραπεί σε Μουσείο «Μαστόρων της πέτρας». Εντός του οικισμού σώζονται 4 λιθόκτιστες βρύσες σε καλή κατάσταση.

Το Δεκαπενταύγουστο μετά τη δοξολογία στο ξωκλήσι της Παναγίας, διεξάγεται παραδοσιακό διήμερο πανηγύρι στην κεντρική πλατεία του χωριού. Στις 17/1 η Προοδευτική Ένωση Πυρσόγιαννης γιορτάζει την ίδρυση του Συλλόγου και εκείνη τη μέρα τιμάται η μνήμη του Νεομάρτυρα Αγ. Γεωργίου εξ Ιωαννίνων, που είναι και ο προστάτης του Συλλόγου. Οι οικογένειες που έχουν «κοινό άγιο», τηρούν τα έθιμα του γάμου και των γιορτών, τα «γιορτάσια», ενώ χαρακτηριστικά είναι τα τοπικά δημοτικά τραγούδια του γάμου. Η Προοδευτική Ένωση αναλαμβάνει και εκδόσεις περιοδικών και εντύπων. Στην Αθήνα εδρεύει Σύλλογος των εν Αττική Πυρσογιαννιτών.

ΕΠΙΣΚΕΦΘΕΙΤΕ τις κορυφές του Γράμμου, τις κορυφές Γκόλιου και Κάμενικ και την εκκλησία της Παναγίας. **ΕΠΙΔΟΘΕΙΤΕ ΣΕ** ορειβάσια. **ΜΗ ΧΑΣΕΤΕ** το πανηγύρι του Δεκαπενταύγουστου. **ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ:** α) Πυρσόγιαννη-Άγ. Απόστολοι-Παναγία, β) Πυρσόγιαννη-Ανάληψη-Λιβάδι, γ) Πυρσόγιαννη-Αη Δημήτρης-Τσαρκοβίσιτα, δ) Πυρσόγιαννη-Άγ. Χαράλαμπος.

Αετομηλίτσα (Ντένισκο)

Η Αετομηλίτσα αποτελεί έδρα της ομώνυμης Κοινότητας. Είναι χτισμένη σε υψ. 1.500 μ. Ερείπια παλιότερων οικισμών υπάρχουν γύρω από το σημερινό, για τον οποίο δε γνωρίζουμε το χρόνο ίδρυσης. Από το 17ο μέχρι τον Εμφύλιο η Αετομηλίτσα γνώρισε πραγματική άνθιση. Σήμερα το χωριό έχει μόνο 25 κατοίκους το χειμώνα, αριθμός που αυξάνεται σε 750 άτομα περίπου κατά τους θερινούς μήνες με την έλευση των παραθεριστών. Οι κάτοικοι ασχολούνται με κτηνοτροφικές και δασικές εργασίες, με τον τουρισμό, ενώ υπάρχει κι ένας παραδοσιακός ράφτης και άτομα που ασχολούνται με την παραγωγή τυριού. Το χωριό κατοικούνταν ανέκαθεν από Βλαχόφωνους Έλληνες.

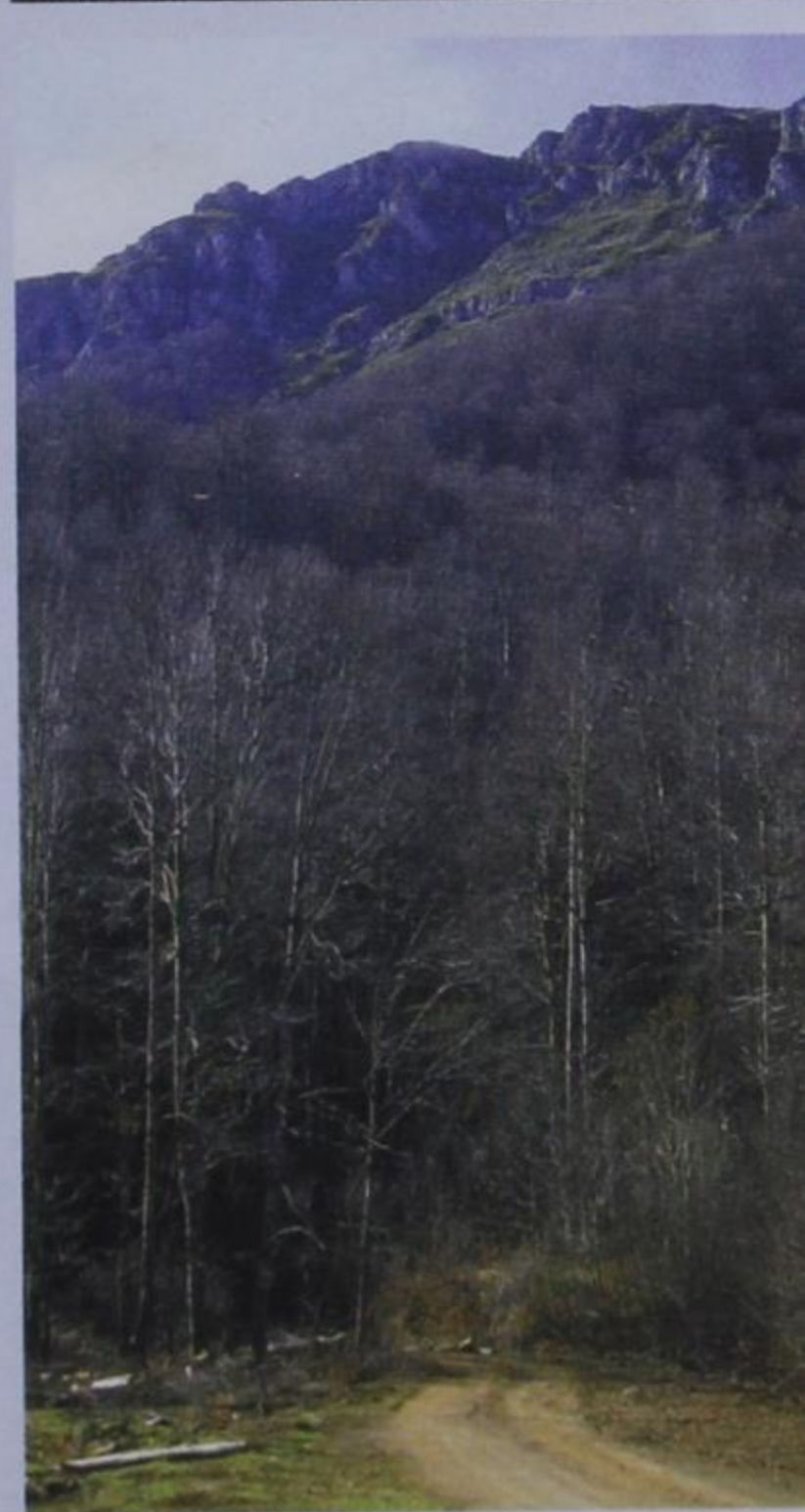
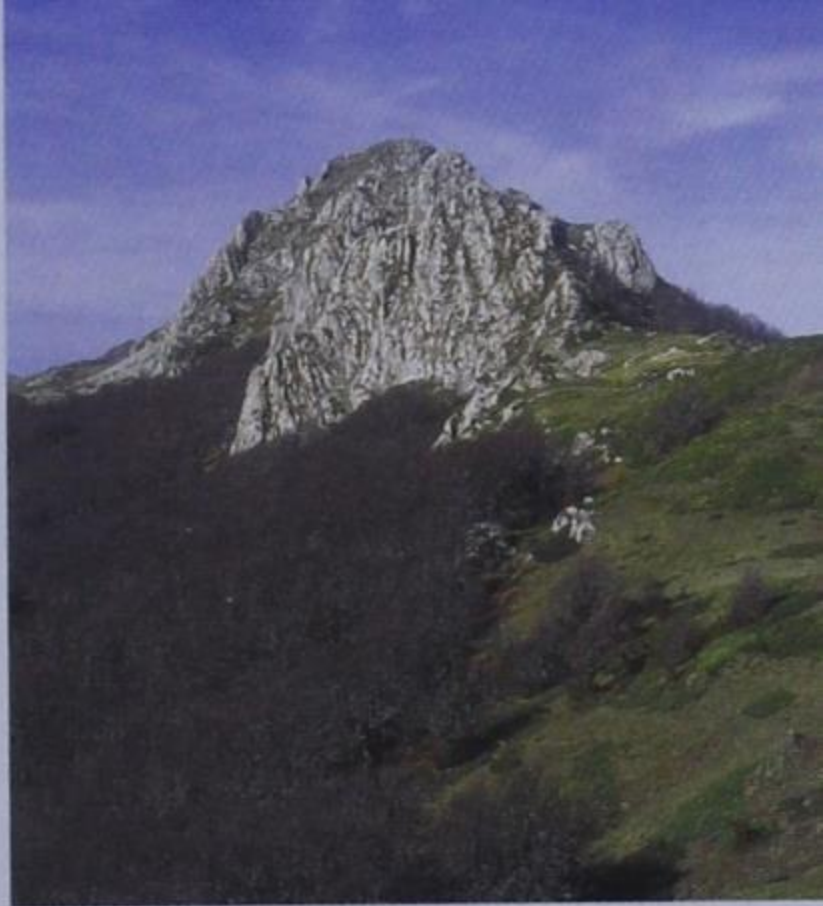
Στις πηγές Σίτα στα βόρεια και Γκούρα ανατολικά, μπορεί κανείς να δροσιστεί και ν' απολαύσει την υπέροχη φύση. Δυτικά της Αετομηλίτσας ρέει ο Ασπρόλακκος και ανατολικά ο Μαυρόλακκος. Οι ποταμοί πήραν τ' όνομά τους από το έδαφος της κοίτης και το χρώμα των νερών τους. Στη θέση «Σκίρτσα» και σε απόσταση 5 χλμ. Δ. του χωριού υπάρχει η Δρακόλιμνη σε υψ. 2.000 μ. Η Αετομηλίτσα περιβάλλεται από τις κορυφές Πέτρα Μούκα (1.900 μ.), Μαύρη Πέτρα (2.169 μ.), Τσούμια (2.100 μ.) και Γκέσος (2.300 μ.). Το 1/4 της συνολικής έκτασης του χωριού καλύπτεται από δάσος (10.000 στρεμ.) κατάφυτο με πεύκα, οξιές, έλατα και ρόμπολα. Σ' αυτό διαβιούν αρκούδες, αγριογούρουνα, λύκοι, ζαρκάδια, λαγοί, πέρδικες, αετοί, αγριοπερίστερα κ.ά. Η Αετομηλίτσα διαθέτει άφθονες φυσικές πηγές και ο σχισμένος βράχος «Κιάτρα Ντισικάτα» στα νότια του χωριού, προσφέρεται για αναρρίχηση.

Το Δεκαπενταύγουστο γιορτάζει η εκκλησία της Κοίμησης της Θεοτόκου και διεξάγονται τριήμερο παραδοσιακό πανηγύρι και διάφορες εκδηλώσεις. Σε διάφορες

ημερομηνίες γίνονται εκδηλώσεις με πρωτοβουλία της Κοινότητας και των Συλλόγων που εδρεύουν στη Λάρισα και τη Θεσσαλονίκη. Αγαπημένα τραγούδια της περιοχής είναι τα: Γραμμουστιανίτισσα, Εβγάτ' αγόρια στο χορό, Μαλάμω και άλλα βλάχικα τραγούδια. Αγαπημένοι χοροί: Παππαδιά (μικτός), Ξεχωριστός (μικτός), Μπουρπισιώτικος (μικτός). Στο χωριό εδρεύει Σύλλογος που φροντίζει για τη διατήρηση των εθίμων και εκδίδει την εφημερίδα «Η Αετομηλίτσα».

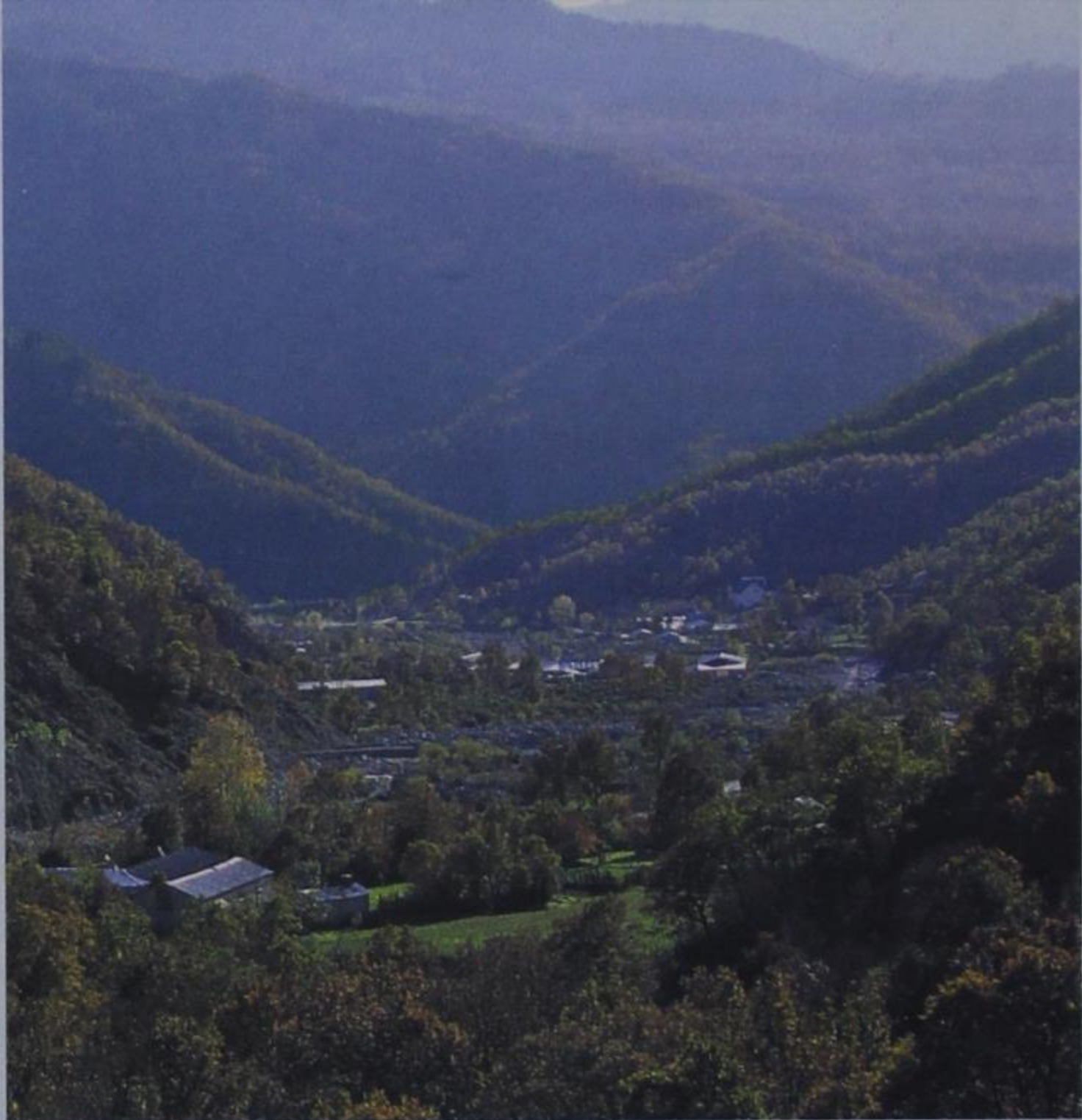
ΔΟΚΙΜΑΣΤΕ κεμπάπ, ψητό αρνί, κοκορέτσι, πίτες, τυριά. **ΑΓΟΡΑΣΤΕ** μανούρι, κεφαλοτύρι, ντόπια κρέατα. **ΕΠΙΣΚΕΦΘΕΙΤΕ** τα γύρω βουνά, τα δάση, τις πηγές. **ΕΠΙΔΟΘΕΙΤΕ ΣΕ** ορειβασία και ιππασία. **ΜΗ ΧΑΣΕΤΕ** το πανηγύρι του Δεκαπενταύγουστου. **ΤΟΠΙΚΕΣ ΓΕΥΣΕΙΣ:** αρνάκι και κασικάκι ψητό στη σούβλα, κεμπάπ, μανούρι. **ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ:** α) Με τα πόδια ή με άλογα, Αετομηλίτσα-Λιανοτόπι, Αετομηλίτσα-Γράμμος, Αετομηλίτσα-Ύψωμα 2.520 μ., Αετομηλίτσα-Αρρίνες, Αετομηλίτσα-Πληκάτι.

Κεφαλοχώρι (Λυκόρραχη- Λούψικο)

Το Κεφαλοχώρι θεωρείται πρότυπος οικισμός, με ρυμοτομία, κοινόχρηστους χώρους, νεόκτιστα σπίτια και κτιριακή υποδομή για εκδηλώσεις. Ανήκει στο Δήμο Μαστοροχωρίων και σ' αυτό υπάγεται ο οικισμός της Λυκόρραχης. Απέχει 98 χλμ. από τα Ιωάννινα και βρίσκεται σε υψ. 750 μ. Ο πληθυσμός το χειμώνα φτάνει τα 185 άτομα και το καλοκαίρι

τα 480, με εισόδημα προερχόμενο κυρίως από την κτηνοτροφία.

Παλιά στην περιφέρεια της Κοινότητας Λυκόρραχης υπήρχαν 3 οικισμοί: της Ράμουστας, του Μεσοχωρίου και της Λυκόρραχης ή Λούψικου. Απ' τις επιδρομές των Τουρκαλβανών οι 2 πρώτοι οικισμοί καταστράφηκαν περίπου το 1750. Το 1971 ο οικισμός της Λυκόρραχης λόγω κατολισθήσεων μεταφέρεται σε νέα θέση και η

Κοινότητα μετονομάζεται σε Κεφαλοχώρι. Ο εγκαταλελειμμένος οικισμός της Λυκόρραχης παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον από αρχιτεκτονική άποψη, η εκκλησία,

το παλιό σχολείο και η οικία του Θωμά Σδούκου ξυπνούν δυνατές αναμνήσεις. Υπάρχει επίσης πετρόκτιστος νερόμυλος με στέγη από ντόπια σχιστόπλακα, που έχει χαρακτηριστεί διατηρητέος.

Το Κεφαλοχώρι βρίσκεται δίπλα από το ποτάμι Σαραντάπορος και απέναντι υπάρχει ο χείμαρρος της Λυγερής ή Ντιβόικας, ορμητικός κατά τους χειμερινούς μήνες. Πηγές υπάρχουν στην πέτρα Μούκα και τη θέση «Τριακοσάρα» κάτω από τις Αρρένες. Η περιοχή περιτοιχίζεται από τις κορυφές Άνω και Κάτω Αρρένα, που βρίσκονται σε υψ. 2.192 μ. και 2.075 μ. αντίστοιχα. Στις παρυφές τους υπάρχει πυκνό δάσος οξιάς. Στην κορυφογραμμή Πέτρας-Μούκας-Άνω Αρρένας-Κάτω Αρρένας μπορεί κάποιος να επιδοθεί σε ορειβασία. Εκεί ευδοκιμούν σπάνια φυτά, αγριολούλουδα του βουνού και τσάι. Ιδιαίτερη θέα προσφέρουν η θέση Αη-Λίας στα όρια με τα χωριά Πλαγιά, Δροσοπηγή και την κορυ-

φή Μπουχέτσι, η θέση Μάρμαρο και η θέση Πατώματα.

Στις 20/7 κάθε χρόνο, του Προφ. Ηλία, στη θέση Αη-Λιας διεξάγεται πανηγύρι με δημοτική μουσική και χορούς. Το γλέντι μεταφέρεται στην κεντρική πλατεία του Κεφαλοχωρίου. Επίσης, την 21η Μαΐου γιορτάζει η εκκλησία των Αγ. Κων/νου και Ελένης και ακολουθεί γλέντι με μουσικοχορευτικές εκδηλώσεις στα καφενεία του χωριού. Στο Κεφαλοχώρι λειτουργεί Λαογραφικό Μουσείο από το 1993 και υπάρχουν 3 Σύλλογοι που δραστηριοποιούνται στο χωριό και την Αθήνα.

ΕΠΙΣΚΕΦΘΕΙΤΕ τη θέση Αη-Λιας.
ΕΠΙΔΟΘΕΙΤΕ ΣΕ ορειβασία. **ΜΗ ΧΑΣΕΤΕ** το πανηγύρι στις 21/5 και στις 20/7

Δροσοπηγή (Κάντσικο)

*«Τώρα λουλούδα μ' νύχτωσε,
στο μύλο μην πηγαίνεις*

*Γιατί είναι Τούρκος μυλωνάς
και θαρρεί ξάι.*

*Σου παίρνει ξάι φίλημα, σου
παίρνει μαύρα μάτια*

*Και αυτή δεν αφουγκράστηκε
της μάνας της τα λόγια.*

*Παίρνει φορτώνει τάλογο στο
μύλο κι όπως πήγε,*

*Καλή σου μέρα μυλωνά, κα-
λώς τη τη λουλούδα!*

*Λουλούδα μ' ρίξε κι άλεσε κι έ-
λα να δροσιστούμε.*

*Τι λες, τι λες, παλιότουρκε και
συ παλιοαρβανίτη*

*Εγώ έχω μάνα παπαδιά κι εγώ
παπαδοπούλα*

*Η μάνα μ' ξέρει γράμματα κι ε-
γώ τα πινακίδια.»*

(τοπικό δημοτικό τραγούδι)

Σύμφωνα με μαρτυρίες, το Κάντσικο δημιουργήθηκε απ' τη συνένωση άλλων τριών οικισμών, του Λευτεροχωρίου, του Παλιοχωρίου και του οικισμού της Λιάσκας. Πιθανολογείται ότι ιδρύθηκε το 1750. Το χωριό είναι χτισμένο σε 1.050 μ. υψ., απέχει 108 χλμ. από τα Ιωάννινα και 22 χλμ. από την Πυρσόγιαννη και ανήκει στο Δήμο Μαστοροχωρίων. Στη Δροσοπηγή κατοικούν 85 άτομα το χειμώνα και 500 το καλοκαίρι, τα οποία είναι οικοδόμοι, αγρότες και συνταξιούχοι. Κατά τους ερευνητές, οι κάτοικοι έχουν καταγωγή από τα όμορα χωριά Επταχώρι και Πεντάλοφο, που ανήκουν στους Νομούς Καστοριάς και Κοζάνης αντίστοιχα. Ο επισκέπτης θα θαυμάσει εδώ την πλακόστρωτη πλατεία, τα πετρόχτιστα κτίσματα, την εκκλησία, την παραδοσιακή βρύση.

Δ. του οικισμού στη δεξαμενή ύδρευσης, βρίσκεται η παλιότερη εκκλησία του χωριού, ο Άγ. Αθανάσιος. Το ύψωμα του Αη-Λια με το ομώνυμο εκκλησάκι και η θέση «Ταμπούρι», λόγω του υψόμετρου (1.718 μ.), προσφέρουν ιδιαίτερη θέα στη γύρω περιοχή. Κάτω από την κορυφή του υψώματος τραυ-

ματίστηκε το 1940 ο Συνταγματάρχης Δαβάκης. Υπάρχει έκταση 14.000 στρεμ. που προβλέπεται να γίνει χώρος μόνιμου καταφύγιου άγριων ζώων ή να χαραχθούν ορειβατικά μονοπάτια. Στο ποτάμι Σαραντάπορος βρίσκεται το γεφύρι Ζέρμας ή Κάντσικου, που αποτελεί το πιο αξιόλογο μνημείο του χωριού και είναι μοναδικό κτίσμα ντόπιων μαστόρων. Είναι πετρόχτιστο, δίτοξο και έχει κριθεί διατηρητέο. Χτίστηκε το 1747, απέχει 5

χλμ. από τον οικισμό και βρίσκεται δίπλα από την εθνική οδό. Στην κεντρική πλατεία του χωριού θα συναντήσουμε την πετρόχτιστη παραδοσιακή «βρύση της χώρας» σε φυσική πηγή στον ίδιο χώρο.

Το Δεκαπενταύγουστο κάθε χρόνο στην πλατεία του χωριού διεξάγεται τριήμερο πανηγύρι με τοπικούς χορούς και αντάμωμα των απόδημων χωριανών. Κατά την Αποκριά οι απόδημοι της Δροσοπηγής συγκεντρώνονται επίσης και διασκεδάζουν στην πλατεία Πατσιωτού ή των Κήπων, καίγοντας κέδρους και χορεύοντας γύρω από τη φωτιά. Η Αδελφότητα Δροσοπηγιωτών «ο Άγ. Αθανάσιος» έχει εκδώσει βιβλίο με τίτλο «Κάντσικο-Δροσοπηγή».

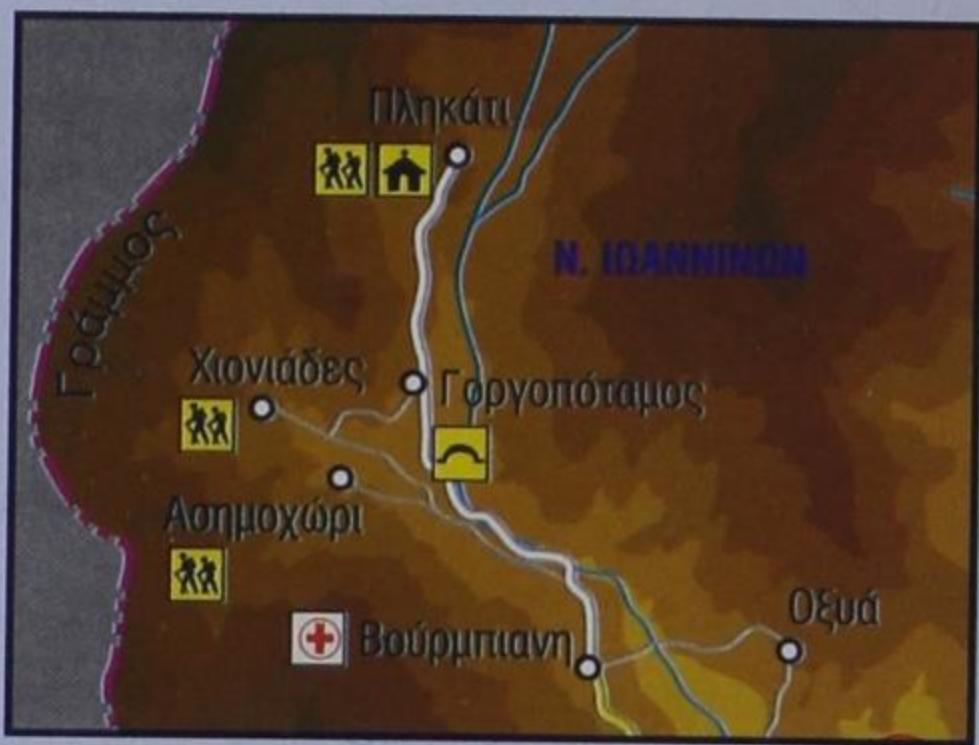

ΕΠΙΣΚΕΦΘΕΙΤΕ την εκκλησία του Αγ. Αθανασίου, το καφεπαντοπωλείο της Κοτοπούλη, την πλακόστρωτη πλατεία με τον αιωνόβιο πλάτανο και τη βρύση. **ΜΗ ΧΑΣΕΤΕ** το πανηγύρι του Δεκαπενταύγουστου.

10

Βούρμπιανη,
Ασημοχώρι,
Χιονιάδες,
Πληκάτι,
Γοργοπόταμος

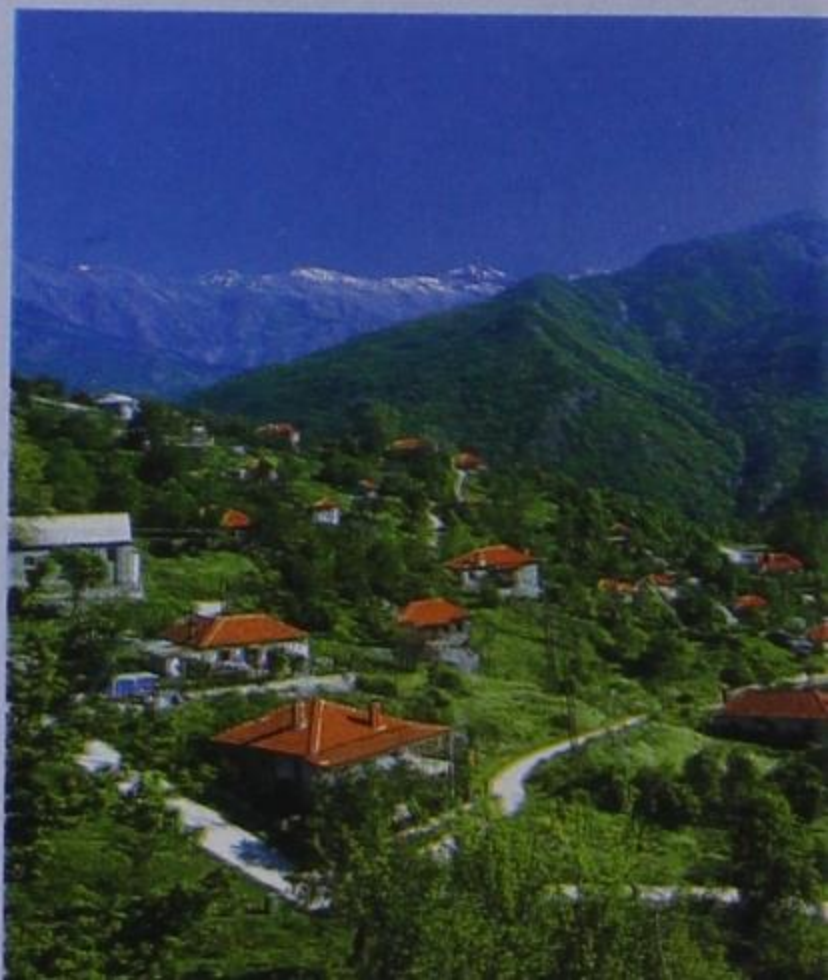

Τα χωριά της τελευταίας μας διαδρομής διακρίνονται για το φυσικό κάλλος και την πυκνή βλάστηση. Δάση οξιάς, πεύκης, ελάτης, κυριαρχούν στο περιβάλλον, ενώ ένας μεγάλος αριθμός πηγών και ποταμών δροσίζει τους οικισμούς. Αξίζει να επισκεφθεί κανείς τη Βούρμπιανη, γνωστή μαστορομάνα. Τα έργα των μαστόρων της άφησαν το σημάδι τους στην αρχιτεκτονική κληρονομιά του τόπου, όπως και οι ζωγράφοι των Χιονιάδων στην καλλιτεχνική παράδοση.

Βούρμπιανη

Το σλάβικο όνομα Βούρμπιανη σημαίνει τόπος με ιτιές, γεγονός που το επιβεβαιώνει η παρουσία πολλών ιτιών στις όχθες των τεσσάρων χειμάρρων, που διασχίζουν το χωριό. Τα μόνα στοιχεία που έχουμε σχετικά με το παρελθόν του χωριού είναι ότι υπήρξε μεγαλύτερο και ότι το 1779 το επισκέφθηκε ο εθναπόστολος Κοσμάς ο Αιτωλός, ο οποίος ενθουσιάστηκε από τις πολλές εκκλησίες και τους ιερείς. Σήμερα η Βούρμπιανη ανήκει στο Δήμο Μαστοροχωρίων, απέχει από τα Ιωάννινα 100 χλμ. και είναι χτισμένη σε υψ. 930 μ. Επίσης, χωρίζεται σε 5 μαχαλάδες, τους Σαρσάδες, Σομπάδες, Δώδεκα Απόστολους, Αη Γιάννη και Μπούκηδες. Το χειμώνα κατοικείται από 50 άτομα, ενώ το καλοκαίρι από 120, τα οποία ασχολούνται με α-

γροτικές εργασίες. Πολλοί από τους άντρες του χωριού υπήρξαν σπουδαίοι χτίστες σε διάφορα δημόσια και ιδιωτικά κτίρια. Έργα τους είναι εκκλησίες στην επαρχία, σαράγια μπέηδων, κτίρια του Αλή Πασά, ο Μητροπολιτικός ναός, ο ναός του Αρχιμανδρείου στα Ιωάννινα και πλήθος άλλων αρχοντικών στην Ελλάδα. Επίσης, στο χωριό υπήρχαν και καλλιτέχνες ξυλουργοί που έφτιαχναν κουφώμα-

τα, ντουλάπια και διάφορες ξυλό-
γλυπτες διακοσμήσεις στα σπίτια.
Κατά την περίοδο 1940-1949 στις
πλαγιές και στις κορυφές της πε-
ριοχής πραγματοποιήθηκαν πολ-
λές μάχες.

Στην περιοχή υπάρχουν πολλές
πηγές, στις οποίες μπορεί κανείς
να δροσιστεί σε ειδυλλιακό περι-
βάλλον (Αη Λιας, Κρούσια και
Μαυρόμπια). Το ποτάμι Βουρμπια-
νίτικο, παραπόταμος του Σαραντά-
πορου, ρέει σε μήκος 3 χλμ. Η ι-
χθυοπανίδα αποτελείται από «μου-
στακαλήδες». Η Βούρμπιανη είναι
χτισμένη στα ΒΔ. του Γράμμου σε
μια πλαγιά που το ψηλότερο ση-
μείο είναι η κορυφή «Ταμπούρι»,
μέρος κατάλληλο για ορειβασία
και πλούσιο σε χλωρίδα και πανί-
δα. Το χωριό περιστοιχίζεται από
δάση μαύρου πεύκου, έλατου και
οξιάς. Σημεία που προσφέρουν ι-
διαίτερη θέα είναι: Καρδάρι, με
θέα προς Αλβανία, Αμάραντο και
Γράμμο, και Μπαλοί προς τα γύρω
χωριά και τις πλαγιές.

Μέσα στον οικισμό βρίσκεται
η εκκλησία της Κοιμήσεως της
Θεοτόκου, τύπου βασιλικής, η ο-
ποία χτίστηκε το 1909 από ντό-
πιους μαστόρους. Στη Βούρμπιανη
υπάρχουν 18 εκκλησίες, που χτί-
στηκαν παλιότερα. Μερικές απ' αυ-
τές παρέμειναν στην αρχική τους
μορφή και άλλες ξαναχτίστηκαν.

Όλες συντηρούνται από το Σύνδε-
σμο Βουρμπιανιτών, την εκκλησια-
στική επιτροπή και πολλούς ιδιώ-
τες. Όταν το χωριό βρισκόταν σε
ακμή, λειτουργούσαν 13 ιερείς. Το
τριώροφο σπίτι του Κυπαρίσση με
εσωτερικές σκάλες, ηλικίας 100
ετών και το διώροφο σπίτι του Λύ-
τη με τη μεγάλη καμάρα στην εί-
σοδο, προσδίδουν τα χαρακτηρι-
στικά των οικημάτων της περιοχής
κατά την περίοδο που χτίστηκαν.
Τα ονόματα των Κώστα Γραμματι-
κού, υπουργού του Αλή Πασά, Χα-
ρίση Ζήκου, μεγάλου ευεργέτη, και
Αναστάσιου Ευθυμίου, ιστοριοδίφη
της περιοχής, συνδέονται άμεσα
με τον οικισμό.

Στις 20 Ιουλίου διεξάγεται πα-
νηγύρι στο γραφικό ξωκλήσι του
Αη-Λια, το οποίο συνεχίζεται το
βράδυ στην πλατεία του χωριού με
παραδοσιακά τραγούδια από ντό-
πιο συγκρότημα. Το Δεκαπενταύ-
γουστο στον παραδοσιακό και ι-
στορικό χώρο του Σχολαρχείου
διοργανώνεται από τον Πολιτιστι-
κό Σύλλογο γλέντι με δημοτικά
τραγούδια. 2-3 μέρες πριν στο γή-
πεδο μπάσκετ πραγματοποιείται
πρωτάθλημα μπάσκετ με παιδικές
ομάδες των χωριών της περιοχής,
αγώνας ανωμάλου δρόμου και α-
νήμερα της γιορτής, έκθεση ζω-
γραφικής στο γεροπλάτανο της
παραδοσιακής πλατείας. Στην Αθή-
να εδρεύει Σύνδεσμος Βούρμπια-
νης της Ηπείρου, που ιδρύθηκε το
1880. Στο χωριό ο Πολιτιστικός
Σύλλογος αναλαμβάνει τη διοργά-
νωση πολιτιστικών εκδηλώσεων
και την κατασκευή διαφόρων έρ-
γων σχετικά με τη διατήρηση της
παραδοσιακής μορφής του οικι-
σμού.

ΔΟΚΙΜΑΣΤΕ ψητό σουβλας, κε-
μπάπ, κοκορέτσι, τυρί φέτα, κρα-
σί, τσίπουρο, διάφορες πίτες. Α-

ΓΟΡΑΣΤΕ κρέας, τυρί φέτα, κρασί, τσίπουρο, γεωργικά προϊόντα (πατάτες, φασόλια). **ΕΠΙΔΟΘΕΙΤΕ ΣΕ** ορειβασία. **ΜΗ ΧΑΣΕΤΕ** το πανηγύρι του Απ-Λια και τις εκδηλώσεις του Πολιτιστικού Συλλόγου (12-15/8). **ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ:** στα βουνά της περιοχής.

Ασημοχώρι (Λισκάτσι)

Ανήκει στο Δήμο Μαστοροχωρίων και απέχει 100 χλμ. από τα Ιωάννινα. Είναι χτισμένο σε υψ. 980 μ. Κατά την παράδοση, το χωριό αποτελείται από 3 συνοικισμούς, του Αγ. Δημητρίου, του Αγ. Αθανασίου και του Μεσομαχαλά. Στον τελευταίο βρίσκεται το σημερινό χωριό. Οι κάτοικοι του πρώτου ήταν γεωργοί και κτηνοτρόφοι, του δεύτερου χρυσοχόοι και του τρίτου σιδηρουργοί. Οι κάτοικοι και των τριών μαχαλάδων εκδιώχθηκαν από τους Τούρκους και κατέφυγαν κοντά στο Βόλο το 1650. Ιστορικά το χωριό εμφανίζεται γύρω στα 1670-1720 περίπου. Το Ασημοχώρι είναι το πρώτο κομμάτι ελληνικής γης που πάτησαν τα ιταλικά στρατεύματα το 1940, ενώ το χωριό πυρπολήθηκε κατά τη διάρκεια του Εμφύλιου και πολλές γυναίκες οδηγήθηκαν τότε

στις ανατολικές χώρες. Το χειμώνα κατοικούν εδώ μόνο 12 άτομα, που ασχολούνται με τη γεωργία ή εργάζονται στο δασικό συνεταιρισμό. Το καλοκαίρι φτάνουν τα 200 άτομα. Υπάρχουν ακόμη λιθοξόοι, μαραγκοί, ράφτες παραδοσιακών στολών και αγωγιάτες. Από εδώ κατάγεται ο Κων/νος Χρήστου, άρχοντας, που κέρδισε σε δίκη κατά την τουρκοκρατία την κυριότητα του βουνού, των βοσκότοπων, καθώς και του υψώματος Βαρτζιομπάνι.

Το «Λιβάδι του Κωνσταντή» είναι η πηγή ύδρευσης του χωριού. Απέχει 12 χλμ. από το χωριό, ενώ στα μισά της διαδρομής αυτής συναντάμε την «πηγή του Ιζερού» και την «πηγή του Βιρού». Το χωριό διαρρέεται από τον Τρανό Λάκκο, που πηγάζει από τον Γκόλιο, τον Μικρό Λάκκο, που πηγάζει από τον Ιζερό και τον Λάκκο Μπούρντα, που πηγάζει από τους Κήπους και χύνεται στον Τρανό Λάκκο. Όλοι είναι παραπόταμοι του Σαραντάπορου. Οι σημαντικότερες κορυφές είναι η «Όρλα» (1.600 μ.) με θέα στον Σαραντάπορο και στο Ασημοχώρι, η κορυφή «Γκόλιο» (1.850 μ.), που βλέπει σε Σμόλικα, Τύμφη και Γράμμο και η κορυφή «Βαρτζιομπάνι» (1.620 μ.). Το όνομά της προέρχεται από το μνήμα (βαρ=μνήμα) του τσοπανόπουλου

που αγάπησε τη μπεγιοπούλα κόρη του Σαλήχ Μπέη, και σκοτώθηκε εκεί από τους υποτακτικούς του Μπέη που δεν ήθελε να δώσει την κόρη του στον τσοπάνη του, σύμφωνα με την παράδοση.

Η «Αγ. Παρασκευή» και το «Χάνι Ιζερού» προσφέρουν πανοραμική θέα όλης της περιοχής. Το δάσος του Ασημοχωρίου έχει συνολική έκταση 14.000 στρέμ. και αποτελείται από δρύες, πεύκα, έλατα και οξιές. Αποτελεί καταφύγιο άγριων ζώων, όπως λαγών, ζαρκαδιών, αγριογούρουνων, αλεπούδων και πουλιών, αετών, κούκων, γυπών, κοτσυφιών κ.ά. Σε απόσταση 5 χλμ. Ν. του χωριού υπάρχει βιότοπος με φτέρη, σαλέπι, βατόμουρα, αγριοκερασιές, κраниές κ.ά.

Το πανηγύρι του Αν-Λια στις 20/7, ξεκινά με τη Θεία Λειτουργία στο ομώνυμο ξωκλήσι, που βρίσκεται στο δάσος. Κατόπιν οι χωρικοί ανεβαίνουν πιο ψηλά, στη θέση «Ιζερός», όπου ψήνουν, και ακολουθεί γλέντι με όργανα μέχρι το απόγευμα. Το βράδυ το γλέντι μεταφέρεται στο κέντρο του χωριού και διαρκεί μέχρι το πρωί. Το πρώτο δεκαήμερο του Αυγούστου, η «Κίνηση Νέων Ασημοχωρίου», με την υποστήριξη του Συλλόγου Ασημοχωριτών Αθηνών «Η Πρόοδος» και του Τοπικού Συμβουλίου,

πραγματοποιεί πολιτιστικές εκδηλώσεις, τα «Ασημοχωρίτικα». Επίσης, ξεχωριστή είναι και η αναβίωση των εθίμων του γάμου, του Λαζάρου και της «περπερούνας» σε περίπτωση ανομβρίας. Αγαπημένος χορός είναι ο γυναικείος χορός της νύφης, Γάιτα.

Κεντρική εκκλησία του χωριού είναι η Κοίμηση της Θεοτόκου (1877). Χτίστηκε στη θέση παλιότερου ναού του 1823. Το ξυλόγλυπτο τέμπλο του ναού είναι έργο των Τουρνοβιτών ταλιαδόρων (από τον Γοργοπόταμο). Το χωριό έχει επίσης παρεκκλήσια που βρίσκονται στη γύρω περιοχή με ξεχωριστή θέα και γραφικότητα, όπως ο Άγ. Νικόλαος, η Αγ. Παρασκευή, ο Άγ. Δημήτριος, ο Προφ. Ηλίας στο δάσος, ο Άγ. Αθανάσιος και ο Άγ. Σπυρίδωνας. Διακρίνονται για την αρχιτεκτονική τους οι οικίες Γιαννουλαίκο (1889) και Ν. Γιώτη (1910). Πρόκειται για τριώροφα λιθόκτιστα σπίτια στον πάνω μαχαλά. Αξιόλογη είναι η κεντρική βρύση του χωριού, που κατασκευάστηκε το 1995 και η βρύση «Πηγαδούλι» (1950).

ΔΟΚΙΜΑΣΤΕ λικέρ από κράνα, τσίπουρο, παραδοσιακές πίτες και βουνίσιο τσάι. **ΤΟΠΙΚΕΣ ΓΕΥΣΕΙΣ:** μπατσαρόπιτα. **ΕΠΙΣΚΕΦΘΕΙΤΕ** την εκκλησία της Παναγίας, το σχολείο, το Γκόλιο και το Χτένι του Ιζερού. **ΕΠΙΔΟΘΕΙΤΕ ΣΕ** ορειβασία και πεζοπορία. **ΜΗ ΧΑΣΕΤΕ** τα πανηγύρια του Προφ. Ηλία και τις πολιτιστικές εκδηλώσεις του Δεκαπενταύγουστου. **ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ:** πεζοπορία από την Αγ. Παρασκευή μέχρι το Χτένι του Ιζερού ή το βουνό Γκόλιο και από τον Άγ. Αθανάσιο μέχρι την Αγ. Παρασκευή.

Χιονιάδες

Στα ΒΑ. της Κόνιτσας και σε υψ. 1.150 μ. βρίσκονται οι Χιονιάδες, το χωριό των αγιογράφων και ζωγράφων. Το μέρος κατοικήθηκε πριν το 1000 μ.Χ. στη θέση «Παλιόσπιτα» με κεντρική εκκλησία τον Άγ. Νικόλαο. Άγνωστοι παραμένουν οι λόγοι που οι κάτοικοι εγκατέλειψαν το μέρος και εγκαταστάθηκαν στη σημερινή τοποθεσία. Αρχικά η κτηνοτροφία και η γεωργία ήταν η κύρια απασχόληση των ανθρώπων του χωριού. Με το πέρασμα του χρόνου οι άνδρες στράφηκαν στα τεχνικά επαγγέλματα. Χιονιαδίτες μαραγκοί δούλευαν στο Ζαγόρι και σε χωριά της Δυτ. Μακεδονίας. Το 15ο αι. έχουμε την εμφάνιση των πρώτων Χιοναδιτών Αγιογράφων με δράση σε Ήπειρο, Μακεδονία, Θεσσαλία, Άγιο Όρος κ.α. Σε 101 χωριά και πόλεις εντοπίστηκε το πολύτιμο έργο τους. Οι Χιονιαδίτες δεν ήταν μόνο αγιογράφοι αλλά και ταλαντούχοι κοσμικοί ζωγράφοι, που επιδόθηκαν στην τοιχογραφία, την προσωπογραφία, τη νεκρή φύση, την ανθογραφία και τη διακοσμητική. Κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας στο χωριό λειτουργούσαν

σχολεία, αρρεναγωγείο και παρθεναγωγείο.

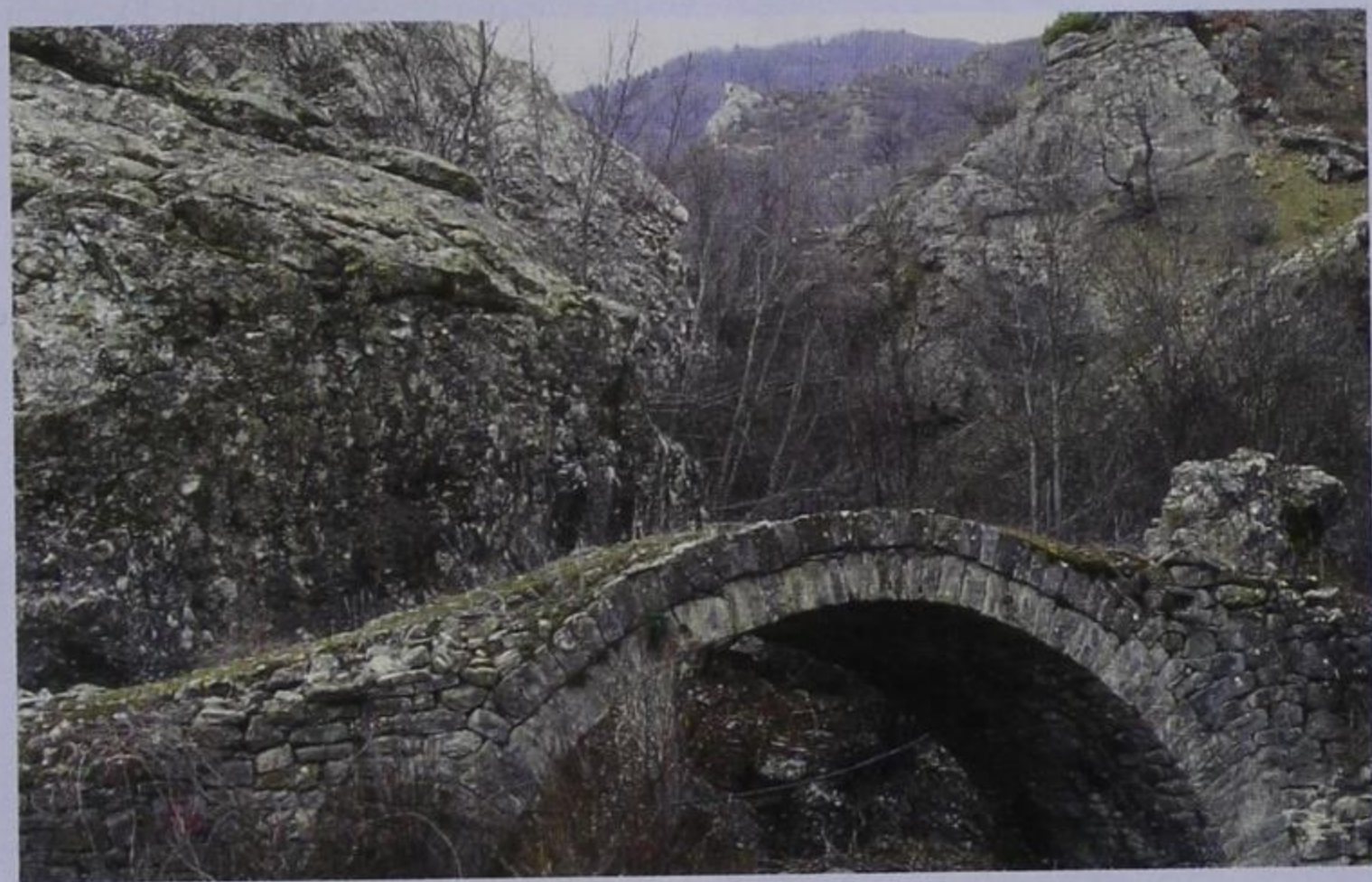
Οι Χιονιάδες ανήκουν σήμερα στο Δήμο Μαστοροχωρίων, απέχουν από τα Ιωάννινα 104 χλμ. και από την Κόνιτσα 45 χλμ. Τους χειμερινούς μήνες κατοικούνται από 12 μόλις άτομα, ενώ το καλοκαίρι από 160. Οι πηγές της περιοχής είναι: Κρυσπήγαδο (1.600 μ. Β. του χωριού), Πηγαδούλι (800 μ. Δ.), Φανάρι (2 χλμ. Β.) και Παλιόρουγκα (2,5 χλμ. Δ. μέσα στο δάσος). Από τις πηγές σχηματίζονται δύο παραπόταμοι του Σαραντάπορου, ο Μανουράς και ο Άλω-

να απολαύσει τις χιονισμένες κορυφές του Σμόλικα, τα βουνά της Δ. Μακεδονίας και την κοιλάδα του Σαραντάπορου.

Η εκκλησία του Αγ. Αθανασίου, χτισμένη στον τύπο της βασιλικής, πριν μεταφερθεί το χωριό στη σημερινή τοποθεσία, ήταν ξωκλήσι. Το 1866 ανακαινίστηκε και σήμερα είναι ο ενοριακός ναός του χωριού και εορτάζει στις 18/1. Σώζει ενυπόγραφα έργα αγιογράφων του χωριού από το 17ο αι., φορητές εικόνες και τοιχογραφίες. Στην περιοχή υπάρχουν τα ξωκλήσια των Αγ. Νικολάου, Αγ. Παρασκευής (100 ετών στη θέση

νίτικος. Σε υψ. 1.750 μ. βρίσκεται η κορυφή «Μπάντρας ή Μπέρας» με εξαιρετική θέα. Εδώ πραγματοποιήθηκαν πολλές μάχες και ήταν χτισμένο το Ελληνικό φυλάκιο στα δύσκολα χρόνια του πολέμου. Οι Χιονιάδες έχουν πλούσια δασική έκταση, που καλύπτεται από δένδρα οξιάς, ελάτης και βελανιδιάς. Εκεί διαβιούν ζαρκάδια, λαγοί, αλεπούδες, λύκοι, αγριογούρουνα και ένα ζεύγος αρκούδας. Επίσης, η ορνιθοπανίδα αποτελείται από φάσες, κοτσύφια, τσίχλες, κίσσες και γεράκια. Η περιοχή έχει πολλές φυσικές ομορφιές. Ο επισκέπτης από τον Άγ. Αθανάσιο μπορεί

«Κουρί»), Παναγίας (από το 1800 ΝΔ. του χωριού) και Προφήτη Ηλία (σε υψ. 1.400 μ. Β. του χωριού). Στη θέση «Παρασπόρι» στέκεται μονότοξο πέτρινο γεφύρι, χτισμένο γύρω στα 1810 από Πυρσογιαννίτες μαστόρους.

Το πανηγύρι του Προφήτη Ηλία (20/7) παλιότερα γινόταν στο ομώνυμο ξωκλήσι. Σήμερα πραγματοποιείται στην κεντρική πλατεία του χωριού με χορό και ήχους παραδοσιακών συγκροτημάτων της περιοχής. Ο Πολιτιστικός Σύλλογος Χιονιάδων κατά τη διάρκεια του Αυγούστου διοργανώνει πολι-

τιστικές εκδηλώσεις (αγώνες λαϊκού δρόμου, λαϊκό πανηγύρι, ομιλίες κ.ά.). Η Αδελφότητα Χιονιαδιτών «ο Άγ. Αθανάσιος» έχει έδρα την Αθήνα και αναλαμβάνει τη διοργάνωση χορών, τις εκδηλώσεις στο χωριό και την έκδοση του περιοδικού «Εκ Χιονιάδων» σε συνεργασία με τον Πολιτιστικό Σύλλογο, που εδρεύει στους Χιονιάδες.

ΕΠΙΣΚΕΦΘΕΙΤΕ την εκκλησία του Αγ. Αθανασίου. **ΕΠΙΔΟΘΕΙΤΕ ΣΕ** ορειβάσια. **ΜΗ ΧΑΣΕΤΕ** τις εκδηλώσεις του Αυγούστου. **ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ:** α) Χιονιάδες-Κρυσπήγαδο, β) Χιονιάδες-Μπάρα-Σύνορα Αλβανίας, γ) Χιονιάδες-Βαρτζιομπάνι, δ) Χιονιάδες-Φανάρι.

Πληκάτι

Σύμφωνα με τις ιστορικές πηγές, πρωτοεμφανίστηκε στην περιοχή πληθυσμός γύρω στα 1000 μ.Χ. Τα διαθέσιμα στοιχεία αναφέρουν ότι το 1300 μ.Χ. η περιοχή είχε περίπου 2.000 άτομα. Το 1824 οι πρώτοι κάτοικοι μετακινήθηκαν και εγκαταστάθηκαν στα σημερινά χωριά Δροσο-

πηγή και Φλάμπουρο του Νομού Φλώρινας. Το Πληκάτι υπάγεται στο Δήμο Μαστοροχωρίων, είναι χτισμένο σε υψ. 1.180 μ. και απέχει 114 χλμ. από τα Ιωάννινα και 18 χλμ. από την Πυρσόγιαννη. Ο πληθυσμός το χειμώνα μετακινείται, με αποτέλεσμα από τα 400 άτομα που έχει το καλοκαίρι, το χειμώνα να παραμένουν εδώ 80. Αυτά είναι οικοδόμοι, γεωργοί, κτηνοτρόφοι, υλοτόμοι και συνταξιούχοι. Υπάρχουν, βέβαια, και κάποια άτομα που εξασκούν παραδοσιακά επαγγέλματα, όπως χτίστες, σκεπάδες, δασεργάτες.

Οι κρύες πηγές του χωριού θ' αποζημιώσουν τον τολμηρό επισκέπτη. Τον κάμπο του Πληκατίου διασχίζουν τρεις παραπόταμοι του Σαραντάπορου, που πηγάζουν από το Γράμμο και ξεχωρίζουν για την πλούσια πανίδα και χλωρίδα. Στα όρια του οικισμού δεν υπάρχουν λίμνες, παρά μόνο κοντά στην κορυφή του Γράμμου η δρακόλιμνη «Γκισντόβα», που ανήκει στο Ν. Καστοριάς και την Αλβανία. Στην περιοχή του Πληκατίου βρίσκεται η ψηλότερη κορυφή του Γράμμου (υψ. 2.520 μ.), που ονομάζεται και «Τσούκα Πέτσι».

Τα δάση της περιοχής διακρίνονται σε κοινοτικά και δημόσια. Στα κοινοτικά επικρατούν πεύκα, έ-

λατα και οξιές, ενώ στα δημόσια στα όρια του οικισμού, οξιές και δρύες. Στις περιοχές Σκάλα-Μελούρα-Γκρίκα-Ντέτσικα οι βιότοποι, έκτασης 8.300 στρ., προσφέρουν στους περιηγητές την απόλαυση της επαφής με τη φύση. Είναι ενταγμένοι στο πρόγραμμα NATURA 2000 και προβλέπεται εμπλουτισμός της πανίδας και της χλωρίδας. Σημεία με ιδιαίτερη θέση υπάρχουν κοντά στο φυλάκιο Πληκατίου, στις θέσεις «Στάτος», «Εικόνισμα» και «Μπαλτέζα».

Στο Πληκάτι ο κεντρικός ναός της Παναγίας χτίστηκε το 1952 ύστερα από δωρεά του Στρατού, κατεδαφίζοντας την παλιά εκκλησία με σπάνιες τοιχογραφίες. Ο Άγ. Αθανάσιος, λέγεται, ότι χτίστηκε το 900. Αξιόλογα δείγματα μεταβυζαντινής ζωγραφικής αποτελούν οι εικόνες του. Επίσης, μεγάλης αξίας είναι το τέμπλο, η οροφή του ναού και τα ξυλόγλυπτα κανηπέρια. Στην περιοχή υπάρχουν και έξι ξωκλήσια. Σύμφωνα με την παράδοση, κοντά στην εκκλησία του Αγ. Νικολάου υπήρχε μοναστήρι, που για άγνωστους λόγους, στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, μεταφέρθηκε στην περιοχή της Λαμίας. Μέσα στον οικισμό υπάρχουν παλιά επισκευασμένα λιθόκτιστα σπίτια και άλλα αρκετά εγκα-

ταλελειμμένα, τα οποία προσδίδουν τα χαρακτηριστικά των σπιτιών της περιοχής. Συναντάμε επίσης τέσσερις λιθόκτιστες βρύσες. Λίγο έξω απ' τον οικισμό στα «παλιά Πριόνια» υπάρχει νερόμυλος, που επισκευάζεται.

Το Δεκαπενταύγουστο στην κεντρική πλατεία διεξάγεται παραδοσιακό πανηγύρι. Στις 16/2 γιορτάζει ο ναός της Παναγίας, με λιτανεία στη διαδρομή Ναός - Παναγιούπολη - Άγ. Κων/νος και επιστροφή στο ναό. Ενδιαφέροντα είναι τα τοπικά έθιμα του γάμου. Στο Πληκάτι εδρεύει Πολιτιστικός Σύλλογος.

ΑΓΟΡΑΣΤΕ φασόλια και πατάτες. **ΕΠΙΣΚΕΦΘΕΙΤΕ** τις κορυφές του Γράμμου, τον Άγ. Αθανάσιο, το νερόμυλο και τις νεροτριβές. **ΤΟΠΙΚΕΣ ΓΕΥΣΕΙΣ:** ζυμαρόπιτα, λαχανόπιτα, κρεατόπιτα, μπλατσαριά, τυρόπιτα. **ΕΠΙΔΟΘΕΙΤΕ ΣΕ** ορειβασία. **ΜΗ ΧΑΣΤΕ** τα

πανηγύρια στις 16/2 και 15/8.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ:

α) Πληκάτι-Γκρίκα-Γράμμος-Γκιστόβα, β) Πληκάτι-Ντέτσικα-Σταυρός, γ) Πληκάτι-Προφ. Ηλίας, δ) Πληκάτι-Ρασσόλι-Κορυφή 2.520 μ., ε) Πληκάτι-Μελούρα-Γράμμος.

Γοργοπόταμος (Τούρνοβο)

ΣΤΟ Δήμο Μαστοροχωρίων ανήκει ο Γοργοπόταμος, χτισμένος ανάμεσα στους Χιονάδες και το Πληκάτι. Οι 73 κάτοικοί του αντλούν το εισόδημά τους κυρίως από την κτηνοτροφία. Παλιότερα άνθησε εδώ η τέχνη του ξύλου, δημιουργώντας αριστουργήματα που έφθασαν στις χώρες της Βαλκανικής Χερσονήσου. Ενδιαφέρων είναι ο ναός του Αγ. Νικολάου με τοιχογραφίες του 19ου αι.

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟΥΡΙΣΜΟ-ΤΑΞΙΔΙΑ

ΧΡΗΣΙΜΑ ΤΗΛΕΦΩΝΑ

Δρομολόγια Ακτοπλοϊκών Συγκοινωνιών Εσωτερικού	143
Δρομολόγια Αεροπορικών Συγκοινωνιών	144
Δρομολόγια Αστικών Συγκοινωνιών	185
Δρομολόγια Σιδηροδρόμων Εσωτερικού	145
Δρομολόγια Σιδηροδρόμων Εξωτερικού	147
Δρομολόγια Υπεραστικών Λεωφορείων	142
Μετεωρολογικό Δελτίο Αττικής	148
Μετεωρολογικό Δελτίο Χώρας πλην Αττικής	149

ΑΕΡΟΠΟΡΙΚΕΣ ΕΤΑΙΡΕΙΕΣ

AIR CANADA	210/3223206
AEROFLOT	210/3220986
AIR CRONUS	210/3315532- 3315510
AIR GREECE	210/3244457-8
AIR FRANCE	210/9601222-3
AIR INDIA	210/3603584
ALITALIA	210/9988888
AUSTRIAN AIRLINES	210/9601240
AIR MALTA	210/9652300-2
AEROMEXICO	210/9600943
AEGEAN AVIATION	210/9968181-3
BRITISH AIRWAYS	210/8906666
BALKAN BULGARIAN AIRLINES	210/3634675
CYPRUS AIRWAYS	210/3246966
DELTA AIRLINES	210/3311661
EGYPTAIR	210/9829463
EL AL	210/3611307
ETHIOPIAN AIRLINES	210/9610512
GULF AIR	210/3226717
IBERIA	210/3234523
IRAN AIR	210/9246575-7
JAPAN AIRLINES	210/3248211
KLM	210/9624303
KUWAIT AIRLINES	210/3237166
LOT	210/3237762
LUFTHANSA	210/6175200
MALEV HUNGARIAN	210/3241116
MIDDLE EAST MEA	210/9613608
OLYMPIC AIRWAYS	210/9666666
PHILIPPINE AIRLINES	210/9612831

ROYALAIR MAROCO	210/9623290
SABENA	210/9600020-3
SAS	210/9694340
SAUDIA	210/3228211-3
SINGAPORE AIR	210/3239112-4
SUDAN AIRWAYS	210/3244716
SWISSAIR	210/3237581-5
TAROM	210/3624808
TURKISH AIRLINES	210/3221035
TUNIS AIR	210/3220104-5
VIRGIN ATLANTIC	210/9249100

ΚΕΝΤΡΙΚΑ ΛΙΜΕΝΑΡΧΕΙΑ

Πειραιά	210/4511311-19
Πάτρας	2610/341002, 341024, 341046
Θεσσαλονίκης	2310/531504-7
Καβάλας	2510/223716, 224967, 224472
Κέρκυρας	26610/32655
Ηγουμενίτσας	26650/22235
Μυτιλήνης	22510/24115, 28888
Βόλου	24210/28888, 24758
Ελευσίνας	5543542, 5547671, 5547980
Ηρακλείου	2810/229445, 244912
Ρόδου	22410/22220, 28888, 28666
Χίου	22710/26400, 22837
Χανίων	28210/28888
Σούδας	28210/89240
Αγ. Κωνσταντίνου	22350/31759
Κυλλήνης	26230/92211
Ρίου	2610/991203

ΤΗΛΕΦΩΝΑ ΚΟΝΙΤΣΑΣ (26550)

ΠΥΡΟΣΒΕΣΤΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ	24002
Ι.Κ.Α.	22244
ΤΑΧΥΔΡΟΜΕΙΟ	22216
Δ.Ε.Η.	22209
Ο.Τ.Ε.	22399
ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ	22694
ΚΕΝΤΡΟ ΥΓΕΙΑΣ	23111
ΓΡΑΦΕΙΟ ΕΞΥΠΗΡΕΤΗΣΗΣ ΠΟΛΙΤΗ	23115
ΚΕΝΤΡΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ	23903, 23825
ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ	24100
ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ	22298
ΕΘΝΙΚΟ ΑΘΛΗΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΝΕΟΤΗΤΟΣ	22315
ΕΘΝΙΚΟ ΣΤΑΔΙΟ-ΚΛΕΙΣΤΟ ΓΥΜΝΑΣΤΗΡΙΟ	24525
ΕΘΝΙΚΟ ΣΤΑΔΙΟ	22873
ΕΝΩΣΗ ΑΓΡΟΤΙΚΩΝ ΔΑΣΙΚΩΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ	22110
ΕΝΩΣΗ ΔΑΣΙΚΩΝ & ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ	22203
ΕΝΩΣΗ ΔΑΣΙΚΩΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ ΣΙΛΟΣ	22210
ΕΘΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΝΕΟΤΗΤΑΣ	22371
ΚΟΝΙΤΣΑ ΛΑΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ Α.Ε.	22903
ΚΥΡΙΤΣΗΣ ΣΧΟΛΗ ΚΑΝΟ-ΚΑΓΙΑΚ	23777
ΛΟΥΤΡΑ ΚΑΒΑΣΙΛΩΝ ΑΓ. ΒΑΡΒΑΡΑΣ ΚΟΝΙΤΣΑΣ ΑΕ	22047
ΚΤΕΥΛ	22214
ΠΥΡΟΣΒΕΣΤΙΚΗ	22199, 24002

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ

ΔΑΣΑΡΧΕΙΟ	22498
ΔΗΜΟΣΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ	22296
ΑΓΡΟΝΟΜΕΙΟ	22402
ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΚΤΗΝΙΑΤΡΕΙΟ	22242

ΔΗΜΟΣ

ΔΗΜΑΡΧΕΙΟ	22191
ΔΗΜΑΡΧΟΣ	23000
ΑΝΤΙΔΗΜΑΡΧΟΣ	23769

ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΗ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟ ΓΗΡΟΚΟΜΕΙΟ	22348
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟ ΟΙΚΟΤΡΟΦΕΙΟ ΘΗΛΕΩΝ	22541
ΜΗΤΡΟΠΟΛΗ ΔΡΥΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ	
ΠΩΓΩΝΙΑΝΗΣ-ΚΟΝΙΤΣΑΣ	22273

ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ

ΑΣΤΥΝ. ΤΜΗΜΑ	22002
ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΟΣ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ	22202
ΤΜΗΜΑ ΣΥΝΟΡΙΑΚΗΣ ΦΥΛΑΞΗΣ	22100

ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ

ΣΤΡΑΤΟΣ	22205
---------	-------

ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΑ

ΕΙΡΗΝΟΔΙΚΕΙΟ	22050
ΥΠΟΘΗΚΟΦΥΛΑΚΕΙΟ	23829

ΣΥΛΛΟΓΟΙ-ΣΥΝΔΕΣΜΟΙ

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΣΤΕΓΗ ΚΟΝΙΤΣΑΣ	22882
ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΓΥΝΑΙΚΩΝ	23110
ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΕΞΩΡΑΪΣΤΙΚΟΣ-ΦΙΛΟΠΡΟΟΔΟΣ	22324
ΚΥΝΗΓΕΤΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ	22401
ΑΓΡΟΤΙΚΟΣ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΚΟΙΝΗΣ ΧΟΡΤΟΝΟΜΗΣ	24339
ΑΓΡΟΤΙΚΟΣ ΟΙΝΟΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΣ ΜΟΛΥΒΔΟΣΚΕΠΑΣΤΟΥ	24106

ΤΡΑΠΕΖΕΣ

ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛ.	22207, 22311
ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛ.	22272, 22292
ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛ.	22761, 22347

ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑ

«ΑΜΑΡΑΝΤΟΣ»	22124
«ΓΕΡΑΚΟΦΩΛΙΑ»	22168
«ΦΙΛΟΞΕΝΙΑ»	23330
«ΠΟΤΑΜΟΛΙΘΟΣ»	22663
«ΠΑΝΟΡΑΜΑ»	23135
ΖΑΚΟΠΟΥΛΟΥ ΕΥΓ.	22696
ΧΑΤΖΗΡΟΥΜΠΗΣ.	23800
ΖΙΑΚΟΣ ΧΡ.	23482

ΖΙΑΚΟΣ ΧΡ.-ΚΟΥΓΚΟΥΛΗΣ Χ.	23487
«ΚΟΥΓΙΑΣ Hotel»	23830
«ΤΖΑΚΙ»	22867
«ΔΕΝΔΡΟ»	22055
ΜΠΛΗΘΙΚΙΩΤΗΣ	22079
ΜΙΣΣΙΟΣ ΚΩΝ/ΝΟΣ	22446
ΝΙΤΣΑΣ ΘΩΜΑΣ	22065
«ΑΩΟΣ »	22079
«ΚΑΣΤΡΟ »	22519
ΝΤΑΦΛΗ ΚΑΣ.	24200
«ΓΕΦΥΡΙ »	23780
ΠΟΤΑΜΟΛΙΘΟΣ	23790
ΤΑΣΣΟΣ Θ.-ΚΥΡΤΖΟΓΛΟΥ Α.	23780
ΧΟΥΣΙΟΣ Κ.	23288

ΠΡΑΤΗΡΙΑ ΚΑΥΣΙΜΩΝ

ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΕΥΑΓΓ.	23081
ΒΑΓΕΝΑΣ ΣΩΤ.	22818
ΛΩΛΟΣ ΚΩΝΣΤ.	22670

ΚΑΦΕΝΕΙΑ-ΜΠΑΡ

ΧΑΤΖΗΦΡΑΙΜΙΔΗΣ	22933
ΓΚΟΥΝΤΑΣ	23226
ΤΣΙΡΩΝΗΣ	23950
«ΗΧΟΔΡΟΜΙΟ»	22512
«ΜΥΘΟΣ»	22818
«UP-DOWN»	22270

ΧΡΗΣΙΜΑ ΤΗΛΕΦΩΝΑ ΟΔΗΓΟΥ

ΠΡΑΤΗΡΙΑ ΚΑΥΣΙΜΩΝ

Ασπράγγελοι: τηλ. 26530/22647, 22550.

Κόνιτσα: τηλ. 26550/23081, 22818, 22670.

ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑ/ΞΕΝΩΝΕΣ/ΕΝΟΙΚΙΑΖΟΜΕΝΑ ΔΩΜΑΤΙΑ

Καπέσοβο: τηλ. 26530/71724, 51347.

Σκαμνέλλι: τηλ. 26530/81280, 81252, 81378.

Λάιστα: τηλ. 26530/81457, 22720.

Κήποι: τηλ. 26530/71658, 71644.

Τσεπέλοβο: τηλ. 26530/81271, 81318, 81133, 81330, 81214, 81288, 81301, 81029, 81232, 81328.

Δροσοχώρι: τηλ. 26530/22687, 6932/570286.

Αρίστη: τηλ. 26530/41088, 41888, 42210, 41888, 41181, 42112, 41176.

Μονοδένδρι: τηλ. 26530/71370, 71300, 71510, 71305, 71392, 41866, 71483, 71472.

Βίτσα: τηλ. 26530/71350, 71571, 71371, 71383, 71460, 71388, 71471, 71571.

Άγ. Μηνάς: τηλ. 26530/22925.

Ασπράγγελοι: τηλ. 26530/22628, 22648.

Ελαφότοπος: τηλ. 26530/71001.

Άνω Πεδινά: τηλ. 26530/71202, 71291, 71216, 71289, 71209.

Πάπιγκο: τηλ. 26530/41954, 41615, 41121, 41081, 41087, 41693, 41135, 41120.

Μικρό Πάπιγκο: τηλ. 26530/41257, 41888.

Πυρσόγιαννη: τηλ. 26550/31297.

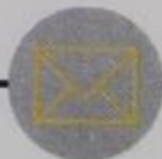
Κεφαλοχώρι: τηλ. 26550/81212.

Πληκάτι: τηλ. 26550/31414, 31423.

Μόλισσα: τηλ. 26550/24090, 23743.

Πεντάλοφος: τηλ. 24680/41057, 41320, 41296, 41256.

ΤΑΧΥΔΡΟΜΕΙΑ

Αρίστη: τηλ. 26530/41293.

Ασπράγγελοι: τηλ. 26530/22549.

Πυρσόγιαννη: τηλ. 26550/31210.

ΑΓΡΟΤΙΚΑ ΙΑΤΡΕΙΑ

Τσεπέλοβο: τηλ. 26530/81202.

Αρίστη: τηλ. 26530/41180.

Ασπράγγελοι: τηλ. 26530/61213.

Δροσοπηγή: τηλ. 26550/81250.

Πυρσόγιαννη: τηλ. 26550/31201.

Βούρμπιανη: τηλ. 26550/31330.

Μολυβδοσκεπάστος: τηλ. 26550/24182.

ΤΡΑΠΕΖΕΣ

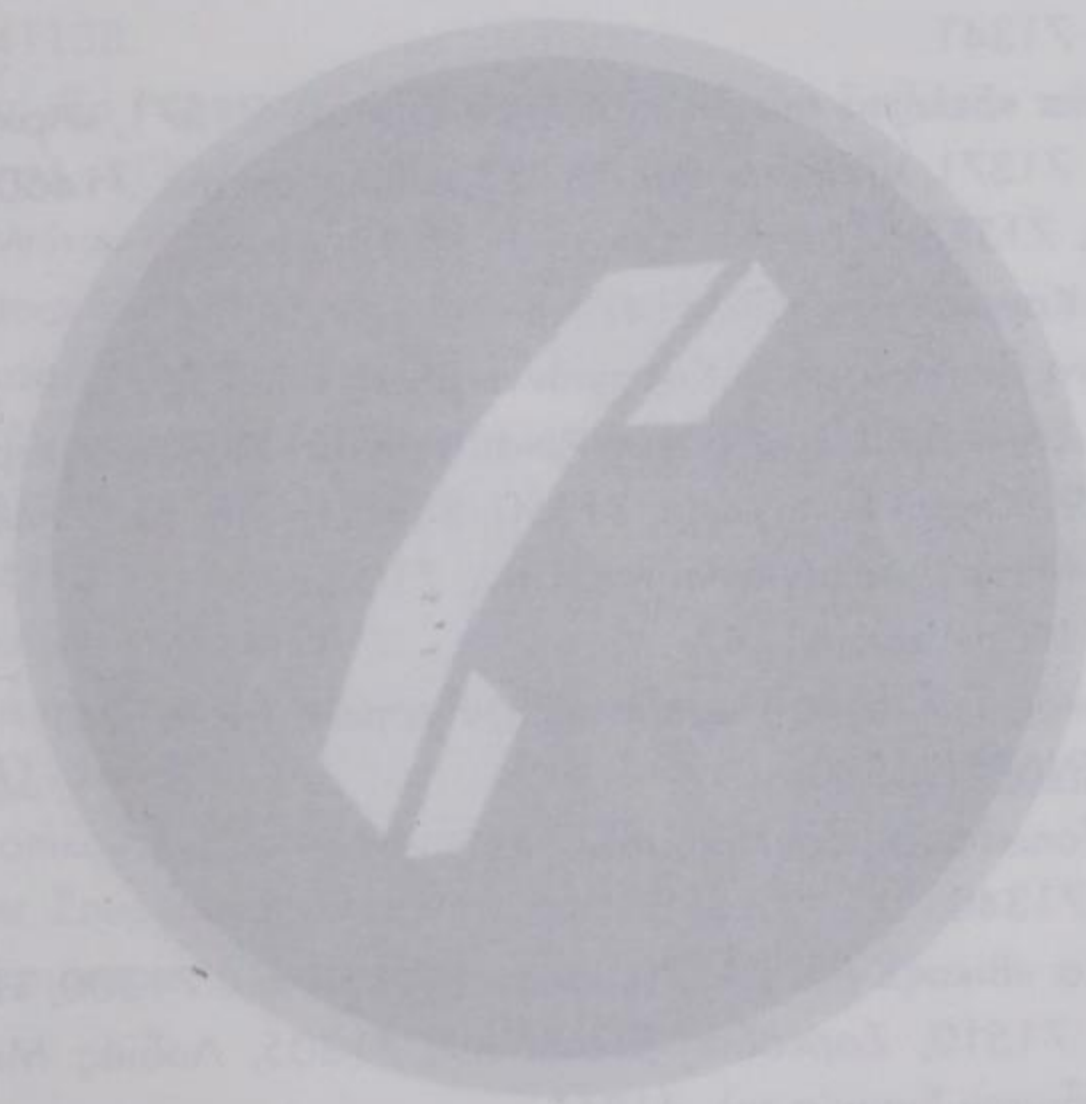

Κόνιτσα: τηλ. 26550/22207, 22311 (ΑΓΡΟΤΙΚΗ), 22272, 22292 (ΕΘΝΙΚΗ), 22761, 22347 (ΕΜΠΟΡΙΚΗ).

ΜΟΥΣΕΙΑ

Λαογραφική Συλλογή Καπέσοβου: τηλ. 26530/71725.

ΑΣΠΡΑΓΓΕΛΟΙ (26530)

Δημαρχείο: τηλ. 22536, 31269, 61333.

Ιατρείο: τηλ. 61213.

Κτηνιατρείο: τηλ. 22590.

Ταχυδρομείο: τηλ. 22549.

Πρατήριο Καυσίμων: τηλ. 22647, 22550.

ΟΤΕ: τηλ. 61214.

Ξενοδοχεία: Παπαποστόλου Βιργ. τηλ. 22628, Κυριαζή Άλκ. τηλ. 22648.

Ταβέρνες-Εστιατόρια: Αποστόλου Αρ. τηλ. 22029, Παπαδόπουλος Αθ. τηλ. 22060, Παπαποστόλου Δημ. τηλ. 22550, Λιαπογιάννης Κων. τηλ. 22543, Δελλής Γρ. τηλ. 22583, Μαντζούκας Ελ. τηλ. 22016.

Καφενείο-Μπαρ: Κατσιούπη Χρυσ. τηλ. 22400.

Πνευματικό & Αθλητικό Κέντρο: τηλ. 22536.

ΒΙΤΣΑ (26530)

Γραφείο Τοπικού Συμβουλίου: τηλ. 71444.

ΟΤΕ: τηλ. 71341.

Ξενοδοχεία: «Σελήνη» τηλ. 71350, «Μπελόη» τηλ. 71571, «Αρχοντικό Δά-
νου» τηλ. 71371, «Ραχάτι» τηλ. 71383, «Φιλύρα» τηλ. 71460, Βασδέκη
Βαρβ. τηλ. 71388.

Ξενώνας: Καραγιάννης τηλ. 71471.

Επιπλωμένα διαμερίσματα: Καραγιάννη Ελένη τηλ. 71571.

Ταβέρνες-Εστιατόρια: Τσουμάνης Χριστ. τηλ. 42170, Καραγιώργης Ευάγ.
τηλ. 71319, Καραγιάννης Δημ. 31350, Βασδέκη Αν. τηλ. 71449.

Καφενεία-Μπαρ: Νταλαγιάννη Ανθή τηλ. 71002.

Σύλλογος Νέων: τηλ. 41142.

Εκπαιδευτικός Σύλλογος Παραδοσιακών χορών: τηλ. 61241.

ΜΟΝΟΔΕΝΔΡΙ (26530)

Γραφείο Τοπικού Συμβουλίου: τηλ. 71324.

ΟΤΕ: τηλ. 71340.

Ξενοδοχεία: «Βίκος» τηλ. 71370, «Μονοδένδρι» τηλ. 71300, «Το καλντε-
ρίμι» τηλ. 71510, Ζαρκάδας Ελευθ. τηλ. 71305, Λαδιάς Μιχαήλ τηλ.
71392, Μάγγου Ευτυχία τηλ. 41866.

Ενοικιαζόμενα Δωμάτια: Λαδιάς Κων. τηλ. 71483, Τσικνιά Αρμ. τηλ. 71472.

Ταβέρνες-Εστιατόρια: Δασκαλοπούλου Αικ. τηλ. 71410, Λαδιάς Ναπολ.
τηλ. 71559, Φώτου Ευθαλία τηλ. 71366, Λαδιάς Κων. τηλ. 71340, Μα-
κρυγιάννη Ταρσ. τηλ. 71334.

Καφενείο-Μπαρ: Μάγγου Ευτυχία τηλ. 41886.

ΑΝΩ ΠΕΔΙΝΑ (26530)

Γραφείο Τοπικού Συμβουλίου: τηλ. 71280.

Λαμπριάδειος Οικοκυρική Σχολή: τηλ. 71210.

ΟΤΕ: τηλ. 71239.

Ξενώνες: «Το σπίτι του Ορέστη» τηλ. 71202, Αχνούλας Γ. τηλ. 71291, Αχνού-
λας Χαρ. τηλ. 71216, Ξάνθος Παν. τηλ. 71289, Τσιγαρά Σωτ. τηλ. 71209.

Ταβέρνα-Εστιατόριο: Ξάνθος Κων/νος τηλ. 71289.

Καφενείο-Μπαρ: Τσιγάρας Ιωάννης τηλ. 71275.

«ΕΛΛΑΣ»-Ήπιος Τουρισμός: τηλ. 71202.

ΕΛΑΦΟΤΟΠΟΣ (26530)

Ξενοδοχείο: «Ελαφότοπος» τηλ. 71001.

ΑΡΙΣΤΗ (26530)

Γραφείο Τοπικού Συμβουλίου: τηλ. 41142.

Ιατρείο: τηλ. 41180.

Αστυνομικό Τμήμα: τηλ. 41294.

Ταχυδρομείο: τηλ. 41293.

ΟΤΕ: τηλ. 41195.

Ξενοδοχεία: Ζήσης Ιωάν. τηλ. 41088, «Ταξιάρχες» τηλ. 41888 και «Το Αρχοντικό της Αρίστης» τηλ. 42210, Αντωνάκης Βασ. τηλ. 41888, Μπέλλος Νικ. τηλ. 41181, Ντινούλης Κων. τηλ. 42112, Καρπούζης Σωτ. τηλ. 41176.

Ταβέρνα-Εστιατόριο: Τσουμάνης Χριστόφορος τηλ. 42170.

Καφενεία-Μπαρ: Αγιοβασιλειώτου Ευαγγελία τηλ. 42103, Καρπούζης Σωτ. τηλ. 41176, Νικολαΐδης Χρυσόστομος τηλ. 41144.

Σύλλογος Νέων: τηλ. 41142.

ΜΕΓΑΛΟ ΠΑΠΙΓΚΟ (26530)

Κοινότητα: τηλ. 41931.

ΟΤΕ: τηλ. 41138.

Ξενοδοχεία: «Το Ρόδι» τηλ. 41954, «Τα σπίτια του Σαξώνη» τηλ. 41615, «Πάπιγκο» τηλ. 41121.

Ξενώνες: Μπίτου Καλυψώ τηλ. 41081, «Λάκης». τηλ. 41087.

Ενοικιαζόμενα Δωμάτια: «Αστράκα» τηλ. 41693, Παπαευαγγέλου τηλ. 41135, Κωτσορίδης Βασ. τηλ. 41120.

Ελληνικός Ορειβατικός Σύλλογος Πάπιγκου: τηλ. 41335.

ΜΙΚΡΟ ΠΑΠΙΓΚΟ (26530)

ΟΤΕ: τηλ. 41130.

Ξενώνας: «Δίας» τηλ. 41257.

Ενοικιαζόμενα Δωμάτια: Ιωαννίδης Αριστ. τηλ. 41888.

ΑΓ. ΜΗΝΑΣ (26530)

Γραφείο Τοπικού Συμβουλίου: τηλ. 41333.

Ξενοδοχεία: Σουρλούκας Γεώργιος τηλ. 22925.

Ταβέρνα-Εστιατόριο: Σουρλούκας Γεώργιος τηλ. 22925.

ΚΗΠΟΙ (26530)

Γραφείο Τοπικού Συμβουλίου: τηλ. 71101, 71693.

Αστυνομικό Τμήμα: τηλ. 71606.

Δασικός Σταθμός: τηλ. 71607.

Αγρονομείο: τηλ. 71609.

Ενοικιαζόμενα Δωμάτια: «Prince of Mykonos» τηλ. 71658, «Το σπίτι του Αρτέμη» τηλ. 71644, 26510/23880.

Ταβέρνα-Εστιατόριο: Βλάχος Μιχάλης τηλ. 71630.

Καφενείο-Μπαρ: Κατσαβριάς Παύλος τηλ. 71620.

Μουσείο «Αγαπίου Τόλη»: τηλ. 71826.

Πολιτιστικός Σύλλογος: τηλ. 71101.

ΚΟΥΚΟΥΛΙ (26530)

ΟΤΕ: τηλ. 51231.

Αδελφότητας Κουκουλιωτών «Ο Ευγένιος Πλακίδας»: τηλ. 51231.

ΚΑΠΕΣΟΒΟ (26530)

Γραφείο Τοπικού Συμβουλίου: τηλ. 71725.
Παραδοσιακός Ξενώνας: Φίτσιος τηλ. 51347.
Ενοικιαζόμενα Δωμάτια: Φίτσιου τηλ. 71724.
Ταβέρνα-Εστιατόριο: Όλγα Ράπη τηλ. 71734.
Καφενείο-Μπαρ: Όλγα Ράπη τηλ. 71734.
Λαογραφική Συλλογή: τηλ. 71725.
Πολιτιστικός Σύλλογος: τηλ. 71725.

ΒΡΑΔΕΤΟ (26530)

ΟΤΕ: τηλ. 51233.

4η Διαδρομή

ΛΕΠΤΟΚΑΡΥΑ (26530)

ΟΤΕ: τηλ. 51236.
Ξενοδοχείο: «Βιργινία» τηλ. 61368.

ΤΣΕΠΕΛΟΒΟ (26530)

Δημαρχείο: τηλ. 81203, 81091.
Ιατρείο: τηλ. 81202.
Αστυνομικό Τμήμα: τηλ. 81201.
ΟΤΕ: τηλ. 81288.
Μαθητική Εστία: τηλ. 81279.
Ξενοδοχεία: «Φάνης» τηλ. 81271, «Δρακόλιμνη» τηλ. 81318, «Τύμφη» τηλ. 81133, 81330, Γκούρης τηλ. 81214, 81288, «Χαγιάτι» τηλ. 81301, 210/6531862, «Αρχοντικό» τηλ. 81216, Καδί τηλ. 81029, Δεληγιάννης τηλ. 81232.
Ενοικιαζόμενα Δωμάτια: «Ροδώνας» τηλ. 81328.
Ταβέρνες-Εστιατόρια: «Παπιγκιώτικος» τηλ. 81341, «Ζαγορίσιο» τηλ. 81071, «Γεράσιμος» τηλ. 81088, Καραβασίλης τηλ. 81070.
Καφενεία-Μπαρ: Τσουμάνης τηλ. 81255, Γκούρης τηλ. 81288, Τσουμάνη-Γκούρη τηλ. 81002, Μπράχος τηλ. 81250.
Πολιτιστικός Σύλλογος: τηλ. 81212.
Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος: τηλ. 81091.

ΣΚΑΜΝΕΛΛΙ (26530)

Δασονομείο: τηλ. 81234.
ΟΤΕ: τηλ. 81280.
Ξενώνες: «Πίνδος» τηλ. 81280.
Ενοικιαζόμενα Δωμάτια: Τσέπη Ουρ. τηλ. 81252, Σουκουβέλου τηλ. 81378.

ΛΑΪΣΤΑ (26530)

Ξενοδοχείο: «Ρόμπολο» τηλ. 81457.
Ενοικιαζόμενα Δωμάτια: Νίκη Βέν τηλ. 22720, 210/7600086.

5η Διαδρομή

ΜΟΛΥΒΔΟΣΚΕΠΑΣΤΟΣ (26550)

Γραφείο Τοπικού Συμβουλίου: τηλ. 24182.
Ιατρείο: τηλ. 24182.
Αστυνομικό τμήμα: τηλ. 24194.

Στρατιωτικό Φυλάκιο: τηλ. 24140.

Ταβέρνες-Εστιατόρια-Καφενεία: Α. Γιλδίζη τηλ. 24193.

Ναός Αγ. Αποστόλων-Εκθεσιακός χώρος: τηλ. 24193.

Παραδ. αποστακτήριο τσίπουρου-Εκθεσιακός χώρος: τηλ. 24106, 24193.

Πολιτιστικός-Μορφωτικός Σύλλογος: τηλ. 26510/87121, 33227.

ΕΛΕΥΘΕΡΟ (26550)

Γραφείο Τοπικού Συμβουλίου: τηλ. 71293, 22616, 71234, 24688.

Καφενείο-Μπαρ: Γούρης Στέφ τηλ. 71293, Ρούβαλης Απόστολος τηλ. 24649, Τσιρώνη Βασιλική τηλ. 24798.

ΕΞΟΧΗ (26550)

Γραφείο Τοπικού Συμβουλίου: τηλ. 23801.

Καφενεία-Μπαρ: «Χριστίνα» τηλ. 23801.

ΝΙΚΑΝΟΡΑΣ (26550)

Καφενεία-Μπαρ: Μήτσικα Ελισάβετ τηλ. 23489.

6η Διαδρομή

ΠΗΓΗ (26550)

Γραφείο Τοπικού Συμβουλίου: τηλ. 22960.

ΗΛΙΟΡΡΑΧΗ (26550)

Γραφείο Τοπικού Συμβουλίου: τηλ. 23990.

ΑΕΤΟΠΕΤΡΑ (26550)

Γραφείο Τοπικού Συμβουλίου: τηλ. 61310.

ΜΑΖΙ (26550)

Γραφείο Τοπικού Συμβουλίου: τηλ. 61258.

ΑΗΔΟΝΟΧΩΡΙ (26550)

Γραφείο Τοπικού Συμβουλίου: τηλ. 61326.

ΜΕΛΙΣΣΟΠΕΤΡΑ (26550)

Γραφείο Τοπικού Συμβουλίου: τηλ. 61120.

ΚΑΒΑΣΙΛΑ (26550)

Γραφείο Τοπικού Συμβουλίου: τηλ. 23226.

ΑΓ. ΒΑΡΒΑΡΑ (26550)

Γραφείο Τοπικού Συμβουλίου: τηλ. 22759.

ΑΜΑΡΑΝΤΟΣ (26550)

Γραφείο Τοπικού Συμβουλίου: τηλ. 22257.

Λουτρά: τηλ. 22124.

ΚΑΛΛΙΘΕΑ (26550)

Γραφείο Τοπικού Συμβουλίου: τηλ. 22520.

ΚΛΕΙΔΩΝΙΑ (26550)

Γραφείο Τοπικού Συμβουλίου: τηλ. 22193.

ΠΥΡΓΟΣ (26550)

Γραφείο Τοπικού Συμβουλίου: τηλ. 24111.

7η Διαδρομή

ΜΟΛΙΣΤΑ (26550)

Γραφείο Τοπικού Συμβουλίου: τηλ. 23700.

Ξενώνας: Σερίφης Ευάγγελος τηλ. 24090, 23743.

ΓΑΝΝΑΔΙΟ (26550)

Καφενείο-Μπαρ: Παπαδημητρίου Μαργαρίτα τηλ. 23744.

Σύλλογος «Οι Άγιοι Ταξιάρχες»: τηλ. 210/8025763.

ΠΟΥΡΝΙΑ (26550)

Γραφείο Τοπικού Συμβουλίου: τηλ. 24292.

Καφενεία-Μπαρ: Κοντογιάννη Ροδάνθη τηλ. 24394.

ΚΑΣΤΑΝΙΑ (26550)

Γραφείο Τοπικού Συμβουλίου: τηλ. 31110.

Καφενεία-Μπαρ: Σωτηρίου Κων. τηλ. 31365, Αναγνωστόπουλος Χρ. τηλ. 31379.

Αδελφότητα Καστανιανιτών Αθήνας: τηλ. 210/6855400.

8η Διαδρομή

ΕΠΤΑΧΩΡΙ (24670)

Γραφείο Τοπικού Συμβουλίου: τηλ. 84029.

Αστυνομικό Τμήμα: τηλ. 84115.

Ξενώνες: Τριανταφύλλου Δωρ. (15 κλίνες), Γακίδης Σπύρος (25 κλίνες).

Ταβέρνες-Εστιατόρια: Δήμου Γιαννούλα, Βογιατζής Χαράλαμπος, Τσάγκα Κυράτσω, Σιασούλη Δήμητρα.

Καφενεία-Μπαρ: Δήμου Γιαν., Βογιατζής Χαρ., Τσάγκα Κυρ., Σιασούλη Δήμ.

ΑΓΙΑ ΣΩΤΗΡΑ (24680)

Γραφείο Τοπικού Συμβουλίου: τηλ. 41264 (Πεντάλοφος).

ΠΕΝΤΑΛΟΦΟΣ (24680)

Ξενώνες-Ξενοδοχεία: Γκατζούλης Παναγιώτης τηλ. 41057 (15 κλίνες),

Κοινοτικός Ξενώνας τηλ. 41320 (3 κλίνες), Βούγιας Δημήτριος τηλ.

41296 (4 κλίνες), Τσιτσικλής Ιωάννης τηλ. 41256 (10 κλίνες).

Ταβέρνες-Εστιατόρια: Χονδροκώστας Χρ. τηλ. 41190, Καμπερογιάννη

Θεοδ. τηλ. 41583, Καζάρας Αλέξ. τηλ. 41416, Προύτσαλης Δημ. τηλ.

41310, Καραλώλου Φωτ. τηλ. 41076, Βούγιας Δημ. τηλ. 41296.

Καφενεία-Μπαρ: Βούγιας Κων/νος, Γκαρλέμος Βασίλειος, Γκατζαβέλης

Δημήτριος τηλ. 41004, Μήτρακας Δημήτριος, Καραβέλιας Σωτήριος.

ΒΥΘΟΣ (24680)

Γραφείο Τοπικού Συμβουλίου: τηλ. 41376.

Καφενεία-Μπαρ: «Μάρμαρος» τηλ. 41359.

Εκπολιτιστικός Σύλλογος Βυθού: τηλ. 41376.

9η Διαδρομή

ΠΥΡΣΟΓΙΑΝΝΗ (26550)

Δημαρχείο: τηλ. 31269, 31111, 31269.

Ιατρείο: τηλ. 31201.

Αστυνομικό Τμήμα: τηλ. 31222.

Αξ/κός Υπηρεσίας: τηλ. 31216.

Ταχυδρομείο: τηλ. 31210.

Ενοικιαζόμενα Δωμάτια: «Αρμολόι» τηλ. 31297.

Προοδευτική Ένωση Πυρσόγιαννης: τηλ. 31255.

ΛΑΓΚΑΔΑ (26550)

Γραφείο Τοπικού Συμβουλίου: τηλ. 31406.

Καφενεία-Μπαρ: Τσούτσιος τηλ. 31678, Ε. Ντίνη τηλ. 31238, 31650.

Αδελφότητα Λαγκαδιωτών Κόνιτσας: τηλ. 210/6450884.

Δασικός Αγροτικός Συνεταιρισμός: τηλ. 31651.

ΑΕΤΟΜΗΛΙΤΣΑ (26550)

Κοινότητα: τηλ. 31063.

Ιατρείο: τηλ. 31063.

Φυλάκιο: τηλ. 31433.

Ξενοδοχεία: Νιτσιάκος Απ. τηλ. 31056, Καϊμακάνης τηλ. 31036.

Ταβέρνες-Εστιατόρια: Νιτσιάκος Απ. τηλ. 31051, Καϊμακάνης τηλ. 31036.

Καφενείο-Μπαρ: Νιτσιάκος Αλ. τηλ. 31025.

Σύλλογος Αετομηλιτσιωτών «Το Ντένισκο»: τηλ. 2410/622061.

Σύλλογος Αετομηλιτσιωτών «Η Αετομηλίτσα»: τηλ. 2310/908259.

ΚΕΦΑΛΟΧΩΡΙ (26550)

Γραφείο Τοπικού Συμβουλίου: τηλ. 81275.

Αστυνομικό Τμήμα: τηλ. 81244.

Ξενώνας: Φασουλής Δημ. τηλ. 81212.

Ταβέρνες-Εστιατόρια: Φασουλής Αναστ. τηλ. 81451, Φασουλής Δημ. τηλ. 81212, Σδούκος Αλέξ. τηλ. 81243.

Καφενεία-Μπαρ: Σδούκος Θωμάς τηλ. 81265, Σδούκος Ευάγγελος τηλ. 81276, Σδούκος Κων/νος τηλ. 81211.

Αδελφότητα Λυκκόραχης Αθηνών: τηλ. 210/9511439.

Αδελφότητα Λυκκόραχης «Το Κεφαλόβρυσο»: τηλ. 2310/461331.

Φιλοπρόοδος Σύλλογος Κεφαλοχωρίου: τηλ. 26550/81265.

ΔΡΟΣΟΠΗΓΗ (26550)

Γραφείο Τοπικού Συμβουλίου: τηλ. 81252, 81252.

Ιατρείο: τηλ. 81250.

Ταβέρνες-Εστιατόρια: Πατσιωτού Ροϊδ. τηλ. 81352, Καρρά Βασ. τηλ. 81311.

Καφενεία-Μπαρ: Κοτοπούλη Ευμ. τηλ. 81230, Ζιώγας Γεώργ. τηλ. 81235.

Αδελφότητα Δροσοπηγιωτών: τηλ. 210/2528781.

10η Διαδρομή

ΒΟΥΡΜΠΙΑΝΗ (26550)

Γραφείο Τοπικού Συμβουλίου: τηλ. 31115.

Ιατρείο: τηλ. 31330.

Καφενεία-Μπαρ: Σκουφιά Ελ. τηλ. 31340, Ντίνης Παρασκ. τηλ. 31326.

ΑΣΗΜΟΧΩΡΙ (26550)

Γραφείο Τοπικού Συμβουλίου: τηλ. 31143.

Καφενεία-Μπαρ: Δημ. Γεωργάκης τηλ. 31453, Σοφ. Στεργίου τηλ. 31451.

Σύλλογος Ασημοχωριτών Αθηνών «Η Πρόοδος»: τηλ. 210/6450884.

Κίνηση Νέων Ασημοχωρίου: τηλ. 210/6450884.

ΧΙΟΝΙΑΔΕΣ (26550)

Γραφείο Τοπικού Συμβουλίου: τηλ. 31169.

Πολιτιστικός Σύλλογος: τηλ. 31562.

Αδελφότητα Χιονιαδιτών «ο Άγιος Αθανάσιος»: τηλ. 210/5019594.

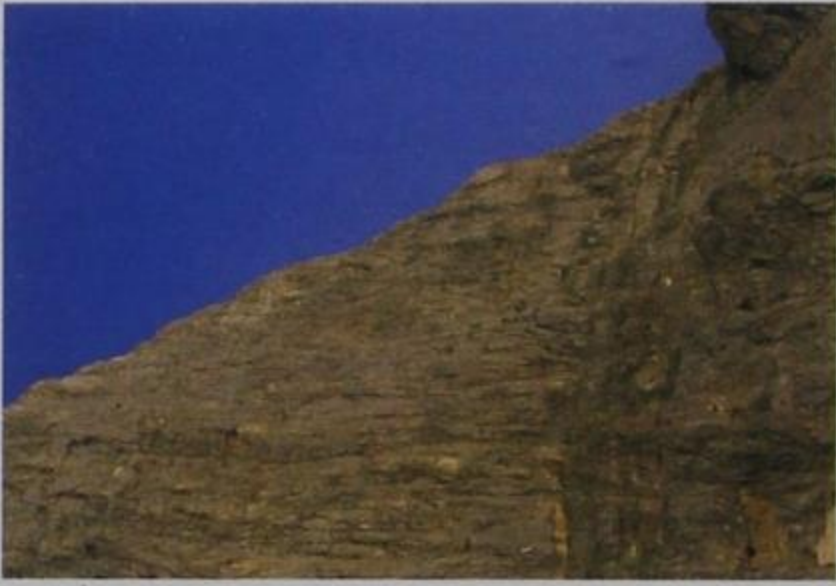
ΠΛΗΚΑΤΙ (26550)

Γραφείο Τοπικού Συμβουλίου: τηλ. 31285.

Ενοικιαζόμενα Δωμάτια: Θεολόγου Αγγ. τηλ. 31414, Νάτσης Βασ. τηλ. 31423.

Καφενεία-Μπαρ: Ζιώγα Χαρ. τηλ. 31421, Νάτσης Βασ. τηλ. 31423, Βεζαλή Ελ. τηλ. 31551, Δέδες Αθ. τηλ. 31420, Τσίτσος Σωτ. τηλ. 31541.

ΧΙΟΝΟΔΡΟΜΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ - ΟΡΕΙΒΑΤΙΚΑ ΚΑΤΑΦΥΓΙΑ

α) Ορειβατικό Καταφύγιο «Γκαμήλα» στη Γκαμήλα στη θέση «Ραδοβόλι» σε υψ. 1.950 μ., χωρητικότητας 28 ατόμων. Πληρ. ΕΟΧΣ Πάπιγκου τηλ. 26530/41138. β) Ορειβατικό Καταφύγιο «Μιτσικέλι» στο όρος Μιτσικέλι στη θέση «Ασβός» ή «Γκρεμισμένα Λιθάρια» σε υψ. 1.400

μ., χωρητικότητας 28 ατόμων. Πληρ. ΕΟΣ Ιωαννίνων τηλ. 26510/22138.

γ) Χιονοδρομικό Κέντρο στη θέση «Καρακόλι» σε υψ. 1.350 μ., με 2 πίστες, 1 αναβατήρα 82 ατόμων και σαλέ.

δ) Χιονοδρομικό Κέντρο στη θέση «Πολίτσες-Προφ. Ηλίας» 5 χλμ. από το Μέτσοβο και διαθέτει πίστες για αρχάριους, 1 πίστα αντοχής 5 χλμ. και 1 αναβατήρα. Πληρ. Χιονοδρομικό Κέντρο τηλ. 26560/41345.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1) Απογραφή ελληνικών υγρότοπων ως φυσικών πόρων. Μουσείο Γουλιανδρή Φυσ. Ιστορίας, Ελλ. Κέντρο Βιότοπων, Υγρότοπων (1994).
- 2) Αρμάνοι, Επιφανείς Έλληνες Βλάχοι. Δήμος Θεσσαλονίκης-Κέντρο Ιστορίας (Θεσσαλονίκη 2000).
- 3) Αρσενίου Λάζαρος, Ανατομία του έπους 1940-1941. (Εκδ. Δωδώνη, Αθήνα-Γιάννινα 1998).
- 4) Βαρσαμίδης Αθανάσιος, Συμβολή στη μελέτη της λαϊκής ζωγραφικής - λαϊκής αγιογραφίας Δυτ. Μακεδονίας - Ηπείρου, Θεσσαλίας 18ου-19ου αι. (Θεσσαλονίκη 1990).
- 5) Βλαχοπούλου-Οικονόμου Αμαλία, Τα Ζαγόρια της Ηπείρου, Εφημ. Καθημερινή, Επτά ημέρες, Τόμος ΙΕ', σελ. 146-149.
- 6) Βρέλλης Αριστοτέλης, Δημοτικά τραγούδια της Ηπείρου. Ηπειρωτικά Χρονικά, Τόμος 29ος, 1988-1989, σελ. 283-373.
- 7) Γαλανόπουλος Αντώνης, Ζαγοροχώρια της Ηπείρου. Περιοδ. Αστυνομική Επιθεώρηση, 1990, σελ. 106-107.
- 8) Γιαννακού Π., Η Χαράδρα του Βίκου. Περιοδικό Ηπειρωτική Εστία, τόμος Γ, Ιωάννινα 1954, σελ. 390-396.
- 9) Γκανιάτσας Κων., Περιβάλλον. Φαρμακευτικά φυτά της Χαράδρας του Βίκου. Ηπειρωτική Εστία, τ. 23ος, 1974.
- 10) Δάνος Δ., Οι μοιρολογίστρες και τα μοιρολόγια. Ηπειρωτική Εταιρία, Τεύχος 154, Αθήνα 1989.
- 11) Δήμος Κόνιτσας, Χαράδρα Αώου. (Κόνιτσα 1995).
- 12) Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική, Θεσσαλία-Ήπειρος, 1988.
- 13) Εργολάβος Σπύρος, Τα Ζαγοροχώρια στις αρχές του αιώνα μας. Δύο πολύτιμα ιστορικά ντοκουμέντα. (Ιωάννινα 1993).
- 14) Ζιάγκος Νικ., Τουρκοκρατούμενη Ήπειρος. (Αθήνα 1974).
- 15) Ζιώγας Θωμάς, Η κλωρίδα του τόπου μας. Περ. Κόνιτσα 1998.
- 16) «Ήπειρος» Α.Ε. Εταιρεία Αγροτικής Ανάπτυξης, Δυνατότητες-επιλογές σύγχρονης και ήπιας τουριστικής ανάπτυξης στην ευρύτερη περιοχή περιφέρειας Ηπείρου. (Ιωάννινα 1994).
- 17) ΗΠΕΙΡΟΣ. 4.000 χρόνια Ελληνικής Ιστορίας και Πολιτισμού. (Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1997).
- 18) Holland Henry, Ταξίδι στη Μακεδονία και Θεσσαλία (1812-1813). (Εκδόσεις Αφών Τολίδη, Αθήνα 1989, μετάφρ. Γ. Καραβίτης).
- 19) Καββαδός Γ. Β., Γαμήλια έθιμα των Σαρακατσαναίων του Τσεπέλοβου Ηπείρου. Περιοδ. Ηπειρωτική Εστία, τόμ. Ζ, Ιωάννινα 1958.
- 20) Καλογήρου Αντώνης, Η Σκάλα του Βραδέτου. Περιοδ. ΓΕΩ, τ. 33, 25/11/2000, σελ. 14-17.
- 21) Κοσμάς Ν., Το Ηπειρωτικό λαϊκό σπίτι, Περ. Ηπειρωτική Εστία, 1956.
- 22) Κασσιούμης Κώστας, Η μαγεία του Βίκου-Αώου. Εφημ. Καθημερινή, Επτά ημέρες, Τόμος ΚΕ', σελ. 20-22.
- 23) Κοκόλης Κων/νος, Τεχνίτες και τεχνοτροπία Μαστόρων Δυτικής Μακεδονίας. Περιοδ. Δυτικομακεδονικά Γράμματα, Α' έτος, Κοζάνη 1990, σελ. 273-279.
- 24) Κρασίτης Β., Ταξίδι στη Ήπειρο, Το Ζαγόρι. (Εκδ. Μαυρίδης 1960)
- 25) Λαζαρίδης Κ., Βοτανικά Λαογραφικά Στοιχεία. (Ιωάννινα 1986).
- 26) Λαμπρίδης Ιω. Ηπειρωτικά Μελετήματα. (Ιωάννινα 1993, Β' έκδ.).
- 27) Ντισιάκος Β., Νομός Ιωαννίνων-Σύγχρονη πολιτισμική γεωγραφία (Ιωάννινα 1998).

- 28) Μακρής Ευριπίδης, Τα Ζαγοροχώρια. Ιστορική αναδρομή-Τουριστική περιήγηση. (Ιωάννινα 1996).
- 29) Μακρής Κίτσος, Βήματα. (Κέδρος 1979).
- 30) Μακρής Κίτσος, Χιονιαδίτες Ζωγράφοι. 65 Λαϊκοί Ζωγράφοι από το χωριό Χιονιάδες της Ηπείρου (Εκδ. Μέλισσα 1981).
- 31) Μαντάς Σπ., Τα Ηπειρώτικα γεφύρια. Λαϊκό Πολύπτυχο, 1984.
- 32) Μαντάς Σπύρος, Το γεφύρι και ο Ηπειρώτης. 24 οδοιπορικά, τομές στα Ηπειρώτικα γεφύρια. Λαϊκό Πολύπτυχο (Τεχνικές Εκδ. 1987).
- 33) Μότσιος Γιάννης, Το ελληνικό μοιρολόγι. Κώδικας. (Αθήνα 1995).
- 34) Μουτσόπουλος Ν., Κουδαραίοι Μακεδόνες και Ηπειρώτες Μαΐστορες. Οι πρόδρομοι των πρώτων Ελλήνων τεχνικών επιστημόνων. Ανάτυπο εκ του λευκώματος του ΤΕΕ «Οι πρώτοι Έλληνες τεχνικοί επιστήμονες περιόδου απελευθέρωσης». (Αθήνα 1976).
- 35) Μποδιεριτάκη Άννα-Γονήλ, Το γυναικείο παραδοσιακό πουκάμισο της Ηπειρωτικής Ελλάδος. (Αθήνα 1980).
- 36) Ο Βικάκης του Ζαγορίου και το βότανο *Inula Helenium*. Περιοδ. Ηπειρωτικό Ημερολόγιο, Ιωάννινα 1987, σελ. 171-180.
- 37) Οδηγία 92/43/ΕΟΚ. Το έργο οικότοπων στην Ελλάδα: Δίκτυο Φύση 2000. (Έκδοση Μουσείου Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας, Ελληνικού Κέντρου Βιότοπων-Υγρότοπων).
- 38) Παπαγεωργίου Γεώργιος, Το Ζαγόρι στην περίοδο ακμής, Εφημ. Καθημερινή, Επτά ημέρες, Τόμος ΙΕ', σελ. 150-153.
- 39) Γ. Παπαδόπουλος Τετράδης, Βοϊδομάτης. Αείρροη κίνηση. Περιοδικό ΓΕΩ, τ. 33, 25/11/2000, σελ. 26-32.
- 40) Γ. Παπαδόπουλος Τετράδης, Πάπιγκο το μικρό, το μεγάλο, το μέγιστο... Περιοδικό ΓΕΩ, τ. 42, 27/1/2001, σελ. 12-21.
- 41) Παπαζήσης Τριαντάφυλλος, Ο Χιονιαδίτης Αγιογράφος Μιχαήλ στη Δυτική Μακεδονία. Περ. Ηπειρώτικο Ημερολόγιο (Ιωάννινα 1987).
- 42) ΠΑΠΥΡΟΣ-ΛΑΡΟΥΣ. Γενική Παγκόσμιος Εγκυκλοπαίδεια.
- 43) Πουκεβίλ Φραγκίσκος, Ταξίδι στην Ελλάδα. Ήπειρος. (Εκδόσεις Αφων Τολίδη, Αθήνα 1994, μτφρ: Παναγιώτα Γ. Κώτσου).
- 44) Πρόγραμμα Αντιμετώπισης Ειδικών Περιβαλλοντικών Προβλημάτων και Συστήματος Λειτουργίας και Διαχείρισης της Προστατευόμενης περιοχής των ορεινών όγκων της Πίνδου, ΥΠΕΧΩΔΕ Δ/νση Περιβαλλοντικού Σχεδιασμού, Β' Στάδιο-Οκτώβριος 2000.
- 45) Στεφόπουλος Ανδρέας, Παραδοσιακές πίτες της Ηπείρου. (Εκδ. Πατάκη, Αθήνα 1991).
- 46) Σφήκας Γιώργος, Ζαγόρι πίσω από τα βουνά. (Αθήνα 1984).
- 47) Τσιτσάς Σερ., Αγριόδεντρα του βουνού και του λόγγου. (1978).
- 48) Τσουνής Γρηγόρης, Βίκος: φαράγγι «πελεκημένο από κάποιο θεό». Εφημ. Καθημερινή, Επτά ημέρες, 11/2/2001.
- 49) ΥΠΕΧΩΔΕ. Μελέτη Οικολογική-Χωροταξική χαρακτηριστικών οικοσυστημάτων Ορεινών όγκων Βόρειας Πίνδου. Μουσείο Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας (Αθήνα 1992).
- 51) Φέρμορ Πάτρικ Λη, Ρούμελη - Οδοιπορικό στη Βόρεια Ελλάδα. (Εκδ. Ωκεανίδα, Αθήνα 1991, μτφρ. Λίνα Κάσδαγλη).
- 52) Wace A.J.C. - Thompson M.S., Οι Νομάδες των Βαλκανίων. (Μετάφραση Π. Καραγιώργος, Θεσ/νίκη 1989, 2η έκδ.).

ΑΠΟ ΤΙΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΕΛΛΑ»
ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ

